

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

Θέμα Εργασίας:

Η ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΣΤΑ ΕΡΓΑ
“ ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ” “ ΦΑΙΔΡΟΣ ” ΚΑΙ “ ΦΑΙΔΩΝ ”

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

του

ΣΚΟΠΕΤΕΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ

Διπλωματούχου Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης.
Έτος αποφοίτησεως 2005.

Επιβλέπων Καθηγητής : Κα Ξανθάκη - Καραμάνου Γεωργία. Καθηγήτρια πρώτης
βαθμίδας του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Συνεπιβλέποντες Καθηγητές: Κος Πανταζάκος Παναγιώτης. Επικουρος Καθηγητής του
Τμήματος Φ.Π.Ψ του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Κος Κωνσταντινόπουλος Βασίλειος. Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Φιλολογίας
του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Καλαμάτα, Νοέμβριος 2012

Στην Κα Γεωργία - Ξανθάκη Καραμάνου.

« Ψυχῆς πείρατα ἰὼν οὐκ ἂν ἐξεύροιο πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν·
οὕτω βαθὺν λόγον ἔχει. »

Ἡράκλειτος, *Περὶ φύσεως*, 45, 1.

« Εξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου ... »

Ψαλμός ΡΜΒ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	11
1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	20
1.1. Η Ομήρεια θέση περί της Αθανασίας της Ψυχής.....	23
1.2. Οι θέσεις των Προσωκρατικών για την Αθανασία της Ψυχής.....	23
1.3. Η Μελέτη του Θανάτου κατά τους μεγάλους τραγικούς.....	27
1.3.1. Ο ιδεολογικός επαναπροσδιορισμός της θεωρίας της Αθανασίας της Ψυχής . Η δυναμική μετάβαση στον χώρο των <i>Ιδεών</i>	31
1.3.2. Η Πλατωνική μεταφυσική φιλοσοφία, ως ενδεικτικό θεραπευτικό μέσο της Ψυχής του “ τότε ” ανθρώπου, αλλά και του “ νυν ” ανθρώπου. Η διαδικασία της θεραπείας της Ψυχής, ιδομένη ως “ π ρ ο θ ά λ α μ ο ς ” για την είσοδο στην υπέρλογη αιωνιότητα	34
2. Η Α θ α ν α σ ί α τ η ς Ψ υ χ ή ς σ τ ο Π λ α τ ω ν ι κ ό έ ρ γ ο “ <i>Απολογία Σωκράτους</i> ”	37
2.1. Η ιστορικότητα του έργου.	37
2.2. Τα αίτια της καταδίκης του Σωκράτη.....	38
2.2.1. Ο διαχρονικός χαρακτήρας της προσωπικής γνώμης του Σωκράτους για τα α λ η θ ι ν ά αίτια της καταδίκης του, και οι πνευματικές υποθήκες που αφήνει η συγκεκριμένη του άποψη.....	40
2.2.2 Η Σωκρατική προφητεία για το πεπρωμένο της ελεύθερης ανθρώπινης συνείδησης και η σημασία αυτής της προφητείας.....	44

2.3. Η Σωκρατική αντίληψη περί Ψυχής στο έργο της Πλατωνικής “Απολογίας.”	45
2.4. Η Σωκρατική αντίληψη για το φόβο του θανάτου στο έργο της Πλατωνικής “Απολογίας.”	51
2.5. Η Αθανασία της Ψυχής, όπως αυτή παρουσιάζεται στο τρίτο μέρος της Απολογίας του Σωκράτους, μετά την καταδίκη του σε θάνατο	56
3. Η ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ	
ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ “ΦΑΙΔΡΟΣ”	76
3.1. Η παλινωδία του Σωκράτους.	76
3.2. Ο Μύθος στην παλινωδία του Σωκράτους.	78
3.3. Η Αθανασία της Ψυχής στην παλινωδία του Σωκράτους.	79
3.3.1. Η Ψυχή ως πηγή και αρχή κινήσεως.	79
3.3.2. Η αλληγορική διάσταση της Ψυχής, ως σύνθετη δύναμη ενός ζεύγους φτερωτών αλόγων και του ηνιόχου τους.	84

3.3.3. Ο νόμος της Αδράστειας

Το δόγμα της εν-σωμάτωσης και της μετ-εν-σωμάτωσης των Ψυχών.....	97
--	----

3.3.4 Η θεωρία της “Αναμνήσεως.”

Το τέταρτο είδος μανίας. Ο έρωτας.....	105
--	-----

4. Η ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ “ΦΑΙΔΩΝ”	112
---	-----

4.1 Η Σημαντικότητα του έργου.....	112
------------------------------------	-----

4.1.1 Ο Σωκράτης του “Φαίδωνος”.....	114
--------------------------------------	-----

4.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΣΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΑ ΠΡΟ ΤΩΝ ΣΩΚΡΑΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ.....	116
---	-----

4.3 Η ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ.....	128
--	-----

4.3.1 Το επιχείρημα των εναντίων.....	128
---------------------------------------	-----

4.3.2 Το επιχείρημα της ανάμνησης.....	134
--	-----

4.3.2.1 ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΩΣ

.....	135
-------	-----

4.3.2.2 Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΙΔΑΝΙΚΟΥ ΙΣΟΥ	137
4.3.2.3 ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΡΩΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ	144
4.3.3 Το επιχείρημα της ομοιότητας της Ψυχής με τα “δντως δντα”	145
4.3.3.1 Ο ορισμός του συνθέτου και ασυνθέτου	146
4.3.3.2 Το “ορατό” και το “αιιδές”	147
4.3.3.3 Η Ψυχή συγγενής με το αθάνατο	148
4.3.3.4 Η Ψυχή είναι θεία επειδή άρχει και ηγεμονεύει	150
4.3.3.5 Η Ψυχή δε διαλύεται, και απέρχεται στα όμοιά της το αιιδές, το θείο και αθάνατο.	152
4.3.3.6 Η τύχη των ψυχών μετά το θάνατο	155
4.3.3.7 Η μετ - ενσωμάτωση των ψυχών των μεμιασμένων και των μη φιλοσόφων	157
4.3.3.8 Η μετ - ενσωμάτωση των ψυχών των δικαίων ψυχών	158

4.3.4 Το τέταρτο επιχείρημα περί της Αθανασίας των Ψυχών.....	160
--	-----

4.3.5 Ο κοσμολογικός μύθος	161
----------------------------------	-----

5. Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ - Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α Τ Α	164
--	-----

5.1 Η “Αθανασία” - “Αντι-αθανασία” του ποιητή Νίκου Γκάτσου, διηθημένη μέσα από τη Σωκράτεια διδασκαλία περί της Αθανασίας της Ψυχής.	164
---	-----

5.2 Όταν ένα “Α” ξενιτεύεται.

Μία μυθιστορηματική προσέγγιση του δόγματος της Αθανασίας της Ψυχής.....	177
---	-----

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	222
-----------------------------	-----

Λίγο πριν από τον πρόλογο.

Τρία **ομοούσια** στοιχεία, έγιναν τα κύρια υλικά της “ λάσπης ”, για να κτιστεί το οικοδόμημα της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας.

Α΄ υλικό : Η διαπραγμάτευση του προβλήματος της **Αθανασίας της Ψυχής**, στο πλατωνικό έργο, “ **Απολογία Σωκράτους** ”.

Β΄ υλικό : Η διαπραγμάτευση του προβλήματος της **Αθανασίας της Ψυχής**, στο πλατωνικό έργο, “ **Φαίδρος** ”.

Γ΄ υλικό : Η διαπραγμάτευση του προβλήματος της **Αθανασίας της Ψυχής**, στο πλατωνικό έργο, “ **Φαίδων** ”.

Τρία υλικά, όμοια ως προς την ουσία, μα όμοια κι ως προς το πνευματικό διακόνημα της αποστολής τους : **Τη δημιουργία ιδεατών συνθηκών, με σκοπό την επίτευξη της επιτάχυνσης και επίσπευσης του “ σημειωτόν ” βήματος της πνευματικής πορείας του ανθρωπίνου νοός.** Κι όπως όλα οικοδομήματα, έτσι και το οικοδόμημα της παρούσης μελέτης, δε θα μπορούσε να απαιτήσει λιγότερα ή υποδεέστερα σε ποιότητα υλικά, απ’ ό, τι θα απαιτούσε κάποιο κτιστού τύπου οικοδόμημα. Που σημαίνει πως και γι’ αυτή την προσπάθεια, χρειάστηκαν τα στοιχεία του κόπου, της υπομονής, της επιμονής, της μελέτης, της φαντασίας, της μεθοδικότητας, της αρχιτεκτονικής, του χρόνου, της ενθάρρυνσης.

Η τελευταία, δηλαδή η ενθάρρυνση - μαζί ασφαλώς με τις κατατοπιστικότερες συμβουλές και γνώσεις της - δόθηκε αφειδώλευτα από την επιβλέπουσα καθηγήτρια της εργασίας, και καθηγήτριά μου, **Κα Ξανθάκη - Καραμάνου Γεωργία.** Γι’ αυτό και δικαιωματικά, η παρούσα μελέτη, **τ ή ς α φ ι ε ρ ώ ν ε τ α ι α π ο κ λ ε ι - σ τ ι κ ά.**

Η εργασία, κατ’ εξίσου, αφιερώνεται και στην τίμια συνείδηση της διδασκούς, της οποίας ο πλούσιος συνειδησιακός κόσμος, ασιγκούνευτα και τολμηρά, δεν βαρυνθεί να στρέφει διαρκώς τα φώτα των προβολέων του, προς αποκάλυψη και ανάδειξη των τιμιωτέρων και ενδοξοτέρων από τις ψυχές των φοιτητών.

Θερμότητες, επίσης, ευχαριστίες, αρμόζουν στον καθηγητή μου **Κο Πανταζάκο Παναγιώτη**, του οποίου οι παραδόσεις και διαλέξεις, αφενός τροφοδοτούν τη σκέψη των φοιτητών, κι αφετέρου, τη βοηθούν να επιζητεί το περισσότερο και το παραπέρα. Ιδιαίτατα, ευχαριστώ και τον **Κο Κωνσταντινόπουλο Βασίλειο**, για την παροχή τόσο της προσοχής του για την εξέταση της εργασίας, όσο βεβαίως, και για τη διάθεση του πολύτιμου χρόνου του.

Το θέμα της εργασίας, έγινε αφορμή, να γνωρίσω περισσότερο ένα υπαρξιακό ζήτημα, το οποίο ξεκίνησε να μ' απασχολεί, δυστυχώς, όχι από τα πολύ νεανικά μου χρόνια. Το δυστυχώς, έχει να κάνει, με τις όποιες συνέπειες μπορεί να έχει η κατάσταση της αργοπορίας, όχι μόνο γι' αυτό το ζήτημα, αλλά και για κάθε είδους ζήτημα.

Το θέμα της εργασίας, μού έδωσε επίσης την ευκαιρία ν' ασχοληθώ επισταμένως και με το έργο του **Νίκου Γκάτσου**, τον οποίο με τη βοήθεια της δυνάμεως που μοναδικά κι ανεπανάληπτα μπορεί να παράσχει η μεταφυσική ενέργεια της φαντασίας, προσπάθησα στο μέτρο του δυνατού, να τον φέρω σε άμεση επικοινωνία με το **Σωκράτη**. Οι στίχοι της “**Α θ α ν α σ ί α ς**” του **Γκάτσου**, μού έδωσαν επίσης την ιδανική ευκαιρία, να θίξω και το ζήτημα της **διανοητικής ή αλλιώς της εγκεφαλικής θρησκευτικότητας**, η οποία ασφαλώς, αντίκειται στη γνήσια και ανόθευτη από τις ιαχές του ορθολογισμού πίστη.

Απόρροια της εργασίας, είναι και η μυθιστορηματική μου προσέγγιση πάνω στο δόγμα της **Αθανασίας της Ψυχής**, η οποία φέρει τον τίτλο « **Όταν ένα Α ξενιτεύεται** ». Με την τελευταία αυτή προσπάθεια, συνειδητοποίησα - έχοντας ως μυστική συντροφιά την ποιητική ενατένιση των πραγμάτων - τα αδιέξοδα που δημιουργεί η κατ' ευφημισμόν αθώα, υλιστική φιλοσοφική αντίληψη.

Για την αποπεράτωση της εργασίας, συνετέλεσαν οι μεταφράσεις των φιλολόγων από τις εκδόσεις ΖΗΤΡΟΣ. Συγκεκριμένα, ο Παναγιώτης Δόικος για το έργο “**Φαίδρος**”, ο Αθανάσιος Σαμαράς για το έργο “**Απολογία Σωκράτους**”, και ο Θεόδωρος Γ. Μαυρόπουλος, για το έργο “**Φαίδων**”.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ά ν θ ρ ω π ο ς .

Ο Ά ν θ ρ ω π ο ς .

Ο κ ά θ ε Ά ν θ ρ ω π ο ς .

Κάθε εποχής, κάθε καταβολής, κάθε ανατροφής, μα και κάθε ταυτότητας, διαθέτοντας ως ανεξίτηλο μελάνι για τη γραφίδα του, το « α δ ι ά ψ ε υ σ τ ο » των έργων και των λόγων του, δε λέει, δυστυχώς, να σταματήσει ποτέ να καταγράφει στην αιώνια περγαμνή της παγκόσμιας Ιστορίας, με υψηλοφροσύνη και αυτοκτονική αμετανοησία, εκείνο που υπερβαλλόντως ακυρώνει αυτά τα υψιπετή και τόσο θεϊκά ιδιώματα της ευαισθησίας και της συναισθηματικής του υπεροχής, που, με τρόπο μεταφυσικό και μυστηριακό, εγκιβωτίζονται στην εύθραυστη και ιδιαζόντως τραγική, χοϊκή ιδιοσυστασία του.

Δε λέει δηλαδή να πάψει, ούτε να πληροφορεί ακάματα, αλλά ούτε και να ψιθυρίζει στο κουρασμένο και χρόνια κωφευμένο από την τυμπανοκρουσία της χυδαιότητας αφτί της Ιστορίας, πως πετυχαίνει να συγκεντρώνει κάθε φορά στη « χούφτα » της πνευματικής του καρδιάς - θα μπορούσε κάποιος να παρατηρήσει με την ίδια απαράμιλλη επιτυχία και έντεχνη μαεστρία - **στην τόση δημιουργικότητα κι άλλη τόση καταστροφικότητα, στην τόση συγχωρητικότητα κι άλλη τόση παρανοϊκότητα, στην τόση μεγαλοπρέπεια κι ανδροπρέπεια, τόση, κι άλλη τόση, απρέπεια, αμετροέπεια και διαστροφικότητα.** Γιατί μήπως δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα το γεγονός που μάς θέλει όλους τους ανθρώπους να κατακλυζόμαστε κάθε τόσο από το τραγικό θέαμα του αδιάπτωτου και αχαλίνωτου οργίου της κακότητας μέσα στον κόσμο;

Σε τούτη, λοιπόν, την άπειρη νοούμενη περγαμνή της Ιστορίας, αυτός ο μέγας, και την ίδια στιγμή, αυτός ο τόσο μικρός, αμφιρρεπής και αμφίγνωμος Άνθρωπος, στο τέλος κάθε “ απολογίας ” του προς τη **Μητέρα Ιστορία**, συνηθίζει δυστυχώς να “ υπογράφει ” πάντα, με την ίδια πιστοποιητική « β ο ύ λ α ». Πρόκειται ασφαλώς για εκείνη τη νοητή και υπεραισθητή **σ φ ρ α γ ί δ α**, η οποία σχηματοποιείται

εναργέστατα, από την απερίφραστη παραδοχή εκ μέρους του αμφιταλαντευομένου ανθρώπου, **στο δυσυπόστατο και διφυές της ανθρώπινης φύσης του**. Στο παρόν σημείο, κάνοντας λόγο για την παραδοχή του εν λόγω ατόμου στο **δ υ ï σ μ ό** της ανθρώπινης φύσης του, είναι ανάγκη να γίνει η απαραίτητη διευκρίνιση, πως δεν μιλάμε ασφαλώς για την αδιάσειστη κι αδιαπραγμάτευτη παραδοχή που δείχνει ο συγκεκριμένος άνθρωπος στο δόγμα **της διακρίσεως μεταξύ σαρκός και ψυχής**, η οποία παραδοχή με τη σειρά της, δημιουργεί με φρόνημα σωτηριολογικό, τα πανίσχυρα εκείνα πνευματικά αντισώματα που θωρακίζουν τον άνθρωπο από πάσα ασθένεια, κυρίως πνευματικής φύσεως. **Όχι!**

Άλλωστε, η αταλάντευτη παραδοχή του ανθρώπου στην οντολογική ύπαρξη της υπερουσίας **Ψυχής** μέσα στον δερμάτινο χιτώνα του, αλλά και η ακράδαντη πίστη στην **Αθανασία** αυτής, συνιστούν *a priori* τους δύο ακρογωνιαίους λίθους, οι οποίοι, αφενός στηρίζουν την άνευ όρων προστασία της **Ψυχής** από τα μυσσάρια δίχτυα της πνευματικής ακηδίας, κι αφετέρου, δεν επιτρέπουν στον ουρανόπεμπτο πνευματικό οίνο, κανένα είδος νοθείας ή αλλιώς, κανένα είδος « **ν ε ρ ώ μ α τ ο ς** », πράξη στην οποία κατ' εξακολούθηση επιδίδεται ο σύγχρονος άνθρωπος, με την άφρονα και παράφρονα “ **έ κ χ υ σ η** ” του δηλητηριώδους παραλογισμού, μέσα στο πανάκριβο “ **κ ρ α σ ί** ” της ζωής του.

Φυσικά, η παρούσα αναφορά γίνεται, στη **σ φ ρ α γ ί δ α** εκείνη, της οποίας το σχήμα αναλαμβάνει υπερνοητά να σχηματοποιήσει η διαλεκτική **που εκπορεύεται από την ασύμβατη και συνάμα τόσο δύσμορφη συνύπαρξη του καλού με το κακό, που υποστατικά λαμβάνει χώρα μέσα στον απύθμενο εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου**. Πρόκειται για το προρρηθέν « **ν έ ρ ω μ α** », το οποίο πραγματοποιείται κάθε φορά, με την κάθε λογής ανακατάταξη και το κάθε λογής “ **μέριασμα** ” που κάνει ο άνθρωπος μέσα στα αχανή διαμερίσματα της Ψυχής του, με σκοπό να βρίσκει κατάλυμα και να φιλοξενείται, ο πάντα απρόσκλητος κι ο πάντα τόσο αγενής και απαιτητικός επισκέπτης, που ακούει σαν όλους τους τυχοδιώκτες και απατεώνες αυτής της οικουμένης, σε πολλά ονόματα, με κυριότερο αυτό του **φ θ ό ν ο υ**.

Αλήθεια ! Τι φοβερή έκπληξη μπορεί να προκαλέσει η διαπίστωση, πως, κάτω από την ίδια στέγη της ψυχής, βρίσκονται να συγκατοικούν τα δύο εχθρικά βασίλεια και οι δύο αντίρροπες δυνάμεις του ανθρώπου! Του κάθε ανθρώπου. Ανεξαιρέτως. Τι τρομερό, δηλαδή, να ατενίζει κανείς από τη μία να υψώνεται λελαμπρυσμένο και δεδοξασμένο, το βασίλειο της αγαθοσύνης και της μεγαλοσύνης, κι από την άλλη, με περισσή θρασύτητα, εκδικητικότητα αλλά και διεκδικητικότητα προς την

παραδεδεγμένη ακτινοβολούσα χάρη του βασιλείου που εκπέμπει το φως το **α ν έ σ π ε ρ ο ν**, να βλέπει να ορθώνεται με την ίδια στιβαρότητα - όχι όμως και με το ίδιο πνευματικό ανάστημα - το βασίλειο της αλαζονείας, του ολέθρου και του σκοταδισμού.

Μα το Θεό, πόση παραξενιά και πόση απορία δημιουργεί τελικά το αγνάντεμα δύο τόσο αντίπαλων βασιλείων, και ταυτοχρόνως, δύο τόσο αντίπαλων δέων, τα οποία παραδόξως, βρίσκονται να είναι τοποθετημένα πλάι - πλάι και μάλιστα σε απόσταση αναπνοής. Τόσο αντικριστά τοποθετημένα, που θαρρείς πως το ένα ακουμπάει σαν μικρό παιδί στη ράχη του άλλου για να ξαποστάσει και ν' αποκοιμηθεί.

Γιατί ανθρώπου έργο η δημιουργία της περίφημης **«Βασιλειάδος»**, κοινωνικό και φιλανθρωπικό σύστημα του 4^{ου} αι. μ.Χ., πρωτοφανές σε υπηρεσίες και έκταση για τα δεδομένα της εποχής, αλλά και πάλι ανθρώπου έργο **τα πάσης φύσεως φρικώδη κι απάνθρωπα στρατόπεδα συγκεντρώσεως και εξολοθρεύσεως του ανθρώπινου είδους σε κάθε γωνιά της γης.**

Γιατί ανθρώπου έμπνευση, η δημιουργία του **Παρθενώνα** στην Ακρόπολη της Αθήνας, αλλά και πάλι ανθρώπου έμπνευση, το σφαγείο που άφησε πίσω της η ατομική βόμβα στο **Ναγκασάκι** και στη **Χιροσίμα.**

Γιατί εν τέλει, ανθρώπου χέρι έγραψε τα ανυπέρβλητα σε ποιητική αξία ψυχοανατόμα **Ομηρικά έπη** και τις παγκόσμιες ανθρωπολογικές τραγωδίες, αλλά και πάλι ανθρώπου χέρι, **κάρφωνε με πόρωση και διεστραμμένη ηδονή τα καρφιά πάνω στο Σταυρό!**

Μάλιστα, αρκετοί ποιητές, συγγραφείς, στοχαστές, καθώς επίσης και πολλοί ταλαντούχοι σκηνοθέτες της μεγάλης οθόνης, έχουν καταδικάσει με τον πιο στηλιτευτικό και καταγγελτικό τρόπο τον συγκεκριμένο **επ α μ φ ο τ ε ρ ι σ μ ό τ ο υ α ν θ ρ ώ π ο υ**, παρουσιάζοντας τους πρωταγωνιστές τους, από τη μία πλευρά να επιδίδονται απαθέστατα και εντελώς φυσιολογικοποιημένα στην πιο απάνθρωπη, εγκληματική και αναίσχυντη πράξη, κι από την άλλη, να παίζουν ή ν' ακούν από τα ραδιόφωνα τους τις αριστουργηματικές σονάτες του **J. S. B a c h** ή την ισαγγελική «**Ενάτη συμφωνία**» του **L. V. B e e t h o v e n**.

Με αφορμή κάτι τέτοιους συλλογισμούς, η ασύλληπτη πτήση του πνεύματος εντός του απείρου νοερού διαστήματος, προσγειώνεται τελείως ομαλά, στον άοκνο πνευματικό χειρουργό της ανθρώπινης ψυχής **Ευριπίδη**, ο οποίος κατάφερε μοναδικά να μεταποιήσει την αριστουργηματική του “**Μήδεια**”, σ’ ένα αόρατο πνευματικό “υποβρύχιο”, με υπέρτατο σκοπό ν’ ανασύρει απ’ τους ωκεανούς της ανθρώπινης Ψυχής και εν συνεχεία ν’ αποκαλύψει με αδαμιαίο σπαραγμό, τις αντικρουόμενες δυνάμεις που απομυζούν στην κυριολεξία κάθε ζωτική ικμάδα από τα σπλάγχνα του βαθυτέρου ανθρωπίνου “**εἶ ν α ι**”. **Χαρακτηριστικό, άλλωστε, είναι το ειλημμένο απόσπασμα από την Δ’ πράξη της ομώνυμης τραγωδίας, μέσα στο οποίο η πρωταγωνίστρια, φαίνεται ν’ αλλάζει ούτε μία, ούτε δύο, αλλά τέσσερις φορές τον προσανατολισμό της επιθυμίας της, δικαιολογώντας έτσι περίτρανα και με τον πιο πειστικό τρόπο, το ευμετάβολο και επαμφοτερίζον στοιχείο της ανθρώπινης φύσης.**

Γιατί, ενώ ο ψυχοκτόνος κι άγριος θυμός της, την παρωθούσε από τη μία πλευρά να επιδοθεί στην απάνθρωπη πράξη της παιδοκτονίας - **στοχεύοντας έτσι κατ’ αυτή την κτηνώδη τακτική στη μανιώδη εκδίκηση του άπιστου συζύγου της** - από την άλλη πλευρά, το αίσθημα της μητρικής αγάπης που έτρεφε για τα χαριτωμένα της τέκνα, “**φραγγέλωνε**” ανελέητα την ταλαιπωρημένη συνείδησή της, η οποία δε σταματούσε ούτε στιγμή να ολοφύρεται με τις σπαρακτικές ιαχές του πόνου και της διαμαρτυρίας για το απονενοημένο που έμελλε να συμβεί.

Π ά θ ο ς και **Λ ο γ ι κ ή**, φρουρούν και δορυφορούν ως άλλοι φρυκτωροί, τη **Σκοτεινή Μητέρα**, η οποία φαίνεται να έχει χάσει ολοκληρωτικά τον έλεγχο, αδυνατώντας να επιβάλει την πολυπόθητη ισορροπία στην αναρχία που επωάζει η ψυχή της.

Πάθος και **Λογική**, συναισθήματα μεταστοιχειωμένα το ένα σε άγγελο του σκότους και το άλλο σε άγγελο του φωτός, γίνονται για την **Αμαρτωλή Μητέρα**, εκείνοι οι δύο αόρατοι φτερωτοί άγγελοι, που την πολιορκούν ασφυκτικά για να την “κερδίσουν”, χωρίς να την αφήνουν στιγμή να ηρεμήσει.

Πάθος και **Λογική** εν κατακλείδι, λειτουργούν για την **Αδιαφώτιστη και Αδιανόητη Μητέρα**, σαν δύο ορκισμένοι αντίπαλοι, που διακρίνονται να έχουν πιάσει γερά τις δύο άκρες της “διελκυστίδας” του νοός της, παλεύοντας για πολύ χρόνο αναμεταξύ τους, μέχρι τη στιγμή εκείνη όπου τελικά το **Πάθος**, να ανακηρυχτεί ο απόλυτος νικητής έναντι της **Λογικής**. Έτσι, ο αδιαπραγμάτευτος νόμος του νικητή, θα αναγκάσει την **Παπαδιαμαντικών** προδιαγραφών φόνισσα, την ώρα του καθαρού του θριάμβου, να ξεστομίσει τα αθάνατα εκείνα λόγια:

**Καὶ μανθάνω μὲν οἶα δρᾶν μέλλω κακά, θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων,
ὅσπερ μεγίστων αἰτίος κακῶν βροτοῖς.¹**

**[Και γνωρίζω το κακό το οποίο πρόκειται να πράξω,
μα νικάει το λογικό μου ο θυμός, που εξαιτίας του
γίνονται τα πιο μεγάλα κακά στους ανθρώπους.]**

Αυτός, λοιπόν, ο τραγικός άνθρωπος, ο συγκεχυμένος και φοβερά εξουθενωμένος από την κρίση ταυτότητας που με εξαιρετική μεθόδευση και δολιότητα προκαλεί ο αποκρουστικός συμφυρμός του καλού και του κακού εντός της αχανούς ηπείρου των σωθικών του, κάποια στιγμή στη ζωή του, ίσως στο νωρίς της ζωής του, ή ίσως και

---

¹ Ευρ., *Μήδεια*, στ. 1076 - 1080

στο αργά της ζωής του, σπάνια στο ποτέ της ζωής του - και πόσος σπαρακτικός στεναγμός και θρήνος εάν τούτο τελικά συμβεί - αυτός λοιπόν ο Άνθρωπος, έρχεται σε επαφή με μία άνευ προηγουμένου σε ένταση και διάρκεια δυναμική, πρόσωπο με πρόσωπο, ανάσα προς ανάσα, και βλέμμα προς βλέμμα, με την αδυσώπητη και ταυτοχρόνως τόσο άτεγκτη σε σχέση με τους κανόνες και τις συνθήκες που εκείνη μονάχα γνωρίζει τόσο καλά να επιβάλει, **Αγία Αυτογνωσία**.

Το λυτρωτικό έργο της ανακήρυξης της Αγιοσύνης της, το έχουν προ αιώνων αναλάβει, όλοι οι απανταχού επί της γης κεκαθαρμένοι, και σεσωσμένοι από το σαρκοφάγο τέρας που ονομάζεται “**Νοο - αργία**”. Γιατί επικαλούμενοι τις πρεσβείες αυτής της παντοδύναμης Αγίας, τα αναγεγεννημένα πλέον άτομα, κατάφεραν τελικά με **Ηράκλεια** δύναμη μα προπαντός με **Ηράκλειο** ψυχικό σθένος, να ξεριζώσουν την κεντρική κεφαλή του τέρατος, το οποίο σαν τη γνωστή **Λερναία Ύδρα**, δε σταματά να πολλαπλασιάζει ποτέ τα βδελυρά και θηριόμορφα κεφάλια της - τουτέστιν τις νοσηρές συνέπειες της αργίας του νοός - αν δεν αποφασίσει δυναμικά ο άνθρωπος κάθε εποχής, σαν άλλος παντοδύναμος και ρηξικέλευθος **Ηρακλής**, να εξολοθρεύσει χωρίς αναβλητικότητα και αναστολές το δυσειδές και βορβορώδες αυτό τέρας. Ο **Πλάτων** - όπως θα παρακολουθήσουμε και στη συνέχεια - στο **Φαίδρο** του, θα αναφερθεί πιο ειδικά στον ξεχωριστό αγώνα που θα πρέπει να διεξάγει ο κάθε άνθρωπος με υπέρτατο στόχο την καθυπόταξη αυτού του τέρατος, το οποίο τέρας στον περί Ψυχής μύθο του **Πλάτωνος**, θα μορφοποιηθεί ως **ορμή του κακού αλόγου**.²

Να, όμως, που αυτή η τόσο απρόσμενη και αιφνιδιαστική συνάντηση του Ανθρώπου με το Σεβαστό και Αγνό Πρόσωπο της **Αγίας Αυτογνωσίας**, γεννά εξίσου απρόσμενα με κραυγές και πόνους τοκετού, έναν συγκλονιστικό εμφύλιο πόλεμο, που όπως σε κάθε εμφύλιο πόλεμο, κατά τον ίδιο τρόπο και σ’ αυτόν, η σύγκρουση αναμένεται να είναι ιδιαίτερος σφοδρή.³ Έτσι, λοιπόν,

---

² Πλ., *Φαίδρος*, 247b

³ Η ίδια η Ιστορία, άλλωστε, είναι αυτή που έχει αποδείξει ότι η φύση ενός εμφυλίου πολέμου, είναι πάντοτε πιο σκληρή και πιο βίαιη σε αντιπαράθεση με τον οποιοδήποτε άλλο κοινό πόλεμο που λαμβάνει χώρα μέσα στον κόσμο, εξαιτίας ακριβώς του ότι η σημαίες της βαναυσότητας και της παραφροσύνης οι οποίες υψώνονται υπερφίαλα κι απ’ τις δύο πλευρές, να μην βρίσκονται να είναι πολυστιγματισμένες από ανθρώπινο αίμα, με τη βασικότερη διαφορά, όμως, ότι πρόκειται για αίμα **αδερφικού τύπου**. Η συγκεκριμένη διαπίστωση, αναμφίλεκτως, συνιστά ένα συνταρακτικό γεγονός

κατάκοπες, καταματωμένες και καταϊδρωμένες από την περιπέτεια που προκαλεί η περιπλάνηση στον ανηφορικό δρόμο της ζωής, εισέρχονται στο πεδίο της μάχης, τα δύο αντίπαλα δέη. **Η Δαυδική Ψυχή** από τη μία, η τόσο εύθραυστη και ευαίσθητη μιας και συνιστά αφυπνιστικό εμφύτευμα από τον ίδιο το Θεό στον κάθε άνθρωπο επί γης, με σκοπό ο άνθρωπος να μη λησμονά ποτέ την ευγενή καταγωγή του από τον θεϊκό Νυμφώνα, και η **Γολιαθική Αθανασία** από την άλλη. **Γολιαθική** σε συνάρτηση με το γιγαντιαίο σημασιολογικό και αξιολογικό της περιεχόμενο κι όχι ασφαλώς με το σκληρό και βάνανσο χαρακτήρα του Βιβλικού **Γολιάθ**. **Γιατί τί άλλο θα μπορούσε να είναι η Αθανασία πέρα από έναν καλόκαρδο και εξευγενισμένο Γίγαντα;**

Παλεύει, λοιπόν, η **Ψυχή**, η όχι λιγότερο, **μα ίσως περισσότερο Αγία από την Αυτογνωσία**. Παλεύει σα λυσσασμένη γάτα με νύχια και με δόντια, με την αδερφή της την **Αθανασία**, στις φλέβες των οποίων κυλάει όπως προελέχθη ίδιο αίμα, δηλαδή αδερφικό. Γι' αυτό και η εμφύλια διαμάχη. Γι' αυτό και η εμφύλια σύρραξη. Παλεύει η μία την άλλη. Η **Ψυχή** να εννοήσει και να πιστέψει την **Αθανασία** και η **Αθανασία** να βεβαιώσει την τραγική της ύπαρξη κραυγάζοντας στην αδερφή της με σπαραξικάρδιο οδυρμό **ΥΠΑΡΧΩ ...** γι' αυτό και είσαι **ΑΘΑΝΑΤΗ ...**

Η **Ψυχή** παλεύει κι αυτή, όχι απαραίτητα για να επιβληθεί στην όμαιμη **Αθανασία**, ούτε ασφαλώς για να την νικήσει πόσο μάλιστα να την εξουδετερώσει. Παλεύει με αγνή πρόθεση να την κατανοήσει, αφού πρώτα εκείνη, δηλαδή η **Αθανασία**, τής αποκαλύφθηκε σαν μάννα εξ ουρανού. Και μόλις η **Ψυχή** αρχίσει σιγά - σιγά να συμφιλιώνεται μαζί της, μόλις αρχίσει δειλά - δειλά να αντιλαμβάνεται όχι μόνο την ιερότητα της ξεχωριστής ατομικής της παρουσίας, αλλά και την εγκοιπούμενη ιερότητα στην παρουσία **κάθε ανθρώπινης Ψυχής** πάνω στον πλανήτη, την ίδια ακριβώς στιγμή, αναδύεται από τη χειμερία νάρκη του, σαν το ποικιλόχρωμο και ουρανοστόλιστο Φως του ανατέλλοντος Ηλίου, το αίσθημα της **Αγωνίας**. Και τότε ξεκινάει το πανηγύρι!

Γιατί η **Ψυχή**, έχοντας ως κίνητρο, αφενός την μετά από κοπιαστικό αγώνα συνειδητοποίηση ότι κατέχει στα σπλάχνα της “**φύσει**” εμβολιασμένο, το ατίμητο ιδίωμα της **Αθανασίας**, και αφετέρου, νιώθοντας κούραση και αδιάλειπτη απέχθεια από τη δυσσομία που αναδύει η σεσαπισμένη φιγούρα του “**μ ή ὄ ν τ ο ς**” μέσα

και μία διπλάσια σε μέγεθος τραγωδία, η μελέτη της οποίας διαπερνά σαν ρομφαία κάθε ευαίσθητη και εκλεπτυσμένη συνείδηση.

στον πολυτάραχο ανθρώπινο βίο, τότε είναι ακριβώς που ζητά να **θερίσει σωτηρία**, τότε είναι ακριβώς που ζητά με περισσό ζήλο το ξεκίνημα ενός πανθομολογουμένως κουραστικού και ατέρμονος ταξιδιού με σκοπό οντολογικό. Να βρεθεί **Εκείνος** που θα την απεγκλωβίσει από τις αβάστακτες αλυσίδες των φοβικών κραδασμών, που προκαλεί με εξαιρετική επιτυχία **η Αγωνία του περί του τί μέλλει γενέσθαι μετά τον Θάνατον**.

In memoriam, αυτό το οικόσημο της **Αγωνίας**, είχε τοποθετήσει ως σφραγίδα στην καρδιά του, κι ο περίφημος Δανός υπαρξιστής **Κ ί ρ κ ε γ κ ω ρ**, ο οποίος αφού πρώτα φρόντισε να μετασηματίσει αυτήν την απαστράπτουσα Νύμφη της Ψυχής - δηλαδή την **Αγωνία** - σε ανεπανάληπτη πνευματική τροφό, αργότερα, φιλοσόφησε με απaráμιλλη τεχνική και ιδιοφυΐα πάνω στους μεταφυσικούς αντικατοπτρισμούς που ακτινοβολεί αξεπέραστα το υπερβατικό **ά λ μ α** στον αιώνιο χώρο του μυστικού επέκεινα, χώρος που ασφαλώς, όχι μόνο δε δύναται να ενταχθεί στα όρια μίας στενόχωρης και ατροφικής λογικής πραγματικότητας, αλλά ορίζεται σε τελευταία ανάλυση, **ως η έσχατη οντολογική δυνατότητα του κάθε ανθρώπου**.

Διότι καταμεσής του φυσικού κόσμου, ο άνθρωπος, μολονότι φυσικό όν, στολισμένος με το υπέρτατο της **Αγωνίας** στέμμα του, αντιλαμβάνεται πως πέρα από τη γνωστή και πεπατημένη οδό, μπορεί τώρα να βαδίσει και μία άλλη οδό. Πρόκειται για την οδό που καταλήγει στην ατραυμάτιστη - κι αμίαντη από τα κάθε λογής **ανθρώπινα αμπλακήματα - αιωνιότητα**. Μπορεί δηλαδή να εκλέξει, ή τη **μεταφυσική του ανύψωση στα υπερλογικά αλαβάστρινα ανάκτορα της υψηλής γης του “ ό ν τ ω ς ό ν τ ο ς ”** ή να **παραμείνει μονότονα και τραγικά ασάλευτος, στην χωρίς πολλές πνευματικές υποσχέσεις χωματένια του ύπαρξη**.

Πριν από 2500 περίπου χιλιάδες χρόνια, βρέθηκε ένας απλός μα όχι απλοϊκός Αθηναίος πολίτης, ο οποίος παρωθημένος από την ανυστερόβουλη αγάπη του για την αιώνια προοπτική της αθάνατης ουσίας του ανθρώπου, αποφάσισε να μιλήσει με τρόπο τολμηρό, ανατρεπτικό, ριζοσπαστικό και αδιαμφισβήτητα πρωτοποριακό, για ένα θέμα που στη σημερινή εποχή, τοποθετείται από τους περισσότερους ανθρώπους και ειδικότερα από’ μας τους νέους, στα οργιώδη σενάρια της επιστημονικής φαντασίας ή στην καλύτερη των περιπτώσεων, σ’ εκείνες τις κουβέντες που υπηρετούν και εξυπηρετούν την ανόσια συνήθεια της λαϊκής κατανάλωσης. Το τόσο οικείο όνομα αυτού, **Σ ω κ ρ ά τ η ς**.

Οι ρηζικέλευθες θέσεις του αδιαφιλονίκητα ανατρεπτικού διανοητή εν σχέσει με την εσχατολογική προοπτική της **Αθάνατης Ψυχής του ανθρώπου**, γίνονται τα

ευγενή εκείνα αίτια, που οδηγούν στη σύνθεση του περιεχομένου της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, η παρούσα μελέτη, αναλαμβάνει με ευθύνη αλλά και δέος, να “**λ ι τ α ν ε ύ σ ε ι**” στους χώρους των σελίδων της, τις οραματικές ιδέες αυτού του τόσο ωραίου ανθρώπου. Τα υπόλοιπα, πιάνοντάς μας από τον ώμο, θα μας τα εξηγήσει με τρόπο συναρπαστικό, αξεπέραστο και πάντα γοητευτικό, ο όμορφος Πρίγκηπας της φιλοσοφίας, αυτός ο μύστης του άρρητου βιώματος κι ο περίφημος λειτουργός του πνεύματος, που ακούει στο όνομα **Πλάτων**.

Το “**δ ι φ υ έ ς**” της ανθρώπινης φύσης.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΘΕΣΕΩΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ.

1.1 Η Ομήρεια θέση περί της Αθανασίας της Ψυχής.

Οι Σωκρατικές και Πλατωνικές απόψεις για την Ψυχή και την Αθανασία αυτής, δεν ελέχθησαν για πρώτη φορά από τους συγκεκριμένους φιλοσόφους, και σίγουρα, δεν λειτούργησαν για τους ακροατές των συγκεκριμένων θεωριών ως « **κεραυνός εν αιθρία.** » Με αφορμή τη συγκεκριμένη διαπίστωση, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η γνώμη του ελληνιστή *Giovanni Reale*, ο οποίος υποστήριζε χαρακτηριστικά πως « **οι σημαντικές καινοτομίες που προσδιορίζονται να αποκτήσουν διαχρονική αξία, ποτέ δε φύονται σε ακαλλιέργητο έδαφος όπως τα μανιτάρια. Αντιθέτως, φυτρώνουν από σπόρους που φυτεύονται σε έδαφος, το οποίο καθαρίζεται τακτικά και συχνά απαιτεί μακρόχρονο κόπο και συνεχές πότισμα.** »⁴ Παράλληλα, μία σύντομη και επιλεκτική αναφορά στις ποικίλες απόψεις που εξέφραζαν οι κατά καιρούς πριν από τον *Πλάτωνα* διάφοροι φορείς του πνεύματος, εκτός του ότι θα μπορούσε να μας εισάγει με τον πιο ομαλό τρόπο στον μεταφυσικό ιδεαλισμό του *Πλάτωνα*, θα έκανε ίσως πιο κατανοητή τη βαθιά ανάγκη για οξυγόνο η οποία σαν χρυσό ανταύγασμα έλαμπε στο ανανεωτικό περί Αθανασίας πνεύμα του πλατωνικού συστήματος.

Ο **Όμηρος**, λοιπόν, ο ποιητής εκείνος που καταφέρνει ευτυχώς ακόμα και σήμερα με την ποιητική και πνευματική αλκή των ουρανόφερτων ποιημάτων του, να αναπαύει αλλά και να θεραπεύει τα μύχια των ταλαιπωρημένων από τις πάσης φύσεως κρίσεις ψυχών μας, δε θα μπορούσε ν' αφήσει ανεξερεύνητο το πεδίο μιας τόσο ευαίσθητης συνειδησιακής πτυχής, όπως είναι αυτή της Αθανασίας της Ψυχής. Τα πολυάριθμα μάλιστα ομηρικά αποσπάσματα, τα οποία είναι αφιερωμένα στο θάνατο, αλλά και στη ζωή μετά απ' αυτόν, διαμηνύουν ξεκάθαρα τη σοβαρότητα που έδειχνε ο άνθρωπος εκείνης της εποχής για το εν λόγω θέμα.

Έχει μεγάλη σημασία να σταθούμε για λίγο στην ομηρική αντίληψη για το θάνατο του ανθρώπου, κι αυτό γιατί με τη βοήθεια αυτής, **θα φωτιστεί πιο έντονα και σε**

---

⁴ Reale Giovanni., (2008), σ. 189

μεγαλύτερο βάθος η έκφραση διαφορετικότητας της πλατωνικής θεωρίας για την Αθανασία της Ψυχής εν συγκρίσει με την αντίστοιχη ομηρική θεωρία.

Μελετώντας κάποιος τα Ομηρικά έπη, εύκολα μπορεί να φτάσει στη διαπίστωση, πως ναι μεν η πίστη στη μεταθανάτιο ζωή ήταν δυναμικά εδραιωμένη στη σκέψη των ανθρώπων, όμως ο όρος Ψυχή στα μεγαλειώδη έπη, **παρουσιάζεται με ένα νόημα όχι απλώς διαφορετικό, αλλά τελείως αντιθετικό σε σχέση με το περιεχόμενο που θα της προσδώσει αργότερα ο Δυτικός στοχασμός από τον 5^ο αιώνα π. Χ. και έπειτα.**⁵

Πιο συγκεκριμένα, βάσει ορισμένων ομηρικών περιγραφών, η Ψυχή, μετά το θάνατο του σώματος, φαινόταν πως ελάμβανε μία υπόσταση σκιώδη, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως « **φασματική εικόνα** »⁶ του νεκρού. Είναι επίσης σίγουρο, με αφορμή πάλι κάποιους ομηρικούς στίχους, πως όταν η Ψυχή αποφάσιζε να κάνει την εμφάνισή της για τον οποιοδήποτε λόγο, εκείνη παρουσιαζόταν πάντα ως ένα πιστό αντίγραφο του ανθρώπινου σώματος, το οποίο διατηρούσε ο άνθρωπος προ του θανάτου του.

Που σημαίνει πως, όποτε η Ψυχή, εμφανιζόταν σε έναν ζωντανό άνθρωπο, αυτομάτως εκείνη, ελάμβανε το **σχήμα** της ανθρώπινης σάρκας μέσα στην οποία βρισκόταν· με τη βασική διαφορά όμως, ότι το συγκεκριμένο αυτό “**καλούπι**” πλέον, **διέθετε μία άυλη και πνευματικής φύσεως υπόσταση.** Όταν για παράδειγμα η Ψυχή του *Πατρόκλου*, φάνηκε ξαφνικά μέσα στον ύπνο του ηρωικού και επιστήθιου φίλου του για να του αναφέρει τα της ταφής του θέματα, ο *Αχιλλέας* στη συνέχεια υποστήριζε, πως η Ψυχή του *Πατρόκλου*, ναι μεν έδειχνε να διατηρεί όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που έφερε το σώμα του πριν πεθάνει (φωνή, ανάστημα κτλ.) αλλά δυστυχώς για εκείνον, του ήταν αδύνατο να την αγγίξει.⁷

Ειδικότερα τώρα, σύμφωνα πάντα με την εκδοχή του *Ομήρου*, η Ψυχή, έβγαινε έξω, είτε από μία ανοικτή ανθρώπινη πληγή, είτε ακόμα κι από το στόμα, κατά την ύστατη ώρα του θανάτου του ανθρώπου.⁸ Έτσι, ενώ την ώρα του θανάτου το σώμα απέθνησκε, η Ψυχή, κεχωρισμένη πια εκ του σώματος, μετέβαινε στον χώρο του Άδου.⁹ Εκεί πλέον, στον τόπο του Άδου, η Ψυχή, περιφερόταν ως ασώματο κι άυλο είδωλο, το οποίο όμως, εξακολουθούσε να κατέχει την κανονική μορφή που είχε το

⁵ Reale Giovanni., (2008), σ. 190

⁶ Ο.,π.

⁷ Όμηρος., *Ιλιάδα*, Ψ 66, Ψ 99

⁸ Reale Giovanni., (2008), σ. 190

⁹ Όμηρος., *Ιλιάδα*, Ξ 518, Π 505, Α 3

σώμα προ του θανάτου.¹⁰ Από την ώρα, όμως, που η Ψυχή εισερχόταν στον Άδη, από εκείνη ακριβώς τη στιγμή, σταματούσαν να λειτουργούν και οι ζωτικές δυνάμεις που διέθετε ο άνθρωπος ενόσω ζούσε.¹¹ Πάντως, βάσει των προρρηθέντων, καθίσταται απολύτως σαφές, πως η ιδέα της Αθανασίας της Ψυχής, **εξεταζομένη υπό του Πλατωνικού πρίσματος της ζωής του ανθρώπου η οποία εξακολουθεί να υφίσταται και μετά θάνατο, είναι παντελώς ξένη προς τον ομηρικό κόσμο.** Η θεωρία της Αθανασίας στον Όμηρο, οικοδομείται κατ' αρχήν, πάνω στο θεμέλιο της καλής και ένδοξης φήμης, την οποία χαρίζουν στους θανόντες τα μεγάλα και ηρωικά κατορθώματα της ζωής τους και τίποτα παραπάνω. Ο διάλογος *Έκτορα - Ανδρομάχη*, συνιστά ένα από τα αντιπροσωπευτικότερα δείγματα αυτού του Ομηρικού ηρωικού ιδεώδους.¹²

Κανένα λοιπόν σημείο σύγκλισης δε φαίνεται να παρουσιάζει η μεταθανάτιος ζωή των δικαίων στον άλλο κόσμο έτσι όπως την παρουσιάζει ο **Πλάτων**, συγκριτικά με τις μεταθανάτιες εμπειρίες που είχαν οι Ομηρικοί ήρωες. Γιατί η Ψυχή στον Άδη κατά την Ομήρεια εκδοχή, ζούσε μία ζωή **ανιαρή, μίζερη, υποτυπώδη κι ανάξια περιγραφής και λόγου.** Τόσο ανάξια λόγου, που ο συγκεκριμένος τρόπος ύπαρξης, ανάγκασε τον **Αχιλλέα** να ξεστομίσει εκείνα τα έμπλεα, αυτοαντίληψης, αυτοσυναίσθησης και αυτοσυνειδησίας λόγια : « **Θα προτιμούσα στη γη να ζούσα ακόμη κι ως δούλευα για κάποιον ξένο, άκληρο, που να μην έχει μεγάλη περιουσία, παρά να είμαι ο βασιλιάς σ' αυτόν τον κάτω κόσμο των νεκρών.**»¹³

Τα τελευταία αυτά λόγια του **Αχιλλέα**, τα οποία πόρρω απέχουν από το πέπλο της μακαριότητας με το οποίο ο **Πλάτων** θα ντύσει αργότερα τους αλληγορικούς του μύθους για την Αθανασία της Ψυχής, έχω την εντύπωση πως ίσως και να μπορούσαν εν τέλει να επισφραγίσουν με τον πιο αποδεικτικό τρόπο, την τεράστια απόσταση που διαπιστώνεται σε μία τελευταία ανάλυση να χωρίζει την Ομηρική εκδοχή περί Ψυχής - αναφορικά με τη διηνечή μεταθανάτια κατάσταση δυσθυμίας που εκείνη βίωνε - από τις Πλατωνικές ιδέες, **που ήθελαν την Ψυχή μετά από την**

---

¹⁰ Όμηρος., *Ιλιάδα*, Ψ 65 - 67, 105 - 106 / Οδ., λ 84, 205 - 208

¹¹ Όμηρος., *Ιλιάδα*, Ψ 104 Μόνο η Ψυχή του μάντη **Τειρεσία**, φαίνεται να διατηρεί τις νοητικές της δυνάμεις. Το συγκεκριμένο γεγονός, ανιχνεύεται στον ακόλουθο στίχο του Ομήρου : « *ψυχή χρησμένους Θηβαίου Τειρεσίαο, μάντιος άλαοῦ, τοῦ τε φρένες ἔμπεδοί εἶσι·* » : Όμηρος., *Οδύσσεια*, κ493

¹² Όμηρος., *Ιλιάδα*, Z 381 - 502

¹³ Όμηρος., *Οδύσσεια*, λ 488-491

καθυστερημένη επάνοδό της στην υπεργήινη χώρα της Υπαρξιακής της Αυγής, να καθίσταται φορέας του πληρώματος του πνευματικού και υπέρλογου Φωτός των *Ιδεών*, του μόνου έχοντος τη δυνατότητα ν' αποκαλύψει στην ουρανοβάμονα Ψυχή, μία νέα και διαφορετική μορφή πνευματικού « εἶ ν α ι » .

1.2 Οι θέσεις των Προσωκρατικών για την Αθανασία της Ψυχής.

Λαμβανουμένου υπ' όψιν του γεγονότος πως η **μελέτη του θανάτου**, συνιστά αναντίλεκτα μία ορμέμφυτη τάση του ανθρώπου που χαρακτηρίζεται ως εσωτερική κίνηση αμιγώς φιλοσοφική,¹⁴ οι διάφοροι φιλόσοφοι ανά τους αιώνες, θεώρησαν ως πράξη τελειώς **ασύμβατη** με την φιλοσοφούσα συνείδησή τους, αλλά και ως ενέργεια άκρως **αντι - φιλοσοφική**, το εγχείρημα ν' αποφασίσουν να **μην** εντάξουν μέσα στον φιλοσοφικό τους στοχασμό και την φιλοσοφική τους αναζήτηση, την εμπερίστατη και επισταμένη εμβάθυνση πάνω στο οντολογικό θέμα της **Αθανασίας της Ψυχής**. Άλλωστε, αγγίζει τα όρια του ατελέσφορου έως και της φιλοσοφικής “παράνοιας”, η ενέργεια “ **τοῦ φιλοσοφεῖν** ”, άνευ της εκκωφαντικής παρουσίας των συναισθημάτων της απόλυτης συντριβής και του τρομακτικού ἰλίγγου, **που με ανυπέβλητο και μοναδικό τρόπο γεννά η μεταφυσική θέα μπροστά στο υπερβατικό μυστήριο του θανάτου**. Θα μπορούσε επίσης να ειπωθεί, πως ο μη συγκινούμενος με το αναπόφευκτο γεγονός του θανάτου, κινδυνεύει να έχει αποτελέσματα εντελώς “**αφιλοσόφητα**”, μιας και στο μόνο που μπορεί να καταφέρνει να επιδίδεται με εξαιρετική επιτυχία, **είναι το να διαγράφει συνεχώς μία πορεία “ ἔ κ κ ε ν τ ρ η ” εν σχέσει με τους ουσιαστικούς προβληματισμούς που θέτει ο μυστηριακός χώρος της φιλοσοφίας**.

Ipso facto, οι **Ορφικοί**, διδάσκουν ότι η ψυχή με τη γέννηση του κάθε ανθρώπου, κατεβαίνει στον υλικό κόσμο ως ένας “**θεῖος ξένος**.” Κατόπιν τούτου, εισχωρεί μέσα στο ανθρώπινο σώμα, το οποίο σημειωτέον, από την ίδια κι όλας στιγμή, γίνεται γι' αυτήν το “ **σ ἦ μ α** ” της, δηλαδή, ο **τάφος** της. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από τον **Κρατύλο** του Πλάτωνος, μέσα στο οποίο καταφαίνονται χωρίς περαιτέρω αμφιβολίες οι δοξασίες των **Ορφικών** περί της Αθανασίας της Ψυχής :

---

¹⁴ Πλάτ., *Φαίδ.*, 80 E - 81 A : « ... τὸ δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὀρθῶς φιλοσοφοῦσα καὶ τῶ ὄντι τεθνάναι μελετῶσα ῥαδίως· ἢ οὐ τοῦτ' ἂν εἴη **μελέτη θανάτου** ; »

« ... καὶ γὰρ σῆμά τινές φασιν αὐτὸ εἶναι τῆς ψυχῆς (ἔνν, σῶμα) ὡς τεθαμμένης ἐν τῷ νῦν παρόντι : καὶ διότι αὐτὸ τούτῳ σημαίνει ἂν ἂν σημαίνει ἢ ψυχή, καὶ ταύτη “ **σῆμα** ” ὀρθῶς καλεῖσθαι. δοκοῦσι μέντοι μοι μάλιστα θέσθαι οἱ ἀμφὶ **Ὀρφέα** τοῦτο τὸ ὄνομα, ὡς δίκην διδούσης τῆς ψυχῆς ὧν δὴ ἔνεκα δίδωσιν, τοῦτον δὲ περίβολον ἔχειν, ἵνα σφῶζται, δεσμοτηρίου εἰκόνα : εἶναι οὖν τῆς ψυχῆς τοῦτο, ὥσπερ αὐτὸ ὀνομάζεται, ἕως ἂν ἐκτείσῃ τὰ ὀφειλόμενα, [τὸ] “ **σ ῶ μ α,**” καὶ οὐδὲν δεῖν παράγειν οὐδ’ ἐν γράμμα ...» ¹⁵

[... Ὅπως εἶναι γνωστό, μερικοὶ λένε ὅτι αὐτὸ (δηλ. τὸ σῶμα) εἶναι ὁ τάφος τῆς ψυχῆς, ὡσάν αὐτὴ νὰ εἶναι θαμμένη μέσα σ’ αὐτὸ ὅσο διαρκεῖ ἡ ζωὴ. Επιπλέον, ἐπειδὴ μέσα ἀπ’ αὐτὸ ἡ ψυχὴ διαμνηνεύει κάθε φορά ὅσα θέλει νὰ υπομνήσει, γι’ αὐτὸ ὀρθῶς καλεῖται “ **σ ῆ μ α** ” (**τάφος, σημείο**). Μου φαίνεται ὁμως ὅτι οἱ **Ὀρφικοὶ** κυρίως ἦσαν ἐκεῖνοι, ποὺ ἐπέβαλαν αὐτὸ τὸ ὄνομα (δηλαδή **σ ῆ μ α**), ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ τιμωρεῖται μ’ αὐτὰ βέβαια ποὺ πληρώνει, γι’ αὐτὸ ἔχει τὸ περίβλημα, γιὰ νὰ διασῶζεται ὡσάν νὰ εἶναι μέσα σὲ φυλακὴ. Γιὰ τὴν ψυχὴ, λοιπόν, αὐτὸ εἶναι ὁ, τι ακριβῶς σημαίνει τὸ ὄνομά του, δηλαδή “ **σ ῶ μ α** ” (ἀπὸ τὸ ρῆμα **σφῶζω**), ἕως ὅτου ξεπληρώσει τὴν ποινὴ τῆς, καὶ κανεὶς δὲν πρέπει νὰ τοῦ ἀλλάξει οὔτε γράμμα ...]

Ὅμως, ὅπως ὁ κάθε φυλακισζόμενος φυτεύει μέσα στὴ λυγμικὴ τοῦ καρδιά, τὴ νοσταλγία καὶ τὸ ὄνειρο γιὰ ἐκεῖνη τὴν πολυπόθητη καὶ γιορτινὴ μέρα τῆς ἀποφυλάκισής του, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ τοὺς **Ὀρφικοὺς**, ἐπιζητεῖ τὴν ἀπελευθέρωσή της ἀπὸ τὴ σωματένια εἰρκτὴ τῆς, ἔτσι ὥστε κάποια στιγμὴ, νὰ μπορέσει νὰ βρεθεῖ στὴν ευχάριστη γιὰ ἐκεῖνη θέση, νὰ ἐπιστρέψει καὶ πάλι στὴν ἀλαργινὴ καὶ τόσο ἀγαπημένη τῆς ἀληθινὴ, πνευματικὴ τῆς πατρίδα. Ἄραγε, γιὰ ποῖον ξενιτεμένο τὸ πιο γλυκὸ τοῦ ὄνειρο δὲν παίρνει σάρκα καὶ οστά ἀπὸ τὴν γλυκιά ἡμέρα τῆς ἐπιστροφῆς, καὶ γιὰ ποῖον ξενιτεμένο τὸ μαρμαρένιο “ἐπίγραμμα” τῆς Ψυχῆς του, δὲν ἀναφέρεται σ’ αὐτὸ ποὺ τόσο ὁμορφα καὶ ποιητικὰ ἀποκαλοῦσε ὁ βασιλιάς τῶν ἀπανταχοῦ ξενιτεμένων **Ὀδυσσεάς** ὡς “ **ν ὀ σ τ ι μ ο ν ῆ μ α ρ** ¹⁶ ” ;

Γι’ αὐτὸ τὸ λόγο λοιπόν, οἱ **Ὀρφικοὶ**, τοποθετοῦσαν στὰ χέρια τῶν νεκρῶν, μικρὲς χρυσῆς πλάκες, πάνω στὶς ὁποῖες χάραζαν τοὺς ἐξῆς λόγους « **Γῆς παῖς εἰμι καὶ Οὐρανοῦ ἀστερόεντος, αὐτὰρ ἐμοὶ γένος οὐράνιον.** ¹⁷ » δηλαδή, γιος τῆς γῆς εἰμαι καὶ τοῦ ἑναστρου οὐρανοῦ, ἀλλὰ ἡ δική μου καταγωγὴ εἶναι οὐράνια. Ἐτσι,

¹⁵ Πλ., *Κρατύλος*, 400 b c

¹⁶ Ὅμηρος, *Ὀδύσσεια*, α 168

¹⁷ H.Diels – W.Kranz (2007) σ. 68

οι νεκροί, χρησιμοποιούσαν τις συγκεκριμένες πλάκες, σαν ένα είδος διαβατηρίου κατά την άφιξή τους στις πύλες του άλλου κόσμου.¹⁸

Ο Ο ρ φ έ α ς στη συνέχεια, παρατηρείται να παραδίδει την πνευματική του σκυτάλη, σ' έναν άλλο μεγάλο ιερούργο του πνεύματος, τον **Π υ θ α γ ό ρ α** και κατ' επέκταση σ' όλους τους κατόπιν **Πυθαγοριστές** που ακολούθησαν τις ιδέες του θεοποιημένου δασκάλου τους. Ο **Σάμιος Φιλόσοφος**, βαθύτατα επηρεασμένος από την ορφική διδασκαλία, υποστήριζε τη μετενσωμάτωση της Ψυχής του ανθρώπου, **η οποία με σκοπό τον πλήρη εξαγνισμό της, περνάει από το ένα σώμα στο άλλο, μέχρι την τελική επάνοδό της στον τόπο της καταγωγής της.**¹⁹ Κατ' αντιστοιχία, κι ο Πυθαγόρειος **Α λ κ μ α ί ω ν ο Κροτωνιάτης**, εξέφραζε την πεποίθηση ότι η Ψυχή του ανθρώπου συνιστά θεϊκό ομοίωμα, κι ότι είναι αθάνατη κατά τον ίδιο τρόπο που και τα ουράνια σώματα κινούνται ασταμάτητα μέσα στην αιωνιότητα.²⁰ Ας παρακολουθήσουμε, όμως, ένα αντιπροσωπευτικό απόσπασμα του **Πορφύριου** απ' τον **Πυθαγορικό του βίο**, σε σχέση με τα ρηξικέλευθα Πυθαγόρεια δόγματα, που έμελλε να εμπνεύσουν και να συγκινήσουν τόσους πολλούς ανθρώπους στο διάβα των αιώνων.

«... ἃ μὲν οὖν ἔλεγε τοῖς συνοῦσιν οὐδὲ εἷς ἔχει φράσαι βεβαίως· καὶ γὰρ οὐχ ἡ τυχοῦσα ἦν παρ' αὐτοῖς σιωπῆ· μάλιστα μέντοι γνώριμα παρὰ πᾶσιν ἐγένετο πρῶτον μὲν ὡς ἀθάνατον εἶναι φησὶ τὴν ψυχὴν, εἶτα μεταβάλλουσαν εἰς ἄλλα γένη ζώων, πρὸς δὲ τούτοις ὅτι κατὰ περιόδους τινὰς τὰ γενόμενά ποτε πάλιν γίνεται, νέον δ' οὐδὲν ἀπλῶς ἔστι, καὶ ὅτι πάντα τὰ γινόμενα ἔμψυχα ὁμογενῆ δεῖ νομίζειν. φέρεται γὰρ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ δόγματα πρῶτος κομίσαι ταῦτα Πυθαγόρας... »²¹

[Δεν υπάρχει κανένας που να μπορεί με βεβαιότητα να πει τί δίδασκε {ο Πυθαγόρας} στους οπαδούς του, αφού αυτοί τηρούσαν μιαν εντελώς ασυνήθιστη στάση σιωπής. Παρ' όλα αυτά, τα δόγματα που έγιναν πολύ γνωστά σε όλους ήταν ότι: **πρώτον δίδασκε ότι η ψυχή είναι αθάνατη· επίσης, ότι μεταβάλλεται σε άλλα είδη ζώων·** δεύτερον δίδασκε ότι όσα συμβαίνουν κατά στιγμές επαναλαμβάνονται κατά περιόδους, κι έτσι δεν υπάρχει τίποτε που να γίνεται για πρώτη φορά· τέλος, ότι όλα τα έμψυχα που γεννιούνται θα πρέπει να θεωρούνται

¹⁸ Jaeger W. (1968) σ. 206

¹⁹ Πλ., Φαίδ., 70c

²⁰ Θ. Βέικος., (1980), σελ.151 - 152

²¹ Πορφύριος, Πυθαγόρειος βίος, 19

ότι ανήκουν στην ίδια οικογένεια. Είναι λοιπόν φανερό ότι πρώτος ο Πυθαγόρας έφερε αυτές τις πεποιθήσεις στην Ελλάδα.]

Κατά τον **Charles H. Kahn**, το ανωτέρω χωρίο του **Πορφυρίου**, θεωρείται ως η πιο αξιόπιστη πηγή που αποδίδει στον ίδιο τον Πυθαγόρα το δόγμα της μετενσωμάτωσης.²² Επ' αφορμής του αποσπάσματος του **Πορφυρίου**, είναι ανάγκη να σημειωθεί πως σε σχέση με το εν λόγω δόγμα της μετενσωμάτωσης, οι μαρτυρίες οι οποίες καταδεικνύουν την άποψη που θέλει τον **Πυθαγόρα** να κηρύσσει την μεταθανάτια περιπέτεια της ψυχής του κάθε ανθρώπου, φαίνονται να είναι κάτι παραπάνω από άφθονες. *Exempli gratia*, ο **Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος**, Έλληνας φιλόσοφος που κι ο ίδιος μετανάστευσε στη Δύση όπως κι ο **Πυθαγόρας**, γνωρίζοντας ή ακούγοντας στα ταξίδια του να διηγούνται ένα ανέκδοτο που διακωμωδούσε τον ίδιο τον Πυθαγόρα αλλά και την πίστη του στην Αθανασία της Ψυχής, αποφάσισε να μεταφέρει το συγκεκριμένο αυτό ανέκδοτο σε ορισμένους στίχους :

« ... και ποτέ μιν στυφελιζομένου σκύλακος παριόντα φασίν έποικτῖραι και τότε φάσθαι έπος· "παῦσαι μηδὲ ράπιζ", έπει ἡ φίλον άνέρος έστι ψυχή, τήν έγνων φθεγξαμένης άϊων. " ... »²³

[Λένε ότι όταν κάποτε είδε να βασανίζουν ένα σκυλάκι, το συμπόνεσε και είπε : «**Σταμάτα, μην το χτυπάς, γιατί είναι η ψυχή κάποιου φίλου**· την αναγνώρισα όταν άκουσα τη φωνή του. »]

Εν κατακλείδι, είναι σημαντικό να διαπιστωθεί, πως δε θα πρέπει να αποσιωπάται σε καμία περίπτωση ο καταλυτικός ρόλος που διαδραμάτισε τόσο η **Ορφική** όσο και η **Πυθαγόρεια Φιλοσοφία** στην τελική διαμόρφωση της Πλατωνικής θεωρίας περί της Αθανασίας της Ψυχής, μιας και η προσεκτική μελέτη της μεταφυσικής ιδεολογίας του Πλάτωνος, αποκαλύπτει συνεχώς τις βασικές αρχές και του **Ορφικού** αλλά και του **Πυθαγορικού** φιλοσοφικού οικοδομήματος. Αυτή άλλωστε η μελέτη, ήταν που

²² Charles, H, Kahn στο βιβλίο " *Οι προσωκρατικοί* " του Μουρελάτου, Α, (1998) σ. 233.

²³ Kirk, G.S., J.E. Raven, and M. Schofield., (1988), σ. 226

οδήγησε και τον κλασικιστή **E. Dodds** στο να υποστηρίξει πως : « **το νέο θρησκευτικό πρότυπο (που δημιουργήθηκε από τους Ορφικούς και εξελίχθηκε από του Πυθαγόρειους) έκανε τη μοιραία του συμβολή : με το να αποδώσει στον άνθρωπο ένα απόκρυφο εγώ θείας καταγωγής, και με το να θέσει έτσι την ψυχή και το σώμα σε αντίθεση, εισήγαγε στον ευρωπαϊκό πολιτισμό μία καινοόργια ερμηνεία της ανθρωπίνης ύπαρξης. »**²⁴

1.3 Η Μελέτη του Θανάτου κατά τους μεγάλους τραγικούς.

Οι τραγωδοί με τη σειρά τους, φρόντισαν κι αυτοί να μην παραλείψουν με τη φιλόπονη εργασία τους, το λεπτομερειακό “**λάξευμα**” πάνω στην τραχιά πέτρα της Αθανασίας της Ψυχής. Άλλωστε, δεν είναι και λίγα τα αποσπάσματα από τις διάφορες αριστουργηματικές τραγωδίες, τα οποία με αφορμή τους στοχαστικούς ειρμούς των μεγάλων μας τραγικών πάνω στο μοιραίο κι αναπότρεπτο γεγονός του θανάτου, καταφέρνουν κάθε τόσο, με μία ένταση σχεδόν μυστηριακή, να μας μεταφέρουν αβίαστα, στο απέραντο κι αβυσσαλέο πέλαγος της καλλιεργημένης φιλοσοφικής σκέψης αυτών των τόσο χαρισματικών ανθρώπων.

Ο **Αίσχυλος** επί παραδείγματι, ο τρανός κήρυκας της επικράτησης της απολύτου πνευματικής δικαιοσύνης στον κόσμο - το αντικαθρέφτισμα της οποίας ζωγραφίζεται με τόσο περίτεχνο τρόπο στην κλιμάκωση της νοητής αλυσίδας **ὕβρις - ἄτη - νέμεσις - τίσις**²⁵ - αλλά κι ο ένθεος εκείνος τραγικός του οποίου το βαθύ θρησκευτικό συναίσθημα διαπιστώνεται ν’ αγκαλιάζει με θέρμη κι αγαπητική διάθεση όλους τους πάσχοντες από τον ανεξίτηλη αμαρτία ήρωες, εκφράζει τη βεβαία άποψη, ότι ο θάνατος, είναι ο μόνος από τους θεούς, ο οποίος δεν αρέσκεται στην τακτική της εξαγοράς « **οὐ δώρων ἐρᾷ.** »²⁶

Ο τραγικός, με τη συνεπικουρία των αθανάτων κι αξεπέραστων σε ποιητική και γνωσιολογική αξία στίχους του, παραδέχεται αδιαμφισβήτητα πως οι ψυχές των ανθρώπων, είναι σε θέση να επιβιώνουν και μετά το θάνατό τους. Χαρακτηριστικό είναι το ειλημμένο απόσπασμα από τους « **Πέρσες** », μέσα στο οποίο

²⁴ E. Dodds., (1977), σ. 125

²⁵ Αισχ., Πέρσαι., στ. 821- 822 : « ... ὕβρις γὰρ ἐξανθοῦσ' ἐκάρπωσε στάχυν ἄτης ... »

²⁶ Αισχ., Απόσπασμα ., 156

παρουσιάζεται να εμφανίζεται από τον Άδη, το είδωλο του *Δαρειού*.²⁷ Ο ίδιος ο ποιητής, όμως, στις «*Εὐμενίδες*» του, θα υποστηρίξει μέσω των λόγων του *Απόλλωνα*, πως όταν ο άνθρωπος πεθάνει, δεν υπάρχει πλέον κανένα περιθώριο ανάστασης.²⁸

Ο *Εὐριπίδης* τώρα, ο περίφημος αυτός εκσκαφέας των εγκάτων της ανθρώπινης συνείδησης, που με τις κατάστικτες από σοφία και σπαραγμό τραγωδίες του, επέτυχε να ρίξει φως πάνω στη διαμαρτυρόμενη ψυχή που κραυγάζει εναγωνίως ενάντια στο απολυταρχικό καθεστώς εκείνων των καταστάσεων που την υπερβαίνουν, ενάντια δηλαδή στα φθοροποιά πάθη, τον ανθρώπινο παραλογισμό και το ψυχοβόρο πνεύμα της ισοπεδωτικής οίησης, διδάσκει στην «*Εκάβη*», ότι οι ψυχές των ανθρώπων έχουν τη δυνατότητα να επιβιώνουν και μετά το θάνατο, διατηρώντας παράλληλα και την ικανότητα να αναγνωρίζει η μία την άλλη στον τόπο του Άδου.²⁹ Στην «*Ιφιγένεια ἐν Αὐλίδι*» θα χαρακτηρίσει τον θάνατο ως δεινό και κακό,³⁰ ενώ αντίστοιχα στη «*Μήδεια*», ο ευαίσθητος ποιητής, θα αδράξει της ευκαιρίας, για να θίξει το γεγονός της **εγκόσμιας ματαιότητας** την οποία «*τίκτεϊ*» ο βίαιος θάνατος :

«*Ἐν δὲ τὸ πάντων λοίσθιον ἢ δὴ πᾶσιν κατερῶ θνητοῖσι κακόν· καὶ δὴ γὰρ ἄλις βίωτόν θ' ἠῦρον σῶμάτ' ἐς ἤβην ἤλυθε τέκνων χρηστοί τ' ἐγένοντ'· εἰ δὲ κυρήσαι δαίμων οὕτως, φροῦδος ἐς Αἴδην θάνατος προφέρων σώματα τέκνων. πῶς οὖν λύει πρὸς τοῖς ἄλλοις τήν δ' ἔτι λύπην ἀνιαροτάτην παίδων ἔνεκεν θνητοῖσι θεοὺς ἐπιβάλλειν ;* »³¹

[Μα θα μιλήσω και για το στερνό κακό που δέρνει τους θνητούς· απέκτησαν τα παιδιά πλούτη και μεγαλώσαν, κι έγιναν άνθρωποι αγαθοί· **Όμως, ακόμα κι αν τύχει το καλό αυτό, ο μάταιος θάνατος προβαίνει κουβαλώντας τα κορμιά τους στον Άδη.** Ποιο το κέρδος λοιπόν για τους θνητούς αν, μέσα σ' όλα τ' άλλα, και για τα παιδιά τους, με τέτοια τους φορτώνουν οι θεοί πικρά κι αβάσταχτα δεινά ;]

²⁷ Αισχ., *Πέρσαι.*, στ. 681 - 693

²⁸ Αισχ., *Ευμ.*, στ. 647 - 648 «*...ἀνδρὸς δ' ἐπειδὰν αἴμ' ἀνασπάσῃ κόνις ἅπαξ θανόντος, οὔτις ἔστ' ἀνάστασις ...* »

²⁹ Ευρ., *Εκάβη.*, στ. 414 - 437

³⁰ Ευρ., *Ιφιγένεια ἐν Αὐλίδι.*, στ. 1415 : «*Ἐλθῶν. ἄθρησον· ὁ θάνατος δεινὸν κακόν.* »

³¹ Ευρ., *Μήδεια.*, στ. 1105 - 1115

Παράλληλα, με βάση επίσης ορισμένα αποσπάσματά του, είναι ανάγκη να επισημανθεί, πως ο **Ευριπίδης**, υιοθετούσε κι αυτός τη θεωρία της επανάληψης του κύκλου των γεννήσεων, ασπασζόμενος προφανώς την ορφική διδασκαλία για τη μεταθανάτιο ζωή.³² Για τον τραγωδό, η ζωή μπορεί να ισοδυναμεί με το θάνατο, κι ο θάνατος, αντίστοιχα με τη ζωή : « **Ποιος ξέρει αν η ζωή δεν είναι θάνατος κι ο θάνατος ζωή ;** »³³

Ο **Σοφοκλής** τέλος, ο θεοσεβής εκείνος διανοητής που δεν έδινε σε καμιά περίπτωση το δικαίωμα στην εγνωσμένη του θρησκευτικότητα ν' αφαιρεί από τους πρωταγωνιστές του το έμφυτο πυρηνικό ιδίωμα της ελευθερίας και της αυτεξουσιότητάς τους, στο κάλλιστο και ανεφίκτου ύψους τραγικότητας έργο του « **Αντιγόνη** », η ομώνυμη ηρωίδα, θα αναφέρει πως ναι μεν στεναχωρείται που στερείται, και μάλιστα σε τόσο τρυφερή ηλικία, τα αγαθά της παρούσης ζωής, μεταβαίνει όμως στον Άδη ευχαρίστως, διότι εκεί θα συναντηθεί με τα οικεία της πρόσωπα, δηλαδή τον πατέρα, τη μητέρα και τον αδερφό της, στους οποίους η ίδια προσέφερε τις τελευταίες υπηρεσίες της, καθώς επίσης και τις επιτύμβιες χοές.³⁴

Στην ίδια τραγωδία, όταν ο **Κρέοντας** πληροφορείται από τον Εξάγγελο τον θάνατο της γυναίκας του **Ευρυδίκης**, ο βασιλιάς, μέσα σε καθεστώς απολύτου θρήνου και οδυρμού, χαρακτηρίζει τον Άδη, ως « **δυσκάθαρο** » δηλαδή ως δυσεξιλέωτο και δυσκαταπράυντο λιμάνι, που καταφέρνει να τον σωριάσει.³⁵ Αλλά και στην τραγωδία « **Αΐας** », ο υπέροχος και μελιστάλακτος κατά τον **Αριστοφάνη** ποιητής, δια μέσου του τραγικού του ήρωα θα αναφέρει :

« ... ὦ Θάνατε Θάνατε, νῦν μ' ἐπίσκεψαι μολών . καίτοι σὲ μὲν κάκεϊ προσαιδήσω ζυγόν . σὲ δ' , ὦ φαεννῆς ἡμέρας τὸ νῦν σέλας, καὶ τὸν διφρευτήν Ἥλιον προσενέπω, πανύστατον δὴ κοῦποτ' αὔθις ὕστερον . ὦ φέγγος, ὦ γῆς ἱερὸν οἰκείας πέδον Σαλαμῖνος, ὦ πατρῶον ἐστίας βᾶθρον κλειναί τ' Ἀθῆναι καὶ τὸ σύντροφον γένος κρηναί τε ποταμοί θ' οἶδε, καὶ τὰ

³² Χρυσίππος., *Ευριπίδου*, fragm. 839

³³ Πλ., *Γοργίας*, 492e, 493a

³⁴ Σοφ., *Αντ.*, στ. 896 – 902 : « ... κάτειμι, πρὶν μοι μοῖραν ἐζήκειν βίου. ἐλθοῦσα μέντοι κάρτ' ἐνέλπισιν τρέφω φίλη μὲν ἤξειν πατρί, προσφιλῆς δὲ σοί, μητερ, φίλη δὲ σοί, κασίγνητον κάρα· ἐπεὶ θανόντας αὐτό χειρ ὑμᾶς ἐγὼ ἔλουσα κάκόσμησα κάπιτυμβίους χοὰς ἔδωκα. νῦν δὲ Πολύνεικες, τὸ σὸν ... »

³⁵ Σοφ., *Αντ.*, στ. 1284 - 1285 : « ... ἰώ. ἰὼ δυσκάθαρος Ἄιδου λιμῆν, τί μ' ἄρα τί μ' ὀλέκεις; ... »

*Τρωϊκὰ πεδία προσανδῶ, χαίρετ', ὦ τροφῆς ἐμοί· τοῦθ' ὕμιν : Αἴας τοῦπος ὕστατον θροεῖ, τὰ
δ' ἄλλ' ἐν Αἴδου τοῖς κάτω μυθήσομαι. »³⁶*

[Ω θάνατε, θάνατε, έλα τώρα κοντά μου· αν και θα' χω καιρό στον Άδη κάτω όντας μαζί σου και ' κει να σε χαιρετήσω. **Κι εσένα, ω! φέγγος της λαμπρής ημέρας τούτης, κι εσένα αρματοδόρμε Ήλιε, τώρα στερνή, στερνή φορά σας χαιρετάω. Ω! φως, κι ω! ιερό της Σαλαμίνας της πατρίδας μου χώμα, κι εσύ θρόνε του πατρικού σπιτιού μου, ω! Δοξασμένη Αθήνα, και γενιά συγγενική μου, σε σας ποτάμια και πηγές και κάμποι της Τροίας που με θρέψατε, απευθύνομαι, γεια σας**· τα στερνά αυτά λόγια του Αίαντα σε σας· τα άλλα όταν πάω στον Άδη, θα τα πω στους πεθαμένους .]

Εξίσου συγκλονιστικά, είναι και τα μεστά φιλοσοφίας λόγια του χορού στην τραγωδία « *Οιδίπους επί Κολωνῶ* » :

*« ὅστις τοῦ πλέονος μέρους χρήζει τοῦ μετρίου παρῆς ζῶειν, σκαιοσύναν φυλάσσων ἐν
ἐμοὶ κατάδηλος ἔσται. ἐπὶ πολλὰ μὲν αἰ μακρὰι ἀμέραι κατέθεντο δὴ λύπας ἐγγυτέρω, τὰ
τέρποντα δ' οὐκ ἂν ἴδοις ὅπου, ὅταν τις ἐς πλεον πέση τοῦ δέοντος· ὁδ' ἐπίκουρος
ἰσοτέλεστος, Αἴδος ὅτε μοῖρ' ἀνυμέναιος ἄλυρος ἄχορος ἀναπέφηνε, θάνατος ἐς τελευτάν. »³⁷*

[*Αν κάποιος κνηγά τα πολλά και τα μεγάλα της ζωής, και τον μέτριο βίο αφήνει, θα φανεί κατά τη γνώμη μου μωρός. Γιατί ο άπειρος χρόνος, τα πολλά, πιο κοντά προς τη λύπη τα φέρνει, κι όσα φέρνουν χαρά δε θα (τα) δεις πουθενά, όταν κάποιος πέσει στο περισσότερο από εκείνο που χρειάζεται και δε βρίσκει ποτέ χορτασμό· ώσπου η μοίρα του Άδη φανεί, που σε όλους το ίσο χαρίζει, χωρίς γάμου τραγούδια, χωρίς λύρες, και χωρίς χορούς, του θανάτου η μοίρα που φέρνει το τέλος.]³⁸*

³⁶ Σοφ., Αίας., στ. 854 - 865

³⁷ Σοφ., Οιδίπους επί Κολωνῶ., στ. 1211 - 1223

³⁸ Σοφ., Οιδίπους επί Κολωνῶ., στ. 1211 - 1223

1.3.1 Ο ιδεολογικός επαναπροσδιορισμός της θεωρίας της Αθανασίας της Ψυχής. Η δυναμική μετάβαση στον χώρο των *Ιδεών*.

Συνοψίζοντας, και προτού η εργασία προχωρήσει στα ενδότερα των λόγων των χρυσορημόνων φιλοσόφων *Σωκράτη* και *Πλάτωνα*, με αφορμή τις πολύ χρήσιμες και άκρως κατατοπιστικές περί θανάτου απόψεις που μεταγγίζουν στις τραγωδίες τους οι μεγάλοι μας τραγικοί, γίνεται απολύτως τεκμαρτό, πως για τους περισσότερους Έλληνες της κλασικής εποχής, δεν υπήρχε πιο τραγικό και πιο θλιβερό γεγονός στη ζωή τους, από την εγκατάλειψη της τόσο όμορφης επιγείου ζωής και το πέρασμά τους στον σκοτεινό και αφιλόξενο τόπο του Άδου.³⁹ Ο *Ν. Μπερδιάγεφ*, διαπιστώνοντας το συγκεκριμένο φαινόμενο, θα αναφέρει χαρακτηριστικά πως «...στους Έλληνες, υπήρχε μία οδυνηρή θλίψη, συνδεδεμένη προς τον θάνατο του ανθρώπου. Οι τραγωδίες τους, και η ποίησή τους, είναι διαποτισμένες απ' αυτή την οδύνη ...»⁴⁰

Ο υπαρξιστής διανοούμενος, κάνει μία άκρως εύστοχη τοποθέτηση αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο ο Έλληνας εκείνης της εποχής αντιμετώπιζε τον θάνατο.

Παρόλη όμως τη φιλότιμη προσπάθειά του να περιγράψει με ακρίβεια την ψυχολογία των Ελλήνων για το θάνατο, δεν αναφέρεται ούτε στο **γιατί** οι Έλληνες ένιωθαν αυτή την οδύνη, αλλά ούτε και στο **γιατί** οι Έλληνες - **κυρίως κατά το χρονικό διάστημα πριν να κάνουν την εμφάνισή τους στη φιλοσοφική παλαίστρα της Αθήνας ο Σωκράτης κι ο Πλάτων** - επέμεναν στο να υιοθετούν συστηματικά αυτήν την τόσο θλιβερή άποψη για το θάνατο. Η **απάντησή** στα συγκεκριμένα **γιατί**, η οποία θα μπορούσε να εκληφθεί και ως προέκταση των αναζητήσεων του *Μπερδιάγεφ* για το εν λόγω θέμα, πιστεύω πως μπορεί να ανιχνευτεί, στο ότι οι Έλληνες - βάσει του τρόπου με τον οποίο εκείνοι περιγράφονται από τους τραγωδούς - βίωναν σε πολύ μεγάλη ισχύ, **ένα έντονο φοβικό σύνδρομο και μία αδυσώπητη αγωνία σε σχέση με το αναπόφευκτο και αναπότρεπτο βίαιο γεγονός του θανάτου.**

³⁹ Η συγκεκριμένη αντίληψη κυριαρχούσε στην συνείδηση των ανθρώπων, παρ' ότι ο ειδυλλιακός χώρος υποδοχής των δικαίων ψυχών, τα **Ηλύσια Πεδία**, μετατρέπονταν πάντα σε πεδίο συνάντησης τόσων αγαπημένων και προσφιλών προσώπων. Βλ. Αριστ., *Problemata.*, 943b.21- 943b.23 : « ... *Διὰ τί ὁ ζεφυρος εὐδαινός καὶ ἥδιστος δοκεῖ εἶναι τῶν ἀνέμων, καὶ οἶον καὶ Ὅμηρος ἐν τῷ Ἡλωσίῳ πεδίῳ, ἀλλ' αἰεὶ ζεφύριοι διαπνεύουσιν ἄηται ; ... »*

⁴⁰ Ν. Μπερδιάγεφ., (1950), σελ. 353

Οι Έλληνες που κατά γενική ομολογία επέτυχαν να προσγειωθούν με το πνεύμα τους στις ύψιστες πνευματικές κορυφές της τέχνης, της ποίησης, των επιστημών και των γραμμάτων, οι Έλληνες που κατάφεραν να επιτύχουν σε πάρα πολλούς τομείς - με απaráμιλλη μάλιστα πρωτοτυπία - αυτό που χαρακτηριζόταν από τους άλλους λαούς της γης, εκείνης της χρονικής περιόδου ως ακατόρθωτο, ναι, είναι γεγονός, πως ένα μεγάλο ποσοστό εξ αυτών, αισθάνονταν αναντίλεκτα, μία ανασφάλεια κι ένα τρομακτικό κενό εξ αφορμής του τραγικού επεισοδίου του θανάτου. Δικαιολογημένος ο φόβος θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, **μιας και όταν δεν γνωρίζει κάποιος κάτι, το μόνο που του απομένει να κάνει, είναι το να το φοβάται.**⁴¹

Όμως το φιλέρευνο και φιλανήσυχο ιδιοφυές ελληνικό πνεύμα που δεν άντεχε άλλο τη χρόνια παραμονή του στην αφιλόξενη γη αυτής της τόσο **ορμητικής αντίθεσης** κι αυτού του τόσο **χαοτικού χάσματος** που χώριζε την παρούσα από την μετά θάνατον ζωή, πρότεινε και γι' αυτό το φλέγον ζήτημα, *mutatis mutandis*, μία εναλλακτικότερη **διέξοδο**. Ή για να το θέσουμε καλύτερα επί ουσιαστικότερης βάσης, πρότεινε μία διαφορετική “ **έξοδο κινδύνου** ”.

Στο παρόν σημείο, ίσως όχι περιέργα, θα διερωτάτο κάποιος σε ποια ακριβώς σημεία συνίσταται ο προαναφερθείς “ **κίνδυνος** ”, ο οποίος καθιστά με τη σειρά του, τόσο απαραίτητη την παρουσία μιας τέτοιας “ **εξόδου** . ” Ασφαλώς σ' αυτού του είδους τα ζητήματα που κρίνονται από τους περισσότερους ανθρώπους ως “ **λεπτά** ”, υπεισέρχεται ο υποκειμενικός παράγοντας ο οποίος νομοτελειακά, θα επιτρέψει και την ύπαρξη τόσο διαφορετικών αντιλήψεων για το θέμα.

Σύμφωνα, πάντως, με τους πνευματικούς ποδηγέτες **Σωκράτη** και **Πλάτωνα**, η συνειδητή επιλογή του ανθρώπου να **μην** εντάξει στην προσωπική του κοσμοθεωρία την προοπτική της σίγουρης εκτόξευσής του στον αιώνιο και υπερλογικό χώρο των μακάριων **Ιδεών**, ελλοχεύει τεράστιους κινδύνους που εντοπίζονται πρώτα απ' όλα στον τρόπο με τον οποίο ένας τέτοιος άνθρωπος θα αντιμετωπίζει γενικότερα τη ζωή

---

⁴¹ Στο σημείο αυτό, είναι ανάγκη να γίνει η απαραίτητη διευκρίνιση, πως η συγκεκριμένη διαπίστωση, δεν αφορά ασφαλώς στην κατηγορία εκείνη των ανθρώπων της εποχής, οι οποίοι ασπάζονταν τις θεωρίες των **Πυθαγορείων** και των **Ορφικών** για την **Αθανασία** της **Ψυχής**. Η διαπίστωση αφορά αποκλειστικά σ' εκείνους τους Έλληνες, που σύμφωνα με τις περιγραφές των διαφόρων τραγικών, διατηρούσαν σε υψηλό επίπεδο το φόβο του θανάτου, απ' τον οποίο αργότερα ο **Σωκράτης**, θα πιαστεί σαν σε χειρολαβή, για να αναπτύξει τους θαυμάσιους λόγους της **Απολογίας** του για το συγκεκριμένο θέμα.

του, και κατ' επέκταση, τον τρόπο με τον οποίο ένας τέτοιος άνθρωπος θα αντιμετωπίζει τους συνανθρώπους που τον συναναστρέφονται.

Με άλλα λόγια, όπως θα διαπιστωθεί και με το πέρας της εργασίας, κατά τη **Σωκρατική** και **Πλατωνική** άποψη, το ενδεχόμενο της υιοθέτησης μίας **νιχιλιστικής** άποψης για τη μεταθανάτιο ζωή της Ψυχής, μπορεί και είναι εις θέση, ν' αφήνει τον άνθρωπο τρωτό και τελείως απροστάτευτο είτε από τις ασταμάτητες βολές της επιτεταμένης **εγκοσμιοκρατίας** που κυβερνά κατά κόρον τη συνειδησιακή μας οντότητα, είτε από τη διαρκή επικράτηση του πολιτεύματος της **ανθρώπινης παραφροσύνης**, η οποία δεν αποφεύγει να κινεί διαρκώς **τα νήματα της αδρανοποιημένης προαίρεσής μας**, που δυστυχώς ούσα εντελώς ακινητοποιημένη, διακρίνεται να υφίσταται συνεχώς την αυστηρή ετεροκαθοδήγησή της αδιαμαρτύρητα, σαν μια άλλη ξύλινη μαριονέτα.

1.3.2 Η Πλατωνική μεταφυσική φιλοσοφία, ως ενδεικτικό θεραπευτικό μέσο της Ψυχής του “ τότε ” ανθρώπου, αλλά και του “ νυν ” ανθρώπου. Η διαδικασία της θεραπείας της Ψυχής, ιδομένη ως “ π ρ ο θ ά λ α μ ο ς ” για την είσοδο στην υπέρλογη αιωνιότητα.

Η προτεινόμενη Πλατωνική “έξοδος κινδύνου”, η οποία επεχείρησε να γεφυροποιήσει το τεράστιο χάσμα που ένιωθε ο άνθρωπος ανάμεσα στη ζωή και τον θάνατο, σίγουρα κατάφερε αλλά και καταφέρνει ακόμα και στις μέρες μας, να γεμίζει με αισιοδοξία και ελπίδα το αβάστακτο **υ π α ρ ξ ι α κ ό κ ε ν ό** πάρα πολλών ανθρώπων, που δημιουργείται αφενός από την απορία τους για το αληθινό νόημα που μπορεί να εμπεριέχει η παρούσα ζωή κι αφετέρου, από το πώς αυτή η ζωή μπορεί να οδηγήσει στον προσανατολισμό της κατάκτησης και της άλλης ζωής, μέσα στον υπεραισθητό χώρο της οποίας μπορεί να γίνει ορατό το θεϊκό κάλλος των “ **ύ π ε ρ φ ύ σ ε ι** ” *Ι δ ε ὤ ν*.

Ο *Πλάτων*, με το να υποστηρίζει ακράδαντα την προσωπική Αθανασία της Ψυχής, αλλά και με το να ταυτοποιεί τον επίγειο αγώνα της για την πρόσκτηση της **Αρετής** με εκείνο το εισιτήριο “ **express** ” που θα οδηγήσει τελικά στο απρόσκοπτο πέρασμα για την “ **αιώνια κατάσταση** ”, ουσιαστικά, δεν κάνει τίποτε άλλο από το να παρωθεί τον άνθρωπο για αδιάλειπτη επαγρύπνηση και αέναη πνευματική διέγερση. Ταυτοχρόνως με το έργο του, ο *προτρεπτικός φιλόσοφος*, συνιστά σε κάθε άνθρωπο να αγωνίζεται με ελπίδα, και το κυριότερο, να επιδεικνύει κουράγιο μα προπαντός **θ ά ρ ρ ο ς**⁴² για το ευοίωνο υπερβατικό μέλλον της Ψυχής του, με τη βασική προϋπόθεση όμως, ότι αυτός, δε θα σταματήσει να επιδίδεται ποτέ στην εξαγνιστήρια διαδικασία του καθαρισμού της ψυχής του στον παρόντα επίγειο κόσμο.⁴³

Η τιμή κι ο σεβασμός, αρμόζει σίγουρα και στον *Πλάτωνα* και φυσικά στο *Σωκράτη*, γιατί πριν από τόσες εκατονταετίες, κατά ένα μυστηριώδη τρόπο, αυτοί οι δύο άνθρωποι, επεθύμησαν να συγκεράσουν με την πνευματική κλίμακα των υπερβατικών παραινήσεών τους, τα “ **δ ι ε σ τ ῶ τ α** ” σύμπαντα του ουρανού και

⁴² Πλάτ., *Φαίδ.*, 114d : « ... ἀλλὰ τούτων δὴ ἔνεκα **θ α ῤ ῥ ε ῖ ν χ ρ ῆ** ἢ περὶ τῆ ἑαυτοῦ ψυχῆ . »

⁴³ Πλάτ., *Φαίδ.*, 114e - 115a : « ἄνδρα ὅστις ἐν τῷ βίῳ τὰς μὲν ἄλλας ἡδονὰς τὰς περὶ τὸ σῶμα καὶ τοὺς κόσμους εἴασε χαίρειν, ὡς ἀλλοτρίους τε ὄντας, καὶ πλεον θάτερον ἠγησάμενος ἀπεργάζεσθαι, τὰς δὲ περὶ τὸ μανθάνειν ἐσπούδασέ τε καὶ κοσμήσας τὴν ψυχὴν οὐκ ἀλλοτρίῳ ἀλλὰ τῷ αὐτῆς κόσμῳ, σωφροσύνη τε καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀνδρεία καὶ ἐλευθερία καὶ ἀληθεία, οὕτω περιμένει τὴν εἰς Αἴδου πορείαν [ὡς πορευσόμενος ὅταν ἡ εἰμαρμένη καλῆ]. »

της γης, αποφασιζόμενοι ν' ασχοληθούν τόσο επισταμένα με το γεγονός του θανάτου.

Η θεωρία περί της **Αθανασίας της Ψυχής**, είναι αναμφισβήτητα ένα δύσκολο κι απαιτητικό φιλοσοφικοθρησκευτικό ζήτημα, που θέτει σε ισχυρή δοκιμασία πρώτα απ' όλα τις δυνάμεις της λογικής του ανθρώπου.⁴⁴ Εκπεφρασμένο με γήινες λέξεις, ίσως δίνει τη φαινομενική εντύπωση πως εμφορείται από το πνεύμα μίας **“Πρωταγορικού”** τύπου σχετικότητας, αλλά δε θα έπρεπε να παραληφθεί και η αξιοπαρατηρήσιμη παράμετρος, πως οι τολμώντες να αναδείξουν ισχυρά ερείσματα σε μία τέτοια μεταφυσική θεωρία, **θέτουν αυτομάτως τον ριψοκίνδυνο εαυτού τους στο μεθόριο μεταξύ του σχετικού και του απολύτου, του αιτιοκρατουμένου και του αυτεξουσίου, του πεπερασμένου και του απείρου, του εγκοσμίου και του ουρανίου.**

Ο φιλόσοφος **Κικέρων**, διετύπωσε κάποτε με πολύ εύστοχο και όμορφο τρόπο, την άποψη πως ο **Σωκράτης**, επέτυχε να καταβιβάσει τη φιλοσοφία από τον ουρανό.⁴⁵ Ότι την κατέβασε από τον ουρανό, αυτό μάλλον αποδεικνύεται από την έντονη επιθυμία του ανθρώπου για **μεταφυσική ουράνια ανάληψη**, μία επιθυμία που γεννάται κάθε φορά στον άνθρωπο, ύστερα από το συνεχές “σκάψιμό” του, στους “αφθαρτοποιημένους” λόγους του **Σωκράτη**.

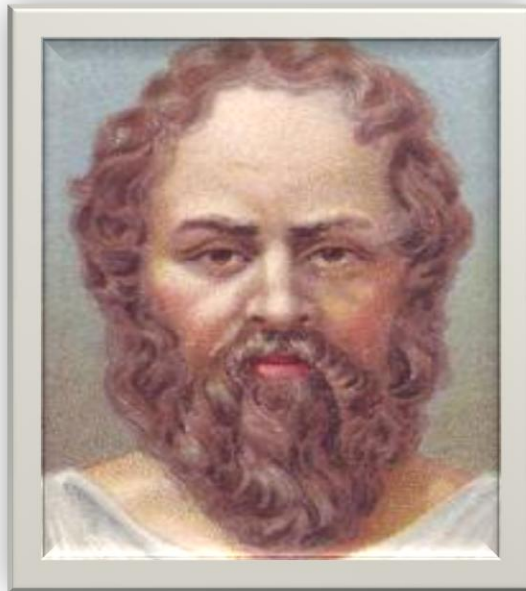
Ο λόγος τώρα εξ αιτίας του οποίου ο **Σωκράτης** θέλησε **να κατεβάσει** τη φιλοσοφία από τον ουρανό - όπως χαρακτηριστικά είχε αναφέρει ο **Κικέρωνας**, - ή αλλιώς ο λόγος για τον οποίο ο **Σωκράτης** αποφάσισε να μιλήσει για τη μετά θάνατο ζωή με τρόπο τόσο ριζοσπαστικοποιημένο για τα δεδομένα της εποχής του, είναι δυνατόν να αναζητηθεί στην άδοξη και αγνή πρόθεση του Αθηναίου ιδεαλιστή, **να ανεβάσει με την πολύτιμη συνδρομή αυτής της “ουρανοκατέβατης”**

---

⁴⁴ Σύμφωνα με τον **Ε.Π. Παπανούτσο**, « ... η αλήθεια της διδασκαλίας περί της Αθανασίας της Ψυχής, δεν αποδεικνύεται με το λογικό δρόμο · μόνο μέσα από ένα βίωμα εσωτερικό μπορεί ο άνθρωπος να κατορθώσει να τη δει ... ο Πλάτων λέγει ρητά ότι “ απόδειξις ἔσται δεινοῖς μὲν ἄπιστος, σοφοῖς δὲ πιστή.” (Φαίδρος, 245 c) - σ' εκείνους δηλαδή που, όπως τονίζει στη μεγάλη του επιστολή (7^η, 341c κτλ), **χάρη σ' ένα εσωτερικό βίωμα είναι σε θέση να συλλάβουν τα έσχατα μυστικά του κόσμου κατά το απρόσιτο στη διάνοια βάθος τους.** » Βλ. σχετικά **Ε.Π. Παπανούτσος** (2002) σελ. 84

⁴⁵ Cicero., *Tusculan Disputations.*, V.10 : « ... Socrates autem primus philosophiam **devocavit e caelo et in urbibus conlocavit et in domus etiam introduxit et coegit de vita et moribus rebusque bonis et malis quaerere ...** »

φιλοσοφίας του, πιο μεθοδικά και πιο αληθινά τις ψυχές των συμπολιτών του στους ουράνιους γαλαξίες των αιώνιων *Ιδεών*. Πρόκειται για ένα εκ πρώτης όψεως **ηθικό άλλοθι** εκ μέρους του *Σωκράτη*, το οποίο αργότερα - κυρίως χάριν της φροντίδας του *Πλάτωνα* να το “περάσει” από τις όμορφες “γειτονιές” της οντολογίας των ώριμων διαλόγων του - θα μεταστοιχειωθεί σε **άλλοθι οντολογικό και βαθύτατα θρησκευτικό**. Ο *Rohde*, παρατήρησε πως, η ιδέα ότι η Ψυχή του ανθρώπου μπορεί να είναι αιώνια, φάνταζε ως ιδιορρυθμία για κάθε άνθρωπο που δεν ασπαζόταν το θεολογικό δόγμα της Ψυχής. Αν στα επόμενα χρόνια, το εν λόγω καθεστώς άλλαξε ριζικά, κανένας άλλος δε συνέβαλε πιο αποτελεσματικά στο να σταθεροποιηθεί η συγκεκριμένη αλλαγή, παρά ο σπουδαίος *Πλάτων*, « που καθιέρωσε φιλοσοφικά τη θεολογική ιδέα της προσωπικής αθανασίας και μετά επέστρεψε την ιδέα ενδυναμωμένη, εμβαθύνοντας στην προγονική της θεολογία. »⁴⁶ Δε μένει παρά να παρακολουθήσουμε “από πιο κοντά”, την αξιόλογη προσπάθειά του.

Ο Σωκράτης.

⁴⁶ Rohde, Erwin., (2004), σελ.151

2. Η Αθανασία της Ψυχής στο Πλατωνικό έργο “ Απολογία Σωκράτους ”.

2.1 Η ιστορικότητα του έργου.

Η “ *Απολογία Σωκράτους* ” το μοναδικό έργο που μαζί με τις “ *Επιστολές* ”, δεν παρουσιάζει διαλογική μορφή, θεωρείται ως το πρώτο έργο του *Πλάτωνα*, ενώ παράλληλα, συγκαταλέγεται στα θεσπέσια έργα που συνέγραψε ο συγγραφέας. Όμως θα πρέπει να παρατηρηθεί, πως παράλληλα με την εδώ και πολλές εκατονταετίες μελέτη του συγκεκριμένου έργου, λαμβάνει ταυτοχρόνως υπόσταση, και η φαινομενικά εύλογη απορία, η οποία βρίσκει την έκφρασή της εν πρώτοις στο αν ο *Πλάτων* κατάφερε να μεταφέρει **επακριβώς** τα όσα υπεστήριξε ο *Σωκράτης* κατά τη διάρκεια της απολογίας του στο δικαστήριο της Ηλιαίας, και εν δευτέρως, στο αν το έργο, είναι τελικώς αποκλειστική απόρροια του αδιαφιλονίκητου συγγραφικού ταλέντου του *Πλάτωνος*.⁴⁷

Ωστόσο, οι ισχυρισμοί που τοποθετούν στο κέντρο τους την πεποίθηση ότι η “ *Απολογία Σωκράτους* ” ενδεχομένως να είναι και πλαστή, φαίνεται να μην παρουσιάζουν δυνατά τεκμήρια. Το ότι μία τέτοια θέση δεν είναι δυνατόν να ευσταθεί, πρώτα απ’ όλα τεκμαίρεται, από το γεγονός του ζωνρού ενδιαφέροντος για τη δίκη, το οποίο λειτουργώντας παρωθητικά, επέτυχε να οδηγήσει τόσους πολλούς ανθρώπους στο δικαστήριο για ν’ ακούσουν το διάσημο φιλόσοφο της πόλης τους. Επιπλέον, την ομιλία του *Σωκράτη*, είχε παρακολουθήσει κι ο διόλου ευκαταφρόνητος αριθμός των 501 δικαστών. Κατά συνέπεια, η οποιαδήποτε ανακριβής ή αναληθής προσθήκη όσον αφορά στην πραγματική ομιλία του *Σωκράτη*, θα εξέθετε στο μέγιστο βαθμό το συγγραφικό κύρος του *Πλάτωνα*, ο οποίος σε καμία περίπτωση δεν επιθυμούσε να θέσει σε κίνδυνο την αξιοπιστία του έργου του μπροστά στα μάτια των συμπολιτών του· πόσο μάλιστα να θέσει σε επικινδυνότητα την ποθητή εξασφάλιση της καλής υστεροφημίας του, από τις μελλοντικές γενεές που θα ακολουθούσαν στο πέρας των αιώνων.⁴⁸

Προς επίρρωση της περί μη πλαστότητας θεωρίας, είναι ανάγκη να επισημανθεί και η διαπίστωση, πως αφού δεν είχε μεσολαβήσει μεγάλο χρονικό διάστημα από το

⁴⁷ Γεώργιος Π. Μανουσόπουλος., (2009), σελ. 40

⁴⁸ Γεώργιος Π. Μανουσόπουλος., (2009), σσ. 41 - 42

θάνατο του **Σωκράτη**, μόλις ο **Πλάτων** αποφάσισε να γράψει την **Απολογία**, συνεπάγεται πως και να ήθελε ο **Πλάτων**, δε θα μπορούσε να παραποιήσει ένα τόσο πρόσφατο παρελθόν. Πάντως, είναι πολύ πιθανό, πως ο συγγραφέας, ίσως και να επιδόθηκε σε κάποιες τροποποιήσεις, ασφαλώς χωρίς ν' απομακρύνεται από το ύφος του δασκάλου του.⁴⁹ Συμπερασματικά λοιπόν, πολύ ορθά παρατηρεί ο Γ. Πανουσόπουλος, πως παραποίηση ή ουσιαστική αλλαγή του νοήματος (όχι του γράμματος) της **Απολογίας** του **Σωκράτη**, δε θα ήταν δυνατό να λειτουργήσει χωρίς κόστος για τον ίδιο τον **Πλάτωνα**.⁵⁰

2.2 Τα αίτια της καταδίκης του Σωκράτη.

Η δίκη του **Σωκράτη**, που συνιστά αναμφισβήτητο ιστορικό γεγονός, έγινε το **399 π.Χ.**, τέσσερα χρόνια μετά την κατάλυση της τυραννίας των Τριάκοντα και την επάνοδο της δημοκρατίας. Ο **Σωκράτης** τότε ήταν 70 ετών.⁵¹ Σύμφωνα με τον **Διογένη Λαέρτιο**, η κατηγορία κατά του **Σωκράτη**, όπως ο ίδιος ο **Διογένης** την αντιγράφει από τα "**Απομνημονεύματα**" του **Ξενοφώντα**, ήταν η εξής :

*« Ἄδικεῖ Σωκράτης, οὗς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσηγούμενος· ἄδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων. Τίμημα θάνατος.»*⁵²

[Ο **Σωκράτης** αδικεί επειδή δεν αποδέχεται τους θεούς που αποδέχεται η κοινωνία μας, αλλ' αντιθέτως εισηγείται νέα δαιμόνια. Επιπλέον αδικεί και τους νέους διαφθείροντάς τους. Ποινή γι' όλα αυτά, ορίζεται ο θάνατος.]

⁴⁹ Αχείμαστος Ν., Κουράβελος Κ., Πετρίδης Π., (19 --), σελ. 9

⁵⁰ Γεώργιος Π. Μανουσόπουλος., (2009), σελ. 43

⁵¹ Θανάσης Σαμαράς., (2003), σελ. 61

⁵² Διογένης Λαέρτιος., *Βίοι Φιλοσόφων*, 2. 40

Στην *Απολογία* του *Πλάτωνα*, ο *Σωκράτης*, θα μεταφέρει κι αυτός με τους δικούς του αυτή τη φορά λόγους, τις κατηγορίες που του προσήψαν οι κατήγοροι :

« *Σωκράτη φησὶν ἀδικεῖν τοὺς τε νέους διαφθείροντα καὶ θεοὺς οὐδὲ ἡ πόλις νομίζει οὐ νομίζοντα, ἕτερα δὲ δαιμόνια καινά. τὸ μὲν δὴ ἔγκλημα τοιοῦτόν ἐστιν·* »⁵³

[Ο *Σωκράτης*, υποστηρίζει (ο κατήγορος), είναι παραβάτης των νόμων, επειδή και τους νέους διαφθείρει και δεν πιστεύει στους θεούς στους οποίους πιστεύει η πόλη, αλλά σε άλλες θεότητες, καινούργιες. Αυτό είναι το έγκλημα ·]

Όλες οι εναντίον του *Σωκράτη* κατηγορίες, αποδεικνύονται ανίσχυρες έως και ασαφείς, και μπορούν να ερμηνευθούν πλήρως, μόνο μέσα στο πολιτικό πλαίσιο της δίκης.⁵⁴ Συνιστά βέβαιο γεγονός, πως για την καταδίκη του *Σωκράτη*, συνετέλεσε πάρα πολύ κι ο παράγοντας της προσωπικής έχθρας των κατηγορών του. Η βαθύτερη όμως αιτία, κατά τους *Τσέλλερ - Νέστλε*, είναι ανάγκη να αναζητηθεί **στην αντίθεση της πλειοψηφίας του αθηναϊκού λαού και της ηγεσίας του δημοκρατικού κόμματος ενάντια στο νεωτερικό διαφωτισμό.**⁵⁵

Επίσης, δε θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός, πως η δίκη του *Σωκράτη*, ανήκει - κατόπιν της εφαρμογής του νόμου του *Διοπίθης*⁵⁶ - σε μία αλυσίδα διώξεων που ασκήθηκαν με την κατηγορία της αθεΐας, εναντίον πολλών επιφανών

⁵³ Πλ., *Απολογία*, 24 b8 - c 1

⁵⁴ Θανάσης Σαμαράς, (2003), σελ. 62

⁵⁵ Τσέλλερ - Νέστλε., (2004), σελ. 131 - 132

⁵⁶ Ο *Διοπίθης* ήταν μάντης, χάριν της εισήγησης του οποίου το 432 π.Χ., δημιουργήθηκε ένα ψήφισμα που έμεινε γνωστό στην ιστορία ως “ **Το Ψήφισμα του Διοπίθης** ”. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο ψήφισμα, μπορούσε ο οποιοσδήποτε είχε στοιχεία, να καταγγείλει κάποιον συμπολίτη του με την κατηγορία της αθεΐας. Πρώτη γνωστή δίωξη ήταν κατά του Αναξαγόρα του Κλαζομενίου. Ο *Πλούταρχος*, στο έργο του *Βίος Περικλέους*, αναφέρει : « ... καὶ ψήφισμα Διοπίθης ἔγραψεν εἰσαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ νομίζοντας ἢ λόγους περὶ τῶν μεταρσίων διδάσκοντας, ἀπεριδόμενος εἰς Περικλέα δι' Ἀναξαγόρου τὴν ὑπόνοιαν ... » (Πλούταρχος, *Βίος Περικλέους*, XXXII).

προσωπικοτήτων, όπως π.χ., αυτήν του *Αναξαγόρα*, του *Διαγόρα*, του *Πρωταγόρα*, και της *Ασπασίας*.⁵⁷ Βασικοί κατήγοροι του *Σωκράτη*, ήταν ο άγνωστος ποιητής *Μέλιτος*, ο πλούσιος βυρσοδέψης με πολιτική δύναμη *Άντοξ*, κι ο ρήτορας *Λύκων*. Και οι τρεις, διέθεταν δημοκρατικά φρονήματα.⁵⁸

2.2.1 Ο διαχρονικός χαρακτήρας της προσωπικής γνώμης του Σωκράτους για τα αληθινά αίτια της καταδίκης του, και οι πνευματικές υποθήκες που αφήνει η συγκεκριμένη του άποψη.

Λίγο πριν ο *Σωκράτης* περάσει στο θέμα της *Αθανασίας* της *Ψυχής* και το φόβο του θανάτου που νιώθουν οι περισσότεροι άνθρωποι γι' αυτόν, ο εξερευνητής των δαιδαλωδών ψυχικών λαβυρίθων, δε θ' αποφυγεί ν' αναφερθεί στα ανθρωποκτόνα φοβερά πάθη του φθόνου και του μίσους, πάθη τα οποία δυστυχώς απασχολούν τον άνθρωπο, από τότε που χύθηκε στη γη το πρώτο ανθρώπινο αγνό αίμα του *Άβελ*, του δολοφονηθέντος υπό του ιδίου του αδερφού του, καθώς και υπό του πρώτου επί της γης φορέα του φθόνου, ονόματι *Κάιν*.⁵⁹

Αλήθεια, πόσους αιμοσταγείς *Καϊνίτες* δεν έχει καταχωρήσει στα κατάστιχα της η ανθρώπινη ιστορία, που κρατώντας στο χέρι τους το *μαχαίρι του φθόνου*, δε δίστασαν να καταβάψουν τα χέρια τους με αθώο ανθρώπινο αίμα, και πόσοι αντίστοιχα *Αβελίτες*, δεν έφυγαν απ' το μάταιο τούτο κόσμο - πριν από την ώρα τους που λέει και κάποια λαϊκή ρήση - με αφορμή το μαχαίρι εκείνο ; Δυστυχώς το αποκρουστικό και δηλητηριώδες *φίδι του φθόνου*, ενώ δείχνει αδύναμο σερνόμενο στο χώμα, εκείνο βρίσκει πάντα τον τρόπο να εισχωρεί στο μυστικό βάθος της πνευματικής φύσεως του ανθρώπου. Και τί ολέθρια τα αποτελέσματα αυτού! **Γιατί ο φθόνος, δεν αντανάκλαται μόνο στα προσωπικά πεπρωμένα του ατόμου που τον υπηρετεί, αλλά και στα πεπρωμένα ολόκληρου του κόσμου, αν κρίνει**

⁵⁷ Ό., π.

⁵⁸ Αχείμαστος Ν., Κουράβελος Κ., Πετρίδης Π., (19 --), σελ. 11

⁵⁹ **Κι απ' του Παράδεισου το Φως,**

Γυρνάει του Κάιν ο αδερφός,

Και λέει της πίκρας ο ανθός,

Στη γη μονάχα βγαίνει.

Ποίηση : Λίνας Νικολακοπούλου.

κάποιος από τις εκατοντάδες περιπτώσεις φθόνου οι οποίες έλαβαν συνέπειες κοσμικής διαστάσεως.⁶⁰

Αντιπαροβολικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως οι κατηγοροι του *Σωκράτη*, βρίσκουν τον αντικατοπτρισμό του αφυδατωμένου από ευαισθησία «*σκέπτεσθαί*» τους, στη χλωμή και άδικη Ψυχή του *Κάιν*. Ενώ ο *Σωκράτης*, αντιστικτικά, στην παντάλευκη και υπέρφοτη Ψυχή του *Άβελ*. Ας περάσουμε όμως κατευθείαν στους λόγους καρδιάς του *Σωκράτη*, οι οποίοι σημείο προς σημείο, επιθυμούν να αποδείξουν, *πως οι άνθρωποι που διαθέτουν φτερά και που δεν κουράζονται ποτέ να ονειρεύονται, κινδυνεύουν πάντα να κατασπαραχθούν και να λιντζαριστούν, από εκείνους που δεν έχουν παρά μονάχα νύχια.*

*« Αλλά γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὡς μὲν ἐγὼ οὐκ ἀδικῶ κατὰ τὴν Μελήτου γραφήν, οὐ πολλῆς μοι δοκεῖ εἶναι ἀπολογίας, ἀλλὰ ἱκανὰ καὶ ταῦτα. »*⁶¹

[Συνεπώς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, φρονώ πως δεν εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἀπολογηθῶ ἄλλο γιὰ τὴν κατηγορία τὴν ὁποία μοὺ ἀποδίδει ὁ *Μέλητος*· κι αὐτὰ που εἶπα εἶναι ἀρκετά.]

*« ὁ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔλεγον, ὅτι πολλή μοι ἀπέχθεια γέγονεν καὶ πρὸς πολλοὺς, εἴ ἴστε ὅτι ἀληθὲς ἐστίν. »*⁶²

---

⁶⁰ Πρβ., τὶς ολέθριες ἐπιπτώσεις που εἶχε γιὰ τὴν παγκόσμια ἀνθρωπότητα, τὸ τραγικὸ χτύπημα στους Δίδυμους Πύργους τῆς Νέας Υόρκης, στὶς 11/ 9/ 2001.

⁶¹ Πλ., *Ἀπολογία*, 28 α

⁶² Ὁ.,π.

[Εκείνο όμως που έλεγα και πιο πριν, ότι έχει δηλαδή δημιουργηθεί **μεγάλο μίσος** εναντίον μου, κι από πάρα πολλούς, να είστε σίγουροι ότι αυτό είναι αλήθεια.

Λίγο πιο κάτω, **ο Σωκράτης**, θα κάνει την ακόλουθη φιλοσοφημένη διαπίστωση :

*« ἀλλὰ μὴ οὐ τοῦτ' ἦ χαλεπὸν, ὃ ἄνδρες, θάνατον ἐκφυγεῖν, ἀλλὰ πολὺ χαλεπότερον
πονηρίαν· θᾶττον γὰρ θανάτου θεῖ. »* ⁶³

[Προσέξτε όμως Αθηναίοι, μήπως δεν είναι αυτό το δύσκολο δηλαδή **ν' αποφύγει κανείς το θάνατο**, αλλά πολύ δυσκολότερο, ν' αποφύγει τη μοχθηρία· **γιατί αυτή τρέχει πιο γρήγορα από το θάνατο.**]

Κι ο **Σωκράτης**, θα συνεχίσει :

*« καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ ἐμὲ αἰρεῖ, ἐάνπερ αἰρῆ, οὐ Μέλητος οὐδὲ Ἄνωτος ἀλλ' ἢ τῶν πολλῶν
διαβολή τε καὶ φθόνος. »* ⁶⁴

---

⁶³ Πλ., *Απολογία*, 39a - 39b

⁶⁴ Ό.,π

[Αυτό το **μίσος** θα με καταδικάσει, αν πράγματι με καταδικάσει, **όχι** ο Μέλητος ή ο Άνυτος, **αλλά η συκοφαντία και ο φθόνος των πολλών.**]

Η Απολογία του Σωκράτους.

Ο **Σωκράτης**, διορώμενος τα μελλούμενα, θα ολοκληρώσει αναφορικά με τα πραγματικά αίτια της καταδίκης του, κάνοντας την εξής μελλοντική πρόβλεψη :

*« ἄ δὴ πολλοὺς καὶ ἄλλους καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἤρηκεν, οἷμαι δὲ καὶ αἰρήσει· οὐδὲν δὲ δεινὸν μὴ ἐν ἐμοὶ στήῃ. »*⁶⁵

[Αυτά βέβαια καταδίκασαν πολλούς και σπουδαίους ανθρώπους στο παρελθόν, **και έχω την εντύπωση ότι θα καταδικάσουν και στο μέλλον.** Δεν υπάρχει κανένας φόβος, **μήπως το κακό σταματήσει σεμένα.**]

---

⁶⁵ Πλ., *Απολογία*, 28a - 28b

2.2.2 Η Σωκρατική προφητεία για το πεπρωμένο της ελεύθερης ανθρώπινης συνείδησης και η σημασία αυτής της προφητείας.

Ο **Σωκράτης**, ήταν ένας αφυπνιστής της ανθρώπινης ψυχής ! ⁶⁶ Κι όπως ήταν φυσικό και αναμενόμενο, με τη βιοτή και το περιεχόμενο της διδασκαλίας του, προσπάθησε να σπάσει το καρκινικό απόστημα όλων των κατεστημένων της εύθραυστης εποχής του, με κυριότερο, το κατεστημένο του “**σημειωτόν βήματος**” της πνευματικής πορείας του νοός. Γι’ αυτό και κυνηγήθηκε μέχρις εσχάτων. Γι’ αυτό και τον ανάγκασαν να καταφύγει στο θάνατο. Αλλά ας σταθούμε για λίγο στο γεγονός του θανάτου του **Σωκράτη**, και τη δυσάρεστη πρόβλεψή του για τους ανθρώπους που στο μέλλον θα έχουν παρόμοιο τέλος με το δικό του, κι ας αναρωτηθούμε. Μήπως τελικά δεν οδηγήθηκαν αλλά και δεν εξακολουθούν να οδηγούνται στο θάνατο, όλες οι απανταχού στους αιώνες σπουδαίες προσωπικότητες, που λειτουργούσαν και λειτουργούν πάντοτε σαν τους “**επικίνδυνους μαστιγωτές**”, οι οποίοι δε σταματούν να καταγγέλλουν, αλλά και να “**μαστιγώνουν**” με τον πύρινο και στηλιτευτικό τους λόγο, τις διεφθαρμένες κι ακάθαρτες συνειδήσεις των ανθρώπων; Μήπως τελικά, όλες αυτές οι σπουδαίες προσωπικότητες, δεν οδηγήθηκαν αλλά και δεν εξακολουθούν να οδηγούνται στο θάνατο, ύστερα από την απαίτηση όλων εκείνων των αμοραλιστών, που δεν εννοούν να αντιληφθούν τον υψηλό προορισμό του κάθε ανθρώπου, **όπως αυτός αναδεικνύεται στην κατάκτηση της ηθικής και πνευματικής του τελείωσης;**

Ο **Σωκράτης**, ως άλλος βιβλικός προφήτης, διαπιστώνοντας περίλυπος πως το κακό εν τέλει, δεν πρόκειται να σταματήσει μόνο στη δική του περίπτωση θανάτωσης, ουσιαστικά **προέβλεψε**, πως θα υπάρξουν εξίσου πάρα πολλοί άνθρωποι στο μέλλον, οι οποίοι όπως αυτός, έτσι κι εκείνοι, θα πέσουν θύματα του φθόνου και της συκοφαντίας των ανθρώπων, ψυχοκτόνα πάθη, τα οποία διαθέτουν το θλιβερό προνόμιο **να ξεριζώνουν από τον άνθρωπο που τα υπηρετεί, κάθε ζωτική και πνευματική του λειτουργία.**

Με βάση λοιπόν το δυνατό θεμέλιο των προφητικών διαπιστώσεων του **Σωκράτη**, δεν έχει μείνει τίποτε άλλο, παρά να παρατηρούμε όλοι μας, με βλέμμα μελαγχολικό αλλά σίγουρα κεντημένο με τη χαριτωμένη διάθεση της ελπίδας, να μετατρέπεται η κάθε εποχή της ιστορίας μας, σ’ εκείνον τον άναυδο και αποσβολωμένο από την

⁶⁶ Raymonde Simettere., (1948), σελ. 133

έκπληξη θεατή, που βλέπει να στήνεται και να ορθώνεται μπροστά στα μάτια του, ένα πανομοιότυπο σκηνικό, πάνω στο οποίο “παίζεται” αδιάλειπτα, χρόνια και χρόνια τώρα, ξανά και ξανά, **το ίδιο α νό σιο και επαναλαμβανόμενο δυσάρεστο έργο.**

Το σενάριο του έργου, επίσης πολύ γνωστό. Έχει να κάνει με την άδικη **π ο ι ν ι κ ο π ο ί η σ η** της συμπεριφοράς όλων αυτών των ανθρώπων, οι οποίοι τολμούν να διεκδικούν με σθένος για την ανθρώπινη Ψυχή, αυτό που πραγματικά της αξίζει. **Τ ο ν ο υ ρ α ν ό, κ α ι τ ο υ ς σ υ μ β ο λ ι σ μ ο ύ ς α υ τ ο ύ!**

Στο ίδιο έργο θεατές, έχουν γίνει εκατομμύρια άνθρωποι στο πέρασ των αιώνων. Κάθε φορά όμως, η “παράσταση”, “ανεβαίνει” με διαφορετικούς ήρωες, κι ασφαλώς με διαφορετικούς πρωταγωνιστές. Γιατί το ίδιο έργο, άλλοτε “παίχτηκε” με πρωταγωνιστή το σοφό *Σωκράτη*, άλλοτε με πρωταγωνιστή τον δίκαιο *Αριστείδη*, άλλοτε τον *Κολοκοτρώνη* και τον *Μακρυγιάννη*, άλλοτε τους *Κένεντι* και τον *Μάρτιν Λούθερ Κινγκ*, άλλοτε τον *Γκάντι* και τον *Ούλοφ Πάλμε*, άλλοτε τον ίδιο το *Χριστό!* **Οι συγκεκριμένοι πρωταγωνιστές δε σταμάτησαν να πρωταγωνιστούν στο παράλογο σκηνικό που στήνουν οι απανταχού μέσα στον κόσμο σκηνοθέτες της παρωδίας, κι ούτε ασφαλώς θα πάψουν να πρωταγωνιστούν ποτέ. Όχι γιατί αυτό το υποστηρίζει ο γράφων. Όχι. Σε καμία περίπτωση. Δε θα σταματήσουν να πρωταγωνιστούν ποτέ, γιατί αυτό το διδάσκει και το αποδεικνύει η ίδια η Ιστορία και οι εμπειρίες της. Α υ τ ό τ ο δ ι δ ά σ κ ε ι η ί δ ι α η ζ ω ή!**

2.3 Η Σωκρατική αντίληψη περί Ψυχής στο έργο της Πλατωνικής “Απολογίας.”

Η έννοια της Ψυχής στο φιλοσοφικό σύμπαν του *Σωκράτη*, κατέχει, κάτι παραπάνω από πρωταγωνιστικό ρόλο. Αυτό που ζυγίζει περισσότερο στο αξιακό περιβάλλον του *Σωκράτη*, δεν εντοπίζεται στη φροντίδα του “*ἔχ ε ι ν*” ή του “*κατέχειν*” αλλά στη φροντίδα του “*εἶ ν α ι*” που κατά το φιλόσοφο, είναι ταυτοποιημένο με την ίδια την Ψυχή του ανθρώπου. Ο *Albin Lesky* επιθυμώντας να εξάρει τη σημασία που είχε η έννοια της Ψυχής στη διδασκαλία του *Σωκράτη*, μεταφέρει στο μνημειώδες έργο του “*Ιστορία της Αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*” τους υπέροχους λόγους του *Werner Jaeger* από ένα κεφάλαιο της “*Παιδείας*” του.

Σύμφωνα λοιπόν μ’ αυτούς, « *ο Σωκράτης, με μίαν πρωτάκουστη ως τότε αποφασιστικότητα έβαλε στην πιο υψηλή θέση στον πίνακα των αξιών του την Ψυχή του ανθρώπου. Τώρα, με την πιο μεγάλη δυνατή αντίθεση προς το*

αριστοκρατικό κοσμοείδωλο, η αξία του ανθρώπου απελευθερώνεται ολωσδιόλου από τη δύναμη, τον πλούτο και την εξωτερική αναγνώριση, και μετατοπίζεται στην Ψυχή, που είναι το πιο πολύτιμο κτήμα του και μαζί η πιο μεγάλη του δέσμευση.⁶⁷ »

Είναι προτιμότερο όμως σ' αυτό το σημείο, να μεταφερθούμε στους *per se* περί Ψυχής λόγους της *Απολογίας*, με τους οποίους συν τοις άλλοις, ο *Σωκράτης*, απαντά με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο, στην πιθανή απαλλαγή του από την καταδίκη, υπό την προϋπόθεση ότι ο φιλόσοφος, θα σταματήσει να πράττει αυτό στο οποίο είναι εντεταλμένος από τον ίδιο το Θεό. Να φιλοσοφεί :

« ... ὥστε οὐδ' εἴ με νῦν ὑμεῖς ἀφίετε Ἄνυτῶ ἀπιστήσαντες, ὃς ἔφη ἢ τὴν ἀρχὴν οὐ δεῖν ἐμὲ δεῦρο εἰσελθεῖν ἢ, ἐπειδὴ εἰσῆλθον, οὐχ οἶόν τ' εἶναι τὸ μὴ ἀποκτεῖναί με, λέγων πρὸς ὑμᾶς ὡς εἰ διαφευξοίμην ἤδη [ἄν] ὑμῶν οἱ ὑεῖς ἐπιτηδεύοντες ἃ *Σωκράτης* διδάσκει πάντες παντάπασι διαφθαρήσονται, - εἴ μοι πρὸς ταῦτα εἴποιτε· “ ὦ *Σώκρατες*, νῦν μὲν Ἄνυτῶ οὐ πεισόμεθα ἀλλ' ἀφιεμέν σε, ἐπὶ τούτῳ μέντοι, ἐφ' ᾧτε μηκέτι ἐν ταύτῃ τῇ ζητήσῃ διατρίβειν μηδὲ φιλοσοφεῖν· ἐὰν δὲ ἄλφως ἔτι τοῦτο πράττων, ἀποθανῆ ” εἰ οὖν με, ὅπερ εἶπον, ἐπὶ τούτοις ἀφίετε, εἴποιμ' ἄν ὑμῖν ὅτι “ ἐγὼ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν καὶ φιλῶ, πείσομαι δὲ μᾶλλον τῷ θεῷ ἢ ὑμῖν, ... »⁶⁸

[Επομένως, ακόμα κι αν με αφήνατε τώρα ελεύθερο, μην πιστεύοντας τον *Ἄνυτο*, ο οποίος σας είπε ότι είτε από την αρχή δεν έπρεπε καθόλου να δικαστώ, ή, αφού δικάζομαι, δεν είναι δυνατόν να μη με καταδικάσετε σε θάνατο, λέγοντας προς εσάς ότι τάχα, αν αθωωνόμουν, τότε πλέον οι γιοί σας, ασχολούμενοι με ό,τι τους διδάσκει ο *Σωκράτης*, θα καταστραφούν όλοι εντελώς, αν λοιπόν, παρ' όλα αυτά, μου λέγατε : “ *Σωκράτη*, εμείς δεν πρόκειται να πιστέψουμε τον *Ἄνυτο* και θα σε αφήσουμε ελεύθερο, με τον εξής όμως όρο, ότι δε θα περνάς πια την ώρα σου εξετάζοντας έτσι τους ανθρώπους και φιλοσοφώντας. Κι αν πιαστείς να το κάνεις αυτό το πράγμα, θα πεθάνεις ” αν λοιπόν, όπως είπα, μ' αυτόν τον όρο μ' αφήνατε ελεύθερο, θα σας έλεγα ότι : “ *Εγώ*, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σας εκτιμώ και σας αγαπώ, αλλά θα υπακούσω στον Θεό κι όχι σε σας ” ...]

⁶⁷ Jaeger Werner στο βιβλίο του Albin Lesky “ *Ιστορία της Αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*” σελ. 693

⁶⁸ Πλ., *Απολογία*, 29c - 29d

« ... καὶ ἔωσπερ ἂν ἐμπνέω καὶ οἶός τε ᾧ, οὐ μὴ παύσωμαι φιλοσοφῶν καὶ ὑμῖν παρακελεύόμενός τε καὶ ἐνδεικνύμενος ὅτῳ ἂν ἀεὶ ἐντυγχάνω ὑμῶν, λέγων οἷάπερ εἴωθα, ὅτι “ὧ ἄριστε ἀνδρῶν, Ἀθηναῖος ὢν, πόλεως τῆς μεγίστης καὶ εὐδοκιμωτάτης εἰς σοφίαν καὶ ἰσχύν, χρημάτων μὲν οὐκ αἰσχύνῃ ἐπιμελούμενος ὅπως σοὶ ἔσται ὡς πλεῖστα, καὶ δόξης καὶ τιμῆς, φρονήσεως δὲ καὶ ἀληθείας καὶ τῆς ψυχῆς ὅπως ὡς βελτίστη ἔσται οὐκ ἐπιμελῆ οὐδὲ φροντίζεις;” ... »⁶⁹

[... καὶ ὅσο ἀναπνέω καὶ μπορῶ, δὲν θα πάψω νὰ φιλοσοφῶ καὶ νὰ σὰς συμβουλεύω καὶ νὰ νουθετῶ ὁποιοδήποτε ἀπὸ σὰς τυχαίνει κάθε φορὰ νὰ συναντῶ, λέγοντάς του αὐτὰ ἀκριβῶς πὺ συνηθίζα νὰ λέω, ὅτι : “ Πῶς ἐσύ, ἀγαπητέ μου, ὄντας Ἀθηναῖος, πολίτης τῆς πιο μεγάλης καὶ τῆς πιο φημισμένης γιὰ τὴ σοφία τῆς καὶ τὴ δύναμὴ τῆς πόλῃ δε ντρέπεσαι νὰ φροντίζεις γιὰ τὰ χρήματα, πῶς θ’ ἀποκτήσεις περισσότερα, καὶ γιὰ τὴ δόξα καὶ τὴς τιμές, καὶ νὰ μὴν ἐνδιαφέρεσαι οὐτε νὰ νοιάζεσαι γιὰ τὴ φρόνηση καὶ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ψυχὴ σου ;” » ...]⁷⁰

⁶⁹ Πλ., *Απολογία*, 29d - 29e

⁷⁰ Ο **Guthrie**, στὸ υπέροχο βιβλίῳ του με τὸν τίτλο “*Σωκράτης*”, θὰ υποστηρίξει τὴν ἀποψη πὺς ἀπὸ τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο ὁ **Σωκράτης** ἀντιλαμβάνοταν τὴν ἐννοια τῆς Ψυχῆς, μποροῦμε νὰ καταλάβουμε πὺς “ ... ἡ προσπάθεια πὺς ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τοὺς συμπολίτες του, ἦταν φιλοσοφικῆς καὶ διανοητικῆς φύσεως μᾶλλον παρὰ θρησκευτικῆς, ἀν καὶ δὲν ἔλειπαν οἱ θρησκευτικῆς συνδηλώσεις τῆς Ψυχῆς τόσο σὴν ἐποχῇ του, ὅσο καὶ προηγουμένως ... ” Βλ. σχετικὰ W.K.C Guthrie (1991) σελ.204. Στὸ συγκεκριμένο σημεῖο, φοβάμαι, πὺς ὁ **Guthrie**, υιοθετεῖ μῖα μονοεστιακῆ καὶ μονόπλευρη θέση ἀναφορικὰ με τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο ὁ **Σωκράτης** ἐννοοῦσε τὴν ἐννοια τῆς Ψυχῆς, ἴσως γιὰτὶ ὁ **Guthrie**, εἶναι μᾶλλον ἐπηρεασμένος ἀφενὸς ἀπὸ τὸ ἀγνωστικιστικὸ περὶ Ἀθανασίας τῆς Ψυχῆς στοιχεῖο με τὸ ὁποῖο εἶναι ἐμβολιασμένο τὸ ἔργο τῆς *Απολογίας* τοῦ **Σωκράτη**, κὶ ἀφετέρου, ἀπὸ τὴ γνῶση του, πὺς ἐνδεχομένως ὁ **Σωκράτης** τῶν μεταφυσικῶν διαλόγων τοῦ **Πλάτωνα**, ἴσως νὰ εἶναι τὸ προσωπεῖο τοῦ **Πλάτωνα**: πράγμα δηλαδῆ πὺς μπορεῖ νὰ σημαίνει, πὺς ἡ ιδιότητα τῆς θρησκευτικότητας, θὰ πρέπει νὰ χαρακτηρίζε περισσότερο τὸν **Πλάτωνα**, μῖας κὶ ὁ **Σωκράτης** εἶναι τὸ προσωπεῖο του. Ὁ **Σωκράτης**, ὅμως στὸν **Θεαίτητο**, ἀναφέρεται καθαρὰ καὶ ζᾶστερα στὸ περίφημο “ ὁμοίωσις θεῷ ” πὺς σημαίνει πρωτίστως, τὴν ἠθικὴ τελείωση, καὶ τὴν - μέσω τῆς φρονήσεως καὶ τῶν ἄλλων Ἀρετῶν - προσέγγιση τῆς θεότητας (Πλ., *Θεαίτ.*, 176 b - c). Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά βέβαια, ὁ **Σωκράτης** τῆς *Απολογίας*, με τὸ νὰ μῖν ἐνοποιεῖ τὴν οὐσία τῆς Ψυχῆς με τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ καὶ με τὸν κόσμο τῶν Ἰδεῶν, πράγματι, φαίνεται ν’ ἀπογυμνῶναι τὴν Ψυχὴ ἀπὸ τὴ μεταφυσικῆ τῆς ὑπόστασι, προσδίδοντάς τῆς περισσότερο, τὴν ἐννοια μῖας αὐστηρῆς ἠθικότητας. Ἡ συγκεκριμένη “ ἠθικὴ ἀπόχρωση ” τῆς Ψυχῆς, ἀναδεικνύεται περισσότερο κὶ ἀπὸ τὴς ἠθικῆς παραιναιτικῆς προτροπῆς τοῦ **Σωκράτη** πρὸς τοὺς συμπολίτες του, ὁ βιοθεωρητικὸς ἄξονας τῶν ὁποῖων ἐναρμονίζεται με τὸν ἀγῶνα πὺς θὰ πρέπει νὰ διεξάγουν ἀναφορικὰ με τὴν πρόσκτηση ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερων Ἀρετῶν σὴν ζωὴ τους. Σε καμῖα περίπτωση, ὅμως, δε θὰ μπορούσαμε νὰ συμμεριστοῦμε τὴν ἀποψη, πὺς ὁ **Σωκράτης** πὺς πρωταγωνιστεῖ στὸ **Φαῖδρο**, τὸ **Φαῖδωνα**, τὸν

« ... και εάν τις ύμῶν ἀμφισβητήσῃ και φῆ ἐπιμελεῖσθαι, οὐκ εὐθὺς ἀφήσω αὐτὸν οὐδ' ἄπειμι, ἀλλ' ἐρήσομαι αὐτὸν και ἐξετάσω και ἐλέγξω, και εάν μοι μὴ δοκῆ κεκτῆσθαι ἀρετὴν, φάναι δέ, ὄνειδιῶ ὅτι τὰ πλείστου ἄξια περὶ ἐλαχίστου ποιεῖται, τὰ δὲ φανλότερα περὶ πλείονος ... »⁷¹

[... Και αν κάποιος από σας αμφισβητεί τα λόγια μου και πει ότι φροντίζει και γι' αυτά, δεν θα τον αφήσω αμέσως ούτε θα φύγω, αλλά θα του υποβάλω ερωτήσεις και θα τον εξετάσω και θα τον ελέγξω, και αν μου φανεί ότι δεν κατέχει την αρετή, παρ' ὅλο που ισχυρίζεται το αντίθετο, **θα τον επιπλήξω που νοιάζεται τόσο λίγο για τα πιο σημαντικά και τόσο πολύ για τα πιο ασήμαντα ...]**

«... ταῦτα και νεωτέρω και πρεσβυτέρω ὅτω ἂν ἐντυγχάνω ποιήσω, και ξένω και ἀσπῶ, μᾶλλον δὲ τοῖς ἀστοῖς, ὅσῳ μου ἐγγυτέρω ἐστὲ γένει. ταῦτα γὰρ κελεύει ὁ θεός, εὖ ἴστε, **και ἐγὼ οἶομαι οὐδέν πω ὑμῖν μείζον ἀγαθὸν γενέσθαι ἐν τῇ πόλει ἢ τὴν ἐμὴν τῷ θεῷ ὑπηρεσίαν...** »⁷²

---

*Αλκιβιάδη, τον Τίμαιο, ή τον Κριτία είναι μόνο ηθικός. Ο Σωκράτης, βάσει των ανωτέρω έργων, είναι και θρησκευτικός και θεϊκός, γεγονός με το οποίο θα ασχοληθεί η εργασία στα υπόλοιπα μέρη της. Σε σχέση πάντως με την κατά τον Guthrie ηθική πρόταση του Σωκράτη, να αιμοδοτεί δηλαδή ο άνθρωπος αδιαλείπτως τις φλέβες της Ψυχής του με Αρετές, ο Ε.Π. Παπανούτσος, εκφράζει μία άκρως ενδιαφέρουσα έως και ανατρεπτική άποψη, σύμφωνα με την οποία **ένας τέτοιος αγώνας, μπορεί να έχει εκτός από ηθικό και θρησκευτικό έρεισμα**. Ας παρακολουθήσουμε την ξεχωριστή του τοποθέτηση : « ... **Η αναφορά των κάθε λογής αξιών της ζωής σε ένα ολικό νόημα, σε ένα τελικό σκοπό της ύπαρξης, δίνει σφραγίδα θρησκευτική στη βιοθεωρία που οικοδομείται πάνω σ' αυτή τη βάση**. Ο θρησκευτικός άνθρωπος σημασιολογεί τη ζωή του με τούτο ακριβώς, **ότι της δίνει ένα σταθερά περιγραμμένο στόχο και με μέτρο αυτό το στόχο, αξιολογεί όλες τις εκδηλώσεις και δραστηριότητες της ζωής ... (έτσι) ο άνθρωπος σε κάθε στιγμή της ζωής του, τοποθετείται μπροστά στην απόφαση : να σκεφθεί και να πράξει ή σύμφωνα ή αντίθετα προς την αληθινή, την ανώτερη φύση του, κατά το ολικό νόημα της ζωής, ή εναντίον του. Στην πρώτη περίπτωση δικαιώνει τη θεϊκή του καταγωγή, μένει πιστός στον προορισμό του · στη δεύτερη χάνει την αγιότητα, το Θεό που έχει μέσα του, αποθηριώνεται ... »** Βλ. σχετικά Ε.Π. Παπανούτσος (2002) σσ. 85 - 86*

⁷¹ Πλ., Απολογία, 29e - 30a

⁷² Ο.,π.

[... Αυτά θα τα κάνω σ' όποιον τύχει να συναντήσω, είτε είναι νεότερος είτε είναι μεγαλύτερος, είτε ξένος, είτε συμπολίτης μας, και κυρίως στους συμπολίτες μας, που είναι πιο δικοί μου. Γιατί αυτά με προστάζει ο Θεός, καταλάβετε το καλά. **Και εγώ πιστεύω ότι μέχρι τώρα δεν έχει υπάρξει μεγαλύτερο αγαθό για σας και για την πόλη απ' αυτήν την υπηρεσία μου που προσφέρω στον Θεό ...]**

«... οὐδὲν γὰρ ἄλλο πράττων ἐγὼ περιέρχομαι ἢ πείθων ὑμῶν καὶ νεωτέρους καὶ πρεσβυτέρους
μήτε σωμάτων ἐπιμελεῖσθαι μήτε χρημάτων πρότερον μηδὲ οὕτω σφόδρα

ὡς τῆς ψυχῆς ὅπως ὡς ἀρίστη ἔσται, λέγων ὅτι 'οὐκ ἐκ
χρημάτων ἀρετὴ γίγνεται, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς χρήματα καὶ τὰ
ἄλλα ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἅπαντα καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ'

... »⁷³

[... Γιατί περιφέρομαι μην κάνοντας τίποτα άλλο από το να πείθω τους νεότερους και τους πιο ηλικιωμένους ανάμεσά σας να μη φροντίζουν ούτε για τα σώματά τους ούτε για τα χρήματά τους με τόσο πάθος, **παρά μόνο για την ψυχή τους, πώς θα γίνει καλύτερη, λέγοντάς τους ότι η αρετή δεν γίνεται από τα χρήματα, αλλά τα χρήματα και όλα τα άλλα ανθρώπινα αγαθά, και τα ιδιωτικά και τα δημόσια, από την αρετή ...]**

Στ' αληθινά, τί όμορφες κουβέντες! Και πόσο πολύ ξενίζουν στην εποχή μας τούτες εδώ οι ομιλίες, που με τη βοήθεια της μουσικότητας και της απαλοσύνης τους, ο **Σωκράτης**, δε σταματούσε ποτέ να ραντίζει με το γλυκύτατο άρωμα της ευφροσύνης και της ευλογίας του, τους αγαπητούς του συμπολίτες. Πόσοι και πόσοι δε θα έπιασαν τους εαυτούς τους να αυτοβυθοσκοπίζονται με τη συνδρομή αυτών των λόγων! Πόσοι και πόσοι δε θα έπιασαν να πυρπολείται το πνεύμα τους με την αγνότητα και την ιερότητα των συγκεκριμένων φιλοσοφικών αντιλήψεων! Με βάση λοιπόν τη μεγάλη απήχηση που είχαν τα προστάγματα του **Σωκράτη**, δε θα ήταν υπερβολή αν υποστηρίζαμε πως οι **Σωκρατικές συλλαβές** - ενδυναμωμένες από την αγαθή διάθεση και προαίρεση των ανθρώπων που με προσήλωση τις άκουγαν - τρύπωναν σαν ηλεκτρικό ρεύμα στους αόρατους ιστούς των διαλογισμών τους, με σκοπό να σταθμεύσουν τελικά στο κέντρο της ψυχοσωματικής τους υπόστασης, την **καρδιά**.

⁷³ Πλ., *Απολογία*, 30a - 30c

Εκεί άλλωστε, ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς, λαμβάνει πάντα χώρα το δρᾶμα και η τραγωδία του κάθε ἀνθρώπου. Μα τώρα, στο ἀκουσμα των **Σωκρατικῶν κελευσμάτων** για τον πνευματικό θησαυρό που περικλείει ο ἀγῶνας για την πρόσκτηση των **Αρετῶν**, η φυλακισμένη στο υπόγειο των παθῶν της **καρδιά**, αρχίζει πλέον να ψηλαφά με θαρραλέα πεισμοσύνη και τόλμη την πολυπόθητη λευτεριά της.

Ο **Σωκράτης**, επιθυμούσε οι **Αρετές** ὅπως η **ανδρεία**, η **γενναιότητα**, η **ελευθερία** η **φρόνηση** κ.τ.λ, να βρίσκονται πάντοτε **αδελφωμένες** μεταξύ τους, πάντοτε **μονιασμένες** μα και πάντοτε **αλληλοσυμπληρούμενες**, μιας και ὅλες τους, με διάθεση ιερή και πνεύμα που ν' ανταποκρίνεται αενάως στη ζωογόνο αρχή της **μεθεκτικῆς ἀλληλοπεριχώρησις**, προσπαθούν διαδραστικά να λαμβάνουν το ἄυλο υλικό της τροφῆς τους, μέσα ἀπὸ τις συνεχείς εκχυνόμενες ρανίδες του αἵματος και των δακρύων που στάζει η μία στην ἄλλη. Ἄλλωστε το πολυσύνθετο πλέγμα των διακλαδώσεων των **Σωκρατικῶν Αρετῶν** ἢ αλλιῶς η “ἀμπελος” των **Σωκρατικῶν Αρετῶν**, ἀκόμα και σήμερα, δεν ἔχει πάψει να μεταγγίζει με **Αθανασία** και πνευματικό αἷμα τη διψασμένη “κληματαριά” της **Ψυχῆς** του κάθε ἀνθρώπου ἐπὶ της γῆς, που με **ασκητικό φρόνημα** και **αγωνιστικό παλμό**, αποφασίζει να στρέψει δυναμικά το ποτάμι της φορᾶς των πόθων του, προς την κοπιαστική ἀπόκτησή τους.

Ο **Σωκράτης**, φρόντιζε τις **Αρετές** σαν τα μάτια του. Ἴσως και κάτι παραπάνω ἀπὸ τα μάτια του, αν κρίνουμε ἀπὸ το ὅτι δε δίστασε να προτιμήσει ἀκόμα και το θάνατο με σκοπό την υπεράσπισή τους. **Ἡ Ἀγάπη ἐξᾴλλου, πάντοτε ἐπιμιζέται ἰστίς πλάτες της καρδιάς της το χρέος!** Γιατί αν η παραδοχή - στο ὅτι οι **Αρετές** δηλαδή μπορούν να τρέφουν πνευματικά την Ψυχή, κατὰ τον ἴδιο τρόπο που το οξυγόνο τρέφει βιολογικά τον οργανισμό του ἀνθρώπου - ἦταν δεδομένη για το **Σωκράτη**, η παραδοχή τώρα - στο ὅτι χωρὶς το καρπερό χῶμα της **Αρετῆς** δεν μπορεί να ευδοκιμήσει οὔτε το λουλούδι της **Αυτογνωσίας** οὔτε και το λουλούδι της **Ἠθικῆς Αυτοεξέτασης** - ἦταν κάτι παραπάνω ἀπὸ δεδομένη στο συνειδησιακό σύμπαν του **Σωκράτη**. Κι ὅπως χαρακτηριστικά ἔλεγε και ο ἴδιος « ... ὁ ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπων. ... »⁷⁴⁷⁵

⁷⁴ Πλ., *Απολογία*, 37e - 38a

⁷⁵ Ο **Σωκράτης** θεωρούσε ὅτι η **ἐνάρετη συμπεριφορά**, προϋποθέτει την ἐξαιρετική ικανότητα και την οξυδερκή ἀντίληψη, να **γνωρίζει κανεὶς να διακρίνει το καλὸ ἀπὸ το κακὸ**. Αὐτό, με ἄλλα λόγια σημαίνει, ὅτι η ἐννοια της **Σωκρατικῆς Αρετῆς** συνίσταται, ἀφενὸς στη **γνώ-**

2.4 Η Σωκρατική αντίληψη για το φόβο του θανάτου στο έργο της Πλατωνικής “Απολογίας.”

Η εντοπιζόμενη σε ουκ ολίγα σημεία της “Απολογίας”, ξεκάθαρη δήλωση του **Σωκράτη**, ότι **δε φοβάται το θάνατο**, θα ήταν δυνατό να ερμηνευθεί αφενός ως μία εξ αρχής έμμεση εκ μέρους του επιχειρηματολογία για τη μεταθανάτια αιωνιότητα, κι αφετέρου, ως μια πρώτη έκφραση πίστης στη θεωρία της Αθανασίας της Ψυχής. Ας αφήσουμε όμως να μιλήσουν τα συγκεκριμένα πολύ ενδιαφέροντα αποσπάσματα που μπορούν να δικαιολογήσουν την εν λόγω άποψη :

« ... ἴσως ἂν οὖν εἴποι τις: “εἴτ’ οὐκ αἰσχύνῃ, ὃ Σώκρατες, τοιοῦτον ἐπιτήδευμα ἐπιτηδεύσας ἐξ οὗ κινδυνεύεις νυνὶ ἀποθανεῖν;” ἐγὼ δὲ τούτῳ ἂν δίκαιον λόγον ἀντείποιμι, ὅτι **οὐ καλῶς λέγεις, ὃ ἄνθρωπε, εἰ οἶει δεῖν κίνδυνον ὑπολογίζεσθαι τοῦ ζῆν ἢ τεθνάναι ἄνδρα ὅτου τι καὶ σμικρὸν ὄφελός ἐστιν, ἀλλ’ οὐκ ἐκεῖνο μόνον σκοπεῖν ὅταν πράττῃ, πότερον δίκαια ἢ ἄδικα πράττει, καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ ἔργα ἢ κακοῦ ...** »⁷⁶

σ η της ορθώς νοούμενης δίκαιης πράξης, και αφετέρου, στη γ ν ὄ σ η και την απόρριψη του κακού, δηλαδή την καταδίκη της ημαρτημένης και άδικης πράξης. Τουτέστιν, **η ορθή πράξη, εξαρτάται από την υπέρτατη γνώση του Αγαθού, ενώ συνακολούθως η κατάκτηση της γνώσης του Αγαθού, μπορεί να γίνει εφικτή με την προσωπική συμμετοχή στην αναζήτησή της, ακολουθώντας τις ενδείξεις των αισθήσεων.** Βλ. σχετικά Taylor Alfred - Edward., (1992), σσ. 171 - 172. Αξίζει επίσης να σημειωθεί, πως στα *Ηθικά Μεγάλα*, ο *Αριστοτέλης*, αποδίδει στο *Σωκράτη* την άποψη ότι οι *Αρετές* είναι επιστήμες. Βλ. σχετικά Γρηγόριος Βλαστός., (1993), σσ. 157 - 158. Πρόκειται ασφαλώς για μία αδήριτη ρηξικέλευθη καινοτομία για την ηθική σκέψη της εποχής, η οποία έμελλε να δημιουργήσει ένα πραγματικό πνευματικό σεισμό για το ισχύον ηθικό καθεστώς. Γιατί η θέση του φιλοσόφου ότι η *Αρετή* εν τέλει είναι επιστήμη, οδηγεί στην άποψη ότι τελικά η *Αρετή*, είναι διδακτή, θέμα το οποίο ο *Σωκράτης* συζητά με τον *Πρωταγόρα*, στο περίφημο ομώνυμο έργο του *Πλάτωνα*. (Πλ., *Πρωταγ.*, 329b)

Πολύ μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψη του *Βασιλείου Καλογερά*, ο οποίος αναφέρει πως ο *Σωκράτης*, μετά από μία αλυσιδωτή κατάσταση γεγονότων όπως ο χρησμός του μαντείου, η εμφάνιση της διαλυτικής διδασκαλίας των σοφιστών και κυρίως η παρακμή και η διαφθορά των ηθών η οποία άρχισε να εμφανίζεται με τον πελοποννησιακό πόλεμο, **τοποθέτησε ως βασικό άξονα στη ζωή του όχι απλώς τη θεωρητική διαλεκτική έρευνα του ηθικο - ανθρωπολογικού προβλήματος, αλλά πρωτίστως, την επισήμανση των ηθικών εννοιών της αρετής και της φρονήσεως στις ψυχές των συμπολιτών του.** Άλλωστε οι ηθικές έννοιες κατά τον Σωκράτη, είχαν αιώνιο κύρος, και αποτελούσαν για εκείνον τον αληθινό προορισμό του ανθρώπου και του πολίτου. Βλ. Καλογεράς. Α. Βασιλείος., (1959), σελ.12.

[... Ίσως όμως να έλεγε κάποιος : “ Μα δε ντρέπεσαι, **Σωκράτη**, που επιδόθηκες σε τέτοια ενασχόληση που να κινδυνεύεις εξαιτίας της να πεθάνεις ; ” Σ’ αυτόν εγώ θ’ απαντούσα δικαιολογημένα πως ‘ **δε μιλάς σωστά άνθρωπε, αν νομίζεις ότι πρέπει να υπολογίζει το κίνδυνο του θανάτου ένας άνθρωπος που μπορεί να ωφελήσει έστω και λίγο**· αντίθετα, μόνο εκείνο πρέπει να εξετάζει, όταν κάνει κάτι, αν η πράξη του είναι δίκαιη ή άδικη και αν αρμόζει σε καλό ή κακό άνθρωπο ’ ...]

« ... φαῦλοι γὰρ ἂν τῷ γε σῶ λόγῳ εἶεν τῶν ἡμιθέων ὅσοι ἐν Τροίᾳ τετελευτήκασιν οἳ τε ἄλλοι καὶ ὁ τῆς Θέτιδος υἱός, ὃς τοσοῦτον τοῦ κινδύνου κατεφρόνησεν παρὰ τὸ αἰσχρόν τι ὑπομεῖναι ... »⁷⁷

[... Γιατί, σύμφωνα με τα λόγια σου, θα ήταν ελεεινοί όσοι ημίθεοι σκοτώθηκαν στην Τροία, και οι υπόλοιποι και ο Αχιλλέας, **ο οποίος περισσότερο περιφρόνησε τον κίνδυνο να πεθάνει παρά τον κίνδυνο να ντροπιαστεί ...]**

« ... οὔτω γὰρ ἔχει, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῇ ἀληθείᾳ· οὐδ’ ἂν τις ἑαυτὸν τάξῃ ἡγησάμενος βέλτιστον εἶναι ἢ ὑπ’ ἄρχοντος ταχθῆ, ἐνταῦθα δεῖ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μένοντα κινδυνεύειν, μηδὲν ὑπολογιζόμενον μήτε θάνατον μήτε ἄλλο μηδὲν πρὸ τοῦ αἰσχροῦ ... »⁷⁸

[... Έτσι έχουν τα πράγματα στ’ αλήθεια, Αθηναῖοι. Όπου τάζει κανείς τον εαυτό του, επειδή νομίζει ότι είναι το καλύτερο, ή όπου τον τοποθετεί ο διοικητής του, **εκεί πρέπει όπως πιστεύω, να μένει και ν’ αντιμετωπίζει τον κίνδυνο, χωρίς να υπολογίζει ούτε το θάνατο ούτε τίποτε άλλο μπροστά στην ατίμωση ...]**

« ... ἐγὼ οὖν δεινὰ ἂν εἶην εἰργασμένος, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ ὅτε μὲν με οἱ ἄρχοντες ἔταπτον, οὐς ὑμεῖς εἴλεσθε ἄρχειν μου, καὶ ἐν Ποτειδαίᾳ καὶ ἐν Ἀμφιπόλει καὶ ἐπὶ Δηλίῳ, τότε μὲν οὐδ’ ἐκεῖνοι ἔταπτον ἔμενον ὥσπερ καὶ ἄλλος τις καὶ ἐκινδύνεον ἀποθανεῖν, τοῦ δὲ θεοῦ

⁷⁷ Πλ., Απολογία, 28c

⁷⁸ Πλ., Απολογία, 29d

*τάττοντος, ὡς ἐγὼ φήθην τε καὶ ὑπέλαβον, φιλοσοφοῦντά με δεῖν ζῆν καὶ ἐξετάζοντα ἑμαυτὸν
καὶ τοὺς ἄλλους, ἐνταῦθα δὲ φοβηθεὶς ἢ θάνατον ἢ ἄλλ' ὅτιοῦν πράγμα λίποιμι τὴν
τάξιν...»⁷⁹*

[... Εγώ λοιπόν, Αθηναῖοι, θα εἶχα διαπράξει ασυγχώρητο λάθος αν, ὅταν με ὀρίζαν οἱ
διοικητές μου, τοὺς ὁποίους εσεῖς ἐκλέξατε να εἶναι ἀρχηγοί μου, καὶ στὴν Ποτίδαια καὶ στὴν
Ἀμφίπολη καὶ στὸ Δῆλιο, ἔμενα ἐκεῖ ὅπου αὐτοί με ὀρισαν, ὅπως καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι, καὶ
διακινδύνευα τὴ ζωὴ μου, **ἐνὼ ἀντίθετα ὅταν μου ὀρίζε ο Θεός, ὅπως ἐγὼ το κατανόησα
καὶ το ἐρμήνευσα**, ὅτι πρέπει να περάσω τὴ ζωὴ μου φιλοσοφώντας καὶ ἐξετάζοντας τὸν
εαυτό μου καὶ τοὺς ἄλλους, ἐγκατέλειπα τὴ θέση μου **ἐπειδὴ φοβήθηκα το θάνατο ἢ
ο,τιδήποτε ἄλλο πράγμα ...**]

*« ... δεινὸν τᾶν εἶη, καὶ ὡς ἀληθῶς τότε ἄν με δικαίως εἰσάγοι τις εἰς δικαστήριον, ὅτι οὐ
νομίζω θεοὺς εἶναι ἀπειθῶν τῇ μαντείᾳ καὶ δεδιῶς θάνατον καὶ οἰόμενος σοφὸς εἶναι οὐκ ὄν.
τὸ γὰρ τοι θάνατον δεδιέναι, ὧ ἄνδρες, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ δοκεῖν σοφὸν εἶναι μὴ ὄντα... »⁸⁰*

[... Θα ἦταν (αὐτό) φοβερό καὶ πράγματι τότε δικαίως θα με ὀδηγοῦσε κάποιος στο
δικαστήριο, ἐπειδὴ δεν πιστεύω πως ὑπάρχουν θεοί καὶ δεν ὑπακούω στὴν ἐντολή που πήρα
μέσω του χρησμοῦ καὶ **φοβάμαι τὸν θάνατο καὶ νομίζω ὅτι εἶμαι σοφός ἐνὼ δεν εἶμαι ...**]

Ἡ Σωκρατικὴ ἄποψη που ἀκολουθεῖ, θεωρεῖται ἀπὸ τις πιο γνωστὲς φράσεις τῆς
Ἀπολογίας, ἐνὼ κατὰ τὴ γνώμη μου πιστεύω πως παράλληλα, ρίχνει βαθύτατες ρίζες
στὴν πεποίθηση ὅτι ο *Σωκράτης*, πίστευε στὴν Ἀθανασία τῆς Ψυχῆς καὶ ὅτι
πραγματικά δε φοβόταν τὸ θάνατο. :

⁷⁹ Πλ., *Ἀπολογία*, 29d – 29a

⁸⁰ Ο.,π.

« ... τὸ γὰρ τοὶ θάνατον δεδιέναι, ὧ ἄνδρες, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ δοκεῖν σοφὸν εἶναι μὴ ὄντα· δοκεῖν γὰρ εἰδέναι ἐστὶν ἅ οὐκ οἶδεν ... »⁸¹

[... Γιατί το να φοβάται κανείς το θάνατο, Αθηναίοι, δεν είναι τίποτε άλλο από το να νομίζει ότι είναι σοφός ενώ δεν είναι, γιατί θεωρεί ότι γνωρίζει αυτά που δε γνωρίζει ...]

« ... οἶδε μὲν γὰρ οὐδεὶς τὸν θάνατον οὐδ' εἰ τυγχάνει τῷ ἀνθρώπῳ πάντων μέγιστον ὄν τῶν ἀγαθῶν, δεδίασι δ' ὡς εὔ εἰδότες ὅτι μέγιστον τῶν κακῶν ἐστὶ ... »⁸²

[... Γιατί κανένας δε γνωρίζει τον θάνατο, ούτε αν συμβαίνει να είναι το ύψιστο αγαθό για τους ανθρώπους · τον φοβούνται όμως όλοι σαν να γνωρίζουν καλά ότι είναι το μεγαλύτερο κακό ...]

« ... καίτοι πῶς οὐκ ἀμαθία ἐστὶν αὕτη ἢ ἐπονείδιστος, ἢ τοῦ οἶεσθαι εἰδέναι ἅ οὐκ οἶδεν; ... »⁸³

[... Αυτό όμως δεν είναι η πιο ντροπιαστική αμάθεια, να νομίζει δηλαδή κανείς ότι γνωρίζει αυτά τα οποία δε γνωρίζει ; ...]

« ... ἐγὼ δ', ὧ ἄνδρες, τούτῳ καὶ ἐνταῦθα ἴσως διαφέρω τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰ δὴ τῶ σοφώτερός του φαίην εἶναι, τούτῳ ἄν, ὅτι οὐκ εἰδὼς ἰκανῶς περὶ τῶν ἐν Ἄιδου οὔτῳ καὶ οἶμαι οὐκ εἰδέναι· ... »⁸⁴

---

⁸¹ Ο.,π.

⁸² Πλ., Απολογία, 29a

⁸³ Πλ., Απολογία, 29b

⁸⁴ Ο.,π.

[... Εγώ Αθηναίοι, σ' αυτό το σημείο και ως προς τούτο, υπερέχω ίσως σε σχέση με τους περισσότερους ανθρώπους, κι αν θα έλεγα ότι είμαι σε κάτι σοφότερος είναι σ' αυτό, ότι δεν έχω σαφή γνώση για τα όσα γίνονται μετά θάνατον και γι' αυτό και δε νομίζω ότι έχω ...]

« ... τὸ δὲ ἀδικεῖν καὶ ἀπειθεῖν τῷ βελτίονι καὶ θεῷ καὶ ἀνθρώπῳ, ὅτι κακὸν καὶ αἰσχρὸν ἐστὶν οἶδα. πρὸ οὖν τῶν κακῶν ὧν οἶδα ὅτι κακά ἐστιν, ἃ μὴ οἶδα εἰ καὶ ἀγαθὰ ὄντα τυγχάνει οὐδέποτε φοβήσομαι οὐδὲ φεύξομαι... »⁸⁵

[... Αλλά το να αδικεί κανείς και να μην υπακούει στον ανώτερο, είτε Θεός είναι αυτός είτε άνθρωπος, ξέρω πως είναι κακό και επονείδιστο. Επομένως ποτέ δεν πρόκειται να φοβηθώ ούτε ν' αποφύγω αυτά που δεν ξέρω αν είναι ή όχι καλά, αλλά μάλλον αυτά που γνωρίζω ότι είναι κακά ...]

Αλλά και με αφορμή την περίφημη δίκη των στρατηγών οι οποίοι ναι μεν νίκησαν στη ναυμαχία των **Αργινουσών**, όμως εκτελέστηκαν με την κατηγορία της μη περισυλλογής των ναυαγών στη διάρκεια της καταιγίδας που ακολούθησε, ο **Σωκράτης**, θα υποστηρίξει πως ο ύ τ ε κ α ι τ ό τ ε φοβήθηκε το θάνατο όταν αρνήθηκε να συναινέσει στην καταδίκη των στρατηγών. :

« ... τότε μέντοι ἐγὼ οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ αὖ ἐνεδειζάμην ὅτι ἐμοὶ θανάτου μὲν μέλει, εἰ μὴ ἀγροικότερον ἦν εἰπεῖν, οὐδ' ὅτι οὖν, τοῦ δὲ μηδὲν ἄδικον μηδ' ἀνόσιον ἐργάζεσθαι, τούτου δὲ τὸ πᾶν μέλει ... »⁸⁶

---

⁸⁵ Ο.,π

⁸⁶ Πλ., *Απολογία*, 32c - 32d

[... Τότε λοιπόν εγώ όχι στα λόγια, αλλά με έργα απέδειξα ότι για το θάνατο - αν και ακούγεται κάπως άκομμο αυτό - δε δίνω δεκάρια, αλλά μ' ενδιαφέρει περισσότερο απ' ο, τι δήποτε άλλο να μην κάνω τίποτε άδικο ή ανόσιο ...]

2.5 Η Αθανασία της Ψυχής, όπως αυτή παρουσιάζεται στο τρίτο μέρος της *Απολογίας* του Σωκράτη, μετά την καταδίκη του σε θάνατο.

Πάρα πολλοί μελετητές, υποστηρίζοντας τη γνώμη που θέλει το τελευταίο τμήμα της *Απολογίας του Σωκράτη* να είναι πλατωνική προσθήκη, αμφισβητούν αν πράγματι ο μελλοθάνατος *Σωκράτης*, ήταν σε θέση να εκφωνήσει κι άλλο λόγο μετά την απόφαση της θανατικής του καταδίκης.⁸⁷ Κατά τον *Taylor*, οι θιασώτες αυτής της άποψης, δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να « μεταφέρουν απλώς τις διαδικασίες ενός ευρωπαϊκού δικαστηρίου στην Αθήνα του 5^{ου} αι. π.Χ. »⁸⁸ Την ίδια άποψη διακρίνεται να συμμερίζεται και ο *Burnet*.⁸⁹

Ας περάσουμε όμως κατευθείαν στους λόγους του *Σωκράτη*.

Ο *Σωκράτης*, φτάνοντας με την ομιλία του στο θέμα της Αθανασίας της Ψυχής και προσπαθώντας να κερδίσει μέσα στα πλαίσια της *captatio benevolentiae* την εμπιστοσύνη εκείνων των δικαστών που τελικά δεν τον καταψήφισαν, χρησιμοποιεί ως αδιάσειστο στοιχείο για την ορθότητα της περί θανάτου επιχειρηματολογίας του, τη σιγή του περίφημου « *δαιμόνιου* », το οποίο κατά τον *Γρηγόριο Βλαστό*, αφού δεν τον σταμάτησε σε κανένα σημείο της *Απολογίας*, το συγκεκριμένο συμβάν, συνιστά για το *Σωκράτη* « *μέγα τεκμήριον* » πως τίποτε το άσχημο δε θα του συμβεί ως αποτέλεσμα του θανάτου στον οποίο έχει καταδικασθεί.⁹⁰

Βάσει όμως των κατοπινών Σωκρατικών συλλογισμών, ο *Γρ. Βλαστός*, θα διαπιστώσει, πως το « *δαιμόνιον* » μάλλον δε διαδραμάτισε τελικά τον καθοριστικότερο παράγοντα της υιοθέτησης των απόψεων του Αθηναίου φιλοσόφου, μιας και τη θέση του ότι ο θάνατος δεν είναι κακός, ο *Σωκράτης*, τη στηρίζει σε

⁸⁷ Θανάσης Σαμαράς, (2003), σσ. 298 - 299

⁸⁸ Taylor., στο βιβλίο του Γ. Π. Μανουσόπουλου, Πλάτωνος, “*Απολογία Σωκράτους*” σελ. 373

⁸⁹ Ό.,π.

⁹⁰ Γρ. Βλαστός στο βιβλίο του Γ. Π. Μανουσόπουλου., Πλάτωνος, “*Απολογία Σωκράτους*” σελ. 390

λογικά επιχειρήματα, τα οποία είναι εντελώς **ανεξαρτητοποιημένα** από την παρέμβαση του « **δαιμονίου** ». Γιατί σύμφωνα με την άποψη του **Βλαστού**, « *ακόμα κι αν εξέλιπε το δαιμόνιον, ο Σωκράτης, θα είχε και πάλι τη σε λογικά κριτήρια θεμελιωμένη άποψη, ότι ο θάνατος δεν είναι κάτι το κακό για τον άνθρωπο.* »^{91 92}

⁹¹ Ο.,π.

⁹² Είναι κάτι παραπάνω από σαφές, πως η συγκεκριμένη θέση του **Γρ. Βλαστού**, εντάσσεται αναμφισβήτητα στις πολύ γνωστές και απαρέγκλιτες απόψεις του, που επιμένουν στο να προσάπτουν στο **Σωκράτη** τον χαρακτηρισμό του εκπροσώπου της **απόλυτης αυτονομίας της ηθικής λογικής**, γεγονός που θα του επέτρεπε ακόμα και τη **μη** συμμόρφωσή του στην υπόδειξη μιας θεϊκής εντολής όπως αυτή εκφραζόταν στην εσωτερική φωνή του « **δαιμονίου** ». Ο **Σωκράτης**, κατά το **Γρ. Βλαστό**, « ... ζει αποφασισμένος να δεσμεύεται από τον **επιχειρηματολογικό λογισμό** ... » Βλ. σχετικά Γρ. Βλαστός., (1993), σελ. 411.

Οι συγκεκριμένες όμως διαπιστώσεις του **διακεκριμένου Πλατωνιστή**, οι οποίες υποβαθμίζουν με τόση ενάργεια την επιρροή του « **δαιμονίου** » πάνω στο πεδίο της ηθικής δράσης του **Σωκράτη**, μας φέρνουν σε δύσκολη θέση κι εμένα προσωπικά μου προκαλούν έκπληξη κι αμηχανία μιας κι ο **Σωκράτης**, μην αμφισβητώντας **ποτέ** την ορθότητα και την καθοριστική συμβολή του **θεϊκού σημείου** στη λήψη των αποφάσεών του, δείχνει τόσο μία τάση εξάρτησης, όσο και μία εναρμόνια συμπεριφορά προς το « **δαιμόνιον** », συνθήκες που ασφαλώς δε δημιουργούν ευνοϊκές προϋποθέσεις για να καταστεί αβίαστα αποδεκτός ο « **απογαλακτισμός** » του φιλοσόφου από το « **δαιμόνιον** », τον οποίο « **απογαλακτισμό** » ο **Βλαστός**, τόσο θερμά υποστηρίζει με τη θεωρία του περί της πλήρους ανεξαρτητοποίησης της ηθικής λογικής του **Σωκράτη**. Άλλωστε, το παράδειγμα της αντικείμενης στάσης του « **δαιμονίου** » απέναντι στο ενδεχόμενο της ανάμιξης του φιλοσόφου με την πολιτική (Βλ. σχετικά Πλ., *Απολ.*, 31c - 31d), αποδεικνύει με τον πιο πανηγυρικό τρόπο πως ο **Σωκράτης**, αποδέχεται τη δυναμική ιδιότητα της θεϊκής φωνής η οποία έχει την ικανότητα ν' αλλάζει τη ροή των καταστάσεων ακυρώνοντας μέχρι και προγενέστερους σχεδιασμούς του.

Ο **Γρ. Βλαστός**, με το να υποστηρίζει πως ακόμα κι αν εξέλιπε το « **δαιμόνιον** » ο **Σωκράτης** θα είχε και πάλι τη λογικά τεκμηριωμένη άποψη, ότι ο θάνατος δεν είναι κάτι το κακό για τον άνθρωπο, θέτει ένα **υποθετικό σχόλιο**, μέσα στο οποίο έχω την εντύπωση πως εγκιβωτίζεται αφενός ο κίνδυνος μιας αυστηρής απολυτότητας, κι αφετέρου, ο παράγοντας της εμφάνισης μιας ελλειμματικής πειστικότητας αφού ο Πλατωνικός ερευνητής, δε μας δικαιολογεί από πού βγάζει το συγκεκριμένο συμπέρασμα τη στιγμή που όλοι γνωρίζουμε το πόσο σοβαρά ελάμβανε υπόψιν ο **Σωκράτης** αυτό το υπερφυσικό στοιχείο. (Βλ. σχετικά Πλ., *Απολ.*, 31d - 31e). Ο ίδιος ο **Σωκράτης** άλλωστε, υποστηρίζει πως η σιωπή του « **δαιμονίου** » ήταν εκείνη που τον οδήγησε στον ασπασμό της θεωρίας ότι ο **θάνατος είναι κάτι το καλό**. Άραγε, υπάρχει μεγαλύτερη απόδειξη για να αντιληφθούμε τελικά ότι ο **Σωκράτης** δεν ήταν τελείως ανεξάρτητος ηθικά, όπως ισχυρίζεται ο **Βλαστός** ;

Επιπλέον, λαμβανόμενου υπόψιν του ότι ο **Σωκράτης** συσχέτιζε το « **δαιμόνιον** » με τον ίδιο το Θεό, (Βλ. σχετικά Πλ., *Απολ.*, 40a - 40b), δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πώς ο σοφός αυτός άνδρας, θα αντιδρούσε, στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία, το « **δαιμόνιον** », δυνητικῶ τῶ τρόπῳ, υπεδείκνυε στο **Σωκράτη** ότι ο θάνατος ισοδυναμεί με κάτι το κακό και όχι το καλό.

« ... κινδυνεύει γάρ μοι τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἀγαθὸν γεγονέναι, καὶ οὐκ ἔσθ' ὅπως ἡμεῖς ὀρθῶς ὑπολαμβάνομεν, ὅσοι οἰόμεθα κακὸν εἶναι τὸ τεθνάναι. μέγα μοι τεκμήριον τούτου γέγονεν· οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως οὐκ ἤναντιώθη ἄν μοι τὸ εἰωθὸς σημεῖον, εἰ μὴ τι ἔμελλον ἐγὼ ἀγαθὸν πράξειν ... »⁹³

[... Φαίνεται ὅτι αὐτὸ που ἐγίνε εἶναι πολὺ καλὸ γιὰ μένα καὶ ὅτι **αποκλείεται νὰ βλέπουμε τὰ πράγματα σωστά ὅσοι νομίζουμε ὅτι ὁ θάνατος εἶναι κακὸ**. Ἐγὼ εἶχα μεγάλη ἀπόδειξη γι' αὐτό. Ὅπωςδήποτε δηλαδή, θὰ μοι εἶχε ἐναντιωθεῖ τὸ **συνηθισμένον μου σημάδι**, ἀν δὲν ἐπρόκειτο νὰ πράξω κάτι καλὸ γιὰ μένα ...]

Τὰ συμπεράσματα που προκύπτουν ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ “**δαιμόνιον**” δὲν ἐναντιώθηκε στὸ **Σωκράτη** εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

A) Αὐτὸ που τοῦ συνέβη εἶναι καλὸ. (40b 7-8)

B) Ὁ τρόπος που ἀπολογήθηκε εἶναι καλὸς. (40c 3 - 4)

Γ) Εἶναι λανθασμένη ἡ θεώρηση του θανάτου ὡς κάτι το κακὸ. (40b8 - c2)

Δ) Ὁ θάνατος εἶναι καλὸς γιὰ αὐτὸς που πεθαίνει, ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὶς ἐγνοιες.
(41d4 - 5)⁹⁴

Εἶναι ἀλήθεια, πὼς τὸ θεϊκὸ αὐτὸ σημάδι, ἔχει προβληματίσει πολλοὺς μελετητὲς τοῦ **Σωκράτη**, ἐνὸς με ἀφορμὴ αὐτοῦς τοὺς προβληματισμοὺς, ἔχουν γραφεῖ χιλιάδες σελίδες γιὰ τὸ θέμα. Ὅχι λοιπὸν μία υποσημείωση ἐργασίας, ἀλλὰ δεκάδες ἐργασίες δε θὰ μπορούσαν τελικὰ νὰ δώσουν μία σαφὴ εἰκόνα γιὰ τὸ περίφημο αὐτὸ “**δαιμόνιον**”. Πάντως, οἱ οὐκ ὀλίγες δοθεῖσες ἐρμηνεῖες γιὰ τὴ **θεϊκὴ φωνή** που ὁ **Σωκράτης** ἀκούγε μέσα του, εἶναι γεγονός ὅτι ὀρισμένες φορές, μποροῦν νὰ καλλιεργήσουν συνθήκες ἀσφυκτικὲς γιὰ τὸν ἐρευνῶντα. Ὀλοκληρώνοντας, κατὰ τὴν προσωπικὴ μου ἐκτίμηση, τὸ Σωκρατικὸ “**δαιμόνιον**”, πιστεύω πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάζεται πάντα σὲ συνάρτηση με τὴ βαθιὰ θρησκευτικὴ τοῦ **Σωκράτη**, ἡ ὁποία ἀδιαφιλονίκητα, συνετέλεσε σὲ μεγάλο βαθμὸ στὴ διαμόρφωση τοῦ προσωπικοῦ τοῦ ἠθικοῦ κώδικα.

⁹³ Πλ., *Ἀπολογία*, 40b - 40c

⁹⁴ Ἡ ἐμβάθυνση στα συγκεκριμένα **Σωκρατικὰ ἐπιχειρήματα**, φέρνει στὸ φῶς ἀρκετὰ προβλήματα, με κυριότερο αὐτὸ που δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν τακτικὴ τοῦ **Σωκράτη** νὰ *κρίνει ἐξ ἰδίων τὰ ἀλλότρια* τὸ γεγονός του θανάτου. Πιο συγκεκριμένα, ὁ **Σωκράτης**, συμπεραίνει γενικὰ ὅτι ὁ θάνατος εἶναι καλὸς, ἐξετάζοντας τὸ φαινόμενο, **μόνο ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία του δικοῦ του καλοῦ θανάτου**. Ἐκ μέρους τῆς ἐπιχειρηματολογικῆς Σωκρατικῆς λογικῆς, πρόβλημα ἐπίσης δημιουργεῖ καὶ **ἡ μὴ**

« ... ἐννοήσωμεν δὲ καὶ τῆδε ὡς πολλῇ ἐλπίς ἐστὶν ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι. δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστιν τὸ τεθάναι· ἢ γὰρ οἶον μὴδὲν εἶναι μὴδὲ αἴσθησιν μηδεμίαν μηδενοῦς ἔχειν τὸν τεθνεῶτα, ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολὴ τις τυγχάνει οὐσα καὶ μετοίκησις τῇ ψυχῇ τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἴσθησις ἐστὶν ἀλλ' οἶον ὕπνος ἐπειδάν τις καθεύδων μὴδ' ὄναρ μὴδὲν ὄρα, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος ... »⁹⁵

[... Ἀς σκεφτούμε ὁμῶς καὶ με τὸν ἐξῆς τρόπο γιὰ νὰ καταλάβουμε ὅτι **υπάρχει μεγάλη ἐλπίδα νὰ εἶναι ὁ θάνατος κάτι καλό**· τὸ νὰ πεθαίνει κανεὶς, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ δύο· ἢ ἰσοδυναμεῖ με ἀνυπαρξία κι αὐτὸς ποὺ ἔχει πεθάνει δὲν ἔχει καμία ἀντίληψη κανενός πράγματος ἢ σύμφωνα με ὅσα λέγονται, **συμβαίνει νὰ εἶναι μία μεταβολὴ καὶ μία μετοίκηση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸν ἐδῶ τόπο σὲ ἄλλο τόπο.** Κι ἂν δὲν ὑπάρχει καμία αἴσθηση ἀλλὰ ὁ θάνατος εἶναι κάτι σαν ὕπνος, ὅταν κάποιος δε βλέπει οὔτε ὄνειρο τὴν ὥρα ποὺ κοιμάται, **τότε ὁ θάνατος θὰ εἶναι θαυμάσιο κέρδος...**]

Στους παραπάνω λόγους ὁ **Σωκράτης**, με τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ πῶς αὐτὸς ποὺ πεθαίνει δὲν ἔχει ἀντίληψη κανενός πράγματος, οὐσιαστικά κάνει μία ἀναφορὰ στὴν **Ομηρικὴ ἀποψη** γιὰ τὸ θάνατο, σύμφωνα με τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος, ὅταν πεθαίνει, παύει νὰ ἔχει κάθε εἶδους αἴσθηση. Τὶς ομηρικὲς θέσεις γιὰ τὸ θάνατο καὶ τὸν κάτω κόσμο, μπορεῖ κάποιος νὰ τις ἀναζητήσει στὴ **λ ραψωδιὰ τῆς Οδύσσειας**, γνωστῆς κι ὡς **Νέκυιας**. Μάλιστα, στὴν προσπάθεια τοῦ **Σωκράτη**, νὰ πραγματευτεῖ τὴν προοπτικὴ τῆς « **μετοίκησης** » τῆς **Ψυχῆς** - σύμφωνα με τὴν ὁποία ἡ Ψυχὴ, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀλλάζει τόπο κατοικίας, ἀλλάζει καὶ τρόπο ζωῆς (**μεταβολή**) - εἴμαστε σὲ θέση νὰ παρατηρήσουμε ἓνα ταυτόχρονο “ **σεργιάνισμα** ” τοῦ **Σωκράτη** στα **Ορφικοπυθαγορικά δόγματα**, τὰ ὁποία καὶ δίδασκαν πῶς ἡ Ψυχὴ, ἔπρεπε νὰ περάσει μέσα ἀπὸ τὴ διαδικασία μίας υποχρεωτικῆς μετενσάρκωσης, πρὶν φτάσει στὸν προορισμὸ τῆς οὐράνιας μυστικῆς τῆς πατρίδας. Ἡ διαπίστωση πάντως τοῦ **Bengtson** πῶς ἡ διδασκαλία τοῦ **Πλάτωνα** γιὰ τὴν Ἀθανασία τῆς Ψυχῆς « ... **οδήγησε τὴν σκέψη τοῦ πεπερασμένου ἀνθρώπου πρὸς τὸ αἰώνιο**

ἐκχώρηση τοῦ θανάτου, στα **σχετικά** γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Με ἄλλα λόγια ὁ **Σωκράτης**, δὲν ἀναφέρεται στὸ ὅτι ὁ θάνατος, μπορεῖ ἐνδεχομένως νὰ ἔχει ἐκτὸς ἀπὸ θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ πτυχή. Βλ. σχετικά Ἀθανάσιος Σαμαράς, (2003) σσ. 301 - 302

⁹⁵ Πλ., *Απολογία*, 40c - 40d

και άφθαρτο κι ότι τούτο ήταν η μεγίστη μεταλλαγή που υπέστη η ευρωπαϊκή διανόηση πριν από την εμφάνιση του Ιησού Χριστού ... » ίσως τελικά καταφέρνει να προσδώσει με τον πιο εύστοχο τρόπο στη διδασκαλία του Σωκράτη, τη **μεταρσίωση** του περιεχομένου της. ⁹⁶

Στη συνέχεια ο Σωκράτης, θα επιχειρήσει να κάνει μία όμορφη αντιπαραβολή ανάμεσα σε **μια νύχτα ύπνου χωρίς όνειρα και την αιωνιότητα που εμπεριέχει ο θάνατος**, υπονοώντας ευκρινώς ότι ο θάνατος είναι τόσο όμορφος όσο κι ένας ύπνος χωρίς όνειρα :

« ... ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι, εἴ τινα ἐκλεζόμενον δέοι ταύτην τὴν νύκτα ἐν ἧ οὕτω κατέδαρθεν ὥστε μηδὲ ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας τε καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου τοῦ ἑαυτοῦ ἀντιπαραθέντα ταύτῃ τῇ νυκτὶ δέοι σκεψάμενον εἰπεῖν πόσας ἄμεινον καὶ ἥδιον ἡμέρας καὶ νύκτας ταύτης τῆς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ, οἶμαι ἂν μὴ ὅτι ἰδιώτην τινά, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα εὐαριθμήτους ἂν εὐρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας ... » ⁹⁷

[... Γιατί εγώ νομίζω ότι, αν κάποιος έπρεπε αφού διαλέξει αυτή τη νύχτα στην οποία κοιμήθηκε έτσι ώστε να μη δει ούτε ένα όνειρο, κι αφού αντιπαραθέσει αυτή τη νύχτα με τις άλλες νύχτες και τις ημέρες της ζωής του, αν έπρεπε τότε να σκεφτεί και να πει πόσες ημέρες και νύχτες έχει περάσει στη ζωή του καλύτερα και πιο ευχάριστα από εκείνη τη νύχτα, **νομίζω ότι όχι μόνο κάποιος ιδιώτης αλλά κι ο ίδιος ο Μέγας Βασιλέας θα τις έβρισκε πολύ λίγες σε σχέση με τις άλλες μέρες και νύχτες ...]**

« ... εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἐστιν, κέρδος ἔγωγε λέγω· καὶ γὰρ οὐδὲν πλείων ὁ πᾶς χρόνος φαίνεται οὕτω δὴ εἶναι ἢ μία νύξ ... » ⁹⁸

⁹⁶ Bengtson στο βιβλίο του Γ. Π. Μανουσόπουλου, Πλάτωνος, “Απολογία Σωκράτους” σελ. 393

⁹⁷ Πλ., Απολογία, 40d - 40e

⁹⁸ Πλ., Απολογία, 40e

[... Αν λοιπόν τέτοιο πράγμα είναι ο θάνατος, εγώ τουλάχιστον τον θεωρώ κέρδος· **διότι έτσι ολόκληρη η αιωνιότητα δε φαίνεται ότι είναι τίποτε περισσότερο από μία νύχτα ...**]

« ... εἰ δ' αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστιν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστὶν τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσι πάντες οἱ τεθνεῶτες, **τί μείζον ἀγαθὸν τούτου εἴη ἂν, ὃ ἄνδρες δικασταί ; ...** »⁹⁹

[... Αν πάλι ο θάνατος είναι κάτι σαν αποδημία από εδώ σε άλλο τόπο, κι αν είναι αληθινή αυτά που λέγονται ότι δηλαδή εκεί βρίσκονται όλοι οι πεθαμένοι, **ποιο μεγαλύτερο αγαθό θα μπορούσε να υπάρξει απ' αυτό, δικαστές ; ...**]

« ... εἰ γάρ τις ἀφικόμενος εἰς Ἄιδου, ἀπαλλαγεῖς τούτωνι τῶν **φασκόντων δικαστῶν εἶναι**, εὐρήσει τοὺς ὡς **ἀληθῶς δικαστάς**, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, **Μίνως** τε καὶ **Ραδάμανθος** καὶ **Αἰακὸς** καὶ **Τριπτόλεμος** καὶ ἄλλοι ὅσοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἐαυτῶν βίῳ, **ἄρα φαύλη ἂν εἴη ἡ ἀποδημία ; ...** »¹⁰⁰

[... Αν κανείς ερχόμενος στον Άδη, έχοντας απαλλαγεί απ' αυτούς εδώ που **λένε ότι είναι δικαστές**, θα βρει τους **αληθινούς δικαστές**, οι οποίοι ακριβώς λέγεται ότι δικάζουν εκεί, τον **Μίνωα** και το **Ραδάμανθου**, τον **Αιακό** και τον **Τριπτόλεμο**, και τους άλλους ημίθεους οι οποίοι έζησαν στη ζωή τους ως δίκαιοι άνθρωποι, θα ήταν ασήμαντη αυτή η αποδημία ; ...]

Ο προαναφερθείς κατάλογος των δικαστῶν στον Άδη, είναι κατά τον *Burnet* ολότελα **Ορφικός**, και δεν αναφέρεται πουθενά στην κλασική ελληνική γραμματεία παρά μόνο από τον *Δημοσθένη* στον *περί Στεφάνου* του λόγου.¹⁰¹ Πάντως η αναφορά του *Σωκράτη* στους δικαστές του κάτω κόσμου καθώς επίσης και η

⁹⁹ Πλ., *Απολογία*, 40e

¹⁰⁰ Πλ., *Απολογία*, 41a

¹⁰¹ Γεώργιος Π. Μανουσόπουλος., (2009), σσ. 397-398

κατοπινή του πεποίθηση ότι οι καλοί άνθρωποι δεν πρέπει να φοβούνται το θάνατο επειδή θα συναντήσουν μία καλύτερη ζωή μετά απ' αυτόν, ηχούν το πνεύμα του ρεύματος του **σ υ γ κ ρ η τ ι σ μ ο ύ**, σύμφωνα με το οποίο νέες δομές μπορούν να προκύψουν μέσα από τη σύμπληξη ετερόκλητων θρησκευτικών δοξασιών.¹⁰² Γιατί στα λόγια του **Σωκράτη**, θα μπορούσε κάποιος ν' αντλήσει στοιχεία που άπτονται τόσο της **χριστιανικής πίστης**, όσο και της θρησκείας του **δωδεκάθεου**.

Λίγο πιο κάτω ο **Σωκράτης**, - εναρμονιζόμενος πάντα με το πνεύμα της **επαγωγικής μεθόδου** την οποία ο φιλόσοφος δεν παραλείπει να εφαρμόζει στους λόγους του για να βοηθιέται στο ξετύλιγμα του νοητού νήματος της συλλογιστικής του - θα αναφερθεί στην ευτυχία που θα νιώσει στον κάτω κόσμο, συναντώντας τον **Μουσαίο**, τον **Ορφέα**, τον **ΗΣίοδο** και τον **Όμηρο**. Με αφορμή τον Μουσικό **Μο υ σ α ί ο**, είναι ανάγκη να μη μας διαφύγει ν' αναφερθούμε, στη μεγάλη σημασία που έδινε ο **Σωκράτης** στη **Μο υ σ ι κ ή**¹⁰³, η οποία στη συνειδησή του, εντασσόταν περισσότερο στο γενικότερο πλαίσιο της πνευματικής δραστηριότητας και της έντονης φιλοσοφικής αναζήτησης. Άλλωστε η έννοια της μουσικής στην αρχαιότητα, διέθετε μία πιο ευρεία διάσταση απ' ό, τι στη σύγχρονη εποχή.

« ... ἢ αὖ Ὀρφεὶ συγγενέσθαι καὶ Μουσαίῳ καὶ Ἡσιόδῳ καὶ Ὀμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἂν τις δέξαιτ' ἂν ὑμῶν; ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι εἰ ταῦτ' ἔστιν ἀληθῆ ... »¹⁰⁴

[... Ἡ πάλι τι δε θα έδινε κανείς για να συναναστραφεί τον **Ορφέα** και το **Μο υ σ α ί ο** και τον **ΗΣίοδο** και τον **Όμηρο**; Εγώ πάντως, θέλω πολλές φορές να πεθάνω, αν αυτά είναι αληθινά ...]

Όχι τυχαία, ο **Σωκράτης** στη συνέχεια, θα συγκρίνει τον εαυτό του με τον **Παλαμήδη** και τον **Αίαντα**, γιατί και οι δύο, κατηγορήθηκαν άδικα από τον **Οδυσσέα**. Ο **Παλαμήδης** εκτελέστηκε, ενώ ο **Αίαντας**, οδηγήθηκε στην αυτοκτονία.

¹⁰² Θ. Πελεgrίνης., (2009) σελ. 573

¹⁰³ Πλ., *Φαίδων*, 60e "... μουσικήν ποίει καὶ ἐργάζου ...".

¹⁰⁴ Πλ., *Απολογία*, 41a

« ... ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι, ὅποτε ἐντόχοιμι **Παλαμῆδει** καὶ **Αἴαντι τῷ Τελαμῶνος** καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν διὰ κρίσιν ἄδικον τέθνηκεν, ἀντιπαραβάλλοντι τὰ ἑμαυτοῦ πάθη πρὸς τὰ ἐκείνων ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐκ ἂν ἀηδὲς εἴη ... »¹⁰⁵

[... Ἐπειτα για μένα τον ίδιο τουλάχιστον θα ήταν θαυμάσια η διαμονή σ' αυτόν τον τόπο · κάθε φορά που θα τύχαινε να συνομιλήσω με τον **Παλαμῆδη** και τον **Αἴαντα**, τον γιο του **Τελαμῶνος**, κι ὅποιον ἄλλον ἀπὸ τους παλαιούς ἔχει πεθάνει ἀπὸ ἀδικη κρίση, θα ἀντιπαρέβαλα ὅσα ἔπαθα ἐγὼ με ὅσα ἔπαθαν αὐτοί. Νομίζω πως κάθε ἄλλο παρά δυσάρεστα θα μου ἦταν ὅλα αὐτά ...]

« ... καὶ δὴ τὸ μέγιστον, τοὺς ἐκεῖ ἐξετάζοντα καὶ ἐρευνῶντα ὥσπερ τοὺς ἐνταῦθα διάγειν, τίς αὐτῶν σοφός ἐστιν καὶ τίς οἶεται μὲν, ἔστιν δ' οὐ. ἐπὶ πόσῳ δ' ἂν τις, ὃ ἄνδρες δικασταί, δέξαιτο ἐξετάσαι τὸν ἐπὶ Τροίαν ἀγαγόντα τὴν πολλὴν στρατιὰν ἢ Ὀδυσσεῆα ἢ Σίσυφον ἢ ἄλλους μυρίους ἂν τις εἴποι καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας, οἷς ἐκεῖ διαλέγεσθαι καὶ συνεῖναι καὶ ἐξετάζειν ἀμήχανον ἂν εἴη εὐδαιμονίας ; ... »¹⁰⁶

[... Και το πιο σπουδαίο, θα περνούσα το χρόνο μου ρωτώντας και εξετάζοντας τους ανθρώπους εκεί ὅπως ἔκανα και με τους ανθρώπους ἐδῶ, ποιος ἀπ' αὐτοὺς εἶναι σοφός και ποιος νομίζει ὅτι εἶναι, ἀλλὰ δεν εἶναι · πόσα δε θα δεχόταν να πληρώσει κάποιος ἄνδρες δικαστές για να ἐξετάσει αὐτόν που οδήγησε τη μεγάλη στρατιά ἐναντίον της Τροίας ἢ τον **Ὀδυσσεῆα** ἢ τον **Σίσυφο** ἢ και χιλιάδες ἄλλους που θα μπορούσε να ἀναφέρει κανεὶς, ἄνδρες και γυναῖκες ; Να συνομιλεῖ ἐκεῖ και να τους συναναστρέφεται και να τους ἐξετάζει θα ἦταν υπέρτατη εὐτυχία ...]

« ... πάντως οὐ δῆπου τούτου γε ἔνεκα οἱ ἐκεῖ ἀποκτείνουσι· τά τε γὰρ ἄλλα εὐδαιμονέστεροί εἰσιν οἱ ἐκεῖ τῶν ἐνθάδε, καὶ ἤδη τὸν λοιπὸν χρόνον ἀθάνατοί εἰσιν, εἴπερ γε τὰ λεγόμενα ἀληθῆ. ... »¹⁰⁷

¹⁰⁵ Πλ., *Ἀπολογία*, 41b

¹⁰⁶ Πλ., *Ἀπολογία*, 41b – 41c

¹⁰⁷ Πλ., *Ἀπολογία*, 41c

[... Τουλάχιστον αυτοί που μένουν εκεί δε σκοτώνουν ανθρώπους γι' αυτό το λόγο. Γιατί και ως προς τα άλλα οι εκεί είναι πιο ευτυχισμένοι από τους εδώ κι ακόμα για τον υπόλοιπο χρόνο είναι πλέον αθάνατοι, αν βεβαίως είναι αλήθεια όσα λέγονται γι' αυτούς ...]

Στο σημείο αυτό, θα βοηθούσε πολύ στην ανάλυση, η παράθεση των όμορφων λόγων που ο *Guthrie* διετύπωσε αναφορικά με τις περί Αθανασίας απόψεις του

Σωκράτους. Ο ίδιος υπεστήριζε χαρακτηριστικά :

« ... Όταν έχεις να κάνεις μ' έναν άνθρωπο από τη φύση του αντιδογματικό, δεν είναι πάντα εύκολο να πεις τί ακριβώς δίδασκε, και οι περισσότεροι απ' αυτούς που συμπαθούν και θαυμάζουν το **Σωκράτη**, έχουν την τάση να βλέπουν σ' αυτά που λέει εκείνα που οι ίδιοι πιστεύουν, όποια κι αν είναι αυτά. Ο **α γ ν ω σ τ ι κ ι σ τ ή ς**, τον χαιρετίζει ως συγγενές πνεύμα, γιατί υποστήριζε πως **το να ισχυρίζεσαι ότι ξέρεις τί συμβαίνει μετά θάνατον, σημαίνει πως ισχυρίζεσαι ότι ξέρεις πράγματα που δεν ξέρεις** : ο ίδιος αναφέρει πιθανά ενδεχόμενα κι αφήνει το θέμα ανοιχτό. Ο **θ ρ ή σ κ ο ς**, εντυπωσιάζεται από το γεγονός πως κάθε φορά που ο **Σωκράτης** αναφέρει το θάνατο, είναι για να πει πως πρόκειται για κάτι καλό. Στην **Απολογία** του, είναι αλήθεια, προβάλλει την πιθανότητα ότι μπορεί να είναι είτε μια καινούργια ζωή, στην οποία θα συναντήσει τους μεγάλους άνδρες του παρελθόντος, ή ένας δίχως όνειρα ύπνος, και δηλώνει ότι βλέπει πλεονεκτήματα και στις δύο περιπτώσεις. Όμως δε θα έπρεπε να περιμένουμε να υποστηρίξει τις πιο ενδόμυχες πεποιθήσεις του σ' έναν δημόσιο λόγο στον οποίο μάλιστα αντιμετωπίζει το θέμα και με κάποια χιουμοριστική διάθεση, όπως όταν φαντάζεται τον εαυτό του να συνεχίζει τις ανακριτικές του δραστηριότητες, οι οποίες τον έκαναν τόσο πολύ αντιπαθητικό στον εδώ ... **θα μπορούσε να συμφωνήσει κανείς με τον Taylor, που έλεγε ότι μόνο ένας εξαιρετικά ανόητος και άκριτος αναγνώστης δε θα έβλεπε ότι αυτό που συμμεριζόταν ο Σωκράτης, ή τ α ν η ε λ π ί δ α μ ί α ς μ α κ ά ρ ι α ς α θ α ν α σ ί α ς. ... »** ¹⁰⁸

Ακολουθεί στη συνέχεια, ένας μοναδικός λόγος του **Σωκράτους**, μέσα από τον οποίο καταδεικνύεται η ακράδαντη πίστη του φιλοσόφου σε ένα άλλο είδος νόμου, του **πνευματικού νόμου, το πλήρωμα του οποίου απορρέει μέσα από την υπεράπειρη αγκαλιά της θείας**

¹⁰⁸ Guthrie., (1991) σελ.220

πρόνοιας. Ο πολυόφθαλμος, αμερόληπτος και πανταχού παρών πνευματικός αυτός νόμος, έχοντας ως υπέρτατο σκοπό να “ κ ο λ λ ά ” στα πνευματικά “ β ι β λ ι ά ρ ι α ” της επιγείου ζωής αλλά και της αιωνιότητας, τα πνευματικά εκείνα ένσημα, που θα εξασφαλίσουν ανταποδοτικά στον αγαθό άνθρωπο την ευφροσύνη που του αξίζει και στον εδώ, αλλά κυρίως στον άλλο κόσμο, κατά τους ισχυρισμούς του *Σωκράτη*, διαθέτει ένα εξαιρετικό μεταφυσικό “ π ρ ο σ ό ν ”. Να μην παραλείπει ποτέ ακόμα και μια στάλα αγώνα και να μην του διαφεύγει ο παραμικρότερος κόπος που καταβάλλει ο καλός άνθρωπος πάνω στη γη. Είναι σα να μας λέει ο *Σωκράτης* με διαφορετικό τρόπο, πως ο κάθε σωστός διεξαγόμενος επίγειος αγώνας, όχι μόνο δεν πάει ποτέ χαμένος, αλλά αποθηκεύεται ακαριαία στο **αόρατο θησαυροφυλάκιο της αιωνιότητας**, χαράζοντας έτσι στον βαθύ ορίζοντα της ανθρώπινης συνείδησης, τη φωτεινή ηλιαχτίδα της υπέρλογης προοπτικής.

Οι λόγοι του *Σωκράτους*, μπορούν στ’ αλήθεια να γίνουν οι πολυτιμότεροι φίλοι του σύγχρονου ταλαιπωρημένου ανθρώπου. **Γ ι α τ ί έ τ σ ι α π λ ο ί κ α ι τ α π ε ι ν ο ί π ο υ ε ί ν α ι , σ ε σ α λ π ά ρ ο υ ν σ τ α π ε λ ά γ η τ ω ν α ι ω ν ί ω ν α λ η θ ε ι ώ ν , χ ω ρ ί ς ν α τ ο λ μ ο ύ ν ν α σ ο υ ζ η τ ή σ ο υ ν μ ή τ ε μ ι σ ό ε υ χ α ρ ι σ τ ώ . Χ ω ρ ί ς ν α τ ο λ μ ο ύ ν ν α σ ο υ ζ η τ ή σ ο υ ν , μ ή τ ε μ ί α τ ό σ η δ α υ π ο χ ρ έ ω σ η .**

« ... *ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς χρῆ, ὃ ἄνδρες δικασταί, εὐέλπιδας εἶναι πρὸς τὸν θάνατον, καὶ ἔν τι τοῦτο διανοεῖσθαι ἀληθές, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνδρὶ ἀγαθῷ κακὸν οὐδὲν οὔτε ζῶντι οὔτε τελευτήσαντι, οὐδὲ ἀμελεῖται ὑπὸ θεῶν τὰ τούτου πράγματα· ...* »¹⁰⁹

[... Αλλά και’ σεις άνδρες δικαστές, **πρέπει να αντιμετωπίζετε με ελπίδα το θάνατο** και να σκέφτεστε ότι μόνο ένα πράγμα είναι αλήθεια, **ότι δηλαδή κανένα κακό δεν μπορεί να βρει τον καλό άνθρωπο, ούτε όσο ζει ούτε όταν πεθάνει· (κιότι) ούτε οι θεοί παραμελούν τις υποθέσεις του ...]**

¹⁰⁹ Πλ., *Απολογία*, 41c - 41d

Ακτινογραφώντας τους συγκεκριμένους Σωκρατικούς λόγους, θα μπορούσαμε να εισέλθουμε στον εσωτερικό βυθό του φιλοσόφου, για να δούμε ότι πραγματικά ο **Σωκράτης**, ένιωθε την πλήρη βεβαιότητα, πως επειδή δεν είχε κάνει κάτι κακό, γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, θα ανταμοιβόταν μετά θάνατον από τους θεούς, για τα καλά που έπραξε στη ζωή του.

Εμπνεόμενος από το παραπάνω απόσπασμα, ο **Guthrie**, θα εκφράσει την εξής λογική παρατήρηση :

« ... Ο άνθρωπος που πίστευε ότι οι Ψυχές των εναρέτων βρίσκονται στα χέρια του Θεού, είναι απίθανο μπορεί να πει κανείς, να πίστευε πως θάνατος σημαίνει απόλυτη εξαφάνιση. Η φύση του θανάτου καταλήγει στην Απολογία του, είναι άγνωστη σε όλους, εκτός από το Θεό. Αλλά αυτή η εξαίρεση, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, έχει τη μεγάλη σημασία ...»¹¹⁰

Αλλά κι ο **Taylor** εν σχέσει με τα εντυπωσιακά - όπως εκείνος αναφέρει - λόγια ενθάρρυνσης που ο **Σωκράτης** απευθύνει στους υποστηρικτές του, θα πει πως :

*« ... είναι σημαντικό να παρατηρήσει κανείς ότι, αντίθετα με την παράλογη γνώμη πολλών μελετητών του 19^{ου} αι., ο Σωκράτης διαδηλώνει την πίστη του σε μία ευλογημένη μελλοντική ζωή των εναρέτων. Η καλύτερη απόδειξη της πίστης του αυτής, βρίσκεται στο στοιχείο που επικαλείται ο **Burnet**, δηλαδή τη σύγκριση της φρασεολογίας του Σωκράτη με τις δισταχτικές φράσεις που συνηθίζουν να χρησιμοποιούν οι αττικοί ρήτορες για να αναφερθούν στην κατάσταση των νεκρών. Από την άποψη αυτή η Απολογία, συμφωνεί απόλυτα με το **Φαίδωνα**, αν λάβουμε υπόψη ότι στην πρώτη ο Σωκράτης απευθύνεται σε πολυάριθμους ακροατές, οι περισσότεροι από τους οποίους μάλλον, δε θα συμεριζόνταν τις προσωπικές του πεποιθήσεις. Μόνο κάποιος που πιστεύει ολόψυχα θα μπορούσε να εκστομίσει έστω και τις μισές δηλώσεις που κάνει για την “ ε λ π ί δ α ” του. (για να μην επικαλεστούμε το ότι, τελικά, ο παράγοντας που καθιστά την περίθαλψη της ψυχής τόσο*

---

¹¹⁰ Guthrie., (1991) σελ. 220

σημαντικότερη από του σώματος, συνίσταται στη “ **θ ε ἰ κ ό τ η τ ά** ” της· *όπως όμως παρατήρησε κι ο Rhode, η « α θ α ν α σ ί α » και η « θ ε ἰ κ ό τ η τ α » ήταν ισοδύναμες για τους Έλληνες .) ... »*¹¹¹

Ο **Σωκράτης**, θα συνεχίσει τους σαγηνευτικούς του λόγους, κάνοντας αναφορά σε ορισμένες **Ο ρ φ ι κ έ ς** αντιλήψεις, οι οποίες έβλεπαν στο γεγονός του θανάτου, την απαλλαγή από τις έγνοιες και τα προβλήματα της ζωής. Προς ενδυνάμωση των ισχυρισμών του, ο **Σωκράτης**, για μία ακόμα φορά, θα επικαλεστεί το **θεικόν σημεῖον** του “ **δ α ι μ ο ν ί ο υ** ” :

« ... οὐδὲ τὰ ἐμὰ νῦν ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γέγονεν, ἀλλὰ μοι δῆλόν ἐστι τοῦτο, ὅτι ἤδη τεθνάναι καὶ ἀπηλλάχθαι πραγμάτων βέλτιον ἦν μοι. **διὰ τοῦτο καὶ ἐμὲ οὐδαμοῦ ἀπέτρεψεν τὸ σ η μ ε ἰ ὶ ο ν**, καὶ ἔγωγε τοῖς καταψηφισαμένοις μου καὶ τοῖς κατηγοροῖς **οὐ π ά ν ν χ α λ ε π α ἰ ν ω**. καίτοι οὐ ταύτη τῇ διανοίᾳ κατεψηφίζοντό μου καὶ κατηγοροῦν, ἀλλ’ οἰόμενοι βλέπτειν· τοῦτο αὐτοῖς ἄξιον μέμφεσθαι. ... »¹¹²

[... Ούτε όλα αυτά που μου συνέβησαν έγιναν από μόνα τους, αλλά σε μένα τούτο είναι φανερό, ότι δηλαδή τώρα πια είναι καλύτερο για μένα να πεθάνω και να απαλλαγώ από τις έγνοιες. Γι’ αυτό και το **θ ε ἰ κ ό σ η μ ά δ ι** δε με απέτρεψε καθόλου και γι’ αυτό **δ ε ν α γ α ν α κ τ ῶ** γι’ αυτούς που ψήφισαν εναντίον μου και με τους **κ α τ η γ ὄ ρ ο υ ς μ ο υ**, παρόλο που δε με κατανήφισαν και δε με κατηγορούσαν μ’ αυτή τη σκέψη, αλλά επειδή νόμιζαν ότι μου έκαναν κακό · γι ’ αυτό αξίζει να τους κατηγορήσει κανείς ...]

Ο **Σωκράτης**, λέγοντας ότι δεν αγανακτεί με τους κατηγορούς του, επιλέγει την οδό της διατήρησης της ψυχικής ειρήνης κι όχι της εμπάθειας. Αλλά και σε προηγούμενα μέρη της **Απολογίας** του, είχε αναφέρει χαρακτηριστικά, αφενός ότι δεν έχει

¹¹¹ Taylor Alfred - Edward., (1992), σελ. 205

¹¹² Πλ., *Απολογία*, 41c - 41d

φθονήσει ποτέ κανέναν άνθρωπο ¹¹³, κι αφετέρου, ότι το να αδικεί κανείς και να μην υπακούει στον ανώτερο, είτε Θεός είναι αυτός είτε άνθρωπος, είναι κάτι το κακό και επονείδιστο.¹¹⁴ Πολύ χαρακτηριστικοί είναι και οι Σωκρατικοί λόγοι περί του πάθους της **μνησικακίας** και σε άλλους Πλατωνικούς διαλόγους. Στο *Γοργία* λόγου χάριν είχε πει τα εξής λόγια :

« ... εἰ δ' ἀναγκαῖον εἶη ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, ἐλοίμην
ἄν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν ... » ¹¹⁵

Παρεμφερή βιοθεωρία, εκφράζει ο *Σωκράτης* και στον Πλατωνικό διάλογο
“*Κρίτων*.”

« ... οὐδαμῶς ἄρα δεῖ ἀδικεῖν ... οὐδὲ ἀδικούμενον ἄρα
ἀνταδικεῖν, ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται, ἐπειδὴ γε οὐδαμῶς δεῖ
ἀδικεῖν ... οὔτε ἄρα ἀνταδικεῖν δεῖ οὔτε κακῶς ποιεῖν οὐδένα
ἀνθρώπων, οὐδ' ἂν ὅτι οὐδὲν πάσχη ὑπ' αὐτῶν ... » ¹¹⁶

Στην κατακλείδα της *Απολογίας* του, και λίγο πριν αγγίζει τα **ουράνια κράσπεδα της Αθανασίας**, ο *Σωκράτης*, διαπιστώνουμε πως δεν αναφέρεται με άμεσο τρόπο σε κάποια από τις συγκεκριμένες **Αρετές**, για τις οποίες θα μιλήσει εκτενώς στους άλλους του διαλόγους. Όχι. Είναι γεγονός. Αποκρυπτογραφώντας, όμως, αυτές τις υπέρβαρες από τόνους πνευματικότητας κουβέντες του, μπορούμε να εκφράσουμε με βεβαιότητα, πως οι εν λόγω απόψεις του *Σωκράτη*, συνιστούν λαμπρότατο αντικατοπτρισμό της πιο μεγάλης και αξιοθαύμαστης **Αρετής** που υπάρχει, την οποία

¹¹³ Πλ., *Απολογία*, 33a «... οὐδενὶ πρόποτε ἐφθόνησα ... »

¹¹⁴ Πλ., *Απολογία*, 29b «... τὸ δὲ ἀδικεῖν καὶ ἀπειθεῖν τῷ βελτίονι καὶ θεῷ καὶ ἀνθρώπῳ, ὅτι κακὸν καὶ αἰσχρὸν ἐστὶν οἶδα ... »

¹¹⁵ Πλ., *Γοργίας*, 469c

¹¹⁶ Πλ., *Κρίτων*, 49a - 50a Βλ. επίσης και Πλ., *Συμπόσιο*, 49 b

και προσπάθησε με το φωτεινό του παράδειγμα να μετακενώσει στους φίλους του αλλά και σ' όλες τις μελλοντικές γεννεές που θ' ακολουθούσαν. Πρόκειται ασφαλώς για την **Αρετή της Ανεξικακίας**. Για εκείνη δηλαδή την **Αρετή**, η οποία κατακτάται με την τακτική του να μη θέλεις μέσα στα πλαίσια της νοσηρής εκδίκησης, να ανταποδώσεις μία άδικη πράξη. Για εκείνη την **Αρετή** η οποία σε βοηθά στο να κρατιέσαι στο λεπτότατο νήμα του ανθρωπισμού και της φιλαδερφίας, ακόμα κι όταν ο συνάνθρωπός σου, προσπαθεί με το ακόντιο της μισαλλοδοξίας και του φθόνου του, να διασαλεύσει και να ταράξει με δόλο αυτή την ισορροπία.

Στη Σωκρατική βιοθεωρία περί αμνησικακίας, κρίνεται ως τελείως αποκρουστέα πράξη, τόσο η κατά του πλησίον αδικία, όσο φυσικά και η ανταπόδοση της κακίας στον οποιοδήποτε άνθρωπο, ακόμα και στον αδικούντα. **Σπουδαία νοήματα. Βαθιές και ενορατικές συλλήψεις. Γροθιά στον τρόπο με τον οποίο οι τότε άνθρωποι αντιλαμβάνονταν τις διαπροσωπικές τους σχέσεις.**¹¹⁷ Και μόνο απ' αυτά τα λόγια ορμώμενος, θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει με ισχυρά τεκμήρια, **τη θεϊκή καταγωγή αυτού του ανθρώπου**. Γιατί ένας θνητός άνθρωπος, δε θα μπορούσε ποτέ να ξεστομίσει αυτά τα λόγια. Ένας θνητός άνθρωπος, ποτέ δε θ' αποφάσιζε να θυσιάσει τα δικαιώματά του, να **“σταυρώσει”** το εγώ του, κι ούτε ασφαλώς θα δεχόταν **ν' αφομοιωθεί με τη ροπή μιας ταπεινής και άδολης συμπεριφοράς προς τον εχθρό του**.

Ο **Σωκράτης**, λίγο πριν οδηγηθεί στο θάνατο, κι απευθυνόμενος στους κατηγορούς του, θα τοποθετήσει για πολλοστή φορά μια **« ν ά ρ κ η »** στα ειθισμένα συνειδησιακά καθεστώτα.¹¹⁸ Άλλωστε, δύσκολα θ' ανακαλύψει κανείς κάποιο σημείο της πεφωτισμένης διδασκαλίας του, στο οποίο να μην επιβεβαιώνεται ότι ο λόγος του **« ... λειτουργεί σαν ένα δάγκωμα που ερεθίζει πολύ έντονα, ... και που προσκαλεί σε αλλαγή της ζωής. »**¹¹⁹ Γιατί, πράγματι, με το περίφημο **ο ύ π ά ν ν χ α λ ε π α ί ν ω,**¹²⁰ ο απειρόκακος **Σωκράτης**, δηλώνοντας με ειλικρίνεια ότι δεν

---

¹¹⁷ Πλ., Πολ., 332b « ... **Σωκρ.** - τοῖς ἐχθροῖς ἀποδοτέον ὅτι ἂν τύχη ὀφειλόμενον ; **Πολέμ.** - παντάσῃ μὲν οὖν, ἔφη, ὃ γε ὀφείλεται αὐτοῖς, ὀφείλεται δέ γε οἶμαι παρὰ γε τοῦ ἐχθροῦ τῷ ἐχθρῷ ὅπερ καὶ προσήκει, κακόν τι ... »

¹¹⁸ François Châtelet (2006) σελ. 42

¹¹⁹ Saïd Suzanne, Monique Trédé, Alain Le Boulluc., (2001), σελ. 270

¹²⁰ Πλ., Απολογία, 41c - 41d

κρατά κακία στους ανθρώπους που τον μίσησαν κι ότι δεν αγανακτεί μαζί τους, προτρέπει τους συμπολίτες του στον ασπασμό ενός νέου *modus vivendi*, καθώς επίσης και στην υιοθέτηση μιας νέας αντίληψης για τη ζωή, η οποία θα αντίκειται με σθένος στην καθιερωμένη έκφραση της ηθικής λογικής και νοοτροπίας.¹²¹

Ο **Σωκράτης**, φτάνοντας στο τέλος του λόγου του, κι απευθυνόμενος προς τους δικαστές θα πει :

« ... τοςόνδε μέντοι αὐτῶν δέομαι· τοὺς ὑεῖς μου, ἐπειδὴν ἠβήσωσι, τιμωρήσασθε, ὃ ἄνδρες, ταῦτα ταῦτα λυποῦντες ἅπερ ἐγὼ ὑμᾶς ἐλύπουν, ἐὰν ὑμῖν δοκῶσιν ἢ χρημάτων ἢ ἄλλου του **πρότερον ἐπιμελεῖσθαι ἢ ἀρετῆς**, καὶ ἐὰν δοκῶσιν τι εἶναι μηδὲν ὄντες, ὄνειδίετε αὐτοῖς ὥσπερ ἐγὼ ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἐπιμελοῦνται ὧν δεῖ, καὶ οἴονται τι εἶναι ὄντες οὐδενὸς ἄξιοι. **καὶ ἐὰν ταῦτα ποιῆτε, δίκαια πεπονθῶς ἐγὼ ἔσομαι ὑφ' ὑμῶν αὐτός τε καὶ οἱ ὑεῖς.** ... »¹²²

---

¹²¹ Πάντως ἐξ αφορμῆς αὐτῶν τῶν ἀριστουργηματικῶν λόγων τοῦ **Σωκράτους** ἀλλὰ καὶ τῆς ἐδραιωμένης πεποίθησης ὅτι ὁ **Σωκράτης** λειτούργησε προδρομικὰ γιὰ τὴ θρησκεία τοῦ χριστιανισμοῦ, θὰ εἶχε ἐνδιαφέρον νὰ ἐρευνήσουμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο κάποιος χριστιανὸς διανοητῆς, θὰ ἀντιμετώπιζε τὸ συγκεκριμένο σημεῖο τῶν Σωκρατικῶν λόγων. Γιατί, πολὺ πιθανὸ νὰ υποστήριζε πὼς ἀπουσιάζει ἓνα βασικὸ στοιχεῖο ἀπ' τοὺς τελευταίους αὐτοὺς λόγους τοῦ ἀνατρεπτικοῦ φιλοσόφου. Κάτι τὸ ὁποῖο μπορεῖ ν' ἀποτελέσει γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ διάνοηση τοῦ **Σωκράτη**, παμμέγιστο, ἀνυπέρβλητο καὶ ὑψίστης ἠθικοπνευματικῆς τελειώσεως **σ υ μ π λ ῆ ρ ω μ α**. Πρόκειται γιὰ τὴν **Α ρ ε τ ῆ τ η ς Α γ ἄ π η ς**. Ὁ **Σωκράτης**, μπορεῖ νὰ μίλησε μὲ ἔμμεσο τρόπο γιὰ τὴν **Α ρ ε τ ῆ τ η ς Ἀ ν ε ξ ι κ α κ ῖ α ς** στο τέλος τῆς **Α πο λο γ ῖ α ς** τοῦ λίγο πρὶν πεθάνει, μπορεῖ νὰ ὑπονόησε τὴν **πνευματικὴ πενία** ἢ ὁποῖα ἐμπερικλείεται στὴν **αφιλοσόφητη πράξη** τοῦ « **ἀνταδικεῖν** », ὁμῶς ὁ ἐξετάζων βάσει τῆς χριστιανικῆς ὀπτικῆς γωνίας, πολὺ πιθανὸ νὰ ὑποστήριζε πὼς ὁ **Σωκράτης**, ἄφησε ἓνα **μεταφυσικὸ ἐκκρεμῆς**. Ὅτι δὲν προχώρησε δηλαδὴ τὴ φιλοσοφικὴ του σκέψη. Ὅτι δὲν τὴ τελειοποίησε. Δὲν τὴν ἀπογείωσε. Ἴσως δηλαδὴ νὰ ὑποστήριζε πὼς ὁ **Σωκράτης**, δὲ μίλησε γιὰ τὴν **αγαπητικὴ διάθεση** πρὸς τοὺς ἀδικούντες, κίνηση πού ὡς γνωστὸ, συνιστᾷ τὸν ἰσχυρότερο ἄξονα τῆς υπερβατικῆς **τῆ φύσει** χριστιανικῆς πίστεως. Ὅμως καὶ σ' αὐτὴ τὴν παράμετρο τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας, εἶναι δυνατὸν νὰ δοθεῖ μίᾳ ἐξήγησι. Μία ἐξήγησι πού ἔχει κι αὐτὴ τὴν **μεταφυσικὴ τῆς ὑπόστασι**. Γιατί ἴσως τελικὰ ὁ **Σωκράτης**, μὲ τὴν τεράστια πνευματικὴ διόπτρα πού διέθετε ἡ Ψυχὴ τοῦ, διέσχίζε μὲ τὸ νοῦ καὶ μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ, ὅλους ἐκείνους τοὺς αἰῶνες πού θὰ μεσολαβοῦσαν, γιὰ νὰ ἐρθεῖ Εκείνος πού θὰ μιλοῦσε γι' αὐτὴν τὴν **Υ π ε ρ α ρ ε τ ῆ**. Καὶ μάλλον ἐν τέλει, γι' αὐτὸ ὁ **Σωκράτης** ἄφησε τὸ νῆμα τῆς κλωστής σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Για νὰ ἐρθεῖ μετὰ ἀπὸ τόσα πολλὰ χρόνια νὰ τὴν πιάσει Εκείνος, ἀπὸ' κει ἀκριβῶς πού ὁ μέγας φιλόσοφος τὴν ἄφησε.

¹²² Πλ., *Απολογία*, 41e - 42 a

[... Όμως αυτό μόνο θα τους παρακαλέσω· τους γιους μου Αθηναίοι, όταν φτάσουν στην εφηβεία, να τους τιμωρήσετε στενοχωρώντας τους όπως ακριβώς σας στενοχωρούσα εγώ, **εάν σας φανούν ότι ενδιαφέρονται περισσότερο για τα χρήματα ή για κάτι άλλο παρά για την αρετή**· κι αν νομίζουν ότι είναι σπουδαίοι ενώ δεν αξίζουν τίποτα, να τους ονειδίζετε όπως ακριβώς εγώ ονειδίζα εσάς, γιατί δε φροντίζουν για όσα πρέπει, και νομίζουν ότι αξίζουν κάτι, ενώ δεν αξίζουν τίποτα · **κι αν τα πράξετε αυτά, τότε θα έχω λάβει δίκαιη ανταπόδοση εκ μέρους σας και εγώ ο ίδιος και τα παιδιά μου ...]**

Στα παραπάνω τελευταία του λόγια, ο **Σωκράτης** - με έναν τόνο κάπως ειρωνικό αλλά και με την επικεκαλυμμένη πρόθεση να προκαλέσει τύψεις στους κατηγορούς του - παρατηρούμε πως αφήνει ένα είδος **ηθικής παρακαταθήκης** ή αλλιώς ένα είδος **ηθικής διαθήκης**, σύμφωνα με τις επιταγές της οποίας ο σοφός άνδρας, παρακαλεί τους δικαστές του να τιμωρήσουν τα παιδιά του αν στο μέλλον φανούν **ότι δεν επιμελούνται της Ψυχής τους κι ότι δεν την καλλιεργούν με την Αρετή και την Παιδεία**. Εάν το πράξουν αυτό οι δικαστές, τότε η διδασκαλία του **Σωκράτη**, κατά τα λεγόμενά του, θα έχει δικαιωθεί. Δεν είναι πλέον ν' αμφιβάλλει κανείς, το πόσο ο **Σωκράτης** αγαπούσε την έννοια της **Αρετής**.

Ακόμα και στο ύστατο χαίρε, εκείνος, δε θα παραλείψει να καταδείξει την ύψιστη σημασία της!

Ακόμα και στο ύστατο χαίρε, εκείνος, δε θα παραλείψει να υπερασπιστεί αυτό το οποίο μια ζωή υπεδείκνυε με το απαστράπτον παράδειγμα της διδασκαλίας και της βιοτής του.

Την επιμέλεια της Αρετής!

Κι ο Σωκράτης, θα κλείσει ολοκληρωτικά λέγοντας :

«... ἀλλὰ γὰρ ἤδη ὥρα ἀπιέναι, ἐμοὶ μὲν ἀποθανο-
μένῳ, ὑμῖν δὲ βιωσομένοις· ὁπότεροι δὲ ἡμῶν ἔρ-
χονται ἐπὶ ἄμεινον πρᾶγμα, ἄδηλον παντὶ πλὴν
ἢ τῷ θεῷ.»¹²³

Εἶναι σημαντικό να παρατηρήσει κάποιος το γεγονός, πως τα τελικά αυτά λόγια του **Σωκράτους**, που με την έντονη θεολογική τους ατμόσφαιρα, καταρρίπτουν πανηγυρικά την αβάσιμη κατηγορία της αθεΐας και της εισαγωγής καινῶν δαιμονίων - σημειωτέον πως η τελευταία λέξη του **Σωκράτους** είναι η λέξη **Θεός** - έχουν δημιουργήσει κατά καιρούς διάφορες προστριβές στο πλαίσιο της έρευνας του έργου της **Απολογίας**, τις οποίες προκαλεί η ταυτόχρονη “συγκατοίκηση” δύο θεωριῶν για το γεγονός του θανάτου. Γιατί από τη μία πλευρά ο **Σωκράτης**, εκφράζει με επιχειρήματα σε πολλά σημεία της **Απολογίας** του μία αγνωστικιστικού τύπου προσέγγιση για το θάνατο, κι από την άλλη, στο τελευταίο μέρος του λόγου του, ο μελετητής του θανάτου, με διάθεση κάπως μυστηριώδη, θα εκφράσει **το ενδεχόμενο να υπάρχει ένας καλύτερος κόσμος για τον άνθρωπο που πεθαίνει**. Ο **Θανάσης Σαμαράς**, θα αναφέρει χαρακτηριστικά πως «... κατά πόσο η ένταση αυτή είναι αποτέλεσμα της συνύπαρξης σωκρατικών και πλατωνικών στοιχείων στην **Απολογία**, είναι αδύνατον να προσδιοριστεί ... »^{124 125}

Ο Σωκράτης πίνοντας το κώνειο μπροστά στους περίλυπους μαθητές του.

¹²³ Ο., π.

¹²⁴ Θανάσης Σαμαράς., (2003), σελ. 303

¹²⁵ Πάντως μέσα στο πλαίσιο της έρευνας, τα τελευταία λόγια του **Σωκράτους**, αν απεκδυθούν το γνωστό πνεύμα της προσποιούμενης **Σωκρατικής άγνοιας**, θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν κι αυτά ως αγνωστικιστικού τύπου λόγια.

[... Αλλά έφτασε πια η ώρα να πηγαίνουμε, εγώ για να πεθάνω και' σεις για να ζήσετε. Ποιος από τους δυό μας πηγαίνει σε κάτι καλύτερο δεν το ξέρει κανείς άλλος παρά μόνο ο Θεός.-]

Ο Σωκράτης, αποχαιρετά ...

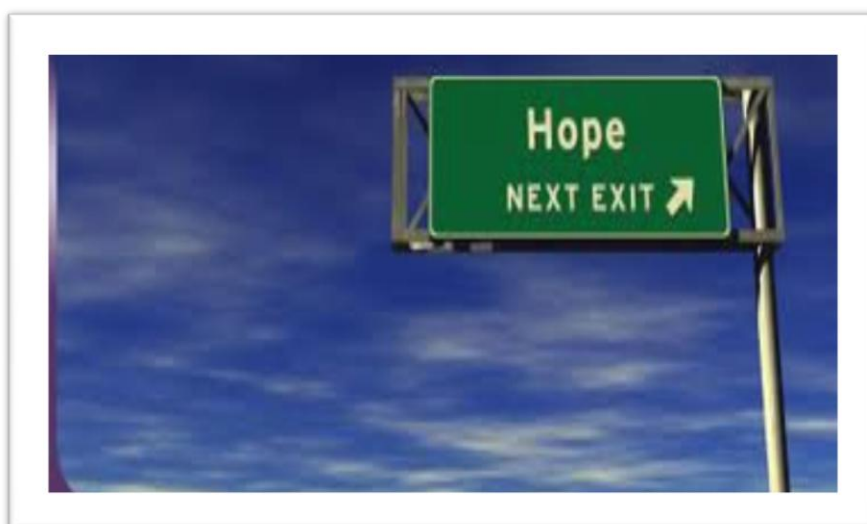
Θα μπορούσε - όπως μας πληροφορούν τα στοιχεία των ιστορικών πηγών που διαθέτουμε - να αποφύγει το θάνατο. **Δεν το προτίμησε όμως!**

Θα μπορούσε με τη βοήθεια των απαρηγόρητων φίλων του, να δραπετεύσει. **Δεν το επέλεξε όμως!**

Άλλωστε τί νόημα θα είχε μία τέτοια κίνηση εκ μέρους του. Όλη του τη ζωή, την πέρασε περιφρουρώντας τις **Αρετές**. Γιατί τώρα να διαλέξει την εύκολη οδό. Για να τον κατηγορήσουν ύστερα οι κατήγοροί του για **πνευματική λιποταξία** ; Ή για να ακυρώσει « **έν ριπή όφθαλμοῦ** » με τη φυγή του, τη διδασκαλία μίας ολόκληρης ζωής. Πρόκειται, ασφαλώς, για μία εκ μέρους του πανίερη και ανυπολόγιστη σε μέγεθος υπερπολύτιμη κίνηση, που μάς διδάσκει με σαφήνεια, πως ο εκάστοτε προαποφασιζόμενος να διάγει « **έν θυσιαστικῇ όδῳ** », νομοτελειακά, είναι ανάγκη να αποδεκτεί το γεγονός, που τον θέλει να εισάγεται στο άσπιλο και αδιάρρηκτο από τους « **άγεωμέτρητους** » βασίλειο των ένθεων αναπνοών, μόνο με την αυτοπροαίρετη και αυστηρά αυτεξούσια προσφορά του αίματός του. Την οδό αυτή, τη σμιλευμένη από το θυσιαστικό υλικό της περιεκτικής φιλοπονίας, ακολούθησε όχι μόνο ο **Σωκράτης**, αλλά εκατοντάδες εραστές του νόμου της **Αρετής**, οι οποίοι έχοντας ως αδιαφιλονίκητη προμετωπίδα τη γνωστή προστακτική « **δώσε Αἷμα και λάβε Πνεῦμα** », κατάφεραν να κατακτήσουν τη δική τους ξεχωριστή θέση μέσα στο πάνθεον της Αθανασίας.

Στη σημερινή εποχή, την τεθεμελιωμένη πάνω στη μανική αντίληψη που επιθυμεί για το σύγχρονο άνθρωπο την υιοθέτηση μιας κανιβαλοποιημένης συμπεριφοράς σε διαπροσωπικό επίπεδο, η ανταπόκριση στο κάλεσμα του Σωκράτη για υπερούρνια ενατένιση, αλλά και ο ἴμερος προς πρόσ - κτηση των καθαγιασμένων εκ του Σωκρατικού θανάτου Αρετών, καθίστανται ως δύο ιδιότυπα μα όχι απογυμνωμένα από αιώνια προοπτική μεταφυσικά ενδιαιτήματα, για όλες εκείνες τις συνειδήσεις που θέλουν να οικούν ποιητικά μέσα στον κόσμο, αρνούμενοι εξακολουθητικά να διασχίζουν το μονοπάτι της ζωής τους ασυνείδητα και στερημένοι από την αγωνιστική οδό της δυναμικής και δικαιωματικής διεκδίκησης των ουρανίων του κεκτημένων.

Αν ένας ανισόρροπος, προσπαθήσει να ξεριζώσει τις καθοδηγητικές πινακίδες στις εθνικές οδούς, τότε ο οδηγός σίγουρα θα χαθεί, φτάνοντας έτσι αντί για το Βόλο στη Λάρισα. Μικρό το κακό! Η δυστυχία έγκειται σ' εκείνους τους ανθρώπους, που επειδή οὐ γὰρ οἶδασι τὶ ποιοῦσι, αφαιρούν ασυλλόγιστα τις πνευματικές πινακίδες των Αρετών και της μελέτης του θανάτου από τον δρόμο της ζωής τους, αγνοώντας προφανέστατα την εγκληματική λοξοδρόμηση στα χλωμά χαντάκια της άνυδρης ανελευθερίας και του “ μὴ ὄντος ”.

... ψυχή πᾶσα ἀθάνατος...

Πλ., *Φαῖδρ*, 245c

3. Η ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ “ΦΑΙΔΡΟΣ”.

3.1 Η Παλινοδία του Σωκράτους.

Στην Πλατωνική “*Απολογία*”, παρακολουθήσαμε το *Σωκράτη* με πνεύμα **υπαινικτικό**, να επιδίδεται σε μία αξιολογική κλιμάκωση ως προς την προσέγγιση της Αθανασίας της Ψυχής. Στο ίδιο έργο, όμως, παρατηρούμε, πως **δεν υπάρχει ή θεάση της Ίδέας**. Εν αντιθέσει, στον διάλογο “*Φαίδρος*”, ο *Πλάτων*, πιο συνειδητοποιημένος από ποτέ, “ επιτρέπει ” **να θεασθῆ ἡ Ίδέα**, έχοντας ως πολύτιμη πνευματική βακτηρία γι’ αυτόν τον πνευματικό άθλο, **το μύθο του Έρωτος, το μύθο της Ψυχής, μα πρωτίστως, τον αληθινό “ μύθο ” του θεϊκού δασκάλου του.**

Το μέρος εκείνο του “*Φαίδρου*”, μέσα στο οποίο διατυπώνεται η θεωρία για την Αθανασία της Ψυχής, είναι γνωστό και ως η **παλινοδία του Σωκράτους**, (243b3).¹²⁶ Το κομμάτι αυτό του διαλόγου - που συνιστά πραγματικά ένα σωστό αριστούργημα - αποτελεί κατά τον εξίσου αριστουργηματικό και ποιητικό Ι. Θεοδωρακόπουλο, « ... **ένα πληθερό ξέσπασμα ακατανίκητης εσωτερικής ορμής του Πλάτωνος, που λαβαίνει τη μορφή της υψηλής τέχνης. Η ψυχή, ο έρωτας και η ιδέα είναι τα τρία μεγάλα θέματα και οράματα του “ Φαίδρου ”** »¹²⁷

Ο *Πλάτων*, φαίνεται πως δούλεψε από καιρό μέσα στο περίτεχνο εργαστήρι της Ψυχής του, αφενός τη δοξασμένη θανά του δασκάλου του, κι αφετέρου, την τροπικότητα εκδίπλωσης της διδασκαλίας αυτού. Και τώρα, έχοντας πλέον ζυμώσει τη δεκτική Ψυχή του με τις ουρανοστόλιστες διδαχές του *Σωκράτους*, κι έχοντας νιώσει για τα καλά στο πετσί της Ψυχής του τους κραδασμούς των αθανάτων λόγων του, είναι έτοιμος να περάσει στη διαπραγμάτευση **εκείνου του θέματος**, που πραγματικά είναι σε θέση να αναστατώνει διαρκώς και να ξεσηκώνει σε ζητωκραυγές τον μυστικό και ουράνιο κόσμο της Ψυχής του ανθρώπου. Πρόκειται για το θέμα

¹²⁶ Ο πρώτος που έγραψε ποίημα με το όνομα της **παλινοδίας**, ήταν ο *Στησίχορος*. Ο ποιητής, αφού έχασε το φως του εξαιτίας του ατοπήματός του να κακολογήσει την ωραία *Ελένη*, έγραψε το συγκεκριμένο ποίημα, έχοντας ως υπέρτατο σκοπό την εξιλέωσή του. Τελικά ο ποιητής, κατάφερε να ξαναβρεί το χαμένο φως του.

¹²⁷ Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος., (2010), σσ. 44 - 45

τῆς θεωρίας τῶν Ἰδεῶν. Σ' αυτό ακριβώς το σημείο, θα μπορούσαν να μας φανούν πολύ κατατοπιστικές και ιδιαιτέρως χρήσιμες οι απόψεις του Ι.Θεοδωρακοπούλου, ο οποίος με πνεύμα ιδιαιτέρως αποκαλυπτικό, επιδίδεται στις ακόλουθες αξιομελέτητες επισημάνσεις :

« ... ο Πλάτων, είδε μέσα στην ψυχή του Σωκράτους, ενυπόστατη την ομορφιά, τη φρονιμάδα και την καλωσύνη. Την ιδέα, τη θεάσθηκε πρώτα ενσαρκωμένη μέσα στο μεγάλο δαίμονα, στο Σωκράτη. Ό, τι είδαν τα μάτια της ψυχής του Πλάτωνα μέσα στο Σωκράτη, το ακεραίωσε ο Πλάτων με τον καθαρό του στοχασμό. Η πρώτη εμπράγματη μορφή της ιδέας, ήταν ο Σωκράτης. Γι' αυτό, εκείνο, που αργότερα εχαρακτήρισε ο Πλάτων « παρουσία » της ιδέας, το είχε ζήσει μέσα στη ζωή και στην προσωπικότητα του δασκάλου. Τη σχέση του ανθρώπου με την ιδέα και το διαπύρωμα της ψυχής του απ' αυτήν, τα χρωστάει ο Πλάτων στο Σωκράτη. Ο Σωκράτης, έζησε μέσα στη ιδέα και μέσα εκεί επραγμάτωσε την αθανασία του. Είναι λοιπόν φυσικό, ότι μέσα στην ψυχή του Πλάτωνος, ο Σωκράτης και η ιδέα γίνονται σιγά - σιγά ένα ή καλύτερα γίνονται δύο μεγάλα προβλήματα που έχουνε το ίδιο βάθος. Όσο βαθαίνει ο Πλάτων με τον έρωτά του, τη μορφή του δασκάλου, τόσο ωριμάζει το νόημα της ιδέας. Την ανταπόκριση τούτη του Σωκράτη με την ιδέα, την υφαίνει ακατάπαυστα ο πλατωνικός διάλογος, που γίνεται ταυτόχρονα μνημείο ευγνωμοσύνης του μαθητή για το δάσκαλο και φανέρωμα της ιδέας μέσα στον κόσμο ... » ¹²⁸

Στο μέρος της **παλινοδίας**, οι λόγοι του Σωκράτους - όσον αφορά στη θεματική τους - παρουσιάζονται ως τελειώς διαφοροποιημένοι, αν κρίνει κάποιος κι απ' τις προηγούμενες στιγμές του φιλοσόφου μέσα στο διάλογο. Άλλωστε, δε θα πρέπει διόλου να μας διαφεύγει το γεγονός, πως οι λόγοι της Σωκρατικής **παλινοδίας**, βγάζουν τα πολύπυκνα “ **βλαστάρια** ” τους, μέσα από την καρδιά και το καρπερό έδαφος της πλατωνικής μεταφυσικής ιδεολογίας. Κατά συνέπεια, ο Σωκράτης, δε θα μπορούσε να έχει την οποιασδήποτε μορφής αναστολή. Ο ίδιος μάλιστα, δηλώνει ότι δεν έχει κάποιο λόγο για να ντρέπεται, κι ότι θα εκφωνήσει το λόγο του με **ξεσκεπαστο πρόσωπο**. ¹²⁹ Με τη συνεπικουρία της συνυποδηλωτικής αυτής φράσης, ο Σωκράτης, παρατηρούμε να δίνει τη μαρτυρία ότι έχει πλέον ανακτήσει - όπως κι ο Στησίχορος - πλήρως την όρασή του, κατόπιν

¹²⁸ Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος., (2009), σσ. 67 - 68

¹²⁹ Πλ., Φαῖδρ, 243b « ... γυμνῆ τῆ κεφαλῆ .... »

της πνευματικής τυφλώσεως στην οποία είχε περιέλθει λόγω του προηγούμενου υβριστικού του λόγου.

Η **παλινοδία** είναι αναντίλεκτα ένας αριστοτεχνικότατος λόγος από κάθε άποψη. Είτε από την πλευρά της μορφής, είτε από την πλευρά των φιλοσοφικών του διανοημάτων, το κομμάτι αυτό καταφέρνει να μας σαγηνεύει ακόμα και σήμερα. Κι αυτό γιατί ο **Πλάτων**, με την Σωκρατική **παλινοδία**, κατάφερε να **συζεύξει** έντεχνα με την πολύτιμη συνδρομή δύο κορυφαίων μύθων, **τόσο τη θεωρία της γνώσης των *Ιδεών*, όσο και τη θεωρία της ανάμνησης.**

Οι δύο αυτοί μύθοι - **πασίγνωστοι, πολυσχολιασμένοι και βαθύτατα ερωτικοί** - δε παύουν να **πάλλουν τις μελωδικές ψυχικές χορδές όλων εκείνων των ανθρώπων, που τοποθετούν στο υψηλότερο βάθρο της ζωής τους σαν δύο πολύτιμα φυλαχτά, από τη μία μεριά τη μύχια επιθυμία τους για εσωτερική περιπλάνηση στη μακρινή χώρα του “ανείπωτου”, κι από την άλλη μεριά, το ιερό συναίσθημα της ευαισθησίας τους. Ο ένας, είναι ο περίφημος μύθος της **Ψυχής**. Ο άλλος, είναι ο μύθος του **Έρωτος**.**

3.2 Ο Μύθος στην παλινοδία του Σωκράτους.

Είναι γεγονός, πως το μεγαλύτερο μέρος της **παλινοδίας**, καλύπτεται από τον μύθο, ο οποίος μύθος - λαμβανόμενου υπόψιν του αρτίου αισθητικού και διανοητικού αποτελέσματος της **παλινοδίας** - φαίνεται να προσδίδει κάτι περισσότερο από έναν απλό λειτουργικό ρόλο στο περιεχόμενό της. Ο **πλατωνική παραβολή**, διαθέτει το χαρακτηριστικό ιδίωμα να μιλά στις Ψυχές των ανθρώπων, κυρίως με τις εικόνες και τα σύμβολα, χάριν των οποίων η **αλήθεια, αποκτά μία εικονιστική έκφραση**. Όμως, η συμβολική υπόσταση του μύθου, δε θα πρέπει να παραπλανά, ούτε και ν’ αφαιρεί από τα διάφορα νοήματα των πλατωνικών διαλόγων, τη φιλοσοφική τους διάσταση. Μπορεί λόγω χάρη η θεωρία της γνώσης των ***Ιδεών***, να μεταλαμπαδεύεται στον αναγνώστη **μυθικῶ τῶ τρόπῳ**, όμως κατά βάση, σύμφωνα και με τον **Hackforth**, ο μύθος στο έργο του **Πλάτωνος**, έχει αμιγώς **φιλοσοφικό υπόστρωμα**.¹³⁰

Θα μπορούσε επίσης να διατυπώσει κάποιος την άποψη, πως **λόγος και μύθος, μεταστοιχειώνονται στους δύο πόλους των διαλόγων του Πλάτωνος**,

¹³⁰ Hackforth, R., (1972), σελ. 91

συνθέτοντας από κοινού την τεράστια δυναμική του πλατωνικού έργου εν γένει. Ο Πλάτων, με τη χαρακτηριστική του ενορατική ορμή, διαπιστώνοντας πως η λογική του ανθρώπου, πολλές φορές αντίκειται στην κατανόηση διαφόρων φιλοσοφικών αντιλήψεων, δε διστάζει ν' "ανάψει" τους προβολείς των πνευματικών φώτων του μύθου, προσπαθώντας έτσι μ' αυτόν τον τρόπο να φωτίσει αλλά και να εκφράσει εκείνη την εμπειρία, η οποία δε δύναται ούτε να ελεγχθεί αλλά ούτε και ν' αποδειχθεί με λογικούς συσχετισμούς. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, δύσκολα μεταφυσικά ζητήματα όπως ο θάνατος, η κρίση της Ψυχής, η αμοιβή και η τιμωρία της καθώς επίσης και άλλες δυσνόητες πνευματικές καταστάσεις που αφορούν στη ζωή του ανθρώπου, μετασηματίζονται στα κυρίαρχα θέματα του πλατωνικού φιλοσοφικού μύθου.¹³¹

3.3 Η Αθανασία της Ψυχής στην παλινοδία του Σωκράτους.

3.3.1 Η Ψυχή ως πηγή και αρχή κινήσεως.

Η θεωρία της Αθανασίας της Ψυχής στον πλατωνικό "Φαίδρο", θεμελιώνεται πάνω στην ιδέα, που θέλει την παρουσία της Ψυχής, να είναι για το σώμα, η αιτία της ζωής του. Όταν χαθεί η Ψυχή, τότε το σώμα πεθαίνει. Εν αντιθέσει με την Ψυχή, η οποία συνεχίζει να υπάρχει επ' αόριστον, ελεύθερη από κάθε επίγειο στοιχείο.¹³²

Ο Σωκράτης, διατυπώνει με κατηγορηματικότητα, το ακόλουθο αξίωμα :

« ... ψυχή πᾶσα ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον
τὸ δ' ἄλλο κινούμενον καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον
κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς. μόνον δὲ τὸ αὐτὸ κινούμενον, ἄτε οὐκ

¹³¹ Περισσότερα για τη συμβολή του μύθου στο έργο του Πλάτωνα, βλέπετε Vegetti M., (2000), σσ. 168 - 171, Szlezák, T.A., (2004), σσ. 171 - 176

¹³² Evangélie Maraguianou., (1990), σελ. 38

*ἀπολειπόν ἐαυτό, οὔποτε λήγει κινούμενον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως ... »*¹³³

[... **Κάθε ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη.** Γιατί ἐκεῖνο που κινεῖται πάντα εἶναι **ἀθάνατο**, ἐνῶ ἐκεῖνο που κινεῖ ἕνα ἄλλο καὶ κινεῖται ἀπὸ ἄλλο, ἐφόσον ἔχει τέλος ὡς πρὸς τὴν κίνησή του, ἔχει τέλος καὶ ὡς πρὸς τὴ ζωὴ του. **Μόνον ἐκεῖνο που κινεῖται ἀπὸ μόνο του, ἀφοῦ δὲν εγκαταλείπει τὸν εαυτό του, δὲν παύει ποτέ νὰ κινεῖται, καὶ εἶναι μάλιστα τὸ ἴδιο ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ προέλευση τῆς κίνησης γιὰ ὅσα ἀπὸ τὰ ἄλλα κινούνται ...]**

Μόλις παρακολουθήσαμε τὸν πολὺ διάσημο λόγο τοῦ **Σωκράτους**, σύμφωνα με τὸν ὁποῖο, τὸ υπερφυσικό ἰδίωμα τῆς Ψυχῆς νὰ **αυτο-κινεῖται**, συνιστᾷ τὸ αὐταπόδεικτο ἐκεῖνο στοιχεῖο, που με τὴ σειρά του πιστοποιεῖ ἀφενὸς τὸ ὅτι ἡ **Ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη**, κι ἀφετέρου, ὅτι αὐτὴ εἶναι καὶ **ἀγέννητη**. Ὁ **Σωκράτης**, ἀναφέρει ἐπίσης, πὼς τὸ ἴδιο τὸ **αυτο-κινούμενο**, συνιστᾷ τὴν **ἀρχὴ καὶ ταυτοχρόνως τὴν προέλευση** τῆς κίνησης γιὰ ὅλα τὰ κινούμενα. Ὡς ἐκ τούτου, συμπεραίνεται πὼς ἡ **Ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη**, γιὰ τὸν λόγο τοῦ ὅτι ὡς **ἀρχὴ καὶ προέλευση** τῆς κίνησης **κάθε κινουμένου**, **« υπερβαίνει τὴν ὀντολογικὴ προϋπόθεση τῆς γέννησης, τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ πέρατος. »**¹³⁴ Ἐν συνεχείᾳ, ὁ **Σωκράτης**, προεκτείνει τὶς σκέψεις του, δίνοντας περισσότερες διαφωτιστικὲς πληροφορίες γι' αὐτὴν τὴν περίφημη **ἀρχή**.

*« ... ἀρχὴ δὲ ἀγέννητο ν. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίνεσθαι, αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός· εἰ γὰρ ἕκ του ἀρχῆ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἔτι ἀρχὴ γίγνοιτο. ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόνεστιν, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. ἀρχῆς γὰρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτὴ ποτε ἕκ του οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίνεσθαι. ... »*¹³⁵

¹³³ Πλ., *Φαῖδρ*, 245c

¹³⁴ Δόικος Π., (2001), σελ.107

¹³⁵ Πλ., *Φαῖδρ*, 245d

[... Η α ρ χ ή ό μ ω ς ε ί ν α ι α γ έ ν ν η τ η . Γιατί κατ' ανάγκη καθετί που γεννιέται, γεννιέται από μια αρχή, ε ν ώ τ ο ύ τ η δ ε γ ε ν ν ι έ τ α ι α π ό τ ί π ο τ α : αν η αρχή γεννιόταν από κάτι, δε θα υπήρχε γέννηση από μια αρχή. Επειδή, λοιπόν, η α ρ χ ή ε ί ν α ι κ ά τ ι α γ έ ν ν η τ ο , κατ' ανάγκη είναι και κάτι ά φ θ α ρ τ ο . Γιατί αν απολεσθεί η αρχή, τότε βέβαια δε θα γεννηθεί ούτε η ίδια ποτέ από κάτι, ούτε άλλο πράγμα από αυτήν, εφόσον πρέπει όλα να γίνονται από μια αρχή. ...]

« ... οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινουῦν. τοῦτο δὲ οὐτ' ἀπόλλυσθαι οὔτε γίγνεσθαι δυνατόν, ἢ πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γῆν εἰς ἓν συμπεσοῦσαν στήναι καὶ μήποτε αὐθις ἔχειν ὅθεν κινηθέντα γενήσεται. ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὅφ' ἑαυτοῦ κινουμένου, ψυχῆς οὐσίαν τε καὶ λόγον τοῦτον αὐτὸν τις λέγων οὐκ αἰσχυνεῖται. ... » ¹³⁶

[... Έτσι, λοιπόν, η α ρ χ ή τ η ς κ ί ν η σ η ς είναι εκείνο που κινεί τον εαυτό του. Και αυτό δεν είναι δυνατό ούτε να εξαλείφεται, ούτε να γεννιέται· αλλιώς όλος ο ουρανός και το σύμπαν του γίγνεσθαι θα κατέρρεαν μαζί, θα παρέμεναν ακίνητα και δε θα είχαν ποτέ ξανά μια αρχή που να τα κάνει να γεννηθούν και να κινηθούν πάλι. Εφόσον λοιπόν έχει φανεί ότι εκείνο που κινείται από μόνο του είναι α θ ά ν α τ ο , δε θα διστάζει κανείς να λείπει πως αυτό το γνώρισμα αποτελεί τ η ν ο υ σ ί α κ α ι τ ο λ ό γ ο τ η ς ψ υ χ ή ς ...]

Ο Σωκράτης, με τη γνωστή ε π α γ ω γ ι κ ή του μέθοδο, θα συνεχίσει την ελκυστική επιχειρηματολογία του, από το περιεχόμενο της οποίας, αντλεί πολύτιμο πνευματικό υλικό προς σφυρηλάτηση της αποδεικτικής ισχύος της Αθανασίας της Ψυχής :

« ... πᾶν γὰρ σῶμα, ᾧ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον, ᾧ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ, ἔμψυχον, ὡς ταύτης οὕσης φύσεως ψυχῆς· εἰ δ' ἔστιν τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινουῦν ἢ ψυχὴν, ἐξ ἀνάγκης ἀ γ έ ν η τ ό ν τ ε κ α ι ἀ θ ά ν α τ ο ν ψ υ χ ή ἄ ν ε ἶ η . ... » ¹³⁷

¹³⁶ Πλ., Φαῖδρ, 245d - 245 e

¹³⁷ Πλ., Φαῖδρ, 245 e - 246 a

[... Γιατί κάθε σώμα που αντλεί την κίνηση από έξω είναι άψυχο, ενώ εκείνο που την παίρνει το ίδιο από μέσα του είναι έμψυχο, α φ ο ύ α υ τ ή ε ί ν α ι η φύση της ψυχής· αν όμως έτσι έχει το πράγμα, εφόσον εκείνο που κινεί τον εαυτό του δεν είναι άλλο παρά ψυχή, τότε κατ' ανάγκη η ψυχή θα είναι κάτι α γ έ ν ν η τ ο κ α ι α θ ά ν α τ ο. ...]

Ο **Karl Bormann**, μελετώντας σπιθαμή προς σπιθαμή τα περί της Αθανασίας της Ψυχής επιχειρήματα του *Πλάτωνος*, φτάνει στη διαπίστωση, πως το τελευταίο επιχείρημα του *Φαίδωνος* - με το οποίο ξεκινά και η απόδειξη στο *Φαίδρο* - αποδεικνύει τελικώς ότι η Ψυχή, είναι όντως φορέας του *εἶδος*ς “ζωή.”¹³⁸ Κατά συνέπεια, ως φορέας της ζωής, η Ψυχή, φέρνει τη ζωή, σε κάθε τι όπου εισέρχεται. Κρίνοντας, λοιπόν, απ' εκείνο που ζωοποιείται μέσω αυτής, η Ψυχή, δύναται να χαρακτηριστεί ως ένα πρώτον, ή αλλιώς ως πρώτη και ανώτατη.¹³⁹ Άρα η Ψυχή, ως “ζωοδότης”, δικαιωματικά, είναι δυνατό να “κερδίσει” τον χαρακτηρισμό της *ἀρχής*.¹⁴⁰

Κατ' αυτό τον τρόπο ο **Bormann**, λαμβάνοντας πνευματική λαβή από το ότι η Ψυχή είναι φορέας του *εἶδος*ς “ζωή”, θα υποστηρίξει συνακολούθως, πως αφενός επειδή κατά την ουσία της η Ψυχή μετέχει στο *εἶδος*ς αυτό, κι αφετέρου, επειδή δεν της είναι δυνατό να αποχωριστεί ποτέ απ' εκείνο - δηλαδή από το συγκεκριμένο *εἶδος*ς - γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, η Ψυχή, είναι πάντοτε ζωντανή, και μάλιστα από την ίδια της την ουσία ή αλλιώς αφ' εαυτής. Και ούσα, λοιπόν, αφ' εαυτής ζωντανή, θα είναι και αφ' εαυτής - δηλαδή από την ίδια της την ουσία - κινούμενη.

Συνεπώς, το να έχει κάτι εντός του την αιτία της κίνησης, συνεπάγεται ότι η εν λόγω αιτία της κίνησης, βρίσκεται εγκιβωτισμένη μέσα στην ίδια του την ουσία.¹⁴¹ Με βάση λοιπόν τους προκαταρκτικούς πλατωνικούς συλλογισμούς, κατά τον **Bormann**, μπορεί πλέον να γίνει αντιληπτό ότι η Ψυχή, πράγματι, είναι πηγή και ἀρχή κινήσεως (*Φαίδρ*, 245 c). Εκείνο από το οποίο δηλαδή ξεκινά η κίνηση.^{142 143}

¹³⁸ Karl Bormann., (2006), σελ. 175

¹³⁹ Ο., π.

¹⁴⁰ Ο., π.

¹⁴¹ Karl Bormann., (2006), σελ. 176

¹⁴² Karl Bormann., (2006), σελ. 176

Συμπερασματικά, βλέπουμε πως ο **Πλάτων**, δε θα μπορούσε να παρουσιάσει με καλύτερο τρόπο τα αποδεικτικά του επιχειρήματα για την Αθανασία της Ψυχής. Όλο το αποδεικτικό του οικοδόμημα, θα μπορούσε να διαπιστώσει κανείς, πως λαμβάνει χαρακτήρα “**ισοδομικό**”. Στην προσπάθεια δηλαδή κάποιου, ν’ αφαιρέσει έναν αποδεικτικό “**λίθο**” απ’ τους λόγους του πλατωνικού **Σωκράτη**, αυτομάτως, παρουσιάζεται ο κίνδυνος της ολικής κατάρρευσης της επιχειρηματολογικής πλατωνικής οικοδομής. Ταυτοχρόνως, όμως, με την ανάπτυξη όλης αυτής της συλλογιστικής περιπέτειας εκ μέρους του **Πλάτωνα**, παρατηρούμε πως επισυμβαίνει και κάτι άλλο. Κάτι εξίσου μοναδικό. Παρατηρούμε, δηλαδή, πως έχει στρωθεί για τα καλά απ’ εκείνον το “**κόκκινο χαλί**”, με σκοπό να “**περπατήσει**” πιο άνετα και με περισσότερη μεγαλοπρέπεια - όπως θα διαπιστώσουμε και στη συνέχεια - το μεταφυσικό “**βήμα**” της απόδειξης της Αθανασίας της Ψυχής.

---

¹⁴³ Ο **Bormann** στη συνέχεια της συλλογιστικής του διαδρομής, προς απόδειξη του ότι η Ψυχή είναι η πηγή της κινήσεως, θα αναφέρει το χαρακτηριστικό παράδειγμα με το “**μπαστούνι**”. Ένα παράδειγμα φαινομενικά αφελές, στην ουσία του όμως, πάρα πολύ σημαντικό στο να κατανοήσουμε τον Πλατωνικό λόγο. Λέγει, λοιπόν, ο **Bormann**, πως το **μπαστούνι**, το οποίο κινείται από το χέρι, κινεί την μπάλα. Αν το χέρι τώρα, σταματήσει να μεταδίδει την κίνηση στο μπαστούνι, τότε θα σταματήσει και η κίνηση του μπαστουονιού. Συνεπώς το μπαστούνι, δε θα μπορεί πλέον να μεταδώσει την κίνηση στη μπάλα. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει με την Ψυχή που δίνει κίνηση στο σώμα. Το ανθρώπινο σώμα, **κινείται από την Ψυχή**. Κατά συνέπεια ως κινούμενο, μπορεί να κινηθεί και άλλα αντικείμενα (π.χ. ένα μπαστούνι). Αν σταματήσει να λαμβάνει κίνηση από την Ψυχή, τότε φυσικά θα πεθάνει, μη μπορώντας έτσι να δώσει κίνηση σε άλλα αντικείμενα. Βλέπε Karl Bormann., (2006), σελ. 176

3.3.2 Η αλληγορική διάσταση της Ψυχής, ως σύνθετη δύναμη ενός ζεύγους φτερωτών αλόγων και του ηνιόχου τους.

Ο *Πλάτων*, συν-ταύτισε την αιώνια ουσία της Ψυχής, με την κίνηση.¹⁴⁴ Τώρα, την *εἰδή* της, το κατά πώς δηλαδή εκείνη εμφανίζεται μέσα στο έμψυχο « *ζῷον* » που ονομάζεται άνθρωπος, ο *Πλάτων*, την παριστάνει με *άρμα* που το σέρνουν δύο *φτερωτά άλογα*· αυτά με τη σειρά τους, οδηγούνται από έναν φρόνιμο *ηνίοχο*.¹⁴⁵ Η πλατωνική εικόνα της Ψυχής ως φτερωτού άρματος, με τα δύο άλογα και τον ηνίοχο, συμβολίζουν την τριχοτόμηση της Ψυχής σε τρία γένη : *επιθυμία*, *θυμό* και *νόηση*. Την ίδια τριχοτόμηση διατηρεί κι ο *Αριστοτέλης*, προσθέτοντας όμως και το *θρεπτικό μέρος*.¹⁴⁶ Από' δω και στο εξής, *η αυτο-κινούμενη και άθανατη* Ψυχή, μορφοποιείται ως στοιχείο - μέλος ενός ενδότερου κόσμου, *σύστοιχο* του φιλοσοφικού λόγου που τον αναλαμβάνει.¹⁴⁷

Λίγο πιο κάτω ο *Πλάτων*, θα δώσει μία αναλυτική περιγραφή της εξωτερικής εμφάνισης αυτών των δύο συμβολοποιημένων αλόγων :

« ... τῶν δὲ δὴ ἵππων ὁ μὲν, φαμέν, ἀγαθός, ὁ δ' οὐ· ἀρετὴ δὲ τίς τοῦ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ κακία, οὐ διείπομεν, νῦν δὲ λεκτέον. ... »¹⁴⁸

[... Είπαμε ότι **το ένα από τα άλογα είναι καλό, ενώ το άλλο όχι**· όμως δεν προσδιορίσαμε ποια είναι η **αρετή του καλού** και ποια είναι η **κακία του κακού**· αυτά πρέπει να τα πούμε τώρα ...]

¹⁴⁴ Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος., (2010), σελ. 206

¹⁴⁵ Ο.,π.

¹⁴⁶ Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος., (2010), σελ. 450

¹⁴⁷ Δόικος Π., (2001), σελ.108

¹⁴⁸ Πλ., *Φαῖδρ*, 253 d

« ... **ὁ μὲν** τοίνυν αὐτοῖν ἐν τῇ καλλίονι στάσει ὦν τό τε εἶδος **ὀρθὸς** καὶ
διηρθρωμένος, ὑψαύχην, ἐπίγρυπος, λευκὸς ἰδεῖν,
μελανόμματος, τιμῆς ἐραστῆς μετὰ σωφροσύνης τε καὶ
αἰδοῦς, καὶ ἀληθινῆς δόξης ἑταῖρος, ἄπληκτος, κελεύσματος
μόνον καὶ λόγῳ ἠνιοχεῖται... » ¹⁴⁹

[... **Το ἔνα**, λοιπόν, ἀπὸ τα δύο ἄλογα, αὐτὸ που εἶναι στὴν καλύτερη θέση, **ἔχει**
σώμα στήτῳ καὶ καλοδουλεμένο, τὸν αυχένα τοῦ ψηλὸ, τὴ
μύτη τοῦ γαμψή, εἶναι ἄσπρο με μαύρα μάτια, εἶναι φιλό-
τιμο, συνετό καὶ σεμνὸ, ἀγαπάει τὴν ἀληθινὴ δόξα, δὲν ἔχει
ἀνάγκη ἀπὸ χτυπήματα, ἀλλὰ καθοδηγεῖται μόνο ἀπὸ τὸ
λόγο καὶ τὸ παράγγελμα...]

Το ἄσπρο φτερωτὸ ἄλογο.

¹⁴⁹ Πλ., *Φαῖδρ*, 253 d - 253 e

« ... ὁ δ' αὖ σκολιός, πολὺς, εἰκῆ συμπεφορημένος, κρατεραύ-
χην, βραχυτράχηλος, σιμοπρόσωπος, μελάγχρωτος, γλαυκόμ-
ματος, ὕφαιμος, ὕβρεως καὶ ἀλαζονείας ἑταῖρος, περὶ ὧτα
λάσιος, κωφός, μᾶστιγι μετὰ κέντρων μόγις ὑπέικων. ... » ¹⁵⁰

[... Το ἄλλο, πάλι, ἔχει στραβὸ σῶμα, εἶναι παχὺ,
κακοσχηματισμένο, με χοντρὸ αυχένα καὶ κοντὸ λαιμό,
πλατυπρόσωπο, μαύρο με μάτια γκριζογάλανα καὶ αιμα-
τώδη, ρέπει στὴν ὕβρη καὶ τὴν ἀλαζονεία, εἶναι κουφὸ καὶ
ἔχει τριχωτὰ αὐτιά, καὶ πολὺ δύσκολα ὑπακούει στὰ χτυπή-
ματα με τὸ μαστίγι καὶ στὰ κεντρίσματα. ...]

Το μαύρο ἄλογο.

¹⁵⁰ Πλ., Φαῖδρ, 253 e

Να πώς περιγράφει τώρα ο Πλάτων, το άρμα με τον ηνίοχο και τα δύο άλογα :

« ... εοικέτω δὴ συμφύτῳ δυνάμει ὑποπτέρου ζεύγους τε καὶ ἡνίοχου. θεῶν μὲν οὖν ἵπποι τε καὶ ἡνίοχοι πάντες αὐτοὶ τε ἀγαθοὶ καὶ ἐξ ἀγαθῶν, τὸ δὲ τῶν ἄλλων μέμικται. καὶ πρῶτον μὲν ἡμῶν ὁ ἄρχων συνωρίδος ἡνιοχεῖ, **εἶτα τῶν ἵππων ὁ μὲν αὐτῷ καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς καὶ ἐκ τοιούτων, ὁ δ' ἐξ ἐναντίων τε καὶ ἐναντίος· χαλεπὴ δὴ καὶ δύσκολος ἐξ ἀνάγκης ἢ περὶ ἡμᾶς ἡνιόχησις. ... »** ¹⁵¹

[... Ἀς πούμε ότι η ψυχή μοιάζει με τη σύνθετη δύναμη ενός ζεύγους φτερωτών αλόγων και του ηνιόχου τους. ¹⁵² ¹⁵³ Ὅμως, ενώ όλα τα άλογα και οι ηνιοχοι των θεών είναι καλής φύσης και προέλευσης, των άλλων γενών, είναι μικτής· καταρχήν, **ο ηνίοχος, σ'εμάς, οδηγεί διευθύνοντας ένα ζευγάρι αλόγων, κι έπειτα, από τα**

---

¹⁵¹ Πλ., Φαῖδρ, 246a - 246b

¹⁵² Παρεμφερή αλληγορία για την Ψυχή, είχε χρησιμοποιήσει κι ο **Παρμενίδης**, στο έξοχο ποίημά του **Περί Φύσεως**. « ... Τα άλογα, που με φέρνουν όπου ποθεί η Ψυχή μου με οδήγησαν, αφού μ' έβγαλαν οι οδηγήτριες θεές στην περίφημη οδό, αυτήν που τον άνθρωπο τον γνωστικό σ' όλο τον κόσμο φέρνει· σ' αυτόν τον δρόμο βρέθηκα· **εκεί μ' έφεραν τα φρόνιμα άλογα σέρνοντας το άρμα και οι κόρες την οδό διαφέντευαν.** Βλ. H.Diels – W.Kranz., (2007) σελ. 458.

¹⁵³ Μία πιο τολμηρή προσέγγιση του πλατωνικού άρματος, θα μπορούσε ν' αναδειξει σημαντικότερες ομοιότητες με το **χερουβικό άρμα**, το οποίο σε κατάσταση οράματος, είχε δει ο παλαιδιαθηκικός προφήτης **Ιεζεκιήλ**, όταν αυτός ήταν αιχμάλωτος στον ποταμό Χοβάρ. Και στο άρμα του **Ιεζεκιήλ, κυριαρχούν αλληγορικές εικόνες και συμβολισμοί - θεολογικού όμως τύπου - με κυριότερο το συμβολισμό του προσώπου του άρματος, το οποίο αντιστοιχεί στο νοητικό μέρος της ψυχής.** « ... καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὡς ὁμοίωμα τεσσάρων ζώων, καὶ αὕτη ἢ ὄρασις αὐτῶν ... καὶ τέσσαρα πρόσωπα τῷ ἐνί, καὶ τέσσαρες πτέρυγες τῷ ἐνί. καὶ τὰ σκέλη αὐτῶν ὀρθά, καὶ πτερωτοὶ οἱ πόδες αὐτῶν ... καὶ ἔλαφραι αἱ πτέρυγες αὐτῶν. καὶ χεὶρ ἀνθρώπου ὑποκάτωθεν τῶν πτερύγων αὐτῶν ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτῶν· καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν τῶν τεσσάρων οὐκ ἐπεστρέφοντο ἐν τῷ βαδίζειν αὐτά, ἕκαστον ἀπέναντι τ ο ὦ π ρ ο σ ῶ π ο υ αὐτῶν ἐπορεύοντο. καὶ ὁμοίωσις τῶν προσώπων αὐτῶν· πρόσωπον ἀνθρώπου καὶ πρόσωπον λέοντος ἐκ δεξιῶν τοῖς τέσσαρσι καὶ πρόσωπον μόσχου ἐξ ἀριστερῶν τοῖς τέσσαρσι καὶ πρόσωπον ἀετοῦ τοῖς τέσσαρσι ... » **Ιεζεκ., κεφ. α´.**

άλογα, το ένα είναι όμορφο, ευγενικό και από ανάλογη ράτσα, ενώ το άλλο έχει τα αντίθετα χαρακτηριστικά και είναι από αντίθετη ράτσα: έτσι, αναπόφευκτα, η ηνιόχηση σ'εμάς είναι δύσκολη και κουραστική. ...]

Το συμβολικό άρμα του Πλάτωνος, με τον ηνίοχο και τα δύο άλογα.

Ακολουθεί η διάκριση ανάμεσα στους **θνητούς** και τους **αθάνατους** φορείς της Ψυχής. Ο λόγος του Πλάτωνος, παρακολουθεί τη φτερωτή Ψυχή να « **μετεωροπορει** », δηλαδή να διασχίζει τους ουράνιους διαδρόμους, υφιστάμενη μορφικές μεταβολές « **ἄλλοτ' ἐν ἄλλοις εἶδεσι γιγνομένη** » που προσδιορίζουν ανάλογα, τη θνητότητα ή την αθανασία του φορέα της.¹⁵⁴

Αθάνατη είναι εκείνη η Ψυχή, η οποία διατηρεί την ικανότητά της να ίπταται, χωρίς να έχει την ανάγκη κάποιου γήινου σώματος. Όταν εκδηλώνεται μία τέτοια ανάγκη, τότε παρατηρείται η διασάλευση της ψυχικής πτήσης, ενώ η Ψυχή, αποκτά την ισορροπία της, μόνο όταν αυτή εισχωρήσει σ' ένα σώμα.¹⁵⁵ Πάντως, είναι αναγκαία η επισήμανση πως ο ίδιος ο πλατωνικός λόγος, αναφέρεται και « **στο μη ελέγξιμο από την αμιγώς ορθολογική σκέψη προσδιορισμό του αθανάτου όντος** »¹⁵⁶ [**ἀθάνατον δὲ οὐδ' ἐξ ἐνὸς λόγου λελογισμένου** (246 c)]

¹⁵⁴ Δόικος Π., (2001), σελ.109

¹⁵⁵ Δόικος Π., (2001), σσ. 109 - 110

¹⁵⁶ Δόικος Π., (2001), σελ. 110

« ... πῆ δὴ οὖν **θνητόν** τε καὶ **ἀθάνατον** ζῶον ἐκλήθη πειρατέον εἰπεῖν. ψυχὴ πᾶσα παντὸς ἐπιμελεῖται τοῦ ἀψύχου, πάντα δὲ οὐρανὸν περιπολεῖ, ἄλλοτ' ἐν ἄλλοις εἶδεσι γιγνομένη. τελέα μὲν οὖν οὔσα καὶ ἐπερωμένη μετεωροπορεῖ τε καὶ πάντα τὸν κόσμον διοικεῖ, **ἡ δὲ πτερορρύησασα φέρεται ἕως ἂν στερεοῦ τινος ἀντιλάβηται, οὗ κατοικισθεῖσα, σῶμα γήϊνον λαβοῦσα, αὐτὸ αὐτὸ δοκοῦν κινεῖν διὰ τὴν ἐκείνης δύναμιν, ζῶον τὸ σύμπαν ἐκλήθη, ψυχὴ καὶ σῶμα παγόν, θνητόν τ' ἔσχεν ἐπωνυμίαν...** » ¹⁵⁷

[... Πρέπει ὁμῶς τώρα να επιχειρήσουμε να εξηγήσουμε με ποια λογική το ένα ζωντανό ον χαρακτηρίστηκε **θνητό** και το άλλο **αθάνατο**. Γενικά η ψυχὴ αναλαμβάνει καθετὶ το ἀψυχο· περιδιαβαίνει ἔτσι τον ουρανό, παίρνοντας ἄλλοτε τη μια και ἄλλοτε την ἄλλη μορφή· και, καθὼς εἶναι τέλεια και φτερωτή, κινεῖται στον αἰθέρα και διευθύνει ὄλο τον κόσμο· η ψυχὴ, ὁμῶς, **π ο υ ἔ χ α σ ε τ α φ τ ε ρ ἄ τ η ς**, περιφέρεται εδῶ και κει μέχρι να βρει να κρατηθεῖ ἀπὸ κάτι στέρεο· και ἐκεῖ πλέον εγκαθίσταται και αποκτά γήινο σῶμα, που, ἐξαιτίας της δύναμης της ψυχῆς, φαίνεται ὅτι κινεῖ τον εαυτὸ του· αὐτὸ λοιπὸν το σύνολο, σύνδεμα σώματος και ψυχῆς, ονομάστηκε ζωντανό ον και πήρε την ἐπωνυμία **« θνητό »** ...]

« ... **ἀθάνατον** δὲ οὐδ' ἐξ ἑνὸς λόγου λελογισμένου, ἀλλὰ πλάττομεν οὔτε ἰδόντες οὔτε ἱκανῶς νοήσαντες θεόν, ἀθάνατόν τι ζῶον, ἔχον μὲν ψυχὴν, ἔχον δὲ σῶμα, τὸν αἰεὶ δὲ χρόνον ταῦτα συμπεφυκότα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ, ὅπῃ τῷ θεῷ φίλον, ταῦτη ἔχέτω τε καὶ λεγέσθω· **τὴν δὲ αἰτίαν τῆς τῶν πτερῶν ἀποβολῆς, δι' ἣν ψυχῆς ἀπορρέει, λάβωμεν. ἔστι δε τις τοιάδε.** ... »

158

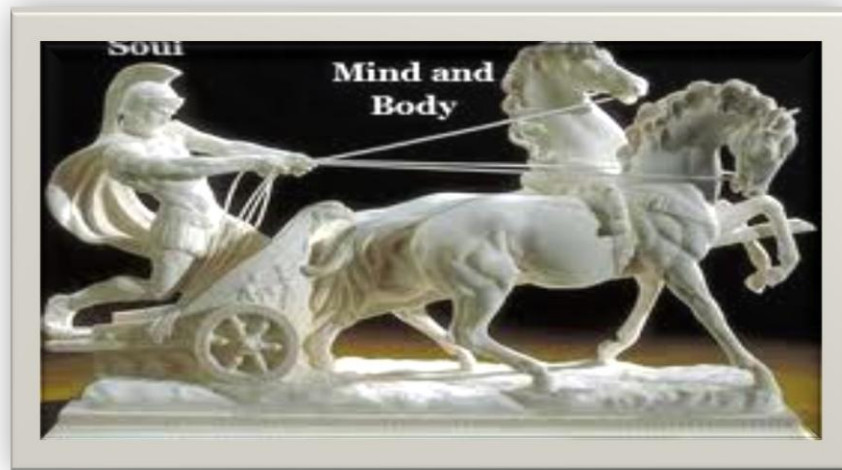
[... Ὅσο για το να αποκαλέσουμε ένα ον **αθάνατο**, δεν ἔχουμε κανένα λόγο πραγματικὰ ἐλεγμένο ἀπὸ τη σκέψη μας, απλῶς πλάθουμε με τη φαντασία μας το **Θεό** - χωρίς να τον ἔχουμε οὔτε δει οὔτε πλήρως συλλάβει - ως ένα **αθάνατον**, που ἔχει ψυχὴ, ἔχει και σῶμα, τα οποία εἶναι πάντα σύμφυτα. Ὅμως αὐτὰ ἔτσι ας ἔχουν και ας λέγονται, ὅπως ἀρέσει στο θεό· **εμεῖς ας εξετάσουμε τώρα το λόγο, ἐξαιτίας του οποίου η ψυχὴ χάνει τα φτερά της, που πέφτουν. Ο λόγος, λοιπὸν, εἶναι περίπου ο ἀκόλουθος :** ...]

¹⁵⁷ Πλ., *Φαῖδρ*, 245b - 246c

¹⁵⁸ Πλ., *Φαῖδρ*, 245c - 246d

« ... πέφυκεν ἡ πτεροῦ δύναμις τὸ ἐμβριθὲς ἄγειν ἄνω μετεωρίζουσα ἢ τὸ τῶν θεῶν γένος οἰκεῖ, κεκοινῶνηκε δὲ πη μάλιστα τῶν περὶ τὸ σῶμα τοῦ θεῖου [ψυχῆ], τὸ δὲ θεῖον καλόν, σοφόν, ἀγαθόν, καὶ πᾶν ὅτι τοιοῦτον· τούτοις δὴ τρέφεται τε καὶ αὔξεται μάλιστα γὰρ τὸ τῆς ψυχῆς πτέρωμα, αἰσχροῦ δὲ καὶ κακῶ καὶ τοῖς ἐναντίοις φθίνει τε καὶ διόλλυται. ... »¹⁵⁹

[... Η δύναμη του φτερού, από τη φύση της, καθώς κινείται προς τα πάνω, παίρνει μαζί της το βαρὺ στοιχείο και το οδηγεί στα ὕψη, εκεί όπου κατοικεῖ το γένος των θεῶν· και, περισσότερο ἀπὸ καθετί που συνδέεται με το σῶμα, ἡ ψυχὴ ἔχει ἐπικοινωνήσῃ με το θεϊκό. Το θεϊκό εἶναι ὁμορφο, σοφό, καλό, και ἔχει ὅλες τις σχετικὲς με αὐτὰ ιδιότητες· με τούτες πιο πολὺ τρέφεται και μεγαλώνει το φτέρωμα της ψυχῆς, ἐνῶ φθείρεται και καταστρέφεται ἀπὸ το ἀσχημο, το κακό και τις ἄλλες ἀντίθετες ιδιότητες. ...]

Ο Πλάτων στη συνέχεια, αποφασίζοντας να αποδώσει τη μακαριότητα και την αρμονική κίνηση των θεῶν ενεργειῶν, ουσιαστικά αποβλέπει στην ἀνάδειξη

¹⁵⁹ Πλ., Φαῖδρ, 245d - 246e

της κρισιμότητας της κίνησης των ψυχών προς τα άκρα του ουράνιου χώρου.¹⁶⁰

*« ... ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, ἐλαύνων πτηνὸν ἄρμα, πρῶτος πορεύεται, διακοσμῶν πάντα καὶ ἐπιμελούμενος· τῷ δ' ἔπεται στρατιὰ θεῶν τε καὶ δαιμόνων, κατὰ ἔνδεκα μέρη κεκοσμημένη. μένει γὰρ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη· τῶν δὲ ἄλλων ὅσοι ἐν τῷ τῶν δώδεκα ἀριθμῷ τεταγμένοι θεοὶ ἄρχοντες ἡγοῦνται κατὰ τάξιν ἣν ἕκαστος ἐτάχθη. ... »*¹⁶¹

[... Ο Δίας λοιπόν, ο μεγάλος ηγεμόνας του ουρανού, οδηγώντας ένα φτερωτό άρμα, προχωρεί πρώτος και βάζει σε τάξη και φροντίζει όλα τα πράγματα· τον ακολουθεί μια στρατιά θεών και δαιμόνων, διαταγμένη σε έντεκα μέρη· στον οίκο των θεών μένει μόνη η Εστία· από τους άλλους θεούς, όσοι, μέσα στους δώδεκα, έχουν ταχθεί να διευθύνουν, προηγούνται, ορίζοντας ο καθένας τον τομέα που του τάχθηκε. ...]

Ακολουθεί ο πλατωνικός λόγος στα **περάσματα των θεών από την άκρη της υποουράνιας αψίδας, στην πλάτη του ουράνιου θόλου**. Η αναφορά στα συγκεκριμένα θεϊκά περάσματα κρίνεται ως ιδιαίζόντως απαραίτητη, αφού είναι εις θέση να καθορίζει την ποιότητα της **ισορροπίας μεταξύ των τριών μερών της κάθε ψυχής, δηλαδή τη δυνατότητά της να αντισταθμίζει το βαρύ στοιχείο της, δηλαδή την ορμή του κακού αλόγου, το οποίο και αισθητοποιεί την καθοδική τάση προς τη γήινη ηδονιστική πραγματικότητα.**¹⁶² Οι ψυχές που τελικά καταφέρνουν να διατηρήσουν την “ ακριβή ” αυτή ισορροπία περνώντας έτσι στην πλάτη του ουράνιου θόλου, είναι οι **θεϊκές ψυχές**. Πρόκειται για εκείνες τις μακάριες ψυχές, που θα κοινωνήσουν τις αθάνατες και αιώνιες **Ίδέες** που βασιλεύουν στην υπέρλαμπρη χώρα του “ **ὄντως ὄντος**.”

¹⁶⁰ Δόικος Π., (2001), σελ. 111

¹⁶¹ Πλ., *Φαῖδρ*, 246d - 247a

¹⁶² Δόικος Π., (2001), σελ. 111

« ... πολλὰ μὲν οὖν καὶ μακάριαι θεαί τε καὶ διέξοδοι ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς θεῶν γένος εὐδαιμόνων ἐπιστρέφεται πράττων ἕκαστος αὐτῶν τὸ αὐτοῦ, ἔπειτα δὲ ὁ αἰὲ ἐθέλων τε καὶ δυνάμενος· φθόνος γὰρ ἔξω θείου χοροῦ ἴσταται. ὅταν δὲ δὴ πρὸς δαῖτα καὶ ἐπὶ θοίνῃν ἴωσιν, ἄκραν ἐπὶ τὴν ὑπουράνιον ἀψίδα πορεύονται πρὸς ἄναντες, ἧ δὴ τὰ μὲν θεῶν ὀχήματα ἰσορρόπως εὐήνια ὄντα ῥαδίως πορεύεται, τὰ δὲ ἄλλα μόγις· ... »¹⁶³

[... Μέσα στον ουρανὸ ὑπάρχουν πολλὰ μακάρια θεάματα καὶ περάσματα, ὅπου περιφέρεται τὸ γένος τῶν εὐδαιμόνων θεῶν, ασκώντας ὁ καθένας τοὺς τὸ δικό του ἔργο· καὶ ακολουθεῖ ὅποιος πάντα θέλει καὶ μπορεῖ, μὴ καὶ ὁ φθόνος παραμένει ἔξω ἀπὸ τὸ θεϊκὸ χῶρο. Ἀλλὰ ὅταν πηγαίνουν σὲ γιορτινὸ γεῦμα καὶ σὲ συμπόσιο καὶ προχωροῦν ἀνεβαίνοντας μέχρι τὴν ἄκρῃ τῆς ὑπουράνιας ἀψίδας, τότε, τὰ οχήματα τῶν θεῶν καθοδηγούνται ἀποτελεσματικὰ, κινούνται με ἰσορροπία καὶ πορεύονται με ευχέρεια, ἐνῶ τὰ ἄλλα κινούνται με κόπο. ...]

« ... βρῖθει γὰρ ὁ τῆς κάκης ἵππος μετέχων, ἐπὶ τὴν γῆν ῥέπων τε καὶ βαρύνων ὧ μὴ καλῶς ἦν τεθραμμένος τῶν ἠνιόχων. ἔνθα δὴ πόνος τε καὶ ἀγῶν ἔσχατος ψυχῆ πρόκειται. αἱ μὲν γὰρ ἀθάνατοι καλοῦμεναι, ἠνίκ' ἂν πρὸς ἄκρῳ γένωνται, ἔξω πορευθεῖσαι ἔστησαν ἐπὶ τῷ τοῦ οὐρανοῦ νώτῳ, στάσας δὲ αὐτὰς περιάγει ἡ περιφορά, αἱ δὲ θεωροῦσι τὰ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. ... »¹⁶⁴

[... Γιατί τὸ κακὸ ἄλογο, γέρνοντας, βαραίνει καὶ σπρώχνει δυνατὰ πρὸς τὴ γῆ ὁποιοὺς ἠνιόχους δὲν τὸ ἔχουν καλὰ γυμνασμένο. Ἐκεῖ, λοιπὸν, ἐκδηλώνεται ἡ πιο κρίσιμη προσπάθεια καὶ δίνεται ὁ ἔσχατος ἀγῶνας τῆς ψυχῆς. Οἱ ψυχές που ἀποκαλοῦνται ἀθάνατες, ὅταν φθάσουν στὴν ἄκρῃ τῆς ἀψίδας, περνοῦν ἔξω καὶ ἐγκαθίστανται στὴν πλάτῃ τοῦ οὐρανοῦ θόλου· ὅταν μάλιστα σταθοῦν ἐκεῖ, τὴν πηγαίνει γύρω - γύρω ἡ περιφερικὴ κίνηση, καὶ, ἔτσι, αὐτές βλέπουν τὰ πράγματα που εἶναι πέρα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ. ...]

¹⁶³ Πλ., Φαῖδρ., 247a - 247b

¹⁶⁴ Πλ., Φαῖδρ., 247b - 247c

Ιδού τώρα η πλατωνική περιγραφή του τόπου του “**ὄ ν τ ω ς ὄ ν τ ο ς**”, ο οποίος με τη σειρά του **κινητοποιεί τη δύναμη της νοητικής θέασης που διαθέτει η Ψυχή**.¹⁶⁵ Ωστόσο η σχέση της Ψυχής με τον μεταφυσικό τόπο του **ὄ ν τ ω ς ὄ ν τ ο ς**, δεν είναι μόνο στοχαστική, αλλά και **α γ α π η τ ι κ ή**. Γιατί η Ψυχή, ατενίζοντας τον υπέρλογο χώρο των **Ἰ δ ε ῶ ν**, ταυτοχρόνως **ν ο ε ί**, **α γ α π ά** και **ε υ χ α ρ ι σ τ ι έ τ α ι**.¹⁶⁶

« ... τὸν δὲ **ὑπερουράνιον τόπον** οὔτε τις ὕμνησέ πω τῶν τῆδε ποιητῆς οὔτε ποτὲ ὕμνησει κατ' ἀξίαν. ἔχει δὲ ὧδε - **τολμητέον γὰρ οὐδὲν τό γε ἀληθὲς εἰπεῖν, ἄλλως τε καὶ περὶ ἀληθείας λέγοντα** - ἢ γὰρ **ἀχρώματος** τε καὶ **ἀσχημάτιστος** καὶ **ἀναφῆς οὐσία ὄντως οὖσα, ψυχῆς κυβερνήτη μόνω θεατῆ νῶ, περὶ ἣν τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης γένος, τοῦτον ἔχει τὸν τόπον.** ... »¹⁶⁷

[... Ὅμως τον **υπερουράνιο τόπο** δεν τον ὕμνησε, ούτε θα τον υμνήσει ποτέ κανείς από τους ποιητές αυτού εδώ του κόσμου, όπως του αξίζει· τα σχετικά όμως με τον τόπο αυτόν, ἔχουν ὅπως θα πω αμέσως. Γιατί πρέπει να τολμήσουμε να πούμε το αληθινό, αφού, ἄλλωστε, συζητούμε για την αλήθεια. Η **ἀχρωμη, ἀμορφη κι ἀνεγγιχτη οὐσία**, που ὄντως ἔτσι είναι, και γύρω από την οποία γεννιέται η αληθινή γνώση, **εἶναι θεατῆ μόνο από το νου, τον κυβερνήτη της Ψυχῆς, και υφίσταται σ' αυτόν ακριβῶς τον τόπο.** ...]

« ... ἄτ' οὐδὲν θεοῦ διάνοια νῶ τε καὶ ἐπιστήμη ἀκηράτω τρεφομένη, καὶ ἀπάσης ψυχῆς ὅση ἂν μέλη τὸ προσῆκον δέξασθαι, **ἰδοῦσα διὰ χρόνου τὸ ὄν ἀγαπᾷ τε καὶ θεωροῦσα τάληθῆ τρέφεται καὶ εὐπαθεῖ, ἕως ἂν κύκλω ἢ περιφορᾷ εἰς ταῦτόν περιενέγκῃ.** ... »¹⁶⁸

¹⁶⁵ Δόικος Π., (2001), σελ.112

¹⁶⁶ Ὁ.,π.

¹⁶⁷ Πλ., *Φαῖδρ*, 247c - 247d

¹⁶⁸ Πλ., *Φαῖδρ*, 247d

[... Η θεϊκή σκέψη, λοιπόν, καθώς τρέφεται με νου και με εντελώς καθαρή γνώση, και η σκέψη κάθε Ψυχής που της μέλλεται να δεχθεί ό, τι της αρμόζει, όταν μετά από ένα σημαντικό χρονικό διάστημα, δει πάλι το ον, **το αγαπά, και, όταν θεωρεί τα αληθινά, τρέφεται και ευφραίνεται, εωσότου η περιφερική κίνηση συμπληρώσει τον κύκλο και τη φέρει στο ίδιο σημείο. ...]**

« ... ἐν δὲ τῇ περιόδῳ καθορᾷ μὲν αὐτὴν **δικαιοσύνην**, καθορᾷ δὲ **σωφροσύνην**, καθορᾷ δὲ **ἐπιστήμην**, οὐχ ἢ γένεσις πρόσεστιν, οὐδ' ἢ ἐστὶν που ἑτέρα ἐν ἑτέρῳ οὐσα ὧν ἡμεῖς νῦν ὄντων καλοῦμεν, **ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ ὄντι ὄντως ἐπιστήμην οὐσαν**· καὶ τᾶλλα ὡσαύτως τὰ ὄντα ὄντως θεασαμένη καὶ ἐστιαθεῖσα, δῶσα πάλιν εἰς τὸ εἶσω τοῦ οὐρανοῦ, οἴκαδε ἦλθεν. ἐλθούσης δὲ αὐτῆς ὁ ἠνίοχος πρὸς τὴν φάτνην τοὺς ἵππους στήσας παρέβαλεν ἀμβροσίαν τε καὶ ἐπ' αὐτῇ νέκταρ ἐπότισεν. ... » ¹⁶⁹

[... Όμως, κατά την περιφερική αυτή πορεία θεάται, έχοντάς την κάτω από τα μάτια της, την ίδια τη **δικαιοσύνη**, θεάται τη **σωφροσύνη**, θεάται και τη **γνώση**, όχι βέβαια εκείνην που συνδέεται με τις μεταβολές του γίνεσθαι, ούτε εκείνη που είναι διαφορετική για κάθε (διαφορετικό) πράγμα απ' όσα εμείς τώρα αποκαλούμε όντα, **αλλά την αληθινή επιστήμη που αφορά στο αληθινό όν**. Και αφού η Ψυχή θεαθεί με τον ίδιο τρόπο και τα άλλα αληθινά όντα και χορτάσει από τούτη τη θέαση, βυθίζεται πάλι στο εσωτερικό μέρος του ουρανού και επανέρχεται στο κατάλυμά της· και όταν αυτή γυρίσει, ο ηνίοχος βάζει τα άλογα μπροστά στη φάτνη, τους δίνει να φάνε ἀμβροσία, και μετά τα ποτίζει με νέκταρ. ...]

Ο *Taylor*, χρησιμοποιώντας με αφάνταστη πρωτοτυπία την περίπτωση του βιβλικού και Θεόπτη *Μουσέως*, θα αναφέρει χαρακτηριστικά, πως το πραγματικό νόημα του παραπάνω αποσπάσματος, έγκειται στο ότι **η καθαρή αυτή θέαση της ιδεατότητας, δίνει τόσο στους θεούς όσο και στους ανθρώπους, τη δύναμη να εκτελούν, στην περιοχή της μεταβλητότητας και του γίνεσθαι, το πολύτιμο έργο της τήρησης της ηθικής τάξης**. Γιατί

¹⁶⁹ Πλ., *Φαῖδρ*, 247d - 247 e

όπως ο *Μωϋσής*, έτσι κι αυτοί, θα ενεργήσουν κατά το πρότυπο που είδαν « **σ τ ο ό ρ ο ς**. »¹⁷⁰

Θα ακολουθήσει η πλατωνική αναφορά στον αγώνα των ψυχών, ο οποίος συνίσταται στην επίπονη προσπάθειά τους να αντικρίσουν τις *Ίδέες*. Άλλες ψυχές, λοιπόν, ύστερα από πολύ κόπο, καταφέρνουν και θεώνται τελικά τις *Ίδέες*· άλλες πάλι, αντικρίζουν ορισμένες μόνο απ' αυτές, ενώ κάποιες άλλες, αδυνατούν έστω και να τις προσεγγίσουν ακόμα. Σ' αυτή τη γεμάτη από πόνο και αγωνία προσπάθεια, πολλές ψυχές, φτάνουν στο σημείο της **αλληλοσύγκρουσης**· το αποτέλεσμα αυτής της διαμάχης, δυστυχώς οδυνηρό· γιατί τα φτερά πολλών εξ αυτών σπάνε, μένοντας έτσι ανάπηρες. Κατ' αυτό τον τρόπο, με πολύ σπαραγμό και πόνο, οι συγκεκριμένες ψυχές αποχωρούν, χωρίς να έχουν καταφέρει να ατενίσουν το **α λ η θ ι ν ό ὄ ν**, τουτέστιν το **ὄ ν τ ω ς ὄ ν**.

Ο *Δόικος*, με αφορμή τη γενικευμένη αναταραχή του τοπίου, θα επισημάνει πως παράγεται ένας ρεαλισμός σπάνιας υποβλητικότητας, που λειτουργεί σε δύο επίπεδα : αφενός σ' εκείνο της **π ά λ η ς** του **δύσμορφου αλόγου (αισθησιασμός)** πότε με τον **ηνίοχο (νοητικότητα του λογιστικού)** και πότε με το **όμορφο άλογο (βουλευτικότητα του θυμοειδούς)**, κι αφετέρου, σ' εκείνο του **μ ε τ α φ υ σ ι - κ ο ύ α ν τ α γ ω ν ι σ μ ο ύ** μεταξύ των τριμερών ψυχών, που επιθυμούν όλες τους, με περισσό πόθο, την ανύψωσή τους στην υπερουράνια περιοχή των *Ίδεῶν*¹⁷¹

« ... αἱ δὲ ἄλλαι ψυχαί, ἢ μὲν ἄριστα θεῶ ἐπομένη καὶ εἰκασμένη ὑπερῆρεν εἰς τὸν ἔξω τόπον τὴν τοῦ ἠνιόχου κεφαλὴν, καὶ συμπεριηρέθη τὴν περιφορὰν, θορυβουμένη ὑπὸ τῶν ἵππων καὶ μόγις καθορῶσα τὰ ὄντα· ... »¹⁷²

[... από τις άλλες ψυχές, **εκείνη που μοιάζει με το θεό** και τον ακολουθεί με τον καλύτερο τρόπο, υψώνει το κεφάλι του ηνιόχου της προς τον τόπο που είναι έξω από τον ουρανό, και ενσωματώνει την πορεία της στην περιφερική κίνηση· **καθώς όμως τ α ρ ἄ ζ ε τ α ι α π ὅ τ α ἄ λ ο γ α**, **θεάται τα όντα με κόπο**· ...]

¹⁷⁰ Taylor, A.E., (1992) σελ. 357

¹⁷¹ Δόικος Π., (2001), σελ.115

¹⁷² Πλ., *Φαῖδρ*, 248a

« ... ἢ δὲ τότε μὲν ἦρεν, τότε δ' ἔδου, **βιαζομένων δὲ τῶν ἵππων τὰ μὲν εἶδεν, τὰ δ' οὐ.** ... »

173

[... μια άλλη πάλι, άλλοτε υψώνει και άλλοτε βυθίζει το κεφάλι, και, **καθώς τα άλογα τραβάνε βίαια, άλλα από τα όντα τα θεάται και άλλα όχι** ...]

« ... αἱ δὲ δὴ ἄλλαι γλιχόμεναι μὲν ἅπασαι τοῦ ἄνω ἔπονται, ἀδυνατοῦσαι δέ, ὑποβρύχια **συμπεριφέρονται, πατοῦσαι ἀλλήλας καὶ ἐπιβάλλουσαι, ἑτέρα πρὸ τῆς ἑτέρας πειρωμένη γενέσθαι.** ... »¹⁷⁴

[... και οι άλλες ακολουθούν λαχταρώντας τον επάνω τόπο, όμως αδυνατούν να τον φθάσουν, και έτσι καταβυθίζονται και κυλιούνται μαζί, και πατιούνται μεταξύ τους και πέφτουν η μια πάνω στην άλλη, ενώ η καθεμία επιχειρεί να προσπεράσει την άλλη. ...]

« ... **θόρυβος οὖν καὶ ἄμιλλα καὶ ἰδρώς ἔσχατος γίνεται, οὐ δὴ κακία ἠνιόχων πολλαὶ μὲν χωλεύονται, πολλὰ δὲ πολλὰ πτερὰ θραύονται** ... »¹⁷⁵

[... και δημιουργείται θόρυβος και άμιλλα και χύνεται μέχρι τέλους ο ιδρώτας, και μάλιστα, από κακό χειρισμό των ηνιόχων,¹⁷⁶ πολλές ψυχές γίνονται ανάπηρες και πολλῶν πολλὰ φτερὰ σπάνε. ...]

« ... πᾶσαι δὲ πολὺν ἔχουσαι πόνον ἀτελεῖς τῆς τοῦ ὄντος θέας ἀπέρχονται, και ἀπελθοῦσαι τροφή δοξαστῆ χρῶνται. οὐ δ' ἔνεχ' ἢ πολλὴ σπουδὴ τὸ ἀληθείας ἰδεῖν πεδίον οὐ ἔστιν, ἢ τε

¹⁷³ Ο..π.

¹⁷⁴ Πλ., Φαῖδρ, 248a - 248b

¹⁷⁵ Πλ., Φαῖδρ, 248b

¹⁷⁶ Στο συγκεκριμένο σημείο, με έμμεσο τρόπο, υποδηλώνεται **η ατέλεια του νοός.**

*δὴ προσήκουσα ψυχῆς τῷ ἀρίστῳ νομῇ ἐκ τοῦ ἐκεῖ λειμῶνος τυγχάνει οὔσα, ἢ τε τοῦ πτεροῦ φύσις, ᾧ ψυχὴ κουφίζεται, τούτῳ τρέφεται. ... »*¹⁷⁷

[... Τελικά όλες, υποφέροντας από πολύ πόνο, αποχωρούν **χωρίς να μνηθούν στην ενατένιση του όντος** και, αφού αποχωρήσουν, τρέφονται με δοξασίες. Ο λόγος, όμως, της βιασύνης τους να δούνε πού βρίσκεται το πεδίο της αλήθειας, **είναι πως από το λειβάδι που βρίσκεται εκεί, συμβαίνει να βγαίνει η τροφή που ταιριάζει στο καλύτερο μέρος της ψυχής, και πως με την τροφή αυτή τρέφεται η ρίζα του φτερού, με το οποίο η ψυχή γίνεται ανάλαφρη και υψώνεται...**]

3.3.3 Ο νόμος της Αδράστειας.

Το δόγμα της εν-σωμάτωσης και της μετ-εν-σωμάτωσης των Ψυχών.

Παρακάτω ο *Πλάτων*, με την αναφορά στο νόμο της **Αδράστειας**, θα εκφράσει το δόγμα της **εν-σωμάτωσης** εκείνων των ψυχών, οι οποίες για τον λόγο του ότι τελικώς, δεν κατόρθωσαν να μπουν στον κύκλο των θεϊκών ψυχών, ο πλατωνικός *Σωκράτης*, θα επισημάνει πως δεν κατέστη εφικτό γι' αυτές ν' ατενίσουν το χώρο των *Ιδεών* και έτσι να παραμείνουν ανέγγιχτες κατά την περιοδικότητα της ουράνιας περιφερικής κίνησης. Γι' αυτήν ακριβώς την αιτία, οι συγκεκριμένες ψυχές, κατά τον κύκλο των γεννήσεών τους, **εμφυτεύονται σε ανθρώπινα σώματα διαβαθμιζόμενης ατομικής αξίας.**¹⁷⁸ Ο Δόικος εν σχέσει με την κλιμακωτή εμφύτευση των ψυχών, έχει να παρατηρήσει πως η λογική της κλιμακωτής ιεράρχησης των ανθρωπίνων σωμάτων, « *πιστοποιεί μία πάρα πολύ ενδιαφέρουσα μεταφυσική διάσταση της πλατωνικής ανθρωπολογίας. Γιατί ανάλογα με την ικανότητά τους να διευθετούν την εσωτερική τους σύγκρουση και να κινούνται - ιπτάμενες - ανοδικά προς τον τόπο ο οποίος ενοεί μιας ειδικής τάξης ορατότητα της αλήθειας, οι ψυχές εισέρχονται*

¹⁷⁷ Πλ., *Φαῖδρ*, 248b - 248c

¹⁷⁸ Δόικος Π., (2001), σελ. 116

*αντίστοιχα - κατά σειρά οντολογικής προτεραιότητας - στα σώματα των διαφόρων ποιότητας ανθρώπων ... »*¹⁷⁹

*« ... θεσμός τε **Αδραστείας** ὅδε. ἥτις ἂν ψυχὴ θεῶ συνοπαδὸς γενομένη κατίδη τι τῶν ἀληθῶν, μέχρι τε τῆς ἐτέρας περιόδου εἶναι ἀπήμονα, κἂν ἀεὶ τοῦτο δύνηται ποιεῖν, ἀεὶ ἀβλαβῆ εἶναι. ... »*¹⁸⁰

[... Κι νόμος της **Αδραστείας** είναι ο εξής : Όποια ψυχή καταστεί συνακόλουθος του θεού και θεαθεί κάτι από τα αληθινά, να μείνει απείραχτη μέχρι το διάστημα της επόμενης περιφερικής κίνησης, και αν μπορεί πάντα να το κάνει αυτό, να μένει για πάντα αβλαβής. ...]

*« ... ὅταν δὲ ἀδυνατήσασα ἐπισπέσθαι μὴ ἴδῃ, καὶ τινι συντυχίᾳ χρησαμένη λήθῃς τε καὶ κακίας πλησθεῖσα βαρυνθῆ, βαρυνθεῖσα δὲ πτερορρύθη τε καὶ ἐπὶ τὴν γῆν πέσῃ, τότε νόμος ταύτην μὴ φυτεῦσαι εἰς μηδεμίαν θήρειον φύσιν ἐν τῇ πρώτῃ γενέσει, ἀλλὰ τὴν μὲν πλεῖστα ἰδοῦσαν εἰς γονὴν ἀνδρὸς γενησομένου **φιλοσόφου ἢ φιλοκάλου ἢ μουσικοῦ τινος καὶ ἐρωτικοῦ** ... »*¹⁸¹

[... ὅταν ὁμως αδυνατίσει να ακολουθεῖ και δε δει, και εμπλακεῖ σε κάποια αρνητικὴ συγκυρία και - ἔτσι - γεμίσει ἀπὸ λήθη και κακία και βαρύνει, και ἀπὸ το βάρος της συμβεῖ να ρίξει τα φτερά της και να πέσει στη γη, τότε ο νόμος υπαγορεύει αὐτὴ η ψυχὴ, **στην πρώτη της γέννηση, να μην εμφυτευθεῖ σε καμιά φύση θηρίου, ἀλλὰ εκείνη που εἶδε τα περισσότερα να εμφυτευθεῖ στο γονίδιο ἐνός άντρα που θα γίνει φιλόσοφος ἢ φίλος της ομορφιάς, ἢ σε ἐνός άντρα μουσικῆς και ἐρωτικῆς φύσης.** ...]

¹⁷⁹ Ο., π.

¹⁸⁰ Πλ., Φαῖδρ., 248c

¹⁸¹ Πλ., Φαῖδρ., 248c - 248d

« ... τὴν δὲ δευτέραν εἰς βασιλέως ἐννόμου ἢ πολεμικοῦ καὶ ἀρχικοῦ, τρίτην εἰς πολιτικοῦ ἢ τινος οἰκονομικοῦ ἢ χρηματιστικοῦ, τετάρτην εἰς φιλοπόνου <ἢ> γυμναστικοῦ ἢ περὶ σώματος ἴασίν τινος ἐσομένου, πέμπτην μαντικὸν βίον ἢ τινα τελεστικὸν ἔξουσαν· ἕκτη ποιητικὸς ἢ τῶν περὶ μίμησιν τις ἄλλος ἀρμόσει, ἑβδόμη δημιουργικὸς ἢ γεωργικὸς, ὀγδόη σοφιστικὸς ἢ δημοκοπικὸς, ἐνάτη τυραννικὸς. ... » ¹⁸²

[... ἡ δευτέρα στὴν τάξη ψυχῆ, να ἐμφυτευθεῖ στο γονίδιο ἐνός βασιλιά που σέβεται το νόμο, ἢ σε ἐνός ἀντρα ἰκανοῦ στον πόλεμο καὶ στὴ διακυβέρνηση, ἡ τρίτη, σε ἐνός πολιτικοῦ ἢ επιχειρηματία ἢ ἐιδικοῦ στα οἰκονομικά, ἡ τέταρτη, σε ἐνός φιλόπονου γυμναστή ἢ που θα ασχολεῖται με τὴ θεραπεία του σώματος, ἡ πέμπτη να ἔχει μια ζωὴ μάντη ἢ ἱεροτελεστή · στὴν ἕκτη θα ἀρμόσει ἡ ζωὴ ἐνός ποιητῆ ἢ ἐνός ἄλλου μιμητῆ – καλλιτέχνη, στὴν ἑβδόμη ἐνός βιοτέχνη ἢ ἐνός γεωργοῦ, στὴν ὀγδοὴ κάποιου σοφιστῆ ἢ δημαγωγοῦ, στὴν ἐνάτη ἐνός τυράννου. ...]

Κατὰ συνέπεια, οἱ ψυχές οἱ ὁποῖες σαρκοποιοῦνται σε ἀνθρώπινες μορφές, σαρκοποιοῦνται, ὄχι κατὰ τρόπο τυχαῖο, ἀλλὰ ἀκολουθώντας **κλιμακηδόν** τὴ σειρά κάποιων διαβαθμίσεων, που παρουσιάζονται ἀπὸ το **Σωκράτη** σε **κατιόσα κλίμακα** :

1. φιλόσοφος, φιλόκαλος, μουσικὸς, ἔρωτικὸς.	5. μαντικὸς, τελεστικὸς.
2. βασιλεὺς ἔννομος, πολεμικὸς, ἀρχικὸς.	6. ποιητικὸς, περὶ μίμησιν.
3. πολιτικὸς, οἰκονομικὸς, χρηματιστικὸς.	7. δημιουργικὸς, γεωργικὸς.
4. φιλόπονος γυμναστικὸς, περὶ σώματος ἴασιν ἐσόμενος.	8. σοφιστικὸς, δημοκοπικὸς.
9. τυραννικὸς.	

Πίνακας α΄ : Απεικόνιση τῶν ποικίλων διαβαθμίσεων τῆς ἐν - σωματώσεως τῶν Ψυχῶν.

¹⁸² Πλ., *Φαῖδρ*, 248d - 248e

Σύμφωνα με τον **Θεοδωρακόπουλο**, οι εννέα διαβαθμίσεις όπως αυτές ορίζονται από τον πλατωνικό **Σωκράτη**, δύνανται να διαιρεθούν σε **τρεις κατηγορίες**. Έτσι, στην **α΄ κατηγορία**, συμπεριλαμβάνονται οι πρώτες τέσσερις βαθμίδες, οι οποίες δημιουργούνται απ'όλους εκείνους τους ανθρώπους που τρέφουν αληθινό έρωτα προς την **Ιδέα**, (**π.χ φιλόσοφος, βασιλεύς έννομος, πολιτικός, φιλόπονος κτλ**). Στη **β΄ κατηγορία** τώρα, συμπεριλαμβάνονται οι επόμενες τέσσερις βαθμίδες, οι οποίες δημιουργούνται από τα άτομα που καταγίνονται με την απλή μίμηση ή με άμεσα αισθητά αντικείμενα, (**π.χ μαντικός, ποιητικός, γεωργικός, δημοκοπικός κτλ**). Και τέλος, στη **γ΄ κατηγορία**, συναντάμε μόνο τον **τυραννικό χαρακτήρα**, που παραδίδεται αμετροεπώς στο βάνουσο εγωισμό του. (Αντίστοιχο δείγμα ανθρώπου, αποτελεί ο τύραννος **Αρδιαίος** του έργου της **Πολιτείας**, ο οποίος καταδικάστηκε σε αιώνια τιμωρία.)

Μεταξύ των δύο πρώτων κατηγοριών (**α΄ κατηγορία : 1, 2, 3, 4 - β΄ κατηγορία : 5, 6, 7, 8**), κυριαρχεί πλήρης **αντιστοιχία** ανά βαθμίδα .

Λόγου χάρη, το πρότυπο της **α΄ κατηγορίας**, έχει το αντίστοιχό του μίμημα στη **β΄ κατηγορία** · **π. χ , ο φ ι λ ό σ ο φ ο ς**, ο οποίος λειτουργεί πάντα με τρόπο **αυτενέργητο** και **αυτοδύναμο** στα πλαίσια της προσέγγισης του θείου, θα βρει την αντιστοιχία του στον **μ ά ν τ η**, ο οποίος συλλαμβάνει το Θεό **παθητικά** και **αθέλητα** .

Στην άλλη βαθμίδα, ο **π ο ι η τ ή ς** κι ο **“ μ ι μ η τ ή ς τ ο υ π ο ι ε ῖ ν ”**, που ασχολούνται μόνο με **ε ἴ δ ω λ α** κι όχι με τη ρεαλιστική δράση, θα συστοιχηθούν με το **β α σ ι λ ι ά ή τ ο ν ε ξ ο υ σ ι α σ τ ή**, οι οποίοι κατά κόρον, χαρακτηρίζονται από την πραγματική και ουσιαστική δραστικότητα.

Στην τρίτη βαθμίδα που υπάγονται εκείνοι οι άνθρωποι που ασχολούνται με την **ο ι κ ο ν ο μ ί α**, δηλαδή την υλική πλευρά της πολιτικής, αντιστοιχούν οι **τ ε χ ν ί τ ε ς** που κερδίζουν με τρόπο χειρωνακτικό τα προς το ζήν.

Τέλος, στην τέταρτη βαθμίδα, συναντάμε εκείνους που θεραπεύουν πραγματικά το σώμα, εν αντιθέσει με τους **δημαγωγούς** και τους **δημοκόπους** της σύστοιχης κατηγορίας, που δήθεν θεραπεύουν την Ψυχή με την τέχνη του λόγου τους.

Εύκολα, λοιπόν, μπορούμε να αντιληφθούμε, πως σε κάθε βαθμίδα - εξαιρουμένης της τελευταίας βαθμίδας που εκπροσωπείται από τον **τυραννικό άνθρωπο** - περιλαμβάνονται διαφορετικοί τύποι ανθρώπων. Καθώς, όμως κατεβαίνουμε από πάνω προς τα κάτω, παρακολουθούμε να περιορίζονται ολοένα και περισσότερο οι δυνατότητες των ανθρώπων. Κατά το **Θεοδωρακόπουλο**, με το συγκεκριμένο τρόπο, **όσο κατεβαίνουμε δηλαδή το νοητό “ κλιμακοστάσιο ” των διαφορετικών αυτών βαθμίδων, έρχεται στην επιφάνεια η μείωση της σοβαρότητας και της σταθερότητας της ζωής.**¹⁸³ Ή όπως αναφέρει και ο **Taylor**, το μέγεθος της πτώσης από τον ουρανό, φαίνεται από το είδος του βίου που διάγει μέσα στο σώμα, η ενσαρκωμένη τώρα Ψυχή.¹⁸⁴

Ο **Πλάτων** εν συνεχεία, θα αναφέρει, πως τα φτερά της Ψυχής τα οποία έσπασαν, δεν αναδημιουργούνται σε λιγότερο από **δέκα χιλιάδες χρόνια**. Τόσο είναι το χρονικό διάστημα το οποίο απαιτείται, για να επιστρέψει η Ψυχή, στη θέση όπου βρισκόταν αρχικά προ της πτώσεώς της. Εξάιρεση αποτελούν οι ψυχές, οι οποίες επιλέγουν τρεις αλληπάλληλες φορές τη ζωή του ανθρώπου που φιλοσοφεί κατά τρόπο ειλικρινή (**φιλοσοφήσας ἀδόλως**) ή του φιλοσοφικού εραστή (**παιδραστήσας μετά φιλοσοφίας**).¹⁸⁵

¹⁸³ Θεοδωρακόπουλος (2010) σσ. 229 – 231

¹⁸⁴ Taylor AE., (1992), σελ. 358.

¹⁸⁵ “ **Παιδραστήσας μετά φιλοσοφίας** ”, αποτελεί ο **Σωκράτης** στο Συμπόσιο του **Πλάτωνος**. Σχετικά με τη θεωρία του φιλοσόφου περί έρωτος, βλ. Πλ., *Συμπ*, 201 d - 212 c. Στο ίδιο έργο, βλέπε επίσης και την περιγραφή της σχέσης του **Σωκράτη** με τον **Αλκιβιάδη** (215 a - 222 b.) Τόσο στο **Συμπόσιο** όσο και στο **Φαίδρο**, ο έρωτας, μεταποιείται σε όχημα, που οδηγεί τον άνθρωπο στη φιλοσοφία. Εξ αφορμής της αναφοράς στον **παιδραστήσαντα μετά φιλοσοφίας**, ο Δόικος, στην προσπάθειά του να “ ξεχυλώσει ” το ρούχο της διαπόμπευσης με το οποίο κατά καιρούς ντύνουν την προσωπικότητα των φιλοσόφων στην αρχαία Ελλάδα διάφοροι μελετητές, αναφέρει πως στο

Οι συγκεκριμένες ψυχές, αποκτούν φτερά κατά την τρίτη περιφερική κίνηση, κι έτσι απέρχονται κατά το **τρισχιλιοστό έτος**. Οι υπόλοιπες ψυχές, στα πλαίσια μίας αυστηρής **δικαιοκρισίας**, κρίνονται μετά το τέλος της πρώτης τους ζωής. Οι μεν **άδικες**, πηγαίνουν κάτω από τη γη όπου εκτίουν την ποινή τους, οι δε **δίκαιες**, υπερυψούνται σε ουράνιους τόπους, με σκοπό να ζήσουν εκεί μία ζωή αντίστοιχη με την επίγεια. Μετά το πέρασμα μίας χιλιετίας, μέσω μιας διαδικασίας κλήρωσης, η κάθε Ψυχή, επιλέγει την επόμενη ζωή της, για να συνεχίσει την πορεία των **εννέα χιλιάδων ετών** που υπολείπεται.¹⁸⁶ Είναι ανάγκη να επισημανθεί πως στο *Φαῖδρο*, δεν περιγράφεται καθόλου ούτε η διαδικασία της κρίσης, ούτε ο καθορισμός της επιλογής του επόμενου βίου, καταστάσεις με τις οποίες ο *Πλάτων* ασχολείται στους διαλόγους *Φαίδων* και *Πολιτεία*. Απορία επίσης προκαλεί, το ότι στο *Φαῖδρο*, δε γίνεται καμία αναφορά σε αιώνια τιμωρία. Ας περάσουμε, όμως, στο *per se* πλατωνικό κείμενο :

« ... ἐν δὴ τούτοις ἅπασιν ὅς μὲν ἂν δικαίως διαγάγῃ ἀμείνωνος μοίρας μεταλαμβάνει, ὅς δ' ἂν ἀδίκως, χείρονος· ... »¹⁸⁷

[... Απ' όλους αυτούς, **ὅποιος ζει δίκαια, μετέχει σε μία καλύτερη μοίρα, ενώ ὅποιος ζει άδικα, σε μια χειρότερη. ...]**

« ... εἰς μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ ὅθεν ἤκει ἡ ψυχὴ ἐκάστη οὐκ ἀφικνεῖται **ἐτῶν μυρίων – οὐ γὰρ πτεροῦται πρὸ τοσοῦτου χρόνου – πλὴν ἢ τοῦ φιλοσοφήσαντος ἀδόλως ἢ παιδεραστήσαντος μετὰ φιλοσοφίας**, αὗται δὲ τρίτῃ περιόδῳ τῇ χιλιετεί, ἐὰν ἔλωνται τρις ἐφεξῆς τὸν βίον τοῦτον, οὕτω πτερωθεῖσαι **τρισχιλιοστῶ ἔτει απέρχονται. ... »**¹⁸⁸

συγκεκριμένο χωρίο του *Φαῖδρου*, επιβεβαιώνεται η ουσία της φιλοσοφικής δραστηριότητας, η οποία συνίσταται στην **παιδευτική φύση** του ζεύγους **ἐρῶν - ἐρώμενος**. Βλ. Δόικος Π., (2001) σελ. 118

¹⁸⁶ Ο *Otto Skutch*, επιδίδεται σε μία άκρως ενδιαφέρουσα υποβοηθητική τοποθέτηση σε σχέση με το διάστημα των εννέα χιλιάδων ετών, υποστηρίζοντας πως ο αριθμός **εννέα**, έλκει την ετυμολογική προέλευσή του, από την έκφραση **εἰς νέα σώματα**. Βλ. Otto Skutch., (1959), σελ. 114

¹⁸⁷ Πλ., *Φαῖδρ*, 248e

¹⁸⁸ Πλ., *Φαῖδρ*, 248e - 249 a

[... Γιατί κάθε ψυχή δεν επιστρέφει εκεί, απ' όπου έρχεται, πριν από δέκα χιλιά -
δες χρόνια, αφού δεν αποκτά φτερά πριν περάσει τόσο διάστημα. Εξαιρείται
η ψυχή εκείνου που φιλοσόφησε χωρίς δόλο ή του φιλοσόφου εραστή των παιδιών·
αυτές εδώ οι ψυχές αποκτούν φτερά κατά την τρίτη χιλιετή περιφερική
διαδρομή, αν διάλεξαν τρεις διαδοχικές φορές αυτή τη ζωή, και έτσι απέρχονται στο
τρισχιλιεστό έτος. ...]

« ... αἱ δὲ ἄλλαι, ὅταν τὸν πρῶτον βίον τελευτήσωσιν, κρίσεως ἔτυχον, κριθεῖσαι δὲ
αἱ μὲν εἰς τὰ ὑπὸ γῆς δικαιοτήρια ἐλθοῦσαι δίκην ἐκτίουσι, αἱ δ'
εἰς τοῦ οὐρανοῦ τινὰ τόπον ὑπὸ τῆς Δίκης κουφισθεῖσαι διάγουσιν ἀξίως
οὔ ἐν ἀνθρώπου εἶδει ἐβίωσαν βίου. ... » ¹⁸⁹

[... Οι άλλες όμως, όταν τελειώσουν την πρώτη τους ζωή, κρίνονται, κι αφού
κριθούν, άλλες πηγαίνουν στους τόπους όπου αποδίδεται δικαιοσύνη, κάτω
από τη γη, και εκτίουν εκεί την ποινή τους, και άλλες, αλαφραίνοντας
με την κρίση, ανυψώνονται και ζουν σ' έναν τόπο του ουρανού αντάξια
με τη ζωή που είχαν όταν είχαν τη μορφή ανθρώπου. ...]

« ... τῷ δὲ χιλιοστῷ ἀμφοτέραι ἀφικνούμεναι ἐπὶ κλήρωσίν τε καὶ αἴρεσιν
τοῦ δευτέρου βίου αἰροῦνται ὃν ἂν θέλη ἐκάστη· ... » ¹⁹⁰

[... στο χιλιεστό όμως έτος, και οι πρώτες και οι δεύτερες,
φθάνοντας σε κλήρωση και σε εκλογή της δεύτερης ζωής τους, διαλέγουν η καθεμιά τη ζωή
που θέλει · ...]

¹⁸⁹ Πλ., Φαῖδρ, 249 a - 249 b

¹⁹⁰ Πλ., Φαῖδρ, 249 b

Σ' αυτό το στάδιο τώρα, κατά τα λεγόμενα του πλατωνικού *Σωκράτη*, μία ανθρώπινη Ψυχή, είναι δυνατόν να **μετ - εν σωμαθ ε ί**, σε ένα σώμα ζώου. Εκείνη η Ψυχή, όμως, που στην προηγούμενη ζωή της, ήταν εμφυτευμένη σε σώμα θηρίου, μπορεί να επιστρέψει σε σώμα ανθρώπου, μόνο εφόσον εκείνη, είχε κάποτε υπάρξει σε ανθρώπινη μορφή. Η Ψυχή, που δεν κατάφερε να αντικρίσει ποτέ την αλήθεια, δεν είναι δυνατόν να υποστασιοποιηθεί σε άνθρωπο, κι αυτό επισυμβαίνει επειδή δεν της έχει ενσταλλαχθεί η ιερότητα από τη θέαση των **φύσει ὄντων ὄντων**. (249 e)

« ... ἔνθα καὶ εἰς θηρίου βίον ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ἀφικνεῖται, καὶ ἐκ θηρίου ὅς ποτε
ἄνθρωπος ἦν πάλιν εἰς ἄνθρωπον. ... » ¹⁹¹

[... και τότε είναι δυνατό η ανθρώπινη ψυχή να οδηγηθεί στη ζωή ενός θηρίου, και από το θηρίο να επιστρέψει σε άνθρωπο η ψυχή που ήταν κάποτε άνθρωπος. ...]

Σύμφωνα πάντα με τα αποσπάσματα του *Φαῖδρου*, ο μετ - εν - σωματικός κύκλος, έχει διάρκεια δέκα χιλιάδων ετών, προβλέποντας μία ενσώματη ζωή, για κάθε χίλια χρόνια. Καμία Ψυχή, δεν είναι δυνατόν να ανακτήσει τα φτερά της, αν δεν περάσουν οι οριζόμενες δέκα χιλιετίες. Μελετώντας, όμως, προσεχτικά το διάλογο, **η απόκτηση των φτερών, δεν εξασφαλίζει τη μόνιμη απαλλαγή από τον κύκλο των μετ - εν - σωματώσεων**. Αν εξαιρέσουμε τις ψυχές των **φιλοσόφων** και των **φιλοσοφικών εραστών**, πουθενά στο έργο δε γίνεται μνεία όσον αφορά στην τύχη των υπολοίπων ψυχών.

Αυτού του είδους οι απορίες, προσανατόλισαν τον **Bluck**, στην υιοθέτηση της ανατρεπτικής άποψης ότι η πτώση στο *Φαῖδρο*, δεν είναι αποκλειστικά μία και μοναδική, κατά συνέπεια ο κύκλος των δέκα χιλιάδων ετών που περιγράφεται είναι **επαναλαμβανόμενος**, και διαρκεί μέχρι οι ψυχές να καταστούν τέλειες, ανακτώντας τα φτερά τους για πάντα.

---

¹⁹¹ Πλ., *Φαῖδρ*, 249 b

Κατά τα γραφόμενα του *Φαίδρου*, όλες οι ψυχές των ανθρώπων ανακτούν τα φτερά τους, χωρίς, όμως, να υπάρχει τίποτε που να μπορεί να διασφαλίσει, ότι έχουν καταφέρει ν' αγγίξουν την τελειότητα, όπως η Ψυχή του φιλοσόφου “ **τ έ λ ε ο ς δ ν τ ω ς** ” (249 c). Στη συνέχεια ο *Bluck* διερωτάται : Αν όλες οι ψυχές - έστω και μετά από μία περισσότερο μακροχρόνια πορεία σε σχέση με τους **φιλοσόφους** - πρόκειται να έχουν την ίδια κατάληξη μ' εκείνες των ψυχών των **φιλοσόφων**, τότε ποιο έρεισμα μπορούν να έχουν οι προτροπές του *Σωκράτη* για φιλοσοφικό βίο ; ¹⁹²

Ο *Bluck* βάσει των παραινήσεων του *Σωκράτη* για φιλοσοφική εγρήγορση, τεκμαίρεται, ότι οι ψυχές των μη φιλοσοφούντων, υποβάλλονται **επανεπιλημμένα σε μετ - εν - σωματικούς κύκλους, μέχρι τη στιγμή εκείνη όπου τελικά θα αποκτήσουν για πάντα φτερά, κατακτώντας έτσι και την τελειότητα**. Με την έναρξη κάθε κύκλου, οι ψυχές βρίσκονται στην άκρη της ουράνιας ασπίδας, έχοντας κατ' αυτό τον τρόπο μία επιπλέον ευκαιρία για να αντικρίσουν τις **Ίδέες**, και έτσι να ανανεώσουν τη μνήμη τους. Στα πλαίσια της ενδυνάμωσης των όχι παράλογων ισχυρισμών του, ο *Bluck*, αναφέρεται και στο ενδεχόμενο της ύπαρξης μίας προηγούμενης ζωής του απειθάρχητου αλόγου, γιατί διαφορετικά κατά τον *Bluck*, δεν είναι δυνατό να εξηγηθεί η ατελής φύση του. ¹⁹³

3.3.4 Η θεωρία της “ Άναμνήσεως.”

Το τέταρτο είδος μανίας. Ο έρωτας.

Οι λιγοστές “ **σταγόνες** ” αλήθειας, που καταφέρνουν να “ **πιουν** ” οι ψυχές στον υπερουράνιο θόλο, σηματοδοτούν την ειδοποιό διαφορά των ανθρώπων από τα θηρία ενώ συν - ταυτίζονται απόλυτα, με ό, τι στον ένσαρκο βίο θα προσανατολίζει στη **γνώση**, λειτουργώντας ως **ανάμνηση**. Ο άνθρωπος εκείνος, που μεταχειρίζεται με ορθολογιστικά κριτήρια τις συγκεκριμένες **αναμνήσεις** και αφιερώνεται στο θείο δείχνοντας αδιαφορία και απαξίωση για τα επίγεια, καθίσταται όχι μόνο αληθινά

---

¹⁹² Bluck., (1958)

¹⁹³ Ο.,π.

τέλειος “ **τ έ λ ε ο ς ό ν τ ω ς** ” (249 c) αλλά και ένθεος “ **έ ν θ ο υ σ ι ά ζ ω ν** ” (249 d). Αυτό, καταφέρνει να το επιτύχει ο κατ’ εξοχήν **φ ι λ ό σ ο φ ο ς**, γι’ αυτόν ακριβώς το λόγο, η διάνοιά του, **α π ο κ τ ά φ τ ε ρ ά**.

« ... οὐ γὰρ ἦ γε μὴ ποτε ἰδοῦσα τὴν ἀλήθειαν εἰς τόδε ἤξει τὸ σχῆμα. ... »¹⁹⁴

[... Και δε θα πάρει αυτή τη μορφή την ανθρώπινη, **η ψυχή που δεν είδε ποτέ τ η ν α λ ή θ ε ι α . ...]**

« ... Δεῖ γὰρ ἄνθρωπον συνιέναι κατ’ εἶδος λεγόμενον, ἐκ πολλῶν ἰὸν αἰσθήσεων εἰς ἓν λογισμῶ συναιρούμενον· τοῦτο δ’ ἐστὶν **ἀ ν ά μ ν η σ ι ς** ἐκείνων ἅ ποτ’ εἶδεν ἡμῶν ἢ ψυχῆ συμπορευθεῖσα θεῶ καὶ ὑπεριδοῦσα ἃ νῦν εἶναι φαμεν, καὶ ἀνακύψασα εἰς τὸ **ὄ ν ό τ ω ς**. ... »

195 196

[... Γιατί ο άνθρωπος πρέπει να συλλαμβάνει εκείνο που εκφράζεται ως **έ ν ν ο ι α**, δηλαδή που, ενώ προέρχεται από πολλές αντιλήψεις δια μέσου των αισθήσεων, **α π ο κ τ ά ε ν ό τ η τ α δ ι α μ έ σ ο υ τ ο υ λ ό γ ο υ**· και τούτο είναι η **α ν ά μ ν η σ η** εκείνων, τα οποία είδε κάποτε η ψυχή μας, όταν συμπορεύτηκε με το θεό και ύψωσε το βλέμμα της επάνω από αυτά που στην τωρινή ζωή, τα λέμε ό ν τ α , **α ν ή λ θ ε σ τ η ν π ε ρ ι ο χ ή τ ο υ α λ η θ ι ν ο ύ ό ν τ ο ς . ...]**

---

¹⁹⁴ Πλ., *Φαῖδρ*, 249 b

¹⁹⁵ Πλ., *Φαῖδρ*, 249 b - 249 c

¹⁹⁶ Σύμφωνα με τον Ι .Θεοδωρακόπουλο, το συγκεκριμένο χωρίο, αφενός διακόπτει την ποιητική γλώσσα του μύθου της Ψυχής, κι αφετέρου, συνδέει το μύθο της Ψυχής, με το μύθο του Έρωτα που θα ακολουθήσει. Βλ. Θεοδωρακόπουλος Ι., (2010), σελ. 234

« ... διὸ δὴ δικαίως μόνη πτεροῦται ἢ τοῦ φιλοσόφου διάνοια ... »¹⁹⁷

[... Γι' αυτό λοιπόν δίκαια αποκτά φτερά **μόνο η διάνοια του φιλοσόφου: ...**]

« ... διὸ δὴ δικαίως μόνη πτεροῦται ἢ τοῦ φιλοσόφου διάνοια· πρὸς γὰρ ἐκείνοις ἀεὶ ἐστὶν **μνήμη** κατὰ δύναμιν, πρὸς οἷσπερ θεὸς ὢν θεϊὸς ἐστὶν. Τοῖς δὲ δὴ τοιούτοις ἀνήρ **ὀπομνήμασιν ὀρθῶς χρώμενος, τελέους ἀεὶ τελετὰς τελοῦμενος, τέλος ὄντως μόνος γίγνεται· ἐξιστάμενος δὲ τῶν ἀνθρωπίνων σπουδασμάτων καὶ πρὸς τῷ θεῷ γιγνόμενος,** νουθετεῖται μὲν ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς παρακινῶν, **ἐνθουσιάζων δὲ λέληθεν τοὺς πολλοὺς. ...** »¹⁹⁸

[... γιατί πάντα, διαμέσου της **μνήμης**, είναι κοντά - όσο μπορεί - σ' εκείνα στα οποία είναι κοντά - και γι' αυτό είναι θεϊκός - ο θεός. **Ο άντρας, μάλιστα, που χειρίζεται ορθά αυτές τις ἀναμνήσεις και μυείται πάντα στα μυστήρια της τελειότητας, γίνεται - μόνον αυτός - ἀληθινὰ τέλειος·** καθώς όμως απομακρύνεται από τα ανθρώπινα ενδιαφέροντα και προσηλώνεται στο θείο, νουθετεῖται από τους πολλούς, που τον παίρνουν για πειραγμένο στο μυαλό, και από των οποίων την προσοχή διαφεύγει **το ὅτι ἔχει μέσα του το Θεό. ...**]

Σύμφωνα τώρα με τους επόμενους λόγους του **Σωκράτη**, το καλύτερο είδος μανίας, είναι ο **έρωτας**. (**249e - 256d**). Κάθε φορά που η Ψυχή, εντοπίζει στην εν - σώματη ζωή της, μία μορφή η οποία αντικατοπτρίζει την ιδεατή μορφή του καλλους που είχε αντικρίσει κατά την ασώματη περιφερική της κίνηση στη διάρκεια της προ σωματικής της καταστάσεως, την ίδια στιγμή ακριβώς, συνεπαίρνεται από έναν άνευ προηγουμένου δυνατό πόθο. **Από τις εμπειρίες του πάθους και της πνευματικής θαλπωρής - δυνατότατες καταστάσεις, που είναι ανάγκη να ιδωθούν ως γεννήματα της συνάντησης των εμψυχωμένων σαρκίων με τα απεικάσματα του γνησίου κάλλους - τρέφονται οι ρίζες των φτερών.**

¹⁹⁷ Πλ., *Φαῖδρ*, 249 c

¹⁹⁸ Πλ., *Φαῖδρ*, 249 c - 249 d

Σ' ένα πρώτο στάδιο, **τρέφονται οι ρίζες των φτερών μόνο του εραστή**, κατόπιν όμως, ύστερα από την πνευματική πλήρωση της ψυχής του εραστή, η θαλπωρή μεταλαμβάνεται και από την Ψυχή του **ερωμένου**, ο οποίος **καταφέρνει να επανακτήσει κι εκείνος τα φτερά του**. Τα μετέπειτα της ερωτικής επιθυμίας, συναρτώνται με το κατά πόσο καλά είναι εκπαιδευμένος ο **μέλας ίππος**, η ροπή του οποίου, κλίνει προς τις σωματικές ηδονές.

Όσον αφορά στην εκπαίδευση του **μέλανος ίππου**, το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης, φέρει το **λογιστικό μέρος της Ψυχής**. Αυτό ακριβώς το σημείο του διαλόγου, αναδεικνύει και **τη βαθιά ανάγκη για φιλοσοφία**. Στην καλύτερη περίπτωση - όταν κυριαρχήσει πλήρως το ευγενέστερο μέρος της ψυχής - **ο έρωτας θα οδηγήσει την Ψυχή τόσο του εραστή όσο και του ερωμένου, απευθείας στην απόκτηση φτερών**. Στη χειρότερη περίπτωση (όταν δηλαδή ο **μέλας ίππος** δε είναι δυνατό να χαλιναγωγηθεί) οι ψυχές των εραστών βγαίνουν από τα σώματά τους **χωρίς φτερά**, διατηρώντας, όμως, την ορμή της προσπάθειας να τα αποκτήσουν, πράγμα που επίσης αποτελεί επίτευγμα. [*ώρμηκότες δὲ περὸυσθαι ἐκβαίνουσι τοῦ σώματος.* (256d)]

« ... ἔστι δὴ οὖν δεῦρο ὁ πᾶς ἥκων λόγος **περὶ τῆς τετάρτης μανίας** -- ἦν ὅταν τὸ τῆδὲ τις ὄρων κάλλος, τοῦ ἀληθοῦς ἀναμιμνησκόμενος, περῶται τε καὶ ἀναπερούμενος προθυμούμενος ἀναπέσθαι, ἀδυνατῶν δέ, ὄρνιθος δίκην βλέπων ἄνω, τῶν κάτω δὲ ἀμελῶν, αἰτίαν ἔχει ὡς μανικῶς διακείμενος -- ... » ¹⁹⁹

[... Φθάσαμε λοιπόν στο σημείο όπου τείνει ὅλος ο λόγος μας, δηλαδή στην **τέταρτη μανία**, αυτήν που όταν την έχει κανείς, βλέπει τη γήινη ομορφιά και έχει την **ανάμνηση** της αληθινής, **αποκτά φτερά και τα ανοίγει με διάθεση να πετάξει, αλλά δεν μπορεί, και ὅπως το πουλί, κοιτάζει προς τα πάνω ἀμελώντας τα κάτω πράγματα, και γι'αυτό του συμπεριφέρονται σα να τον κατέχει μια μανία. ...]**

---

¹⁹⁹ Πλ., *Φαῖδρ*, 249 d

« ... ὡς ἄρα αὕτη πασῶν τῶν ἐνθουσιάσεων ἀρίστη τε καὶ ἐξ ἀρίστων τῶν
τε ἔχοντι καὶ τῶν κοινωνοῦντι αὐτῆς γίγνεται, καὶ ὅτι ταύτης
μετέχων τῆς μανίας ὁ ἐρῶν τῶν καλῶν ἐραστῆς καλεῖται. ... » ²⁰⁰

[... Τούτη λοιπὸν ἡ μανία εἶναι ἡ καλύτερη ἀπ' ὅλους τοὺς τρόπους, με τοὺς οὐσίους
το θεῖο ἐρχεται μέσα μας, καὶ ἔχει τὴν καλύτερη προέλευση, τόσο γιὰ ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει
(τὴ μανία), ὅσο καὶ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ τοῦ μεταδίδεται· καὶ αὐτὸς ποὺ, μετέχοντας σὲ αὐτὴ τὴ
μανία, νιώθει ἐρώτα γιὰ τὰ ὁμορφα ὄντα, λέγεται ἐραστῆς. ...]

« ... καθάπερ γὰρ εἴρηται, πᾶσα μὲν ἀνθρώπου ψυχὴ φύσει τεθέεται τὰ
ὄντα, ἢ οὐκ ἂν ἤλθεν εἰς τόδε τὸ ζῶον ... » ²⁰¹

[... Γιατί, ὅπως ἔχει εἰπωθεῖ, κάθε ἀνθρώπινη ψυχὴ, ἀπὸ τὴ φύση
τῆς, ἔχει θεαθεῖ τὰ ὄντα· ἀλλίως δε θα μπορούσε νὰ εἰσέλθει σ' αὐτὸ τὸ
ζωντανὸ σῶμα· ...]

« ... ἀναμιμνήσκεσθαι δὲ ἐκ τῶνδε ἐκεῖνα οὐ ῥάδιον ἀπάση, οὔτε ὅσαι βραχέως
εἶδον τότε τάκεῖ, οὔθ' αἰ δεῦρο πεσοῦσαι ἐδυστύχησαν, ὥστε ὑπὸ τινῶν ὁμιλιῶν ἐπὶ τὸ ἀδικὸν
τραπόμεναι λήθην ὧν τότε εἶδον ἱερῶν ἔχειν. ὀλίγαι δὲ λείπονται αἷς τὸ τῆς μνήμης
ἱκανῶς πάρεστιν· αὐταὶ δέ, ὅταν τι τῶν ἐκεῖ ὁμοίωμα ἴδωσιν, ἐκπλήττονται καὶ οὐκέτ'
<ἐν> αὐτῶν γίγνονται, ὁ δ' ἔστι τὸ πάθος ἀγνοοῦσι διὰ τὸ μὴ ἱκανῶς διαισθάνεσθαι. ... » ²⁰²

[... ὁμῶς δὲν εἶναι εὐκόλο γιὰ τὴν καθεμία, ἔχοντας σαν ἐναυσμα τὰ πράγματα τούτου τοῦ
κόσμου, νὰ σχηματίσει τὴν ἀνάμνησιν ἐκείνων, τῶν ἀληθινῶν ὄντων· δὲν εἶναι
εὐκόλο, οὔτε γιὰ ὅσες εἶδαν σύντομα, τότε, τὰ ἐκεῖ πράγματα, οὔτε γι' αὐτὲς ποὺ ἔπεσαν ἐδῶ
στὴ γῆ καὶ δυστύχησαν, με ἀποτέλεσμα νὰ τραποῦν πρὸς τὸ ἀδικο, ἐπηρεασμένες ἀπὸ
κάποιες συναναστροφές καὶ νὰ λησμονήσουν τὰ ἱερά ποὺ εἶδαν τότε. Λίγες, λοιπὸν, μένουν

²⁰⁰ Πλ., Φαῖδρ., 249 e

²⁰¹ Πλ., Φαῖδρ., 249 e - 250 a

²⁰² Πλ., Φαῖδρ., 250 a - 250 b

που συνεχίζουν να έχουν μέσα τους ισχυρή τη θύμηση · αυτές, ωστόσο, όταν δουν κάποιο ομοίωμα των εκεί πραγμάτων, εκπλήσσονται και δεν ελέγχουν πια τον εαυτό τους· αγνοούν ποιο είναι το πάθος που τις καλαμβάνει, επειδή δεν έχουν μια αρκετά σαφή αίσθησή του ...]

« ... δικαιοσύνης μὲν οὐδὲν καὶ σωφροσύνης καὶ ὅσα ἄλλα
τίμια ψυχαῖς οὐκ ἔνεστι φέγγος οὐδὲν ἐν τοῖς τῆδε ὁμοιώμασιν... » ²⁰³

[... Και στα γήινα ομοιώματα των αληθινών όντων, δεν ενυπάρχει καμία λάμψη της δικαιοσύνης, της σωφροσύνης και όσων άλλων είναι πολύτιμα για τις ψυχές· ...]

« ... ἀλλὰ δι' ἀμυδρῶν ὀργάνων μόγις αὐτῶν καὶ ὀλίγοι ἐπὶ τὰς εἰκόνας ἰόντες **θεῶνται**
τὸ τοῦ εἰκασθέντος γένος ... » ²⁰⁴

[... ωστόσο, λίγοι φθάνουν στις εικόνες τούτων - με αδύναμα όργανα και με πολύ δυσκολία - και θεώνται τη φύση του στοιχείου που αναπαραστάθηκε· ...]

« ... κάλλος δὲ **τότ'** ἦν ἰδεῖν λαμπρόν, ὅτε σὺν εὐδαίμονι χορῶ **μακαρίαν ὄψιν τε**
καὶ θέαν, ἐπόμενοι μετὰ μὲν Διὸς ἡμεῖς, ἄλλοι δὲ μετ' ἄλλου θεῶν, εἶδόν τε καὶ ἐτελοῦντο
τῶν τελετῶν ἦν **θέμις** λέγειν **μακαριωτάτην**, ἦν ὠργιάζομεν ὀλόκληροι μὲν αὐτοὶ
ὄντες καὶ ἀπαθεῖς κακῶν ὅσα ἡμᾶς ἐν ὑστέρω χρόνῳ ὑπέμενεν, ὀλόκληρα δὲ καὶ ἀπλᾶ καὶ
ἀτρεμῆ καὶ εὐδαίμονα **φάσματα** μουόμενοι τε καὶ ἐποπτεύοντες ἐν ἀγῆ καθαρᾶ,
καθαροὶ ὄντες καὶ ἀσήμαντοι τούτου ὁ νῦν δὴ **σῶμα** περιφέροντες ὀνομάζομεν,
ὁστρέου τρόπον δεδεσμευμένοι ... » ²⁰⁵

²⁰³ Πλ., Φαῖδρ., 250 b

²⁰⁴ Ο.,π.

²⁰⁵ Πλ., Φαῖδρ., 250 b - 250 c

[... όμως **τότε** ήταν ορατή η ομορφιά σε όλη της τη λαμπρότητα, όταν, με τη συνοδεία ενός ευτυχισμένου χορού, και ακολουθώντας εμείς μεν το Δία, ενώ άλλοι κάποιον άλλο από τους θεούς, είδαμε το **μακάριο όραμα** και τελούσαμε τη μυσταγωγία που δίκαια χαρακτηρίζεται ύψιστα μακάρια, αυτήν που γιορτάζαμε με όλο μας το είναι και απρόσβλητοι από τα κακά που μας περίμεναν μετά, ενώ ταυτόχρονα **μυούμασταν σε ιερά οράματα που μας παρουσιάζονταν ενιαία, απλά, γαλήνια και μέσα στην πλήρη ευδαιμονία τους, και τα ατενίζαμε μέσα σ' ένα διαυγές άνοιγμα του φωτός, όντας αγνοί και χωρίς να περιοριζόμαστε από αυτό που τώρα περιφέρουμε ονομάζοντάς το σώμα, και που μέσα του έχουμε δεσμευτεί όπως το στρείδι στο όστρακό του...]**

Ο άνθρωπος, κατά τον Πλάτωνα, είναι εγκλωβισμένος στο σώμα του, όπως το στρείδι στο όστρακό του.

«...τάδε ἡμῖν συμβαίνει,
τῷ μὲν θεῷ καὶ
ἀθάνατῳ καὶ
νοητῷ καὶ
μονοειδεῖ καὶ
ἀδιαλύτῳ καὶ
ἀεὶ ὡσαύτως κατὰ ταῦτὰ ἔχοντι
ἑαυτῷ ὁμοιότατον εἶναι ψυχῇ ...»

Πλ., *Φαίδ.*, 80 b

4. Η ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΣΤΟΝ

ΠΛΑΤΩΝΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ

“ ΦΑΙΔΩΝ ”.

4.1 Η Σημαντικότητα του έργου.

Ο διακεκριμένος ελληνιστής *J.E Raven*, αναλύοντας το “ *Φαίδωνα* ”, επιδίδεται στις ακόλουθες ενδιαφέρουσες επισημάνσεις : « ... κανένας άλλος διάλογος δεν αποκαλύπτει τέτοια παρατεταμένη σοβαρότητα ... ή τόσο λεπτό συνδυασμό διανοητικού επιχειρήματος και συναισθηματικής απήχησης ... »²⁰⁶

Ως αντίστιξη σ’ αυτή την εύστοχη τοποθέτηση του *Raven*, θα ήταν δυνατόν να τοποθετηθεί εκείνη η άποψη που υποστηρίζει πως μπορεί ο διαχωρισμός σώματος και ψυχής να είναι ευδιάκριτος στους παλαιότερους εκ των πλατωνικών διαλόγων, η λίγο έως πολύ όμως οριστικοποιημένη « κ ω δ ι κ ο π ο ί η σ η » της περιπετειώδους σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ σώματος και ψυχής, καθώς επίσης κι ο προσδιορισμός του ρόλου που διαδραματίζουν τα δύο αυτά συστατικά στοιχεία μέσα σ’ αυτή την ανθρωποθεϊκή σχέση, πραγματοποιείται για πρώτη φορά στο έργο “ *Φαίδων* ” του *Πλάτωνος*.²⁰⁷

Ο “ *Φαίδων* ”, άσκησε βαθύτατη επίδραση σε ολόκληρο τον πνευματικό κόσμο της αρχαιότητας, κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο που επηρέασε και το φιλεύρενο κόσμο της Δύσης, όταν σ’ αυτήν, έγιναν γνωστά τα έργα του *Πλάτωνος* στο σύνολό τους. Σύμφωνα με τον *E. Παπανούτσο*, η μεγίστη επιτυχία του έργου, οφείλεται εν πρώτοις, στο ήθος του ήρωα που μπορεί να θριαμβεύει παρ’ όλη την επιφορτισμένη κατάσταση των τελευταίων του δύσκολων στιγμών, και εν δευτέρως, στην ίδια την υψίστη ιδέα της *Αθανασίας της Ψυχής* « ... η οποία αναπτύσσεται με εμπιστοσύνη ως επιστημονικά αποδεδειγμένη, και επιδρά ως ικανοποίηση μιας προσωπικής του καθενός επιθυμίας, τόσο ασφαλή, όσο μένει κρυμμένο απ’ αυτούς, ότι μέσα στις

²⁰⁶ Raven J.E., (1965), σελ.79

²⁰⁷ Μαυρόπουλος Γ.Θ., (2007), σελ. 208

αποδείξεις ανακατώνονται ιδέες σωκρατικές και πλατωνικές, χωρίς πραγματικά να συμβιβάζονται παντού. »²⁰⁸

Το κεντρικό πρόβλημα του “*Φαίδωνος*”, είναι η **Αθανασία της Ψυχής**.²⁰⁹ Κι αν στην πλατωνική “*Πολιτεία*” γίνεται η ανάλυση της ψυχής **π ρ ο ς τ α έ ξ ω** κρίνοντας κυρίως απ’ τον τρόπο με τον οποίο η ψυχή διαφοροποιείται μέσα στην πολιτική πράξη, στο “*Φαίδωνα*”, αντικείμενο ουσιαστικής διαπραγμάτευσης, συνιστά το πρόβλημα της ψυχής **π ρ ο ς τ α μ έ σ α**, μιας και στο έργο δεν αναλύονται οι ειδικές και πνευματικές ικανότητες της ανθρώπινης ψυχής, **α λ λ ά η ίδια η υπόσταση της ψυχής, που δεν είναι άλλη από την αρχή της την ίδια, τουτέστιν η Α θ α ν α - σία της.**²¹⁰

Στο “*Συμπόσιο*” και στο “*Φαίδρο*”, συναντά ο αναγνώστης τον ύμνο προς τη ζωή, τον έρωτά της καθώς επίσης και το πλήρωμά της. Στο “*Φαίδωνα*”, όμως, το σκηνικό οικοδομείται πάνω σε εντελώς διαφορετικές πνευματικές βάσεις, κάτι που αποκαλύπτεται στον αναγνώστη από το αναντίλεκτο γεγονός της παρουσίας του **δοξάσματος και του απαθανάτισματος του θανάτου**. Το ίδιο γεγονός, από την πρώτη κι όλας στιγμή, μεταμορφώνεται χάριν της ενορατικής ανθρώπινης ροπής και διαίσθησης, σε στεφάνωμα και αποθέωση της ζωής.²¹¹ Όχι άδικα, λοιπόν, ο *Θεοδωρακόπουλος* αναρωτιέται : « **Κ α ι γ ι α π ο ι ο ν α θ α ν α τ ί ζ ε τ α ι ε δ ώ ο θ ά ν α τ ο ς , α ν ό χ ι γ ι α τ η ζ ω ή τ η ν ί δ ι α ;** »²¹²

Στο “*Φαίδωνα*” η **Αθανασία της Ψυχής, συνιστά πρωτίστως, το αντικείμενο μιας πίστης ηθικής.**²¹³ Ο *Πλάτων*, δηλαδή, δε συμβιβάζεται με την ελλιπή - ως προς την ουσιαστικότητά της πράξη - απλή περιγραφή της έννοιας της *Αθανασίας* ή την υπεροχή αυτής.²¹⁴ Σε καμία περίπτωση δε θα μπορούσε να υποστηριχθεί κάτι τέτοιο! Ως εκ τούτου, μία απλή απόδειξη της « **φ υ σ ι κ ή ς α θ α ν α σ ί α ς** » της ψυχής, γίνεται αντιληπτό, πως ασφαλώς και δεν εντάσσεται μέσα στη στοχοθεσία του έργου, **αφού η αποκλειστική και μόνο ύπαρξη του γεγονότος της απόδειξης της αθανασίας της ψυχής, δε θα**

²⁰⁸ Παπανούτσος Ε.Π., (19--), σελ.3

²⁰⁹ Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης., (1938), σελ. 25

²¹⁰ Ό.,π.

²¹¹ Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης., (2009), σελ. 267

²¹² Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης., (2009), σελ. 268

²¹³ Moreau Joseph., (1967), σελ. 261

²¹⁴ Ό.,π.

συγκροτούσε αδιάσειστο και ακλόνητο στοιχείο για μία αισιόδοξη αντιμετώπιση του θανάτου εκ μέρους των ανθρώπων.²¹⁵

Με άλλα λόγια, μία απλή απόδειξη της « φυσικής αθανασίας της ψυχής » μπορεί κάλλιστα να εναρμονίζεται αβίαστα και με την προοπτική, ότι εγκαταλείποντας αυτόν τον κόσμο, ενδεχομένως να εισερχόμαστε σε έναν άλλο κόσμο, ο οποίος διόλου απίθανο, να είναι κατά πολύ χειρότερος από τον προηγούμενο.²¹⁶

Αυτό, δηλαδή, που αποδεικνύεται από την επιχειρηματολογία του έργου, είναι το ότι μετά το θάνατο, οι ψυχές των δικαίων, πορεύονται για να συναντήσουν τον Θεό. Ο **Σωκράτης**, άλλωστε, όπως όλοι οι μεγάλοι θρησκευτικοί διδάσκαλοι, δε τρέφει τις ελπίδες του για τη ζωή μετά το θάνατο στη **φυσική αφθαρσία** της ανθρώπινης ψυχής, αλλά στην ίδια την αρετή του Θεού.²¹⁷

4.1.1 Ο Σωκράτης του “ Φαίδωνος ”.

Ο *Albin Lesky*, αναφέρει εκτός των άλλων για τον “ **Φαίδωνα** ”, πως το μεγαλείο του έργου, συνίσταται, σ’ ένα πολύ έντονο και βαθύ συναίσθημα, από το οποίο ο **Πλάτων** ορμώντας, διέπλασε σε μία ενότητα τον θάνατο του σοφού ανδρός και την αδιαπραγμάτευτη αντίληψη για την **Αθανασία της Ψυχής**.²¹⁸

Κατά πόσο, όμως, μπορεί να ευσταθεί ως αληθές το γεγονός ότι πίσω από τους θησαυρικούς στοχασμούς του κειμένου, βρίσκεται στ’ αλήθεια ο σοφός **Σωκράτης**; Είναι πράγματι ο **Σωκράτης** εκείνος που πρωταγωνιστεί μέσα στο έργο, ή απλώς ο **Πλάτων**, θέτει στην υπηρεσία της εκ βάθους του λαχτάρας για μεταλαμπάδευση των υπερβατικών του αναζητήσεων, την εύρωστη σε πνευματικό πλούτο, ισχυρή και διάσημη προσωπικότητα του δασκάλου του;

Οι Άγγλοι φιλόλογοι, *J. Burnet* και *A.E Taylor*, υποστηρίζουν απερίφραστα, ότι ο **Σωκράτης** του “ **Φαίδωνος** ”, **δεν** είναι το πρόσωπο δια του οποίου ο **Πλάτων** εκφράζει τις προσωπικές του φιλοσοφικές πεποιθήσεις, αλλά ο πραγματικός **Σωκράτης**, ο οποίος επιδίδεται στην ανάπτυξη της δικής του **και μόνο**

²¹⁵ Taylor Alfred - Edward., (1992), σελ. 219

²¹⁶ Ο.,π.

²¹⁷ Ο.,π.

²¹⁸ Lesky Albin., (1981), σελ. 727

διδασκαλίας.²¹⁹ Ο **Παπανούτσος** εξ αφορμής των συγκεκριμένων απόψεων των διακεκριμένων φιλολόγων, θα υποστηρίξει με τη σειρά του, πως ναι μεν είναι κάτι παραπάνω από βέβαιο ότι σ' ολόκληρο το διάλογο και ειδικότερα στον επίλογο, ο **Πλάτων**, αναφέρεται σε κάποια αληθινά περιστατικά των τελευταίων στιγμών του φιλοσόφου, παράλληλα όμως μ' αυτήν την επισήμανση, ο **Παπανούτσος** - κατά τη γνώμη μου πολύ ορθώς - εκφράζει την εντύπωση, **πως στερείται σοβαρότητας η άποψη που θέλει τις περί αθανασίας της ψυχής αλλά και τις υπόλοιπες ιδέες του διαλόγου να είναι αυστηρά σωκρατικές και όχι πλατωνικές.**²²⁰ Ο ίδιος ερευνητής επίσης, ως επέκταση της επιχειρηματολογίας του, θα υποστηρίξει στη συνέχεια πως έχουν απόλυτο δίκιο και ορισμένοι μελετητές, οι οποίοι σκανδαλίζονται με την πρακτική του **Πλάτωνος** να τοποθετεί προσωπικές του απόψεις στο στόμα του διδασκάλου του.²²¹

Ο **Παπανούτσος**, όμως, προς τιμήν του, δε θα παραλείψει ύστερα από την εν λόγω διαπίστωση, να εκθειάσει την κίνηση αυτή του **Πλάτωνος**, θεωρώντας πως πίσω απ' αυτή τη συγκεκριμένη του επιλογή, υπολανθάνουν άλλα κίνητρα - σαφέστατα πιο βαθιά - των οποίων η επισταμένη μελέτη, αναδεικνύει, αφενός τον άπειρο θαυμασμό που έτρεφε για τον μέντορά του ο **Πλάτων**, κι αφετέρου, τη συγκινητική του πεποίθηση ότι ως μαθητής τότε κι ως φιλόσοφος τώρα, χρωστάει τα πάντα στον αξέχαστο δάσκαλό του.²²² Άλλωστε, « **οι άνθρωποι συνηθίζουν να λησμονούν πόση θυσία υπάρχει μέσα σ' αυτό, να εξαφανίζεται ο ίδιος (ο Πλάτων) τελείως πίσω από το όνομα του Σωκράτους.** »²²³

---

²¹⁹ Παπανούτσος Ε.Π., (19--), σελ.10

²²⁰ Ο.,π

²²¹ Ο.,π

²²² Ο.,π

²²³ Wilamovitz στον Παπανούτσο Ε.Π., (19--), σελ.10

4.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΣΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΑ ΠΡΟ ΤΩΝ ΣΩΚΡΑΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ.

Μετά τον πρόλογο του έργου μέσα στον οποίο βρίσκουμε κάποιες χαρακτηριστικές στιγμές των τελευταίων ωρών του *Σωκράτους* όπως π.χ την άκομμη αποπομπή της συζύγου του *Ξανθίππης* και τις εξηγήσεις που δίνει ο *Σωκράτης* για ποιο λόγο γράφει ποιήματα μέσα στο δεσμοτήριο, ακολουθεί το κύριο μέρος του “*Φαίδωνος*”, το οποίο καλύπτει τη μεγαλύτερη έκταση του έργου αυτού. (61c - 116 a). Το σώμα τώρα του κυρίου μέρους, όσον αφορά στη δομή του, είναι δυνατόν να χωριστεί τρία τμήματα ²²⁴ :

Α Τ Μ Η Μ Α « Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ » 61c - 69e

Στο πρώτο τμήμα, σύμφωνα με τον *Θ. Μαυρόπουλο*, υπάρχουν βοηθητικές για τον αναγνώστη υποενότητες ²²⁵ :

α' υποενότητα 61c - 62c :

« Η Σωκρατική θέση στο θέμα της αυτοκτονίας »

Ο *Σωκράτης*, παράλληλα με τις εξηγήσεις που δίνει στην εκφραζόμενη απορία που σχετίζεται με τις αιτίες που τον κινούν στην πράξη τού να γράφει ποιήματα μέσα στο δεσμοτήριο λίγο πριν πεθάνει, στέλνει χαιρετίσματα στον *Εύηνο*, παραγγέλλοντάς του να τον ακολουθήσει στο θάνατο. Ο *Σιμμίας*, στο σημείο αυτό παρεμβαίνει, υποστηρίζοντας ότι ο *Εύηνος*, δε θα είναι διατεθειμένος να ακολουθήσει το

²²⁴ Μαυρόπουλος Γ. Θεόδωρος., (2007), σσ. 408 - 409

²²⁵ Ό., π

Σωκράτη στο θάνατο. Ο **Σωκράτης** στη συνέχεια - μετά κι από την παρέμβαση του **Σιμμία** - θα επισημάνει πως εάν ο **Εύηνος** είναι πραγματικά φιλόσοφος, θα τολμήσει να τον ακολουθήσει στο θάνατο, όχι βέβαια αυτοκτονώντας. Η αυτοκτονία για το **Σωκράτη**, δεν είναι μία πράξη θεμιτή.²²⁶ Ας παρακολουθήσουμε, όμως, από κοντά το κείμενο στα συγκεκριμένα σημεία :

«... ἐθελήσει τοῖνον καὶ **Εὐήνος** καὶ πᾶς ὄτῳ ἀξίως τούτου τοῦ πράγματος μέτεστιν. οὐ μέντοι ἴσως βιάσεται αὐτόν· οὐ γὰρ φασὶ θεμιτὸν εἶναι... »²²⁷

[... θα θελήσει να το κάνει και ο **Εύηνος** και όποιος άλλος συμμετέχει με τρόπο επάξιο σ' αυτή τη δραστηριότητα. Ίσως δε θ' ασκήσει βία στον εαυτό του· διότι λένε ότι **τέτοια αυτοκτονική ενέργεια δεν είναι θεμιτή**...]

Ο **Σωκράτης** στη συνέχεια, θα τεκμηριώσει με επιχειρηματολογία που έλκει την καταγωγή της από τον ορφικοπυθαγορικό στοχασμό, για ποιον ακριβώς λόγο δεν είναι η αυτοκτονική ενέργεια πράξη θεμιτή.

«... ὁ μὲν οὖν ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὡς ἔν τινι φρουρᾷ ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἑαυτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράσκειν, μέγας τέ τίς μοι φαίνεται καὶ οὐ ῥάδιος διυδεῖν... »²²⁸

²²⁶ Η περί αυτοκτονίας θεωρία, η περί μετεμψυχώσεως και περί καθάρσεως θεωρία, όπως επίσης και η θεωρία του σώματος και των ηδονών που λειτουργούν ως εμπόδια για την επικοινωνία της ψυχής με την αλήθεια και τις ιδέες, είναι πυθαγορικές και ορφικές αντιλήψεις. Βλ. Παναγιωτίδης . Γ., στο βιβλίο του Β. Καλογερά., (1959), σελ. 32

²²⁷ Πλ., *Φαίδ.*, 61 c

²²⁸ Πλ., *Φαίδ.*, 62 b

[... Λοιπόν, ό, τι λέγεται σε απόκρυφα λόγια για τα θέματα αυτά, **ότι εμείς οι άνθρωποι είμαστε σαν μέσα σ' ένα φρουρημένο χώρο και ότι δεν πρέπει να λυτρωθούμε ή να αποδράσουμε απ' αυτόν**, μου φαίνεται ότι είναι πολύ σοβαρό και δύσκολο να γίνει αντιληπτό ...]

«... οὐ μέντοι ἀλλὰ τόδε γέ μοι δοκεῖ, ὦ Κέβης, εἶδ' λέγεσθαι, τὸ θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους **καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἐν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶναι.** ἢ σοὶ οὐ δοκεῖ οὕτως; ... » ²²⁹

[... Ωστόσο, **Κέβη**, μου φαίνεται ότι σωστά λέγεται αυτό, ότι υπάρχουν θεοί που φροντίζουν για μας **κι ότι εμείς, είμαστε ένα κτήμα των θεών.** **Ἡ νομίζεις ότι δεν είναι έτσι ; ...]**

«... ἔμοιγε, φησὶν ὁ Κέβης. οὐκοῦν, ἦ δ' ὅς, καὶ σὺ ἂν τῶν σαυτοῦ κτημάτων εἴ τι αὐτὸ ἑαυτὸ ἀποκτείνουσι, μὴ σημήναντός σου ὅτι βούλει αὐτὸ τεθνάναι, χαλεπαίνεις ἂν αὐτῷ καί, εἴ τινα ἔχοις τιμωρίαν, τιμωροῖο ἂν ; ... » ²³⁰

[... Συμφωνῶ, εἶπε ὁ Κέβης. Ὁ Σωκράτης, ἐξακολούθησε. **Λοιπόν, αν κάποιο απ' όσα σου ανήκουν αφαιρούσε τη ζωή του, χωρίς να του υποδείξεις ότι θέλεις να πεθάνει, θα δυσανασχετούσες μ' αυτό και θα το τιμωρούσες, αν μπορούσες να του επιβάλεις κάποια τιμωρία ; ...]**

---

²²⁹ Ο.,π.

²³⁰ Πλ., Φαίδ., 62 b - 62 c

«... πάνυ γ', ἔφη. ἴσως τοίνυν ταύτη οὐκ ἄλογον μὴ πρότερον αὐτὸν ἀποκτείνουσαι δεῖν, πρὶν ἀνάγκην τινὰ θεὸς ἐπιπέμψῃ, ὅσπερ καὶ τὴν νῦν ἡμῖν παροῦσαν ... »²³¹

[... Βέβαια, εἶπε ο **Κέβης**. (Ο **Σωκράτης** τότε εἶπε) Ἴσως λοιπὸν μ' αὐτὴ τη βάση δεν εἶναι παράλογη ἡ σκέψη, ὅτι δεν πρέπει ν' αφαιρούμε μόνοι μας τη ζωὴ μας, προτοῦ μας στείλει ο Θεὸς κάποιον ἐξαναγκασμό, ὅπως ακριβῶς αὐτὴ τη στιγμή σε μας...]

Σύμφωνα με τον **Taylor**, ο **Σωκράτης** προσπαθεῖ με πνεῦμα διακριτικότητας ν' αντιπαρέλθει το ορφικό δόγμα, το οποίο με τη σειρά του υποδεικνύει πως εφόσον ο ἄνθρωπος βρίσκεται μέσα στο σῶμα, αναγκαστικά τελεί ὑπὸ περιορισμό, δηλαδή ἐκτίει ποινὴ φυλάκισης για την προγενέθλια αμαρτία. Ο **Σωκράτης**, ὁμως, - συνεχίζει ο **Taylor** - κατ' αντιστοιχία μ' αὐτὴ τη λεπτὴ ἀποφυγὴ, πιστεύει ὅτι το συγκεκριμένο δόγμα, θα μπορούσε κάλλιστα να μετασχηματιστεῖ σ' ἓνα φιλοσοφικό κάτοπτρο, μέσα στο οποίο να μπορεῖ ν' αντικαθρεφτιστεῖ με ἐνάργεια και πειστικότητα, ἡ ἀντίληψη του ὅτι ἐπειδὴ ακριβῶς εμεῖς οἱ ἄνθρωποι εἴμαστε ἰδιοκτησία των θεῶν, ως συνέπεια αὐτοῦ του γεγονότος, δε θα πρέπει ἐπουδενί να ἐπιδιδόμαστε στην ἐνέργεια της αυτοκτονίας.²³²

β' ὑποενότητα 62d - 62e :

« Ἡ ἀντίρρηση του Κέβητος »

Ο **Κέβης**, διαπιστώνει ἀντίφαση στα λόγια του **Σωκράτους**. Μη διστάζοντας, λοιπὸν, θα του ἀναφέρει, πως δεν εἶναι δυνατόν, ἀπὸ τη μία μεριά να ὑποστηρίξει ὅτι δεν πρέπει να καταφεύγει ο ἄνθρωπος στην ἀπονειομένη πράξη της αυτοκτονίας κι ἀπὸ την ἄλλη, να ζητά ἀπὸ τον **Εὐήνο** να τον ἀκολουθήσει στο θάνατο. Ο **Σωκράτης**, ἐν συνεχείᾳ ἀναλαμβάνει να τοποθετήσῃ τα πράγματα στη σωστὴ τους θέση,

²³¹ Ο.,π

²³² Taylor Alfred - Edward., (1992), σελ. 218

προσπαθώντας να διαχωρίσει το φυσικό από το φιλοσοφικό θάνατο μιας κι ο τελευταίος, χαρακτηρίζεται από μία λογική, αμιγώς υπερκόσμιας φύσης. Πάντως το επεισόδιο με τον *Εύηνο*, κι ακολούθως το επεισόδιο με τον *Κέβητα*, συνιστά σπουδαίο στοιχείο πλοκής, αφού χωρίς αυτό, δε θα μπορούσε να δοθεί το απαραίτητο έναυσμα για να έρθει η συζήτηση αναπόφευκτα στο θέμα του θανάτου και της *Αθανασίας* της *Ψυχής του ανθρώπου*.²³³

γ' υποενότητα 63a - 63e:

« Η παρέμβαση του Σιμμία »

Ο *Σιμμίας* στη συνέχεια, επικροτεί τα λόγια του *Κέβητος*, και δείχνοντας απόλυτη συγκατάβαση στα προηγηθέντα επιχειρήματά του, θα αναφέρει πως οι πραγματικά σοφοί άνδρες ούτε θα εγκατέλειπαν αφέντες καλύτερους του, ούτε θα προσπαθούσαν ασφαλώς να απομακρυνθούν απ' αυτούς αυτοκτονώντας. Ο *Σιμμίας*, μάλιστα, πιστεύει πως ο *Κέβης*, χρησιμοποιεί εσκεμμένως τις συγκεκριμένες απόψεις του, έχοντας ως κύριο στόχο αφενός να προκαλέσει το *Σωκράτη*, κι αφετέρου, να του εξαπολυθεί μομφή ως προς την επιλογή του να εγκαταλείψει με το θάνατό του όχι μόνο τους θεούς αλλά και τους φίλους του.

Ο *Σωκράτης* ακολούθως, δίνοντας τα εύσημα στους *Σιμμία* και *Κέβητα* για το φιλεύρενο και φιλόμαθο πνεύμα τους, αλλά και με διάφανη την κατηγορηματικότητα των θέσεών του όσον αφορά στο φλέγον ζήτημα της *Αθανασίας* της *Ψυχής*, θα αναφερθεί σ' αυτό ακριβώς που είχε πει νωρίτερα και στην "*Απολογία*" του, στο ότι δηλαδή διατηρεί διάπυρη την ελπίδα του πως μετά το θάνατο, υπάρχει κάτι πολύ καλύτερο για τους καλούς ανθρώπους παρά για τους κακούς. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο σοφός άνδρας, παρατηρούμε ν' αφήνει σαφέστατους υπαινιγμούς για την ατράνταχτη πίστη του στη βεβαία κατ' αυτόν ύπαρξη, τόσο της μεταθανάτιας μισθαποδοσίας, όσο και της τέλει ρυθμιστικότητας του πνευματικού νόμου, ο οποίος έχει τη μεταφυσική

²³³ Καλογεράς, Α. Βασιλείος., (1959), σελ. 31

δυνατότητα να κρίνει τους ανθρώπους ανάλογα με ταπραχθέντα έργα και λόγια τους. ²³⁴

Θα άξιζε επίσης ν' αναφερθεί, πως στο εν λόγω σημείο, δεν παρατηρείται καμία αμφιβολία εκ μέρους του **Σωκράτους** για τη μεταθανάτιο ζωή, κι ούτε ασφαλώς καταφεύγει στην παράθεση αποδείξεων γι' αυτήν, κάτι που θα κάνει αργότερα μετά από παρότρυνση των φίλων του.

Απ' αυτό και μόνο, ο **Σωκράτης** λίγο πριν αποθάνει, κρίνεται ως απολύτως σίγουρος για το ότι η ψυχή του τελικά δεν πρόκειται να διασκορπιστεί μετά το θάνατό του, και γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, δεν του χρειάζονται και οι αποδείξεις για την ύπαρξη της **Αθανασίας** της **Ψυχής**. Άλλωστε, κάθε απόδειξη, γίνεται βοηθητική, μόνο για τους νέους οι οποίοι ακόμα ψηλαφούν. ²³⁵

δ' υποενότητα 64 a - 67 b :

« Ο θάνατος λύτρωση της σκέψης »

Ο **Σωκράτης** στο συγκεκριμένο χωρίο, θα αναφερθεί **στο φιλοσοφικό θάνατο**, ο οποίος αντιδιαστελόμενος ροιζηδόν εκ του σωματικού θανάτου, βρίσκει την αληθινή του έκφραση στο διηνεκή αγώνα που διεξάγει ο κάθε φιλόσοφος στη νέκρωση των παθών και των ηδονών του σώματος.

Ο **Σωκράτης**, επίσης, αναφέρει, πως ο φιλόσοφος, παραμελεί το σώμα, για το λόγο του ότι οι ανάγκες που εκείνο εκπροσωπεί, δε σταματούν ποτέ να λειτουργούν ως τον σοβαρότερο ανασταλτικό παράγοντα που εμποδίζει την προσπάθεια του φιλοσόφου για την απόκτηση και εν συνεχεία διατήρηση της αληθούς γνώσεως και φρονήσεως. Οι αισθήσεις γι' αυτόν (όραση, ακοή κτλ.), αποπροσανατολίζουν την ψυχή από τη μακάρια θέα του “ **ὄντως ὄντος** ”, και την αποσπών από τη δυνατότητά της να γνωρίσει την “ **αλήθεια, το καλό, το δίκαιο, το αγαθό, το μέγεθος, την υγεία, την ισχύ** ” τα οποία μόνο με την εξαγνισμένη διάνοια και το “ **λογίζεσθαι** ” γνωρίζονται. ^{236 237}

²³⁴ Ulrich von Wilamowitz Moellendorff., (1962), σελ. 61

²³⁵ Hildebrandt Kurt., (1933), σελ. 186

²³⁶ Πλ., *Φαίδ.*, 65b

Οι αισθήσεις, είναι το πεπερασμένο όργανο, το οποίο μπορεί να είναι σε θέση να διακρίνει μόνο την επιφάνεια και την επίφαση των πραγμάτων, σε αντιδιαστολή με τον νου, ο οποίος αν είναι κεκαθαρμένος, μπορεί να εισχωρεί στο βάθος και τη ουσία των αμεταβλήτων όντων.²³⁸ Όσο το σώμα είναι ζυμωμένο με την ψυχή, δεν είναι δυνατό ο νους να θεασθή την αλήθεια, **διότι το σώμα μάς απασχολεί με τη διατροφή του, τις αρρώστιες του, τους έρωτες, τους φόβους, και τις επιθυμίες του, ώστε να μη μπορούμε να βλέπουμε καθαρά την αλήθεια όσο ζούμε, παρά μόνο όταν πεθάνουμε.** Είναι ανάγκη, λοιπόν, να “καθαρεύουμε” όσο γίνεται περισσότερο από το σώμα, γιατί μόνο έτσι όσο ζούμε, θα είμαστε ικανοί να προσεγγίζουμε το “**εἰδέναι**” :

«... καὶ τότε, ὡς ἔοικεν, ἡμῖν ἔσται οὗ ἐπιθυμοῦμέν τε καὶ φαμεν ἐρασταὶ εἶναι, φρονήσεως, **ἐπειδὴν τελευτήσωμεν**, ὡς ὁ λόγος σημαίνει, **ζῶσιν δὲ οὐ** ... »²³⁹

[... και τότε όπως φαίνεται, θα έχουμε αυτό που επιθυμούμε και που ισχυριζόμαστε ότι είμαστε εραστές του, τη σύνεση, **όταν δηλαδή πεθάνουμε**, όπως το δείχνει η λογική ανάλυσή μας, **όχι όμως όσο ζούμε** ...]

«... εἰ γὰρ μὴ οἷόν τε μετὰ τοῦ σώματος μηδὲν καθαρῶς γινῶναι, δυοῖν θάτερον, ἢ οὐδαμοῦ ἔστιν κτήσασθαι **τὸ εἰδέναι** ἢ τελευτή-
σασιν...»²⁴⁰

---

²³⁷ Με την καταδίκη της **αισθησιαρχίας** και την ανάδειξη της αξίας του **λόγου**, δεν εισερχόμαστε στη διαδικασία της καθαρής **νοησιαρχίας**, αλλά στην **κρισιαρχία**, κατά τη διάρκεια της οποίας ο νους αποκωδικοποιεί, αναλύει και ελέγχει τα δεδομένα των αισθήσεων και της πραγματικότητας, για τον απλούστατο λόγο του ότι η αλήθεια, βρίσκεται στην πλήρη εναρμόνιση του “**νοεῖν**” και του “**εἶναι**” κι όχι μόνο στο “**νοεῖν**” ή μόνο στο “**εἶναι**”. Βλ., Καλογεράς. Α. Βασιλείος., (1959), σελ. 43

²³⁸ Καλογεράς. Α. Βασιλείος., (1959), σελ. 41

²³⁹ Πλ., *Φαίδ.*, 66e

²⁴⁰ Ό.,π.

[... διότι, αν μαζί με το σώμα δεν είναι δυνατό να γνωρίσουμε καθαρά τίποτε, τότε το ένα από τα δύο, ή πουθενά δε μπορούμε ν' αποκτήσουμε τη γνώση ή όταν πεθάνουμε ...]

«... καὶ ἐν ᾧ ἂν ζῶμεν, οὕτως, ὡς ἔοικεν, ἐγγυτάτῳ ἐσόμεθα τοῦ εἰδέναι, ἐὰν ὅτι μάλιστα μηδὲν ὀμιλῶμεν τῷ σώματι μηδὲ κοινωνῶμεν, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, μηδὲ ἀναμιπλώμεθα τῆς τούτου φύσεως, ἀλλὰ καθαρεύομεν ἀπ' αὐτοῦ, ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς... » ²⁴¹

[... και όσο ζούμε, έτσι, όπως φαίνεται, θα είμαστε πολύ κοντά στη γνώση, αν, όσο περισσότερο γίνεται, δεν έχουμε καμία συνάφεια και επικοινωνία με το σώμα μας, παρά μόνο όσο αυτό είναι εντελώς αναγκαίο, και εάν δεν επηρεαζόμαστε από τη φύση του, ἀλλὰ μένομε καθαροί απ' αυτό, ωστόσο ο ίδιος ο Θεός μάς λυτρώσει από τα δεσμά του...]

«... καὶ οὕτω μὲν καθαροὶ ἀπαλλαττόμενοι τῆς τοῦ σώματος ἀφροσύνης, ὡς τὸ εἶκός μετὰ τοιούτων τε ἐσόμεθα καὶ γνωσόμεθα δι' ἡμῶν αὐτῶν πᾶν τὸ εἰλικρινές ... » ²⁴²

[... έτσι καθαροί και απαλλαγμένοι από την αφροσύνη του, όπως είναι φυσικό, θα είμαστε μαζί με καθαρούς και θα γνωρίσουμε μόνο με τον εαυτό μας όλο το ολοκάθαρο. ...]

---

²⁴¹ Πλ., Φαίδ., 67a

²⁴² Πλ., Φαίδ., 67a - 67 b

«... μὴ καθαρῶ γὰρ καθαρὸν ἐφάπτεσθαι
μὴ οὐ θεμιτὸν ἤ ... » ²⁴³

[... διότι φοβούμαι μήπως δεν είναι θεμιτό να έρθουμε σε επαφή με το καθαρὸ, με κάτι που δεν είναι καθαρὸ...]

ε' υποενότητα 67c - 68b :

« Η κάθαρση της ψυχῆς με το θάνατο »

Έργο, λοιπόν, των αληθινών φιλοσόφων, είναι ο επί καθημερινῆς βάσεως εξανιστικός αγώνας, προς ετοιμότητα για τον επερχόμενο θάνατο. Κατά συνέπεια, θα ήταν εντελῶς παράλογο από τη μεριά των φιλοσοφούντων ν' αγανακτούν όταν αυτός κάνει την εμφάνισή του. ²⁴⁴

«... σφόδρα γὰρ αὐτῶ ταῦτα δόξει, μὴ δαμοῦ ἄλλοθι καθαρῶς ἐντεύξει-
σθαι φρονήσει ἀλλ' ἢ ἐκεῖ. εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὅπερ ἄρτι ἔλεγον, οὐ

²⁴³ Ο.,π.

²⁴⁴ Ο **Taylor**, στην προσπάθειά του να αποκρυκτογραφῆσει τους Σωκρατικούς λόγους στο παρόν σημείο, επιδίδεται σε μία αξιοπρόσεκτη παρατήρηση, η οποία ουσιαστικά μας ζητά να εννοήσουμε την προετοιμασία του φιλοσόφου για τον επερχόμενο θάνατο, ως **μελέτη** κι όχι ως **στοχασμό** του θανάτου. Ο **στοχασμός**, έχει να κάνει κυρίως με μία επιφανειακή ενατένιση του θανάτου, διαδικασία που κατά τα εννοούμενα του **Taylor**, ο θάνατος αντιμετωπίζεται από τους **στοχαστές του θανάτου**, μόνο ως ένα αναπόφευκτο και μοιραίο γεγονός, απ' αυτά που έρχονται στη ζωή του κάθε ανθρώπου. Η μελέτη, όμως, του θανάτου, δηλώνει κάτι το τελείως διαφορετικό από τη **στοχαστική προσέγγιση** του θανάτου. Η μελέτη του θανάτου, δηλώνει εκ μέρους των μελετητῶν του, την **επανάληψη**, την **άσκηση**, χωρίς την οποία, δε θα μπορούσε λόγου χάριν να στεφεί με επιτυχία μία επίδειξη ή μία παράσταση. Για παράδειγμα, η **μελέτη θανάτου**, θα μπορούσε κάλλιστα να συνταυτιστεί με την “ **προπόνηση** ” που προηγείται ενός αθλητικού αγώνα, ή ακόμα και με την “ **απομνημόνευση** ” ενός λόγου τον οποίο επιθυμούμε να μάθουμε πάρα πολύ καλά, πριν από τη δημόσια απαγγελία του. Κατά συνέπεια **κι ο θάνατος, είναι δυνατόν να αντιπαραβληθεί με θεατρική παράσταση, και η ζωή του φιλοσόφου με σειρά από καθημερινές πρόβες για την παράσταση αυτή**. Βλ., Taylor Alfred - Edward., (1992), σελ. 218

πολλή ἂν ἀλογία εἶη εἰ φοβοῖτο τὸν θάνατον ὁ τοιοῦτος; ... »

245

[... διότι (ο πραγματικά φιλόσοφος) θα έχει έννοια αυτή την πίστη, ὅτι πουθενά αλλού δε θα συναντήσει καθαρά τη σύνεση παρά μόνο εκεί. Αν είναι αυτό έτσι,όπως έλεγα πριν από λίγο, δε θα είναι μεγάλος παραλογισμός να φοβάται το θάνατο ένας τέτοιος άνθρωπος ; ...]

στ' υποενότητα 68 c - 69 e :

« Η αληθινή αρετή »

Ο *Σωκράτης* στη συνέχεια, αναφέρει πως εκείνος που αγανακτεί με τον ερχομό του θανάτου, δεν είναι αληθινά “ φιλό - σοφος ” αλλά “ φιλό - σώματος .” Ο γνήσιος φιλόσοφος, χαρακτηρίζεται αφενός από αληθινή ανδρεία (*περιφρόνηση θανάτου*) κι αφετέρου, από πραγματική σωφροσύνη (*τὸ περὶ τὰς ἐπιθυμίας μὴ ἐπτοῆσθαι*). Ακολουθῶς, πολύ σημαντική είναι η διαπίστωση του *Σωκράτους* εν σχέσει με το πῶς τελικά αντιμετωπίζουν το μοιραίο γεγονός του θανάτου οι άνθρωποι που ανήκουν στις δύο αυτές κατηγορίες.

Ο “ μη φιλόσοφος ” στέκεται με ατρόμητη συμπεριφορά απέναντι στο θάνατο, όχι βεβαίως από ανδρεία, αλλά από φόβο “ *μειζόνων κακῶν.* ”²⁴⁶

Σκεπτόμενος, δηλαδή, κατά τρόπο τελείως πονηρό, παρουσιάζει με υποκριτική διάθεση, μία σθεναρή αντιμετώπιση του θανάτου, όχι φυσικά από αισθήματα που τα υποδεικνύει η αρετή του ηρωϊσμού, αλλά από αμιγῶς φοβικής ιδιοσυστασίας κίνητρα, αφού τα εν λόγω άτομα, τρέμουν και παραλύουν με την ιδέα της επελεύσεως ενός άσχημου γεγονότος στη ζωή τους, που μπορεί να είναι μέχρι κι αυτός ο θάνατος.

Με άλλα λόγια, η γενναιότητα την οποία επιδεικνύει ένας τέτοιος άνθρωπος, ενεργοποιείται απ’ αυτόν εσκεμμένα, έχοντας ως υπέρτατο στόχο, τη δημιουργία ενός ισχυρού μέσου προστασίας, το οποίο κατά περιοδικά διαστήματα, θα είναι σε θέση να τον θωρακίζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο από τις εκτοξευόμενες ριπές

²⁴⁵ Πλ., *Φαίδ.*, 68b

²⁴⁶ Πλ., *Φαίδ.*, 68d

του θανάτου· κατά συνέπεια, οι ρίζες του υποτιθεμένου γενναίου φρονήματός του, δεν θα μπορούσαν να ανιχνευτούν πουθενά αλλού, παρά μόνο στην άνυδρη και αφιλόξενη περιοχή της δειλίας και της πνευματικής λιποταξίας.²⁴⁷

Οι δε σεμνοί (κόσμιοι) από την άλλη, επιδεικνύουν μία κάλπικη εγκράτεια, αυτή τη φορά, από φόβο, μήπως στερηθούν κάποιες άλλες ηδονές (*φοβούμενοι γὰρ ἑτέρων ἡδονῶν στερηθῆναι καὶ ἐπιθυμοῦντες ἐκείνων, ἄλλων ἀπέχονται ὑπ' ἄλλων κρατούμενοι.*)²⁴⁸

Η γνήσια όμως αρετή, διαθέτοντας στα βάθη της υπέρξεως της μυρόπνοια και ουρανόπεμπτα θεϊκά ιδιώματα, δε θα μπορούσε σε καμιά περίπτωση να συμβιβαστεί ούτε με την απνευμάτιστη κοσμική λογική του “ *δοῦναι καὶ λαβεῖν* ”, ούτε φυσικά με την πτωχοπροδρομική τακτική της εμπορικής δοσοληψίας. Με γνώμονα το “ *αλισβερίσι* ” δεν μπορείς φυσικά να κατακτήσεις την αρετή. Με γνώμονα το “ *αλισβερίσι* ”, το μόνο που μπορεί να κατακτήσει ένας τέτοιος πλανεμένος άνθρωπος, είναι είτε την απατηλή ψευδαίσθηση της δυνατότητας του αυτοχαρακτηρισμού του ως ενάρετος, είτε τη σφαλερή του αυτοσυναίσθηση ότι πορεύεται σ’ έναν φαινομενικά ελπιδοπάτητο δρόμο, του οποίου η κατάληξη στο φυσικώς ερχόμενο αδιέξοδό του, απλώς θα σταθεί αφορμή για τα αποκαλυπτήρια του αυτονόητου. **Το ανούσιο, δηλαδή, μιας αποτυχημένης διαδρομής, και τη ματαιότητα της χρησιμοποίησης των “ κούφινων ” οχημάτων για μία πορεία που και μόνο απ’ τη μελέτη του τέλος της, θα μπορούσε κάποιος ν’ αντιληφθεί τις πνευματοκτόνες καταστάσεις της επιπολαιότητας και της απερισκεψίας που ελλοχεύουν στο - υπό άλλες και Καβαφικές συνθήκες - φύσει ιδανικό ταξίδι !**

Με άλλα λόγια, τί να το κάνεις ένα τέτοιο ταξίδι, του οποίου η διαδρομή θα είναι *ab initio* ματωμένη από τη δολιότητα των προθέσεων του ταξιδιώτη ; Η αλλιώς ειπείν, τί νόημα θα μπορούσε να εγκολπωθεί ένα “ *πειρατικό ταξίδι* ” και κατ’ αντιστοιχία, ποιου είδους ανδρεία θα ήταν δυνατό να ενδυθεί το εγκληματικό και ύπουλο φρόνημα ενός “ *πειρατή* ” ;

Γιατί για το *Σωκράτη*, ένας άλλος “ *πειρατής* ” είναι κι εκείνος ο άνθρωπος που διαλέγει το δρόμο της ανδρείας, όχι για την ίδια την ανδρεία, αλλά για την εξασφάλιση της σωτηρίας του από τα πολύ μεγάλα κακά ή ακόμα κι από τον ίδιο το

²⁴⁷ Taylor Alfred - Edward., (1992), σελ. 222

²⁴⁸ Πλ., *Φαίδ.*, 68e

θάνατο. Σαν άλλος “ πειρατής ”, λοιπόν, αυτής της κατηγορίας ο άνθρωπος, θα συμπεριφερθεί συμφώνως με το “ πειρατικό σκέπτεσθαι”, δηλαδή, συμφώνως με τη χαμερπή στρατηγική της δολιότητας και της ιδιοτέλειας, με σκοπό να βρίσκεται συνέχεια από το υπόγειο των φοβικών του συνδρόμων, στην εικονική και επίπλαστη κορυφή του σαθρού βάρους της γενναιότητας.

Όμως για το *Σωκράτη*, η αληθινή αρετή, πρέπει να συμπορεύεται και να συμπλέει μόνο με τη **φρόνηση**. Που σημαίνει πως αν η αρετή, δεν αλληλοπεριχωρείται με τη φρόνηση, αν η αρετή δεν “ κουρνιάζει ” σαν φτερωτός άγγελος στην αγκαλιά της θεϊκής θαλπωρής της **φρονήσεως**, αυτού του είδους η αρετή κατά το *Σωκράτη*, το μόνο πράγμα που θα μπορέσει να επιτύχει, είναι το δόσιμο της εντύπωσης μίας απατηλής και φαινομενικής εικόνας, δηλαδή την εικόνα μιας “ **σκιαγραφία** ”.²⁴⁹ Ακολουθως, ο φορέας μιας τέτοιας αρετής, δε θα μπορεί ασφαλώς να ξεχωρίζει μέσα από το πλήθος των ομοίων του, μιας και θα είναι ένας απ’ τους πολλούς “ **ναρθηκοφόρους** ” κι όχι ένας από τους λίγους “ **βάκχους** ”, ένας δηλαδή από τους αληθινούς φιλοσόφους, εις των οποίων είναι και ο *Σωκράτης*.²⁵⁰

Οι διασημότεροι φιλόσοφοι της Ελλάδος.

²⁴⁹ Πλ., *Φαίδ.*, 69 b

²⁵⁰ Πλ., *Φαίδ.*, 69 b

4.3 Η ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ.

Β' Τ Μ Η Μ Α
« ΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ »
69 c - 84 b

4.3.1 Το επιχείρημα των εναντίων.

Α' επιχείρημα 70 c - 72 e :

« Το επιχείρημα των εναντίων »

Τα όσα προηγήθηκαν, συνιστούν ουσιαστικά την αιτιολογία της στάσεως του *Σωκράτους* απέναντι στο γεγονός του θανάτου.²⁵¹ Ο *Κέβης*, είναι διατεθειμένος να αποδεχτεί τις πολύ ενδιαφέρουσες Σωκρατικές θεωρίες που σχετίζονται με τη συγκέντρωση της ψυχής στον εαυτό της και τον εξαγνισμό αυτής μέσω της διαδικασίας ενός ξεχωριστού φιλοσοφικού ασκητισμού. Δε βλέπουμε, όμως, στη συνέχεια, να δείχνει την ίδια συγκατάβαση όσον αφορά στην περί **Αθανασίας** της **Ψυχής** θεωρία τού μεγάλου φιλοσόφου, λέγοντάς του μάλιστα πως δικαιολογεί τη δυσπιστία των ανθρώπων όσον αφορά στο μέγιστο πρόβλημα της **Αθανασίας** της **Ψυχής**. Σ' αυτό ακριβώς το σημείο ο *Σωκράτης*, ξεκινά με το πρώτο επιχείρημα της αποδεικτικής του διαδικασίας, το οποίο είναι το επιχείρημα των εναντίων.

Η πρώτη απόδειξη της **Αθανασίας** της **Ψυχής**, ή αλλιώς η πρώτη εκτιθεμένη απόδειξη η οποία παρουσιάζεται εκ μέρους του *Σωκράτους* προς ισχυροποίηση της ακράδαντης πεποιθήσεώς του ότι οι ψυχές των νεκρών συνεχίζουν και μετά θάνατο να ζουν στον Άδη, στηρίζεται σε μία φιλοσοφική (**ηρακλείτεια**) και θρησκευτική (**ορφικο - πυθαγόρεια**) αντίληψη, βάσει της οποίας “ *τὰ ἐναντία ἐκ τῶν ἐναντίων* ” γεννώνται.

²⁵¹ Taylor Alfred - Edward., (1992), σελ. 223

Η γένεση εκ των αντιθέτων συμβαίνει τόσο στους ανθρώπους (**από τη ζωή πηγαίνουν στο θάνατο κι από το θάνατο ξαναεπιστρέφουν στη ζωή**), όσο και στα ζώα και στα φυτά. Επιπλέον, η γένεση εκ των αντιθέτων, παρατηρείται τοιουτοτρόπως να ισχύει πρώτον στις ηθικές έννοιες (**το δίκαιο γεννάται από το άδικο, το ωραίο από το άσχημο, το καλό από το κακό και αντιστρόφως**), δεύτερον στις αφηρημένες έννοιες (**το μεγαλύτερο γεννάται από το μικρότερο, το ισχυρότερο από το ασθενέστερο**) και τρίτον σε διάφορες λοιπές καταστάσεις (**διακρίνεσθαι - συγκρίνεσθαι, ψύχεσθαι - θερμαίνεσθαι**).^{252 253} Για παράδειγμα, εάν κάτι γίνεται ασθενέστερο, ήταν προηγουμένως ισχυρότερο. Εάν κάτι γίνεται χειρότερο, ήταν προηγουμένως καλύτερο. Ομοιοτρόπως, αυτό που πρωτύτερα ζούσε, τώρα γίνεται νεκρό. Γενικώς, υπάρχουν δύο διαδικασίες (γενέσεις) για το ο, τιδήποτε : **η προς αύξηση διαδικασία, και η προς φθίσην διαδικασία**. Που σημαίνει πως η ψυχή, προτού έρθει στον άνθρωπο, πρέπει να υπήρχε προηγουμένως στον Άδη.²⁵⁴

«... μὴ τοίνυν κατ' ἀνθρώπων, ἧ δ' ὅς, σκόπει μόνον τοῦτο, εἰ βούλει ῥᾶον μαθεῖν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ζώων πάντων καὶ φυτῶν, καὶ συλλήβδην ὅσα περ ἔχει γένεσιν περὶ πάντων ἰδωμεν ἄρ' οὕτως ἰγίνεται πάντα, οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἐκ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία, ὅσοις τυγχάνει ὄν τοιοῦτόν τι ... »²⁵⁵

²⁵² Ο *Hegel* διδάσκει, ότι όταν η θέση και η αντίθεση θεωρηθούν από « ανωτέρας απόψεως », παύουν να είναι αντιθετικές, και τότε αποτελούν σύνθεση. Βλ., Κ. Λογοθέτη., (1939), σελ. 65

²⁵³ Αναφορικά με την “ **εκ των εναντίων γένεση** ”, θα μπορούσε να γίνει αναφορά και σ’ ένα εξίσου ενδιαφέρον πλατωνικό στοιχείο, το οποίο μαζί με τη θεωρία της αντίθεσης, συνιστά τον ιδεολογικό άξονα της φιλοσοφίας του Εμπεδοκλή, του Παρμενίδη και των Ελεατών. Πρόκειται για τη θεωρία της “ **μ ε ί ξ ε ω ς** ”, η οποία επεξεργάζεται τη συνένωση αντιθέτων στοιχείων. Σύμφωνα με τον *Πλάτωνα*, « ... στο σύμπαν επικρατεί μία διαδοχική και ουσιαστική σειρά γενέσεων, που καταλήγει στη σχηματοποίηση μεικτών οντοτήτων ... » Βλ., Boussoulas N.I., στο βιβλίο του Καλογερά Β., (1959), σελ. 72. Η παγκόσμιος διαδικασία της γενέσεως και της φθοράς, ανάγεται στη σύνθεση και διάλυση ενός βασικού μείγματος. Πάντως η αρχή των “ **μειγμάτων** ”, συνιστώντας προέκταση της αρχής της των εναντίων γενέσεως, υπερασπίζεται τη θεωρία των εναντίων, αφού χωρίς τη θεωρία της “ **μ ε ί ξ ε ω ς** ”, η αντίληψη ότι τα αντίθετα γεννώνται από τα αντίθετα, θα έμενε φοβερά εκτεθειμένη στα μάτια της λογικής. Βλ., ό., π

²⁵⁴ Βουδούρης Κ., (1976), σελ. 46

²⁵⁵ Πλ., *Φαίδ.*, 70d - 70e

[... Λοιπόν, είπε ο **Σωκράτης**, αν θέλεις να το καταλάβεις καλύτερα, μην το εξετάσεις μόνο στις περιπτώσεις των ανθρώπων, αλλά και στις περιπτώσεις όλων των ζώων και των φυτών και γενικά όλων όσα γεννιούνται, **για να δούμε για όλα αυτά αν γεννιούνται έτσι, δηλαδή όχι από πουθενά αλλού π α ρ ά τ α α ν τ ί θ ε τ α α π ό τ α α ν τ ί θ ε τ ά τ ο υ ς**, σε όσα βέβαια υπάρχει το αντίθετό τους ...]

« ... οἷον τὸ καλὸν τῷ αἰσχροῦ ἐναντίον που καὶ δίκαιον ἀδίκῳ, καὶ ἄλλα δὴ μυρία οὕτως ἔχει τοῦτο οὖν σκεψόμεθα, ἄρα ἀναγκαῖον ὅσοις ἔστι τι ἐναντίον, μηδαμῶθεν ἄλλοθεν αὐτὸ γίνεσθαι ἢ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐναντίου. οἷον ὅταν μεῖζόν τι γίγνηται, ἀνάγκη που ἐξ ἐλάττονος ὄντος πρότερον ἔπειτα μεῖζον γίνεσθαι; ... » ²⁵⁶

[... Για παράδειγμα, το ωραίο είναι αντίθετο στο άσχημο και το δίκαιο στο άδικο και άλλα αναρίθμητα βρίσκονται στην ίδια κατάσταση. Ας εξετάσουμε λοιπόν αυτό. **Α ρ α γ ε ὅ σ α ἔ χ ο υ ν κ ά τ ι α ν τ ί θ ε τ ὄ τ ο υ ς, α υ τ ὸ δ ε γ ί ν ε τ α ι α π ὸ π ο υ θ ε ν ἄ α λ λ ο ῦ π α ρ ἄ α π ὸ τ ο α ν τ ί θ ε τ ὄ τ ο υ ς;** Για παράδειγμα, όταν κάτι γίνεται μεγαλύτερο, δεν είναι απαραίτητα από μικρότερο που ήταν πρωτύτερα να γίνεται μεγαλύτερο; ...]

« ... ἰκανῶς οὖν, ἔφη, ἔχομεν τοῦτο, ὅτι πάντα οὕτω γίγνεται, ἐξ ἐναντίων τὰ ἐναντία **πράγματα** ... » ²⁵⁷

[... Λοιπόν, είπε ο **Σωκράτης**, έχουμε ικανοποιητικά αυτή τη βάση, **ὅ τ ι ὅ λ α γ ί ν ο ν τ α ι ἔ τ σ ι, δ η λ α δ ῆ τ α α ν τ ί θ ε τ α α π ὸ τ α α ν τ ί θ ε τ α ...]**

Ο **Θεοδωρακόπουλος**, αναφέρει πως μεταξύ ζωής και θανάτου, δεν υπάρχει μόνο η σχέση που είναι προσιτή στην πείρα, **αλλά και μία αντίθετη**. Δε θα πρέπει να

²⁵⁶ Πλ., *Φαίδ.*, 70e

²⁵⁷ Πλ., *Φαίδ.*, 71a

στεκόμαστε δηλαδή μόνο σ' εκείνο το δρόμο που οδηγεί από τη ζωή στο θάνατο. Όχι. **Πέρα απ' αυτό το δρόμο, είναι ανάγκη ν' αντιληφθούμε πως υπάρχει κι ένας άλλος δρόμος. Εκείνος που οδηγεί από το θάνατο στη ζωή.**²⁵⁸

Κατ' επέκταση, μεταξύ δύο αντιθέτων, υπάρχουν δύο δρόμοι που οδηγούν από το ένα στο άλλο. Ο ένας δρόμος δείχνει τη γένεση από το αρνητικό στο θετικό ενώ ο άλλος, δείχνει τη γένεση από το θετικό στο αρνητικό. **Αν, λοιπόν, αντίθετο στη ζωή είναι ο θάνατος, θα πρέπει εξίσου καλόπιστα να αποδεχθούμε, ότι αναμεταξύ αυτών των δύο αντιθέσεων, υπάρχουν παράλληλα και δύο δρόμοι που δείχνουν δύο είδη γενέσεων.** Ο ένας δείχνει τη γένεση από τη ζωή προς το θάνατο, κι ο άλλος τη γένεση από το θάνατο στη ζωή. Άρα, συμφώνως με την αρχή ότι τ' αντίθετα γεννώνται αμοιβαία το ένα από το άλλο, πρέπει να δεχτούμε ότι και η ζωή έρχεται από το θάνατο, γιατί θάνατος είναι αντίθεση στη ζωή.²⁵⁹

« ... ἐκ τῶν τεθνεώτων ἄρα, ὧ̅ Κέβης, τὰ ζῶντά τε καὶ οἱ ζῶντες γίνονται ... »²⁶⁰

[... Επομένως, Κέβη, απ' όσους πέθαναν γίνονται όσα και όσοι ζουν ...]

« ... ὁμολογεῖται ἄρα ἡμῖν καὶ ταύτη τοὺς ζῶντας ἐκ τῶν τεθνεώτων γερονέναι οὐδὲν ἤττον ἢ τοὺς τεθνεῶτας ἐκ τῶν ζῶντων, τούτου δὲ ὄντος ἰκανόν που ἐδόκει τεκμήριον εἶναι ὅτι ἀναγκαῖον τὰς τῶν τεθνεώτων ψυχὰς εἶναί που, ὄθεν δὴ πάλιν γίγνεσθαι ... »²⁶¹

[... Επομένως παραδεχόμαστε και στην περίπτωση αυτή ότι οι ζωντανοί γεννώνται από τους πεθαμένους, όχι λιγότερο απ' όσο οι πεθαμένοι από τους ζωντανούς. Αν αυτό είναι βάσιμο, μας αποδεικνυόταν με τρόπο ικανοποιητικό ότι είναι απαραίτητο να βρίσκονται κάπου οι ψυχές, απ' όπου να ξαναγυρνούν στη ζωή ...]

²⁵⁸ Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης., (1938), σελ. 26

²⁵⁹ Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης., (1938), σσ . 26 - 27

²⁶⁰ Πλ., Φαίδ., 71 e

²⁶¹ Πλ., Φαίδ., 72 a

Η ψυχή, λοιπόν, είναι κάπου, απ' όπου ξαναεπιστρέφει στη ζωή. Είναι ανάγκη ν' αποδεχτούμε, λοιπόν, ότι πηγή της ζωής, είναι εκείνο που οι άνθρωποι κατά γενική ομολογία αποκαλούν θάνατο. Η ζωή, δεν είναι δυνατό ν' ακολουθεί μονάχα μία γένεση, να πορεύεται δηλαδή πάντα προς το θάνατο. Αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, τότε αναπόφευκτα, όλα θα οδηγούνταν στο θάνατο. **Η διαδικασία της ζωής, δεν μπορεί να είναι ευθύγραμμη, αλλά παλινδρομική. Είναι δηλαδή κυκλική.**²⁶²

*« ... εἰ γὰρ μὴ αἰεὶ ἀνταποδιδοίῃ τὰ ἕτερα τοῖς ἑτέροις γιγνόμενα, ὡσπερὶ κύκλῳ περιιόντα, ἀλλ' εὐθεῖά τις εἴῃ ἢ γένεσις ἐκ τοῦ ἑτέρου μόνον εἰς τὸ καταντικρὸν καὶ μὴ ἀνακάμπτου πάλιν ἐπὶ τὸ ἕτερον μηδὲ καμπὴν ποιοῖτο, οἷσθ' ὅτι πάντα τελευτῶντα τὸ αὐτὸ σχῆμα ἂν σχοίη καὶ τὸ αὐτὸ πάθος ἂν πάθοι καὶ παύσαιτο γιγνόμενα ... »*²⁶³

[... Αν δηλαδή δεν αντιστοιχούσε μία γένεση σε μία άλλη, ώστε η κίνησή τους να είναι κυκλική, αλλά υπήρχε γένεση σε ευθεία γραμμή, δηλαδή μόνο από το ένα στο απέναντί του, κι αν δεν υπήρχε επιστροφή στο πρώτο ούτε καν καμπή, να ξέρεις ότι όλα τα πράγματα θα κατέληγαν στο ίδιο σχήμα, θα έπεφταν στην ίδια κατάσταση και θα σταματούσε η συνεχής δημιουργία ...]

Στο παρόν, όμως σημείο, εγείρεται το ακόλουθο ερώτημα : Γιατί η αντίθετη κίνηση αναγκαστικά θα πρέπει να οδηγεί από το θάνατο προς τη ζωή ; Γιατί δεν είναι δυνατόν η ζωή να προκύπτει από μία άλλη κατάσταση, κι όχι από το θάνατο ; **Η απάντηση βρίσκεται στο ότι ο θάνατος, είναι η απόλυτη αντίθεση προς τη ζωή.** Διότι αν η ζωή, γινόταν από κάτι άλλο πλην του θανάτου, και τότε θα ερχόταν κάποια στιγμή που όλα θα πέθαιναν.²⁶⁴

²⁶² Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης., (1938), σελ . 27

²⁶³ Πλ., Φαίδ., 72 a - 72 b

²⁶⁴ Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης., (1938), σελ. 28

« ... ὡσαύτως δέ, ὧ φίλε **Κέβης**, καὶ εἰ ἀποθνήσκοι μὲν πάντα ὅσα τοῦ ζῆν μεταλάβοι, ἐπειδὴ δὲ ἀποθάνοι, μένοι ἐν τούτῳ τῷ σχήματι τὰ τεθνεῶτα καὶ μὴ πάλιν ἀναβιώσκοιτο, ἄρ' οὐ πολλὴ ἀνάγκη τελευτῶντα πάντα τεθνάναι καὶ μηδὲν ζῆν; εἰ γὰρ ἐκ μὲν τῶν ἄλλων τὰ ζῶντα γίγνοιτο, τὰ δὲ ζῶντα θνήσκοι, τίς μηχανὴ μὴ οὐχὶ πάντα καταναλωθῆναι εἰς τὸ τεθνάναι; ... » ²⁶⁵

[... Επίσης, φίλε **Κέβη**, αν πεθαίνουν όλα ὅσα πήραν τη χάρη να ζήσουν κι αν μετά το θάνατό τους ἔμεναν νεκρά σ' αυτό το σχῆμα, και δεν ξαναζούσαν, **ἀ ρ α γ ε δ ε θ α ἦ τ α ν π ο λ ῦ φ υ σ ι κ ὸ ν α π ε θ ἄ ν ο υ ν ὄ λ α κ α ι ν α μ η ζ ε ι τ ῖ π ο τ ε**; Διότι, αν τα ζωντανά δημιουργούνταν ἀπὸ κάτι ἄλλο, και ὄχι ἀπὸ τα πεθαμένα κι αν ὅσα ζούσαν πέθαιναν, **π ο ι ο ς τ ρ ὶ π ο ς θ α υ π ῆ ρ χ ε ν α μ η ν ε ξ α φ α ν ι σ θ ο ῦ ν ὄ λ α μ ἔ σ α σ τ ο θ ἄ ν α τ ο**; ...]

« ... ἀλλ' ἔστι τῷ ὄντι καὶ τὸ ἀναβιώσκεσθαι καὶ ἐκ τῶν τεθνεῶτων τοῦς ζῶντας γίγνεσθαι καὶ τὰς τῶν τεθνεῶτων ψυχὰς εἶναι [**καὶ ταῖς μὲν γε ἀγαθαῖς ἄμεινον εἶναι, ταῖς δὲ κακαῖς κάκιον** ...] » ²⁶⁶

[... **Πραγματικά, ὑ π ἄ ρ χ ε ι ἀ ν α β ῖ ὠ σ η** και οι ζωντανοὶ γεννιοῦνται ἀπὸ τοὺς πεθαμένους και ὑπάρχουν οι ψυχές των πεθαμένων, **καὶ εἶναι σε καλύτερη κατάσταση οἱ καλές ψυχές και σε χειρότερη οἱ κακές**. ...]

²⁶⁵ Πλ., Φαίδ., 72 c - 72 d

²⁶⁶ Πλ., Φαίδ., 72 d - 72 e

4.3.2 Το επιχείρημα της ανάμνησης.

Β' επιχείρημα 73a - 76e:

« Το επιχείρημα της ανάμνησης »

Το δεύτερο επιχείρημα το οποίο εκθέτει ο *Σωκράτης* με σκοπό την απόδειξη της *Αθανασίας* της *Ψυχής*, είναι το επιχείρημα της “*ανάμνησης*”. Η θεωρία ότι η *γνώση είναι ανάμνηση*, υποστασιοποιεί τη γνωστό πυθαγορικό δόγμα της αναμνήσεως, το οποίο ασφαλώς συναντιέται και στο έργο του Πλάτωνος “*Μένων*”.^{267 268} Ο *Σωκράτης*, ξεκινάει από τη δεδομένη πυθαγόρεια αρχή ότι η *μάθηση* δεν είναι τίποτε άλλο παρά *ανάμνηση*, που σημαίνει πως η ανάμνηση με τη σειρά της, θα ήταν αδύνατο να καταστεί γεγονός, αν η ανθρώπινη ψυχή προτού έρθει στο σώμα δεν υπήρχε κάπου, όπου γνώρισε αυτό το οποίο ξαναθυμάται.²⁶⁹

Στο συγκεκριμένο δηλαδή, σημείο του “*Φαίδωνος*”, τονίζεται πως εάν διαθέτουμε γνώση - η οποία γνώση δεν αποκτάται δια των αισθήσεων παρόλο που οι αισθήσεις είναι σε θέση να βοηθήσουν - τότε η ανθρώπινη ψυχή που έχει τη γνώση αυτή, *θα πρέπει να υπάρχει πριν από τη γέννηση του ανθρώπου*.²⁷⁰ Με άλλα λόγια, τίθεται *απαγωγικά* με υπόθεση, η πρόταση ότι η *μάθηση είναι ανάμνηση*, και συνάγεται με ερωτήσεις και *επαγωγικά*, το συμπέρασμα ότι οι ψυχές των ανθρώπων, κάπου γνώρισαν αυτά τα οποία αναμνησκονται, άρα προϋπάρχουν.²⁷¹

²⁶⁷ « ... ἄτε οὖν ἡ ψυχὴ ἀθάνατός τε οὖσα καὶ πολλάκις γεγονυῖα, καὶ ἑωρακυῖα καὶ τὰ ἐνθάδε καὶ τὰ ἐν Αἴδου καὶ πάντα χρήματα, οὐκ ἔστιν ὅτι οὐ μεμάθηκεν· ὥστε οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ ἄλλων οἴόν τ' εἶναι αὐτὴν ἀναμνησθῆναι, ἃ γε καὶ πρότερον ἠπίστατο ... » Πλ., *Μένων*, 81 c

²⁶⁸ Το ότι η *μάθηση* είναι *ανάμνηση*, συνιστά αδύναμο σημείο από μεθοδική διαλεκτική άποψη, διότι δεν μπορεί να αποδειχθεί επαρκώς ως πρόταση, ούτε με ψυχολογικά, αλλά ούτε και με επιστημονικά κριτήρια. Βλ., Καλογεράς Α. Β., (1959), σσ. 61 και 63

²⁶⁹ Βορέας Θεόφιλος., στο βιβλίο του Καλογερά Α. Β., (1959), σελ. 61

²⁷⁰ Βουδούρης Κ., (1976), σελ. 46

²⁷¹ Καλογεράς Α. Β., (1959), σελ. 61

Κατά τον καθηγητή **Κ. Βουδούρη**, το **δόγμα της αναμνήσεως**, διαδραματίζει επεξηγηματικό ρόλο, είτε σε σχέση με το γεγονός της υπάρξεως των ιδεών, είτε σε σχέση με την προϋπαρξη της Ψυχής, είτε ακόμα και σε σχέση με το πρόβλημα της *a priori* γνώσεως. Κατά συνέπεια, το **δόγμα της αναμνήσεως**, συνιστά μέθοδο προσεγγίσεως προς τις ιδέες, κι αυτό επειδή η μέθοδος της **επαλήθευσης** όχι μόνο περί της υπάρξεως των ιδεών αλλά και περί της προϋπαρξεως της Ψυχής και περί της *a priori* γνώσεως, γίνεται δια της προσωπικής εμπειρίας. Γιατί ανάμνηση, είναι το δια “**το ὄνομα ἀναζητεῖν κεκαλυμμένον τι**”.²⁷²

Η **ανάμνηση** σημαίνει ότι γνωρίζουμε κάτι εκ των προτέρων. Κανένας δεν αναμνησκει κάτι, το οποίο δεν γνώριζε προηγουμένως. Επιπλέον, κατά τη διαδικασία της αναμνήσεως, ο αναμνησκόμενος, φέρει στο νου του ένα πράγμα ονόματι (**A**), με τη βοήθεια άλλου πράγματος, ονόματι (**B**) :²⁷³

4.3.2.1 ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΩΣ

ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΜΕΜΑΘΗΜΕΝΟΥ

« ... ἄρ' οὖν καὶ τότε ὁμολογοῦμεν, ὅταν ἐπιστήμη παραγίγνηται τρώπῳ τοιοῦτῳ, ἀνάμνησιν εἶναι; λέγω δὲ τίνα τρόπον; τόνδε. εἴαν τις τι ἕτερον ἢ ἰδὼν ἢ ἀκούσας ἢ τίνα ἄλλην αἴσθησιν λαβὼν μὴ μόνον ἐκεῖνο γινῶ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐννοήσῃ οὐ μὴ ἢ αὐτὴ ἐπιστήμη ἀλλ' ἄλλη, ἄρα οὐχὶ τοῦτο δικαίως λέγομεν ὅτι ἀνεμνήσθη, οὐ τὴν ἔννοιαν ἔλαβεν; ... »²⁷⁴

[... Ἄραγε λοιπόν, **παραδεχόμεστε** κι αυτό, **ὅτι δηλαδή, ὅταν ἔρχεται ἡ γνώση κατὰ τον ἀκόλουθο τρόπο, εἶναι ἀνάμνηση**; Εννοῶ τον ἀκόλουθο τρόπο. Εἴαν κάποιος ἢ δει ἢ ἀκούσει ἢ ἀντιληφθεῖ με κάποια ἄλλη αἴσθηση κάτι ἄλλο και γνωρίσει ὄχι μόνο ἐκεῖνο, ἀλλὰ σκεφτεῖ και κάτι ἄλλο, που δεν εἶναι ἀντικείμενο αὐτῆς τῆς γνώσης, ἀλλὰ ἄλλης, ἀραγε δε θα λέγαμε δικαιολογημένα ὅτι **θυμήθηκε ἐκεῖνο που ἐπίασε με το μυαλό του**;

²⁷² Βουδούρης Κ., (1970), σελ. 38

²⁷³ Ο., π.

²⁷⁴ Πλ., Φαίδ., 73 c - 73 d

« ... οὐκοῦν οἶσθα ὅτι οἱ ἐρασταί, ὅταν ἴδωσιν λύραν ἢ ἰμάτιον ἢ ἄλλο τι οἷς τὰ παιδικὰ αὐτῶν εἶωθε χρῆσθαι, πάσχουσι τοῦτο· ἔγνωσάν τε τὴν λύραν καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ ἔλαβον τὸ εἶδος τοῦ παιδὸς οὗ ἦν ἡ λύρα ; τ ο ὄ τ ο δέ ἐ σ τ ι ν ἀ ν ά μ ν η σ ι ς ... »

275

[... Ξέρεις ότι οι εραστές, όταν δουν μία λύρα ή ένα ιμάτιο ή κάτι άλλο από όσα συνήθως μεταχειρίζονταν τα αγαπημένα τους παιδιά, παθαίνουν το ακόλουθο· **αντιλαμβάνονται τη λύρα και στο νου τους σχηματίζουν την εικόνα του παιδιού στο οποίο ανήκει η λύρα ; Αυτό είναι αναμνηση ...]**

Εάν τώρα αναμνησκειται το (Α) δια του (Β), τότε το (Α) και το (Β), δεν ταυτίζονται²⁷⁶ :

« ... τί δέ; ἢ δ' ὅς· ἔστιν ἵππον γεγραμμένον ἰδόντα καὶ λύραν γεγραμμένην ἀνθρώπου ἀναμνησθῆναι, καὶ Σιμμίαν ἰδόντα γεγραμμένον Κέβητος ἀναμνησθῆναι; - πάνυ γε - οὐκοῦν καὶ Σιμμίαν ἰδόντα γεγραμμένον αὐτοῦ Σιμμίου ἀναμνησθῆναι; - ἔστι μέντοι, ἔφη. ... »²⁷⁷

[... Λοιπόν, είπε ο **Σωκράτης**: αν δει κάποιος ένα ζωγραφισμένο άλογο και μια λύρα ζωγραφισμένη, θυμάται κάποιον άνθρωπο και, όταν δει ζωγραφισμένο το **Σιμμία**, θυμάται τον **Κέβητα** ; - έτσι είναι - κι όταν δει ζωγραφισμένο το **Σιμμία**, θυμάται τον ίδιο το **Σιμμία**;- Βέβαια, έτσι είναι είπε ...]

²⁷⁵ Ο., π.

²⁷⁶ Βουδούρης Κ., (1976), σελ. 47

²⁷⁷ Πλ., *Φαίδ.*, 73 e - 74a

Ο *Σωκράτης* στη συνέχεια, αναφέρεται στην ιδέα του “ιδανικού ίσου”, την οποία υποστηρίζει πως οι άνθρωποι δεν την απέκτησαν δια των αισθήσεων, αλλά τη γνώρισαν σ’ ένα προ - σωματικό στάδιο. Μελετώντας κατόπιν τα επιχειρήματά του, γίνεται εμφανές πως ο φιλόσοφος, προσπαθεί να αποδείξει - στην αρχή απαγωγικά και κατόπιν επαγωγικά - πως το ιδεώδες και “**απόλυτο ίσον**”, ή αλλιώς η “**ιδέα του ίσου**” δεν θα μπορούσε ποτέ να ταυτοποιηθεί με αντικείμενα που όντως χαρακτηρίζονται από την αρχή της ισότητας π.χ. ίσα ξύλα, ίσες πέτρες.

Ο *Σωκράτης*, θα εξηγήσει πως αν από τα συγκεκριμένα ίσα κατά τους νόμους της ομοιότητας, αναμνησκόμεστε το “**απόλυτο ίσον**”, και παρατηρούμε βάσει του φορτίου της απολυτότητας που “σηκώνει” το βάρος αυτής της ιδέας, το κατά πόσο αυτά τα ίσα, υστερούν από την “**ιδέα του απολύτου ίσου**”, το συγκεκριμένο γεγονός, δε συνεπάγεται την ταυτοποίηση της “**ιδέας του απολύτου ίσου**” με την ισότητα κάποιων αντικειμένων που σε άλλους ανθρώπους μπορεί να φαίνονται ίσα, και σε άλλους όχι. Είναι λογικό, λοιπόν, εκείνος που από τα συγκεκριμένα αντικείμενα των ίσων, φτάνει στην “**ιδέα του απολύτου ίσου**”, να την έχει πρωτύτερα κάπου γνωρίσει, αφού με τις αισθήσεις - οι οποίες δίδουν μία σχετική έννοια του ίσου - δε θα είμασταν ποτέ σε θέση να γνωρίσουμε το “**απόλυτο ίσον**”.

« ... ἄρ’ οὖν οὐ κατὰ πάντα ταῦτα συμβαίνει τὴν ἀνάμνησιν εἶναι μὲν ἀφ’ ὁμοίων, εἶναι δὲ καὶ ἀπὸ ἀνομοίων; - συμβαίνει. ... »²⁷⁸

[... Άραγε, λοιπόν, σ’ όλες αυτές τις περιπτώσεις **συμβαίνει η ανάμνηση να ξεκινά από όμοια κι από ανόμοια ; - συμβαίνει είτε ...]**

²⁷⁸ Πλ., *Φαίδ.*, 74a

« ... ἀλλ' ὅταν γε ἀπὸ τῶν ὁμοίων ἀναμνησκηταί τις τι, ἄρ' οὐκ ἀναγκαῖον τόδε προσπάσχειν, ἐννοεῖν εἴτε τι ἐλλείπει τοῦτο κατὰ τὴν ὁμοιότητα εἴτε μὴ ἐκείνου οὐδ' ἀνεμνήσθῃ; - ἀνάγκη, ἔφη. ... »²⁷⁹

[... Όταν όμως ξεκινώντας από όμοια θυμάται κάποιος κάτι, άραγε δεν είναι φυσικό να παθαίνει κι αυτό, να συλλογίζεται δηλαδή αν ό, τι παρατηρεῖ υπολείπεται ή όχι σε ομοιότητα μ' εκείνο που θυμάται ; – είναι φυσικό εἶπε ο Σιμμίας ...]

« ... οὐ ταῦτόν ἄρα ἐστίν, ἢ δ' ὅς, ταῦτά τε τὰ ἴσα καὶ αὐτὸ τὸ ἴσον ... »²⁸⁰

[... Δεν υπάρχει ταυτότητα ανάμεσα στην ισότητα των πραγμάτων εκείνων και στην έννοια της ισότητας ...]

« ... ἀλλὰ μὴν ἐκ τούτων γ', ἔφη, τῶν ἴσων, ἐτέρων ὄντων ἐκείνου τοῦ ἴσου, ὅμως αὐτοῦ τὴν ἐπιστήμην ἐννενοήκας τε καὶ εἴληφας; ... »²⁸¹

[... Ωστόσο ξεκινώντας από την ισότητα των πραγμάτων εκείνων, αν και διαφέρουν από την έννοια της ισότητας, έχεις βάλει στο νου σου και έχεις αποκτήσει τη γνώση, την έννοια της ισότητας ...]

---

²⁷⁹ Ο., π.

²⁸⁰ Πλ., Φαίδ., 74 c

²⁸¹ Ο., π.

« ... ἕως ἂν ἄλλο ἰδὼν ἀπὸ ταύτης τῆς ὄψεως ἄλλο ἐννοήσης, εἴτε ὅμοιον εἴτε ἀνόμοιον, ἀναγκαῖον, ἔφη, αὐτὸ ἀνάμνησιν γεγονέναι ... »

282

[... Όταν όμως, ξεκινώντας από την αντίληψη ενός πράγματος βάζεις στο νου σου ένα άλλο, εἴτε ὅμοιο εἴτε ἀνόμοιο, εἶναι φυσικό αυτό να εἶναι ἀνάμνηση...]

Ο Σωκράτης στη συνέχεια θα αναφέρει πως η ὄψη δύο ἴσων πραγμάτων, υπομνήσκει στους ανθρώπους την τέλεια ἰσότητα. Τα αισθητά δεν μπορούν να παράσχουν την τέλεια ἰσότητα. Κατά συνέπεια, την αρχή της ἰσότητας, την γνωρίζουμε ἀπὸ ἕνα προγενέστερο στάδιο.²⁸³ Η ψυχολογική παρατήρηση, ὅτι οἱ ἐννοιες των αισθήσεων υπολείπονται (ἐνδεστέρως) των ἰδεατῶν και ἀπολύτων ἐννοιῶν, προσδίδει οντολογικό περιεχόμενο και ἀμέτρητη πνευματική βαθύτητα στις ἀπόλυτες ἰδέες. Το δε “ ὀρέγεται μὲν πάντα ταῦτα εἶναι οἷον τὸ ἴσον ” ἀντικατοπτρίζει την ορμέφυτη τάση του ἀνθρώπου για το ἰδανικό και το ἀπόλυτο.²⁸⁴

« ... τί οὖν; τὸ τοιοῦτον πεπόνθαμεν και ἡμεῖς ἢ οὐδὲν περὶ τε τὰ ἴσα και αὐτὸ τὸ ἴσον; παντάπασί γε. ἀναγκαῖον ἄρα ἡμᾶς προειδέναι τὸ ἴσον πρὸ ἐκείνου τοῦ χρόνου ὅτε τὸ πρῶτον ἰδόντες τὰ ἴσα ἐνενοήσαμεν ὅτι ὀρέγεται μὲν πάντα ταῦτα εἶναι οἷον τὸ ἴσον, ἔχει δὲ ἐνδεεστέρως ... »²⁸⁵

[... Λοιπὸν, εἶπε ο Σωκράτης. Ἐχουμε πάθει κι εμεῖς κάτι τέτοιο, ἢ ὄχι σχετικὰ με τις ἰσότητες των διαφόρων ἀντικειμένων και με την ἐννοια της ἰσότητας ;- Ἐντελῶς βέβαια. – Ἐπομένως εἶναι φυσικό να ξέρουμε εμεῖς την ἐννοια της ἰσότητας **πριν ἀπὸ ἐκεῖνο το χρόνο** ὅταν για πρώτη φορά βλέποντας τα ἴσα ἀντικείμενα

²⁸² Πλ., Φαίδ., 74 c - 74 d

²⁸³ Βουδούρης Κ., (1976), σελ. 47

²⁸⁴ Καλογεράς Α. Β., (1959), σελ. 66

²⁸⁵ Πλ., Φαίδ., 74 e - 75 a

σκεφτήκαμε ότι όλα αυτά επιθυμούν να είναι όπως η έννοια της ισότητας, αλλά υπολείπονται έναντι εκείνης ...]

Ο Β. Καλογεράς, όχι αδικώς, ούτε και υπερβολικώς, προσάπτει τον χαρακτηρισμό του θαυμασίου στο παράδειγμα του σχετικού και του “ιδεατού ίσου”, με τη βοήθεια του οποίου ο Σωκράτης, με τρόπο αριστοτεχνικό, μάς εισάγει στον κόσμο των ιδεών, μέσα στον οποίο ο άνθρωπος, σ’ ένα προηγούμενο πνευματικό επίπεδο, κατάφερε να γνωρίσει εκτός από την “ιδέα του απολύτου ίσου” και άλλες απόλυτες ιδέες όπως για παράδειγμα είναι η ιδέα του “καλοῦ”, του “ἀγαθοῦ”, του “δικαίου”, του “όσιου” κτλ.²⁸⁶ Ο Σωκράτης, στη συνέχεια, στην προσπάθειά του να ενδυναμώσει με περισσότερη ορμή τον επιχειρηματολογικό του χείμαρρο, θα υποστηρίξει την άποψη πως όπως προϋπάρχουν οι *ιδέες - με τις οποίες συσχετίζονται όλες οι εκ των αισθήσεων παραστάσεις* - κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο, είναι λογικά αναγκαίο να προϋπάρχει και η ουσία (*ιδέα*) της Ψυχής με τις οποίες εκείνη, είναι συγγενής.

Στην έκφραση “καλόν και ἀγαθόν και πᾶσα ἢ τοιαύτη οὐσία” βρίσκουν τον ξεκάθαρο αντικαθρεφτισμό τους οι έννοιες των *ιδεῶν*. Ο Πλάτων, ονομάζει τις *ιδέες* ως *οὐσία*, για τον βαθύτατο λόγο του ότι αυτές υπάρχουν πραγματικά, ενώ από την αντίθετη πλευρά οι *αισθητές έννοιες*, δεν μπορούν να προσλάβουν χαρακτήρα *ὄντως* υπαρκτικό, γιατί αυτές δεν είναι τίποτε άλλο παρά *απεικασματα δηλαδή αντίγραφα* αυτών των ουρανόμορφων *ιδεῶν*. Κατά τον Πλάτωνα, *ομοούσια* με τις απόλυτες ιδέες, είναι και η ανθρώπινη Ψυχή. Πράγμα που σημαίνει πως επειδή η Ψυχή του ανθρώπου, ομοιάζει κι αυτή με τις απόλυτες ιδέες, θα είναι ομοιοτρόπως κι εκείνη, ύπαρξη *μοναδική, ιδεατή και οντολογικώς υποστασιοποιημένη μέσα στο χώρο των υπολοίπων ιδεῶν*. Το ότι για τον Πλάτωνα, η ύπαρξη των *ιδεῶν* είναι κάτι παραπάνω από δεδομένη, φαίνεται εναργώς στη φράση “*οὐ γὰρ ἔχω ἔγωγε οὐδὲν οὕτω μοι ἐναργὲς ὄν ὡς τοῦτο*”. Ασφαλώς την ίδια ακράδαντη πίστη, νιώθει και για το γεγονός της υπάρξεως και προϋπάρξεως της Ψυχής του ανθρώπου. Η εσωτερική αυτή ακλόνητη πίστη, στηρίζεται περισσότερο στην *ενορατική αντίληψη του ανθρώπου*, όμως στο κείμενο, με σκοπό τη θεμελίωση αυτής της πίστης,

²⁸⁶ Καλογεράς Α. Β., (1959), σελ. 64

παρατηρούμε την εμφάνιση τόσο λογικών επιχειρημάτων όσο και αποδεικτικών λόγων.^{287 288}

« ... οὐκοῦν εἰ μὲν λαβόντες αὐτὴν πρὸ τοῦ γενέσθαι ἔχοντες ἐγενόμεθα, ἠπιστάμεθα καὶ πρὶν γενέσθαι καὶ εὐθὺς γενόμενοι οὐ μόνον τὸ ἴσον καὶ τὸ μείζον καὶ τὸ ἔλαττον ἀλλὰ καὶ σύμπαντα τὰ τοιαῦτα; οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἴσου νῦν ὁ λόγος ἡμῖν μᾶλλον τι ἢ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ καλοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δικαίου καὶ ὀσίου καί, ὅπερ λέγω, περὶ ἀπάντων οἷς ἐπισφραγιζόμεθα τὸ “αὐτὸ ὃ ἔστι” καὶ ἐν ταῖς ἐρωτήσεσιν ἐρωτῶντες καὶ ἐν ταῖς ἀποκρίσεσιν ἀποκρινόμενοι. ὥστε ἀναγκαῖον ἡμῖν τούτων πάντων τὰς ἐπιστήμας πρὸ τοῦ γενέσθαι εἰληφέναι ... »²⁸⁹

[... Λοιπόν, αν αποκτήσαμε τη γνώση της έννοιας αυτής **πριν έρθουμε στον κόσμο**, ξέραμε και **πριν από τη γέννησή μας** και αμέσως μετά τη γέννησή μας **όχι μόνο την ισότητα**, αλλά και την έννοια και **του μεγαλύτερου** και **του μικρότερου** και όλα τα παρόμοια ; Διότι τώρα, δε συζητούμε μόνο για την ισότητα παρά και για την έννοια **του ωραίου, του καλού, του δικαίου, του οσίου** και, όπως συνήθως λέω για όλα όσα χαρακτηρίζουμε με τη διατύπωση “ αυτό που είναι στην πραγματικότητα ” και όταν κάνουμε ερωτήσεις, και όταν δίνουμε απαντήσεις. **Επομένως, είναι φυσικό να έχουμε αποκτήσει τη γνώση όλων αυτών πριν από τη γέννησή μας ...]**

²⁸⁷ Καλογεράς Α. Β., (1959), σελ. 71

²⁸⁸ Η σημασία της ενόρασης, καταλαμβάνει ιδιαίτερη θέση στη σύγχρονη φιλοσοφία. Ο **Bergson**, τοποθέτησε σε πολύ υψηλό βάθρο την ενόραση (intuition) ενώ ο ιδρυτής της φαινομενολογικής φιλοσοφίας **Husserl** , ερεύνησε τη λογική ενόραση. Από τη μεριά του ο **Scheler**, ασχολήθηκε με την ενόραση του συναισθήματος, αφού η συναισθηματική ενόραση για εκείνον, ανοίγει τη θέα του κόσμου των ιδεών. Βλ., Γεωργούλης Κ.Δ., (1956), σσ. 5 - 25

²⁸⁹ Πλ., *Φαίδ.*, 75 c - 75d

« ... ὥστε, ὅπερ λέγω, δυοῖν θάτερα, ἤτοι ἐπιστάμενοί γε αὐτὰ γεγόναμεν καὶ ἐπιστάμεθα διὰ βίου πάντες, ἢ ὕστερον, οὓς φαμεν **μανθάνειν, οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἀναμνησκονται οὗτοι, καὶ ἡ μάθησις ἀνάμνησις ἂν εἴη ...** » ²⁹⁰

[... Επομένως, αυτό που λέω, συμβαίνει το ένα από τα δύο· ή δηλαδή γεννηθήκαμε έχοντας γνωρίσει αυτά και όλοι τα ξέρουμε σε ολη τη ζωή μας ή αργότερα **για όσους λέμε ότι μαθαίνουν, αυτοί δεν κάνουν τίποτε περισσότερο από τα να τα θυμούνται, και έτσι η μάθηση είναι ἀνάμνηση ...**]

« ... πότε λαβοῦσαι αἰ ψυχὰι ἡμῶν τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν; οὐ γὰρ δὴ ἀφ' οὗ γε ἄνθρωποι γεγόναμεν. οὐ δῆτα. πρότερον ἄρα. ναί. **ἦσαν ἄρα, ὧ Σιμμία, αἰ ψυχὰι καὶ πρότερον, πρὶν εἶναι ἐν ἀνθρώπου εἶδει, χωρὶς σωμάτων, καὶ φρόνησιν εἶχον ...** » ²⁹¹

[... Πότε οι ψυχές μας απέκτησαν τη γνώση αυτών ; Όχι βέβαια από τότε που γεννηθήκαμε ἄνθρωποι. – Όχι βέβαια, εἶπε. – Επομένως σε προηγούμενο χρόνο ; - Ναι εἶπε. **Επομένως υπήρχαν, Σιμμία, οι ψυχές και πρωτύτερα, πρὶν πάρουν τη μορφή ἀνθρώπου, ὄντας χωρισμένες ἀπὸ τα σώματα, και εἶχαν φρόνηση ...**]

« ... εἰ μὲν ἔστιν ἄθρυλοῦμεν ἀεὶ, **καλὸν τέ τι καὶ ἀγαθὸν καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη οὐσία, καὶ ἐπὶ ταύτην τὰ ἐκ τῶν αἰσθήσεων πάντα ἀναφέρομεν, ὅπαρχουσαν πρότερον ἀνευρίσκοντες ἡμετέραν οὔσαν, καὶ ταῦτα ἐκείνη ἀπεικάζομεν, ἀναγκαῖον, οὕτως ὥσπερ καὶ ταῦτα ἔστιν, οὕτως καὶ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν εἶναι καὶ πρὶν γεγονέναι ἡμᾶς· ...** » ²⁹²

²⁹⁰ Πλ., Φαίδ., 76 a

²⁹¹ Πλ., Φαίδ., 76 c

²⁹² Πλ., Φαίδ., 76 d - 76 e

[... Αν υπάρχουν όσα πάντοτε θυλούμε, **το απόλυτο ωραίο, το απόλυτο αγαθό** και όλη αυτή του είδους η πραγματικότητα και σ' αυτήν αναφέρουμε όλα τα αντικείμενα των αισθήσεών μας **ανακαλύπτοντας ότι αυτή υπήρχε πρωτύτ'ερα** και ήταν δική μας και αν εξομοιώνουμε αυτά μ'εκείνη, έτσι, όπως υπάρχουν και αυτά τα απόλυτα στοιχεία, **να, υπήρχε και η ψυχή μας, προτού έρθουμε στον κόσμο εμείς ...]**

« ... *ὑπερφυῶς, ὃ Σώκρατες, ἔφη ὁ Σιμμίας, δοκεῖ μοι ἡ αὐτὴ ἀνάγκη εἶναι, καὶ εἰς καλὸν γε καταφεύγει ὁ λόγος εἰς τὸ ὁμοίως εἶναι τήν τε ψυχὴν ἡμῶν πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς καὶ τὴν οὐσίαν ἣν σὺ νῦν λέγεις. οὐ γὰρ ἔχω ἔγωγε οὐδὲν οὕτω μοι ἐναργὲς ὄν ὡς τοῦτο, τὸ πάντα τὰ τοιαῦτ' εἶναι ὡς οἶόν τε μάλιστα, καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν καὶ ἄλλα πάντα ἃ σὺ νυνδὴ ἔλεγες· καὶ ἔμοιγε δοκεῖ ἰκανῶς ἀποδέδεικται. ... »²⁹³*

[... Με θαυμαστό τρόπο, **Σωκράτη**, είπε ο **Σιμμίας**, έχω τη γνώμη ότι υπάρχει η ίδια λογική αναγκαιότητα και ότι έτσι ωραία κορυφώνεται το επιχείρημα, **ὅτι εἶναι αλληλένδετα η ψυχή μας πριν από τη γέννησή μας και τα απόλυτα στοιχεία για τα οποία τώρα κάνεις λόγο.** Διότι βέβαια κατά τη γνώμη μου, δεν υπάρχει τίποτε ἐναργέστερο απ' αυτό, ότι όλα αυτά υπάρχουν στον ανώτατο δυνατό βαθμό, **το απόλυτο ωραίο, το απόλυτο αγαθό και όλα όσα τώρα δα έλεγες.** Και για μένα έχουν αποδεικτεί ικανοποιητικά ...]

Ολοκληρώνοντας, κανείς δε θα μπορούσε να αντικρούσει την αδιάψευστη πραγματικότητα πως η α' και β' απόδειξη για την προϋπαρξη της Ψυχής, είναι πλούσια σε αποδεικτικούς συλλογισμούς και ευφυή επιχειρήματα. Το γεγονός, όμως, που θέλει αυτές τις αποδείξεις να είναι **λογικά αναπόδεικτες**, τη φέρνει σε άμεση ρήξη με την Πυθαγορική και Πλατωνική φιλοσοφία, που σύμφωνα με την ιδεολογία των συγκεκριμένων σχολών, τόσο το δόγμα της “**μαθήσεως - αναμνήσεως**” όσο και το δόγμα της “**εκ των εναντίων γενέσεως**”, είναι λογικώς ορθά.²⁹⁴

²⁹³ Πλ., *Φαίδ.*, 76 e - 77 a

²⁹⁴ Καλογεράς Α. Β., (1959), σελ. 71

4.3.2.3 ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΡΩΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ.

Με τις δύο πρώτες αποδείξεις, αποδείχθηκε ότι η Ψυχή τελικά προϋπάρχει. Στο συγκεκριμένο, όμως, σημείο, δημιουργείται το ερώτημα - πρόβλημα για το αν η Ψυχή του ανθρώπου εξακολουθεί να υφίσταται και μετά το θάνατό του, ή πρόκειται αυτή να διαλυθεί. Ο **Κέβης**, λοιπόν, αισθάνεται πως πρέπει να ολοκληρωθεί η αποδεικτική διαδικασία περί του “ *εί (ή ψυχή) μέντοι και έπειδάν αποθάνωμεν έτι έσται* ”. Στη συνέχεια τον λόγο παίρνει ο **Σωκράτης**, ο οποίος εξηγεί την ανησυχία των δύο φίλων για το αν η Ψυχή διαλύεται όταν φύγει από το σώμα, ως παιδαριώδη φόβο, ο οποίος έχει ανάγκη από κάποιον γητευτή με σκοπό αυτός να εκδιωχθεί. Λίγο πιο πριν, ο **Σωκράτης**, σε σχέση με την απορία τους για το αν εκτός από την πρϋπαρξη, υπάρχει και μεθύπαρξη της Ψυχής είπε τα ακόλουθα λόγια :

« ... αποδέδεικται μέν, έφη, ὃ Σιμμία τε και Κέβης, ὁ Σωκράτης, και νῦν, εἰ 'θέλετε συνθεῖναι τοῦτόν τε τὸν λόγον εἰς ταῦτόν και ὄν πρὸ τούτου ὠμολογήσαμεν, **τὸ γίνεσθαι πᾶν τὸ ζῶν ἐκ τοῦ τεθνεῶτος.** ²⁹⁵

[... Σιμμία και Κέβη, είπε ο Σωκράτης, έχετε την απόδειξή του και αμέσως, αν θέλετε να συνδυάσετε αυτό το επιχείρημα μ' εκείνο που παραδεχτήκαμε πριν απ' αυτό, **το ότι δηλαδή κάθε ζωντανό προέρχεται από κάτι πεθαμένο ...]**

« ... εἰ γὰρ έστιν μέν ή ψυχή και πρότερον, ανάγκη δέ αὐτῇ εἰς τὸ ζῆν ἰούση τε και γιγνομένη μηδαμόθεν ἄλλοθεν ή ἐκ θανάτου και τοῦ τεθνάσαι γίνεσθαι, **πῶς οὐκ ανάγκη αὐτῆν και έπειδάν αποθάνη εἶναι, έπειδή γε δεῖ αὐτῆς αὐτῆν γίνεσθαι;**

ἀποδέδεικται μέν οὖν ὅπερ λέγετε και νῦν ... » ²⁹⁶

²⁹⁵ Πλ., Φαίδ., 77 c - 77d

²⁹⁶ Ο., π.

[... Διότι, αν υπάρχει η ψυχή και πρωτότερα και αν είναι φυσικό, όταν έρχεται στη ζωή και γίνεται, να μη γίνεται από πουθενά αλλού παρά από το θάνατο και από την κατάσταση του θανάτου, **πώς δεν είναι φυσικό να υπάρχει αυτή και μετά το θάνατο αφού πρέπει να γυρίσει πάλι στη ζωή** ; Επομένως, έχει αποδειχτεί τώρα αυτό που λέγεται ...]

4.3.3 Το επιχείρημα της ομοιότητας της Ψυχής με τα “ ὄντως ὄντα ”

Γ' επιχείρημα 78b - 80b :

« Το επιχείρημα της ομοιότητας της Ψυχής με τις ιδέες »

Μέχρι το συγκεκριμένο σημείο, αποδείχτηκε ότι υπάρχει η Ψυχή προ της γεννήσεως. Τώρα, όμως, θα πρέπει ν' αποδειχθεί αν η Ψυχή, εξακολουθεί να υφίσταται και μετά το θάνατο του σώματος, και δε διαλύεται “ εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη ”. Από το γεγονός του ότι υπάρχει η Ψυχή προ της γεννήσεως, εύκολα μπορεί ν' αποδειχθεί ότι αυτή εξακολουθεί να υπάρχει και μετά το θάνατο. Στο παρόν σημείο, όμως, θα πρέπει ν' αποδειχθεί, και κάτι άλλο, εξίσου πολύ σημαντικό. Το ότι δηλαδή η ανθρώπινη Ψυχή, δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να διαλυθεί. Κι αυτό θα εξαρτηθεί, από το αν η Ψυχή, είναι σύνθετη ή όχι.²⁹⁷

Το γ' επιχείρημα του **Σωκράτους**, επιθυμεί ν' αποδείξει πως η Ψυχή είναι Αθάνατη, και δεν μπορεί να διαλυθεί με το θάνατο. Το εξεταζόμενο, δηλαδή, αντικείμενο στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, συνίσταται αφενός σε ποιο πράγμα ταιριάζει να υφίσταται τη διάλυση, κι αφετέρου, στο αν η Ψυχή, εξαιτίας της ιδιοσυστασίας της, είναι δυνατό να υπόκειται στους νόμους της φθοράς και της διάλυσης.²⁹⁸ Η διαίρεση και η διάλυση ταιριάζει στα σύνθετα, ενώ τα ασύνθετα, δεν μπορούν να διαλυθούν.²⁹⁹

²⁹⁷ Παναγιωτίδης Γ., (1938), σσ. 350 - 351

²⁹⁸ Καλογεράς Α. Β., (1959), σελ. 77

²⁹⁹ Ό.,π.

4.3.3.1 Ο ορισμός του συνθέτου και ασυνθέτου.

« ... ἄρ' οὖν τῶ μὲν συντεθέντι τε καὶ **συνθέτῳ ὄντι φύσει προσήκει τοῦτο πάσχειν, διααιρεθῆναι ταύτη ἥπερ συνετέθη...** » ³⁰⁰

[... Λοιπόν, εἶπε ο **Σωκράτης**, ταιριάζει να το πάθει (δηλαδή να διαλυθεί), ό, τι έχει αποτελεσθεί από άλλα και **είναι σύνθετο από τη φύση του**, δηλαδή να διαιρεθεί έτσι όπως έχει συντεθεί ...]

« ... εἰ δέ τι τυγχάνει **ὄν ασύνθετον**, τούτῳ μόνῳ προσῆκει μὴ πάσχειν ταῦτα, εἴπερ τῷ ἄλλῳ ; ... » ³⁰¹

[... αν όμως **είναι ασύνθετο**, σ' αυτό μόνο, περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο, ταιριάζει να μην πάθει αυτό ; ...]

« ... οὐκοῦν ἄπερ **ἀεὶ κατὰ ταύτῃ καὶ ὡσαύτως ἔχει**, ταῦτα μάλιστα εἰκὸς **εἶναι τὰ ασύνθετα**, τὰ δὲ ἄλλοτ' ἄλλως καὶ μηδέποτε κατὰ ταῦτά, ταῦτα δὲ σύνθετα; ... » ³⁰²

[... λοιπόν, **όσα είναι πάντοτε ίδια και βρίσκονται στην ίδια κατάσταση**, αυτά προπάντων είναι φυσικό να **είναι ασύνθετα** και να είναι **σύνθετα** όσα ποτέ δεν είναι τα ίδια με τον εαυτό τους, αλλά διαφορετικά κάθε φορά ; ...]

³⁰⁰ Πλ., Φαίδ., 78c

³⁰¹ Ό.,π.

³⁰² Ό.,π.

« ... αὐτὸ τὸ ἴσον, αὐτὸ τὸ καλόν, αὐτὸ ἕκαστον ὃ ἔστιν, τὸ ὄν, μὴ ποτε μεταβολὴν καὶ ἡντινοῦν ἐνδέχεται; ἢ ἀεὶ αὐτῶν ἕκαστον ὃ ἔστι, μονοειδὲς ὄν αὐτὸ καθ' αὐτό, ὡσαύτως κατὰ ταῦτὰ ἔχει καὶ οὐδέποτε οὐδαμῆ οὐδαμῶς ἀλλοίωσιν οὐδεμίαν ἐνδέχεται ; ... » ³⁰³

[... Η απόλυτη ισότητα, η απόλυτη ωραιότητα, αυτό που είναι καθετί στην απόλυτη υφή του, το « ὄν » πάσχει πάντοτε οποιαδήποτε μεταβολή ; Ἡ μήπως καθένα απ' αυτά τα απόλυτα όντα, που έχει καθαυτό μόνο μία μορφή, είναι αιωνίως το ίδιο με τον εαυτό του και έχει πάντοτε τον ίδιο τρόπο ύπαρξης και ποτέ με κανένα τρόπο δεν παθαίνει καμιά αλλοίωση ; ...]

4.3.3.2 Το “ορατό” και το “αειδές”

« ... οὐκοῦν τούτων μὲν κἂν ἄψαιο κἂν ἴδοις κἂν ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσιν αἰσθοιο, τῶν δὲ κατὰ ταῦτὰ ἐχόντων οὐκ ἔστιν ὅτω ποτ' ἂν ἄλλω ἐπιλάβοιο ἢ τῷ τῆς διανοίας λογισμῷ, ἀλλ' ἔστιν ἀειδῆ τὰ τοιαῦτα καὶ οὐχ ὀρατά; ... » ³⁰⁴

[... Λοιπόν αυτά μπορείς να τα αγγίξεις, να τα δεις, να τα αισθανθείς με τις άλλες αισθήσεις σου, ενώ εκείνα που διατηρούν πάντοτε την ταυτότητά τους δεν μπορείς με κανέναν άλλο τρόπο να τα πιάσεις παρά μόνο με το λογισμό της σκέψης, επειδή είναι αόρατα και όχι ορατά; ...]

³⁰³ Πλ., Φαίδ., 78d

³⁰⁴ Πλ., Φαίδ., 79 a

« ... τί οὖν περὶ ψυχῆς λέγομεν; ὁρατὸν ἢ ἀόρατον εἶναι; οὐχ ὁρατὸν. **ἀειδὲς ἄρα;** ναί. **ὁμοιότερον ἄρα ψυχῇ σώματός ἐστιν τῷ ἀειδεῖ, τὸ δὲ τῷ ὁρατῷ ... »** ³⁰⁵

[... Τι λέμε λοιπόν για την ψυχή ; Ότι είναι κάτι ορατό ή αόρατο ; - Όχι ορατό, είπε. - **Ἄρα ἀόρατο** ; - Ναι - Ἄρα η ψυχή είναι πιο όμοια από το σώμα με το αόρατο, ενώ το σώμα με το ορατό ...] ³⁰⁶

4.3.3.3 Η Ψυχή συγγενής με το αθάνατο.

Τόσο η πορεία της *αναμνήσεως* όσο και η *μελέτη του θανάτου*, συνεργάζονται από κοινού, με σκοπό να οδηγήσουν την Ψυχή στην υψηλή κατάσταση της « *διαυγούς σκέψεως και του καθαρού λόγου* ... » ³⁰⁷ Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, λοιπόν, η **Ψυχή** ανοίγει τα φτερά της προς ό, τι είναι καθαρό και αιώνιο, επιθυμώντας να διατηρεί ατελείωτητη επικοινωνία προς το *ὄντως ὄν*, δηλαδή προς τις *ιδέες*. ³⁰⁸

« ... ὅταν δέ γε αὐτὴ καθ' αὐτὴν σκοπῆ, ἐκείσε οἴχεται εἰς τὸ καθαρὸν τε καὶ ἀεὶ ὄν καὶ ἀθάνατον καὶ ὡσαύτως ἔχον, καὶ ὡς συγγενῆς οὖσα αὐτοῦ ἀεὶ μετ' ἐκείνου τε γίγνεται, ὅτανπερ αὐτὴ καθ' αὐτὴν γένηται καὶ ἐξῆ αὐτῆ, καὶ πέπανταί τε τοῦ πλάνου καὶ περὶ ἐκεῖνα ἀεὶ κατὰ ταῦτα ὡσαύτως ἔχει, ἅτε τοιούτων ἐφαπτομένη· καὶ τοῦτο αὐτῆς τὸ πάθημα φρόνησις κέκληται; ... » ³⁰⁹

³⁰⁵ Πλ., *Φαίδ.*, 79 b

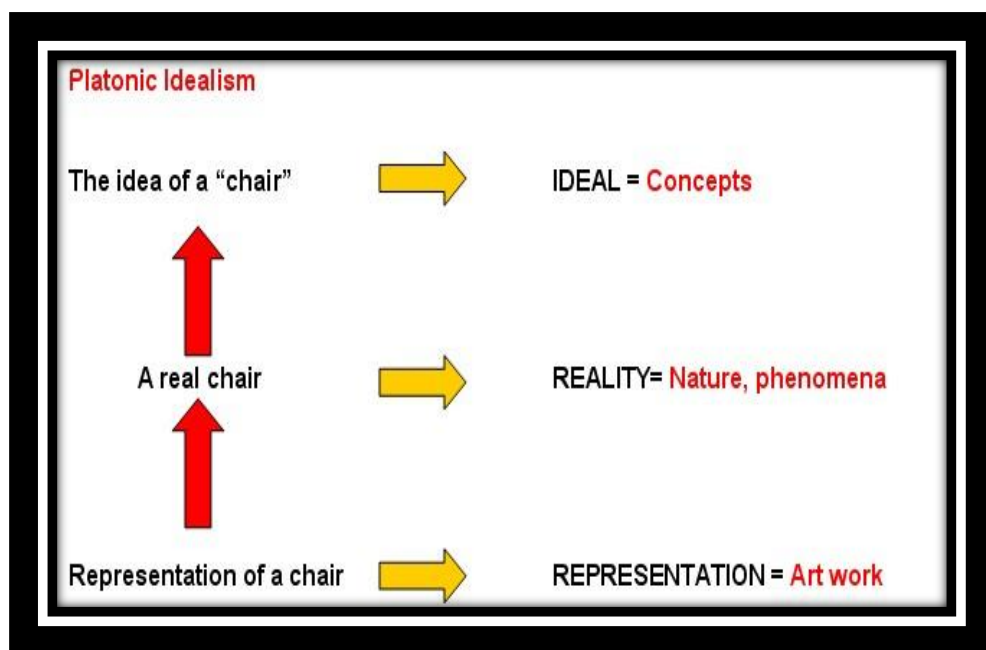
³⁰⁶ Ο Πλάτων στο συγκεκριμένο σημείο, με σκοπό την περιγραφή της σχέσεως *Ψυχῆς - ιδέων*, χρησιμοποιεί τον συγκριτικό όρο *ὁμοιότερον* και λίγο πιο πάνω (πάλι στο 79 b) τον όρο *συγγενέστερον*, για να δείξει πως η Ψυχή , δεν ταυτίζεται με τις *ιδέες* παρά μόνο συγγενεύει μ' αυτές.

³⁰⁷ Βουδούρης Κ., (1970), σελ. 39

³⁰⁸ Βουδούρης Κ., (1970), σελ. 39

³⁰⁹ Πλ., *Φαίδ.*, 79 d

[... κι όταν (η ψυχή), μόνη με τον εαυτό της ερευνά, πηγαίνει προς τα εκεί στο καθαρό, σ' αυτό που πάντα υπάρχει, στο αθάνατο, σ' αυτό που βρίσκεται πάντα στην ίδια κατάσταση και σαν συγγενής του είναι πάντοτε μαζί του, όταν συγκεντρώνεται στον εαυτό της και της δίνεται η δυνατότητα · σταματά τότε την περιπλάνησή της και πάντοτε, καθώς βρίσκεται σ' επαφή μ' εκείνα, είναι η ίδια με τον εαυτό της και διατηρεί την ίδια κατάσταση ύπαρξης· κι αυτό το πάθημά της το έχουμε ονομάσει φρόνηση ; ...]

Ο ιδεαλισμός του Πλάτωνος.

« ... ποτέρω οὖν αὖ σοι δοκεῖ τῶ εἶδει καὶ ἐκ τῶν πρόσθεν καὶ ἐκ τῶν νῦν λεγομένων ψυχῇ ὁμοιότερον εἶναι καὶ συγγενέστερον; πᾶς ἂν μοι δοκεῖ, ἢ δ' ὅς, συγχωρήσαι, ὦ Σώκρατες, ἐκ ταύτης τῆς μεθόδου, καὶ ὁ δυσμαθέστατος, ὅτι ὄλω καὶ παντὶ ὁμοιότερόν ἐστι ψυχῇ τῶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντι μᾶλλον ἢ τῶ μή. ... » ³¹⁰

³¹⁰ Πλ., Φαίδ., 79 d - 79 e

[... Λοιπόν και πάλι με ποιο από τα δύο είδη, με βάση και όσα λέγαμε πρωτότερα και όσα λέμε τώρα, η ψυχή είναι πιο όμοια και πιο συγγενική; - Νομίζω, είπε, ότι και ο πιο δύσκολος να το καταλάβει με τη μέθοδο αυτή θα συμφωνούσε **ότι σ' όλα και καθ' όλα η ψυχή είναι κάτι που μοιάζει περισσότερο με ό, τι διατηρεί πάντοτε την ίδια κατάσταση ύπαρξης, παρά με το αντίθετό του ...]**

4.3.3.4 Η Ψυχή είναι θεία επειδή άρχει και ηγεμονεύει.

Η Ψυχή είναι ομοιότητα με το **θείο**, το **αθάνατο**, το **νοητό**, το **μονοειδές** και αυτό που **πάντοτε είναι στην ίδια κατάσταση ύπαρξης**, εν αντιθέσει με το σώμα, το οποίο είναι ομοιότητα προς το **ανθρώπινο**, το **θνητό**, το **πολυειδές**, το **ανόητο**, το **διαλυτό**, που αντιδιαστελλόμενο προς το θείο, **δεν μπορεί να καταφέρει ποτέ να είναι στην ίδια κατάσταση ύπαρξης.**

*« ... ὄρα δὴ καὶ τῆδε ὅτι ἐπειδὴν ἐν τῷ αὐτῷ ὧσι ψυχὴ καὶ σῶμα, τῷ μὲν δουλεύειν καὶ ἄρχεσθαι ἢ φύσις προστάττει, τῆ δὲ ἄρχειν καὶ δεσπόζειν· καὶ κατὰ ταῦτα αὐτὸ πότερόν σοι δοκεῖ ὅμοιον τῷ θεῷ εἶναι καὶ πότερον τῷ θνητῷ; ἢ οὐ δοκεῖ σοι τὸ μὲν θεῖον οἷον ἄρχειν τε καὶ ἡγεμονεύειν πεφυκέναι, τὸ δὲ θνητὸν ἄρχεσθαί τε καὶ δουλεύειν; ... »*³¹¹

[... Πρόσεξε λοιπόν το θέμα και από την άποψη αυτή, ότι, όταν βρίσκονται μαζί ψυχή και σώμα, η φύση προστάζει σ' αυτό να υπηρετεί και να υπακούει **και σ' εκείνη να εξουσιάζει και να κυβερνά**· και πάλι σύμφωνα μ' αυτά ποιο από τα δύο σου φαίνεται ότι είναι όμοιο με το θεϊκό και ποιο όμοιο με το θνητό ; **Ἦ δεν έχεις τη γνώμη ότι από την ίδια τη φύση το θεϊκό είναι καμωμένο να**

³¹¹ Πλ., Φαίδ., 79 e - 80 a

εξουσιάζει και να είναι επικεφαλής και το θνητό να εξουσιάζεται και να υπηρετεί ; ...]

« ... τάδε ἡμῖν συμβαίνει, τῷ μὲν **θείῳ** καὶ **ἀθανάτῳ** καὶ **νοητῷ** καὶ **μονοειδεῖ** καὶ **ἀδιαλύτῳ** καὶ **ἀεὶ ὡσαύτως** κατὰ τὰ ὑτὰ ἔχοντι ἑαυτῷ ὁμοιότατον εἶναι ψυχῇ, τῷ δὲ ἀνθρωπίνῳ καὶ θνητῷ καὶ πολυειδεῖ καὶ ἀνοήτῳ καὶ διαλυτῷ καὶ μηδέποτε κατὰ ταῦτα ἔχοντι ἑαυτῷ ὁμοιότατον αὐτῷ εἶναι σῶμα. ... » ³¹²

[... Εξέτασε λοιπόν τώρα, Κέβη, αν απ' όλα όσα έχουμε πει μας βγαίνουν τα ακόλουθα : Με το **θεϊκό**, το **αθάνατο**, το **νοητό**, αυτό που έχει μία μορφή, το **αδιάλυτο** και αυτό που πάντοτε είναι στην ίδια κατάσταση ύπαρξης, η ψυχή είναι κάτι πολύ όμοιο, ενώ με το ανθρώπινο, το θνητό, το μη νοητό, το πολύμορφο, το διαλυτό και αυτό που ποτέ δεν είναι στην ίδια κατάσταση ύπαρξης το σώμα είναι πάλι κάτι πολύ όμοιο ...]

³¹² Πλ., Φαίδ., 80 b

4. 3. 3. 5 Η Ψυχή δε διαλύεται, και απέρχεται στα όμοιά της το αιεδές, το θείο και αθάνατο.

Η Ψυχή ως **άφθορη, αδιάλυτη, μονοειδής, νοητή, αθάνατη και θεία**, δε θα μπορούσε επουδενί να διαλύεται και να αποθνήσκει. Εάν ληφθεί επιπλέον υπόψιν, πως το σώμα - το οποίο είναι σύνθετο και διαλυτό - μπορεί κάπως να διατηρηθεί κάτω από συνθήκες απόλυτης ταρίχευσης, πώς είναι δυνατόν η Ψυχή που είναι ασύνθετη και αθάνατη να διαλύεται και ν' αποθνήσκει. Η Ψυχή, λοιπόν, όχι μόνο δεν αποθνήσκει, αλλά μετατίθεται σε χώρο υπερλογικό, υπερβατικό, υπεραισθητό, σε χώρο καθαρό, στον οποίο βασιλεύει Θεός αγαθός και σοφός.

« ... τί οὖν; τούτων οὕτως ἐχόντων ἄρ' οὐχὶ σώματι μὲν ταχὺ διαλύεσθαι προσήκει, ψυχῇ δὲ αὖ τὸ παράπαν ἀδιαλύτῳ εἶναι ἢ ἐγγύς τι τούτου; ... » ³¹³

[... Λοιπόν, αν έτσι είναι αυτά, άραγε δεν ταιριάζει στο σώμα να διαλύεται γρήγορα και στην ψυχή, πάλι, να είναι εντελώς αδιάλυτη ή κάτι παρόμοιο μ' αυτό ; ...]

« ... ἐννοεῖς οὖν, ἔφη ἐπειδὴν ἀποθάνῃ ὁ ἄνθρωπος, τὸ μὲν ὄρατὸν αὐτοῦ, τὸ σῶμα, καὶ ἐν ὄρατῷ κείμενον, ὃ δὴ νεκρὸν καλοῦμεν, ᾧ προσήκει διαλύεσθαι καὶ διαπίπτειν καὶ διαπνεῖσθαι, οὐκ εὐθὺς τούτων οὐδὲν πέπονθεν, ἀλλ' ἐπεικῶς συχνὸν ἐπιμένει χρόνον... » ³¹⁴

[... σκέφτεσαι λοιπόν, είπε ο **Σωκράτης**, ότι, όταν πεθάνει ο άνθρωπος, το ορατό τμήμα του, το σώμα, ό, τι έχει τη θέση του ως ορατό, αυτό που το ονομάζουμε νεκρό, στο οποίο ταιριάζει να διαλύεται, να παθαίνει αποσύνθεση και να γίνεται σαν καπνός, δεν παθαίνει αμέσως τίποτε απ' αυτά, αλλά διατηρείται για αρκετό χρονικό διάστημα ...]

³¹³ Ο.,π.

³¹⁴ Πλ., *Φαίδ.*, 80 c

« ... ἐὰν μὲν τις καὶ χαριέντως ἔχων τὸ σῶμα τελευτήσῃ καὶ ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ, καὶ πάνυ μάλα· συμπεσὸν γὰρ τὸ σῶμα καὶ ταριχευθὲν, ὥσπερ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ταριχευθέντες, ὀλίγου ὄλον μένει ἀμήχανον ὅσον χρόνον ... » ³¹⁵

[... εἰς μάλιστα κάποιος πεθάνει με τὸ σῶμα του χαριτωμένο και με ωριμότητα, για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα· διότι αν το σῶμα πέσει και ταριχευθεί, ὅπως ταριχεύουν τα σώματα στην Αἰγύπτο, ολόκληρο σχεδόν διατηρεῖται για ἀπίστευτα μεγάλο χρονικό διάστημα· ...]

« ... ἔνια δὲ μέρη τοῦ σώματος, καὶ ἂν σαπῇ, ὅσα τε καὶ νεῦρα καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, ὅμως ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀθάνατά ἐστιν· ... » ³¹⁶

[... μερικά μέρη του σώματος, κι αν αυτό σαπίσει, τα κόκκαλα, οι τένοντες των μυῶν κι ὅλα τα παρόμοια, εἶναι για να πούμε ἔτσι ἀθάνατα· ...]

« ... ἢ δὲ ψυχὴ ἄρα, τὸ ἀειδές, **τὸ εἰς τοιοῦτον τρόπον ἕτερον οἰχόμενον γενναῖον καὶ καθαρὸν καὶ ἀειδῆ, εἰς Ἄιδου ὡς ἀληθῶς, παρὰ τὸν ἀγαθὸν καὶ φρόνιμον θεόν,** οἷ, ἂν θεὸς θέλῃ, αὐτίκα καὶ τῇ ἐμῇ ψυχῇ ἰτέον, αὕτη δὲ δὴ ἡμῖν ἢ τοιαύτη καὶ οὔτω πεφυκυῖα ἀπαλλακτομένη τοῦ σώματος εὐθὺς διαπεφύσῃται καὶ ἀπόλωλεν, ὡς φασιν οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι; πολλοῦ γε δεῖ, ὃ φίλε Κέβης τε καὶ Σιμμία, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ὧδ' ἔχει· ... » ³¹⁷

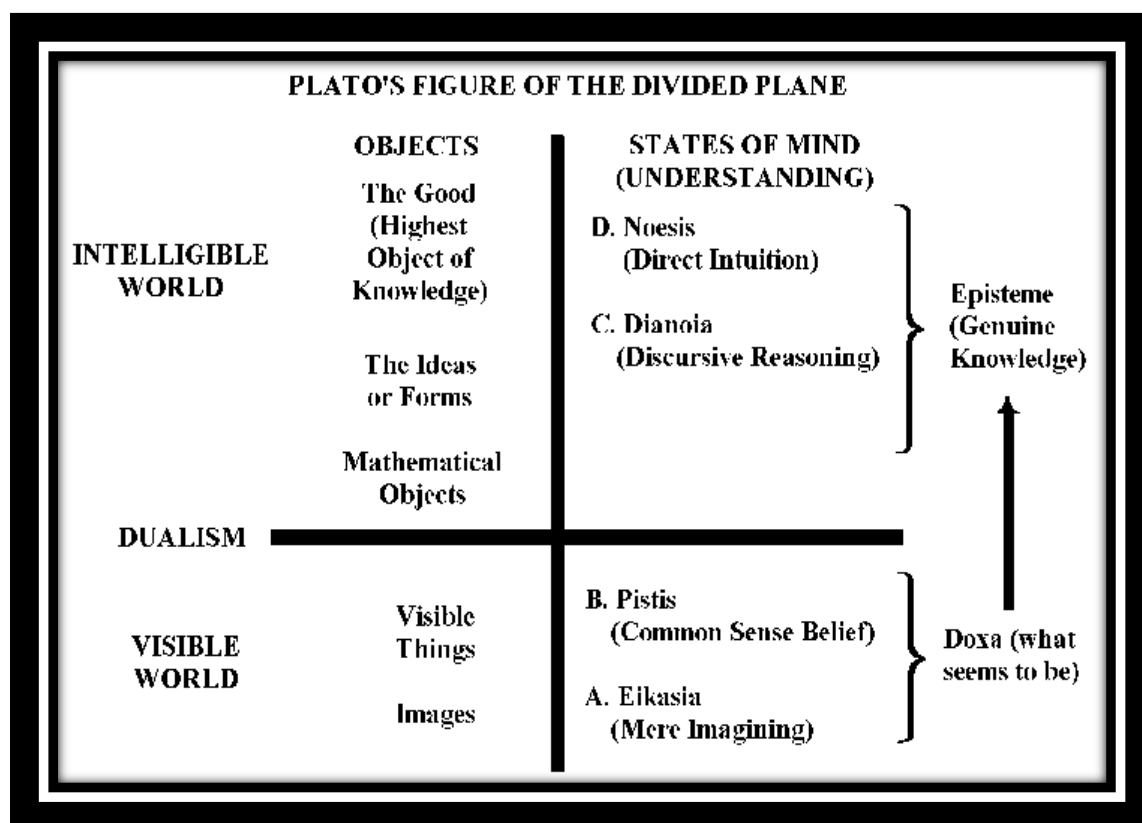
---

³¹⁵ Ο.,π.

³¹⁶ Πλ., Φαίδ., 80 d

³¹⁷ Πλ., Φαίδ., 80 d - 80 e

[... Η ψυχή, επομένως, το αόρατο τμήμα μας, **αυτό που πηγαίνει σε τόπο σαν αυτή αρχοντικό , καθαρό και αόρατο, στον Άδη πραγματικά,** κοντά στον **αγαθό και σοφό Θεό**, όπου αν θέλει ο Θεός, πρέπει να πάει και η δική μου ψυχή, αυτή λοιπόν που είναι τέτοια και έχει τέτοια φυσική σύσταση, μόλις απαλλαγεί από το σώμα, διαλύεται αμέσως σαν πνοή ανέμου και χάνεται, όπως ισχυρίζονται πολλοί άνθρωποι ; Κάθε άλλο παρά αυτό, αγαπητοί μου Κέβη και Σιμμία, αλλά πολύ περισσότερο γίνεται το ακόλουθο ...]

Τα κατά τον Πλάτωνα διηρημένα επίπεδα.

4.3.3.6 Η τύχη των ψυχών μετά το θάνατο.

Η μiasμένη και ακάθαρτη ψυχή, που ήταν πλήρως εθισμένη στον αισθησιασμό και την ηδονοθηρία, βαρύνεται και έλκεται από τον ορατό τόπο και γυρίζει σαν σε βρυκόλακας γύρω από τα μνήματα και τους τάφους. Οι συγκεκριμένες ψυχές, τιμωρούνται για την προηγούμενη διαγωγή τους, μέχρις ότου τεθού και πάλι σε νέα σώματα.

« ... ἐὰν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττηται, μηδὲν τοῦ σώματος συνεφέλκουσα, ἅτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἐκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύγουσα αὐτὸ καὶ συνηθροισμένη αὐτῇ εἰς ἑαυτήν, ἅτε μελετῶσα ἀεὶ τοῦτο-- τὸ δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὀρθῶς φιλοσοφοῦσα καὶ τῷ ὄντι τεθνάναι μελετῶσα ῥαδίως· ἢ οὐ τοῦτ' ἂν εἴη μελέτη θανάτου; ... » ³¹⁸

[... Αν η ψυχή φεύγει καθαρή από το σώμα, χωρίς να παρασύρει μαζί της τίποτε το σωματικό, επειδή κατά τη διάρκεια της ζωής της, όσο εξαρτιόταν αυτό από τη θέλησή της, δεν είχε καμία επικοινωνία με το σώμα, αλλά το απέφευγε και ήταν συγκεντρωμένη στον εαυτό της, και επειδή πάντοτε ασκούσαν σ' αυτό, **κι αυτό δε σημαίνει τίποτε άλλο παρά ότι φιλοσοφοῦσε σωστά και πραγματικά ασκούσαν στο να πεθαίνει χωρίς δυσκολία· ή δε θα μπορούσε αυτό να είναι μελέτη θανάτου ; ...]**

« ... παντάπασί γε. οὐκοῦν οὕτω μὲν ἔχουσα εἰς τὸ ὅμοιον αὐτῇ τὸ ἀεὶ δὲ ἀπέρχεται, τὸ θεῖόν τε καὶ ἀθάνατον καὶ φρόνιμον, οἷ ἀφικομένη ὑπάρχει αὐτῇ εὐδαίμονι εἶναι, πλάνης καὶ ἀνοίας καὶ φόβων καὶ ἀγρίων ἐρώτων καὶ τῶν ἄλλων κακῶν τῶν ἀνθρωπείων ἀπηλλαγμένη, ὥσπερ δὲ λέγεται κατὰ τῶν μεμνημένων, ὡς ἀληθῶς τὸν λοιπὸν χρόνον μετὰ θεῶν διάγουσα; ... » ³¹⁹

³¹⁸ Πλ., Φαίδ., 80 e - 81 a

³¹⁹ Ο., π

[... Εντελώς βέβαια είπε ο Κέβης. – Λοιπόν, όντας σε τέτοια κατάσταση **η ψυχή φεύγει προς το όμοιό της, το αόρατο, το θεϊκό, το αθάνατο και σοφό, όπου όταν φτάσει, έχει τη δυνατότητα να είναι ευτυχισμένη, απαλλαγμένη από περιπλανήσεις, παραλογισμούς, φόβους, άγριες επιθυμίες και από άλλα ανθρώπινα κακά και, όπως λέγεται για τους μνημένους, περνώντας τον υπόλοιπο χρόνο πραγματικά μαζί με τους θεούς ; ...]**

*« ... ἐὰν δέ γε οἶμαι **μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος** τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται, ἅτε τῷ σώματι ἀεὶ συνοῦσα καὶ τοῦτο θεραπεύουσα καὶ ἐρῶσα καὶ γοητευομένη ὑπ' αὐτοῦ ὑπὸ τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἡδονῶν, ὥστε μηδὲν ἄλλο δοκεῖν εἶναι ἀληθὲς ἄλλ' ἢ τὸ σωματοειδές, οὗ τις ἂν ἄψαιτο καὶ ἴδοι καὶ πίοι καὶ φάγοι καὶ πρὸς τὰ ἀφροδίσια χρήσαιτο, τὸ δὲ τοῖς ὄμμασι σκοτῶδες καὶ αἰδές, **νοητὸν δὲ καὶ φιλοσοφία αἰρετόν, τοῦτο δὲ εἰθισμένη μισεῖν τε καὶ τρέμειν καὶ φεύγειν, οὕτω δὲ ἔχουσαν οἶε ψυχὴν αὐτὴν καθ' αὐτὴν εἰλικρινῆ ἀπαλλάξεσθαι; ... »** ³²⁰*

[... Αν όμως, κατά τη γνώμη μου, φεύγει από το σώμα **μολυσμένη και ακάθαρτη** , επειδή ζούσε συντροφιά πάντοτε με το σώμα προσφέροντάς του τις περιποιήσεις της και αγαπώντας το και αυτό την είχε γοητεύσει με τις επιθυμίες και με τις ηδονές έτσι, ώστε αυτή να νομίζει ότι τίποτε άλλο δεν είναι αληθινό παρά όποιο έχει σωματική μορφή , κάτι που θα μπορούσε κάποιος να το αγγίξει, να το δει, να το πιει, να το φάει και να το μεταχειριστεί για σεξουαλικές ανάγκες, **ενώ ό, τι είναι σκοτεινό και αόρατο για τα μάτια, προσιτό στη νόηση και αντικείμενο φιλοσοφικής έρευνας, αυτό συνήθως να το μισεί, να το τρέμει και να το αποφεύγει, φαντάζεσαι ότι μια ψυχή που βρίσκεται σε τέτοια κατάσταση θα φύγει από το σώμα μένοντας μόνη της ολοκάθαρη ; ...]**

---

³²⁰ Πλ., Φαίδ., 81 b - 81 c

« ... ὁ δὴ καὶ ἔχουσα ἢ τοιαύτη ψυχὴ βαρύνεται τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν ὀρατὸν τόπον φόβω τοῦ ἀειδοῦς τε καὶ Ἄιδου, ὥσπερ λέγεται, περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τοὺς τάφους κυλινδουμένη, περὶ ἃ δὴ καὶ ὤφθη ἅττα ψυχῶν σκιοειδῆ φαντάσματα, οἷα παρέχονται αἰ τοιαῦτα ψυχὰι εἶδωλα, αἰ μὴ καθαρῶς ἀπολυθεῖσαι ἀλλὰ τοῦ ὀρατοῦ μετέχουσαι, διὸ καὶ ὀρῶνται. ... » ³²¹

[... Ἐχοντας, λοιπόν, αυτό η τέτοια ψυχὴ γίνεται βαριά και σέρνεται πάλι στον ορατό τόπο ἀπό φόβο για το ἀόρατο και για τον Ἄδη, ὅπως λέγεται στριφογυρνώντας γύρω ἀπὸ τα μνήματα και τους τάφους, ὅπου βέβαια παρατηρήθηκαν κάποια φαντάσματα ψυχῶν σαν σκιές, τέτοια ομοιώματα που δίνουν τέτοιες ψυχές, που χωρίστηκαν ἀπὸ το σῶμα χωρίς να εἶναι σε καθαρὴ κατάσταση, ἀλλὰ ἔχοντας συμμετοχὴ στο ορατό. Γι' αὐτὸ ἀλλωστε, και γίνονται ορατές ...]

4.3.3.7 Η μετ - ενσωμάτωση των ψυχῶν των μεμιασμένων και των μη φιλοσόφων.

« ... καὶ μέχρι γε τούτου πλανῶνται, ἕως ἂν τῇ τοῦ συνεπακολουθοῦντος, τοῦ σωματοειδοῦς, ἐπιθυμία πάλιν ἐνδεθῶσιν εἰς σῶμα· ἐνδοῦνται δέ, ὥσπερ εἰκός, εἰς τοιαῦτα ἢ ἢ ὅποι' ἄττ' ἂν καὶ μεμελετηκυῖαι τύχωσιν ἐν τῷ βίῳ. ... » ³²²

[... Και περιπλανώνται βέβαια ὡς τη στιγμή που σύμφωνα με την ἐπιθυμία του σωματοειδοῦς που τις συνοδεύει ξαναδεσμευθoύν μέσα σ' ἓνα σῶμα. Και δεσμεύονται ὅπως εἶναι φυσικό, σε σῶμα που ἔχει ἢ ἢ ἀνάλογα με ὅποια ἔχει τύχει ν' ἀσκηθoύν στην προηγούμενη ζωὴ τους ...]

³²¹ Πλ., Φαίδ., 81 c - 81 d

³²² Πλ., Φαίδ., 81 d - 81 e

« ... οἷον τοὺς μὲν γαστριμαργίας τε καὶ ὕβρεις καὶ φιλοποσίας
μεμελετηκότας καὶ μὴ διηλαβημένους εἰς τὰ τῶν ὄνων γένη καὶ τῶν τοιούτων θηρίων
εἰκὸς ἐνδύεσθαι. ... »³²³

[... Για παράδειγμα, αυτά που έχουν όσοι έχουν επιδοθεί στη γαστριμαργία, στην
αλαζονική συμπεριφορά και στο πιεστικό και δε χαλιναγωγούν τα πάθη τους είναι φυσικό
να παίρνουν τις μορφές γαϊδουριών και τέτοιων ζώων ...]

« ... τοὺς δὲ γε ἀδικίας τε καὶ τυραννίδας καὶ ἀρπαγὰς προτετιμηκότας εἰς τὰ τῶν λύκων τε
καὶ ἰεράκων καὶ ἰκτινῶν γένη· ἢ ποῖ ἂν ἄλλοσέ φαμεν τὰς τοιαύτας ἰέναι; ... »³²⁴

[... Οι ψυχές εκείνων που είχαν εκτιμήσει περισσότερο από ο,τιδήποτε άλλο τις **αδικίες,**
τις τυραννίδες και τις αρπαγές, μεταβαίνουν σε μορφές λύκων, γερακιών και
ικτινῶν· ή πού αλλού λέμε ότι θα μπορούσαν να πάνε τέτοιες ψυχές ; ...]

4.3.3.8 Η μετ - ενσωμάτωση των ψυχών των δικαίων ψυχών.

« ... οὐκοῦν εὐδαιμονέστατοι, ἔφη, καὶ τούτων εἰσὶ καὶ εἰς βέλτιστον τόπον ἰόντες
οἱ τὴν δημοτικὴν καὶ πολιτικὴν ἀρετὴν ἐπιτετηδευκότες, ἦν δὴ καλοῦσι σωφροσύνην
τε καὶ δικαιοσύνην, ἐξ ἔθους τε καὶ μελέτης γεγονυῖαν ἄνευ φιλοσοφίας τε καὶ νοῦ; ... »

325

³²³ Πλ., Φαίδ., 81 e - 82 a

³²⁴ Πλ., Φαίδ., 82 a

³²⁵ Πλ., Φαίδ., 82 a - 82 b

[... Λοιπόν, από αυτούς είναι πολύ ευτυχημένοι και θα πάνε στον καλύτερο τρόπο όσοι έχουν ασκήσει την κοινωνική και πολιτική αρετή, αυτή που τη χαρακτηρίζουν, όπως είναι γνωστό, σωφροσύνη και δικαιοσύνη που αποκτιέται με τη συνήθεια και την εξάσκηση χωρίς φιλοσοφία και νου ; ...]

« ... ὅτι τούτους εἰκός ἐστιν εἰς τοιοῦτον πάλιν ἀφικνεῖσθαι πολιτικὸν καὶ ἡμερον γένος, ἢ που μελιττῶν ἢ σφηκῶν ἢ μυρμηκῶν, καὶ εἰς ταύτῳ γε πάλιν τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ γίνεσθαι ἐξ αὐτῶν ἄνδρας μετρίους ... »³²⁶

[... Επειδή είναι φυσικό αυτοί να ξαναέρχονται σε κοινωνικό και ἡμερο γένος, ἢ μελισσῶν ἢ σφηκῶν ἢ μυρμηγκιῶν ἢ και ξανά στο ίδιο πάλι ανθρώπινο γένος και να γίνονται απ' αυτά ἄνδρες ὅπως πρέπει...]

« ... εἰς δέ γε θεῶν γένος μὴ φιλοσοφήσαντι καὶ παντελῶς καθαρῶ ἀπιόντι οὐ θέμις ἀφικνεῖσθαι ἀλλ' ἢ τῷ φιλομαθεῖ ... »³²⁷

[... Ὅμως δεν είναι βέβαια επιτρεπτό να φτάσει στο γένος των θεών κάποιος που δε φιλοσόφησε και δεν ἔφυγε εντελῶς καθαρὸς ἀπὸ τον κόσμο, ἀλλὰ μόνο ο φιλομαθής ...]

---

³²⁶ Πλ., Φαίδ., 82 b

³²⁷ Πλ., Φαίδ., 82 b - 82 c

Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο του λογοτεχνικού σχήματος του κύκλου, ο *Σωκράτης* ολοκληρώνει, λέγοντας ότι μόνο οι κεκαθαρμένες ψυχές, οι οποίες φιλοσόφησαν συνειδητά στη ζωή τους, μπορούν να φτάσουν στο γένος των θεών.

Γ Τ Μ Η Μ Α
« ΤΑ ΟΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ »
84c - 116a

4.3.4 Το τέταρτο επιχείρημα περί της Αθανασίας των Ψυχών.

Ανάμεσα στα επιχειρήματα που παρουσιάστηκαν πιο πριν από το *Σωκράτη* με σκοπό την απόδειξη της **Αθανασίας** της **Ψυχής**, το τελευταίο επιχείρημα, έχει προβληματίσει κατά καιρούς διάφορους φιλοσόφους, κι αυτό γιατί είναι ξεκάθαρο πως σε αντίθεση με τα προηγούμενα επιχειρήματα, ο *Πλάτων*, προσέδωσε στο τελευταίο αυτό επιχείρημα, χαρακτήρα άκρως τελεσίδικο και συμπερασματικό.³²⁸ Ενώ, δηλαδή, νωρίτερα, όταν ο *Σιμμίας* κι ο *Κέβης* ήγειραν ενστάσεις, ο *Σωκράτης* παρατηρείται να σπεύδει άρον άρον με σκοπό να συναντήσει την κριτική τους, στο τέλος του τελευταίου επιχειρήματος, δε βλέπουμε να συμβαίνει κάτι αντίστοιχο κρίνοντας από τους λόγους του : « ... παντός μᾶλλον ἄρα, ἔφη, ὃ Κέβης, ψυχὴ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον, καὶ τῷ ὄντι ἔσονται ἡμῶν αἰψυχὰ ἔν Αἰδοῦ ... » (106 e - 107 a).³²⁹

Το τέταρτο και τελευταίο μέρος της αποδεικτικής επιχειρηματολογίας του *Σωκράτους* για την **Αθανασία** της **Ψυχής**, έρχεται ως απάντηση στην ένσταση που πρόβαλε ο *Κέβης*. Ο τελευταίος, θέτει προς συζήτηση, αν είναι δυνατόν αφού η **Ψυχή** περάσει από μία σειρά σωμάτων, όταν εγκαταλείψει το τελευταίο σώμα, να καταστρέφεται και η ίδια. *Ο Σωκράτης*, αναλαμβάνει ν' αντικρούσει κι αυτή την

³²⁸ Frede Dorothea., (1978), σελ. 3

³²⁹ Ο.,π.

υπόθεση. (105 b - 107 a). Ο φιλόσοφος εκκινεί την συλλογιστική του διαδρομή, από το δεδομένο ότι τα **αντίθετα, αλληλοαποκλείονται**. Σύμφωνα, δηλαδή, και με τη θεωρία της **εκ των εναντίων γενέσεως**, το ένα στοιχείο προκύπτει από το άλλο, χωρίς όμως να μετουσιώνεται το ίδιο αλλά υποχωρώντας.

Με άλλα λόγια, όπως ένα αντίθετο, είναι αδύνατο να δεχτεί ένα άλλο, έτσι και τα πράγματα, είναι αδύνατο να εμπεριέχουν ταυτόχρονα δύο αντίθετα μεταξύ τους χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα. Η **Ψυχή**, είναι φορέας της ζωής. Ο θάνατος, είναι ενάντιος στη ζωή. Συνεπώς, η Ψυχή, δεν μπορεί να δεχτεί το ενάντιο σε σχέση μ' εκείνο που φέρει μέσα της, αλλά σε περίπτωση που ο θάνατος την πλησιάσει, εκείνη υποχωρεί, χωρίς όμως αυτή να καταστρέφεται. Το συμπέρασμα, λοιπόν που προκύπτει, είναι πως αφού η Ψυχή δε δέχεται το θάνατο, είναι Αθάνατη και άφθαρτη.

4.3.5 Ο κοσμολογικός μύθος.

Η συζήτηση περί της **Αθανασίας** της **Ψυχής**, ολοκληρώνεται με τη διήγηση ενός μύθου από το **Σωκράτη**, που σχετίζεται με τη μεταθανάτια πορεία. (107 c - 115 a). Μόλις ένας άνθρωπος πεθάνει, η ψυχή του οδηγείται από το δαίμονά της, σ' έναν τόπο στον οποίο δικάζεται. Αμέσως μετά, η ψυχή, μεταβαίνει στον Άδη. Οι αγαθές ψυχές, ακολουθούν το δαίμονα με υπακοή, ενώ οι φαύλες ψυχές, αρχικά αντιστέκονται. Μετά την υποχρεωτική παραμονή στον Άδη, οι ψυχές επανέρχονται στην ένσαρκη ζωή. Αναφορικά με την κρίση, την οποία υφίστανται όλες οι ψυχές ανεξαιρέτως, οι δικαστές, διακρίνουν πέντε διαβαθμίσεις. Όσοι από τους ανθρώπους έζησαν διαπράττοντας ασύγγνωστα αδικήματα (ιεροσυλίες, φόνους), ρίχνονται στον **Τάρταρο**, απ' όπου δε βγαίνουν ποτέ (αιώνια τιμωρία).

Κατόπιν, όσοι από τους ανθρώπους διέπραξαν μεγάλα σφάλματα αλλά ιάσιμα (π.χ βιαιοπραγίες εναντίων των γονέων ή ανθρωποκτονίες υπό ορισμένες συνθήκες) ρίχνονται στον **Τάρταρο**, διαμένουν εκεί ένα χρόνο, και κατόπιν, φτάνοντας παρασυρόμενοι από τα ρεύματα στην **Αχερουσιάδα** λίμνη, ζητούν συγχώρεση απ' όλους εκείνους τους ανθρώπους τους οποίους αδίκησαν. Στην περίπτωση εκείνη που πείσουν τους αδικημένους να τους δεχτούν στη λίμνη, τα βάσανά τους τελειώνουν εκεί. Αν, όμως, όχι, η πορεία επαναλαμβάνεται και πάλι από τον **Τάρταρο**, μέχρις ότου καταφέρουν να επιτύχουν τη συγχώρεση.

Οι άνθρωποι εκείνοι που έζησαν στη ζωή τους μετρημένα, οδηγούνται κατευθείαν στη λίμνη *Αχερουσιάδα*. Εκεί εξαγνίζονται, και, αφού τιμωρηθούν για τα αδικήματά τους, απαλλάσσονται απ' αυτά, και ανταμείβονται για τις καλές τους πράξεις με τις πρέπουσες τιμές. Οι ψυχές των πεθαμένων που φτάνουν στη λίμνη, υποχρεούνται να μείνουν εκεί όσο χρόνο ορίζει για κάθε ψυχή η ειμαρμένη, και έπειτα στέλνονται στη ζωή με τη μορφή ζώων. Όσοι έζησαν με οσιότητα, απαλλάσσονται από τους τόπους στο εσωτερικό της γης, και ανεβαίνουν να κατοικήσουν στην επιφάνεια. Όσοι, τέλος από τους ανθρώπους, επέτυχαν μέσω της φιλοσοφίας να καθαρθούν σε ικανοποιητικό βαθμό, ζουν εφεξής χωρίς τα σώματά τους, σε τόπους πολύ ωραίους, οι οποίοι είναι πολύ δύσκολο να περιγραφούν.

Τέλος, ο *Σωκράτης*, καταλήγει με ένα ηθικό επιμύθιο :

«... *ἀλλὰ τούτων δὴ ἔνεκα θαρρῆϊν χρή περὶ τῆ ἑαυτοῦ ψυχῆ ἄνδρα ὅστις ἐν τῷ βίῳ τὰς μὲν ἄλλας ἡδονὰς τὰς περὶ τὸ σῶμα καὶ τοὺς κόσμους εἶασε χαίρειν, ὡς ἀλλοτρίους τε ὄντας, καὶ πλέον θάτερον ἡγησάμενος ἀπεργάζεσθαι, τὰς δὲ περὶ τὸ μανθάνειν ἐσπούδασέ τε καὶ κοσμήσας τὴν ψυχὴν οὐκ ἀλλοτρίῳ ἀλλὰ τῷ αὐτῆς κόσμῳ, σωφροσύνη τε καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀνδρεία καὶ ἐλευθερία καὶ ἀληθεία, οὕτω περιμένει τὴν εἰς Αἴδου πορείαν [ὡς πορευσόμενος ὅταν ἢ εἰμαρμένη καλῆ]. ὑμεῖς μὲν οὖν, ἔφη, ὦ Συμμία τε καὶ Κέβης καὶ οἱ ἄλλοι, εἰς αὐθις ἔν τινι χρόνῳ ἕκαστοι πορεύσεσθε· ἐμὲ δὲ νῦν ἤδη καλεῖ, φαίη ἄν ἀνὴρ τραγικός, ἡ εἰμαρμένη ... »*³³⁰

³³⁰ Πλ., *Φαίδ.*, 114 d - 115 a

[... Αλλά για τους λόγους αυτούς, πρέπει να είναι αισιόδοξος για την τύχη της ψυχής του ο άνθρωπος που στη διάρκεια της ζωής του παραμέρισε τις άλλες ηδονές και του στολισμούς του σώματος, επειδή τους θεώρησε ξένους και επειδή νόμιζε ότι φέρνουν το αντίθετο αποτέλεσμα. Όμως ασχολήθηκε σοβαρά με τη μάθηση, στόλισε την ψυχή του όχι με ξένα, αλλά με δικά της στολίσματα, δηλαδή με τη σωφροσύνη, τη δικαιοσύνη, την ανδρεία, την ελευθερία και την αλήθεια, και περιμένει έτσι, για να πορευθεί στον Άδη, όταν τον καλέσει η ειμαρμένη. Και σεις λοιπόν, Σιμμία και Κέβη και οι άλλοι, θα ξεκινήσετε κάποτε για την πορεία αυτή στο χρόνο του ο καθένας. Ενώ εμένα, όπως θα έλεγε ένας ήρωας τραγωδίας, με καλεί ήδη η ειμαρμένη ...]

5. Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ - Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α Τ Α

5.1 Η “Αθανασία” - “Αντι-αθανασία” του ποιητή Νίκου Γκάτσου, διηθημένη μέσα από τη Σωκράτεια διδασκαλία περί της Αθανασίας της Ψυχής.

Α θ α ν α σ ί α .

Στίχοι : Νίκος Γκάτσος.
Μουσική : Μάνος Χατζιδάκης.

*Τι ζητάς Αθανασία στο μπαλκόνι μου μπροστά
δε μου δίνεις σημασία κι η καρδιά μου πώς βαστά
Σ' αγαπήσανε στον κόσμο βασιλιάδες, ποιητές
κι ένα κλωναράκι δυόσμο δεν τους χάρισες ποτές*

*Είσαι σκληρή σαν του θανάτου τη γροθιά
μα ήρθαν καιροί που σε πιστέψανε βαθιά
Κάθε γενιά δική της θέλει να γενεί
Ομορφονιά, που δεν σε κέρδισε κ αν ε ίς*

*Τι ζητάς Αθανασία στο μπαλκόνι μου μπροστά
ποια παράξενη θυσία η ζωή να σου χρωστά
Ήρθαν διψασμένοι Κροίσοι, ταπεινοί προσκνητές
κι απ' του κήπου σου τη βρύση δεν τους πότισες ποτές*

*Είσαι σκληρή σαν του θανάτου τη γροθιά
μα ήρθαν καιροί που σε πιστέψανε βαθιά
Κάθε γενιά δική της θέλει να γενεί
Ομορφονιά, που δεν σε κέρδισε κ αν ε ίς* ³³¹

³³¹ Νίκος Γκάτσος, (2004), σελ. 282

Ο ποιητής *Νίκος Γκάτσος*, υπήρξε ένας αδιαμφισβήτητα χαρισματικός και ιδιαίτερος ποιητής, ο οποίος επέτυχε με το *απαράμιλλο ταλέντο* του και την *εξαιρετική* ποιητική του δεξιοτεχνία, να εκπροσωπήσει με ένταση και περισσό πάθος τη μεταφυσική πατρίδα της ονειροκεντημένης ποίησης. Τον ονόμασαν ποιητή της « *μεγαλειώδους έκλαμψης* »³³² αλλά και ποιητή « *αρχηγέτη* »³³³. Τον χαρακτήρισαν, επίσης, ως « *ανανεωτή της παράδοσης* », ³³⁴ κι ως ποιητή ισάξιο του *Ελύτη*, του οποίου συνειδητά ο *Γκάτσος* άνοιξε το δρόμο, χάριν της γενναιόδωρης αποφάσεώς του να μην ασχοληθεί με τις ίδιες ποιητικές φόρμες πάνω στις οποίες ο *Ελύτης* στηρίχτηκε για να κατακτήσει την κορυφή της επιτυχίας.³³⁵ Δικαίως, λοιπόν, ο *Γκάτσος* απέσπασε τον χαρακτηρισμό της πιο « *αινιγματικής μορφής στη νεότερη ελληνική ποίηση* », ³³⁶ μα και δικαίως τοποθετήθηκε ανάμεσα στους « *διόσκουρους της ελληνικής ιδιοπροσωπίας*. »³³⁷

Στα μέσα της δεκαετίας του 70, ο ποιητής *Νίκος Γκάτσος*, αποφασίζει να γράψει μερικούς στίχους, εμπνεόμενος προφανώς από την φιλοσοφική του αναζήτηση και εντρύφηση, πάνω στην υπέρτατη, υπερούσια και υπεραπαιτητική - εν σχέσει πάντα με τον πνευματικό της προσανατολισμό και την αυστηρή μεταφυσική της σύνθεση - υψηλή έννοια της *Αθανασίας*. Ο ποιητής, στους όντως καλοδουλεμένους αυτούς στίχους, φαίνεται να μην εστιάζει τον φιλοσοφικό του προβληματισμό και στοχασμό αποκλειστικά στο σεπτό θέμα της **Α θ α ν α σ ί α ς τ η ς Ψ υ χ ή ς** του ανθρώπου, εκχωρώντας, έτσι, την άδεια, για τη δυναμική παρουσία μίας έντονης **α π ό χ ρ ω - σ η ς α ο ρ ι σ τ ί α ς**, η οποία διακρίνεται να περιπλανιέται αδιακώλητη και με υπαινικτικούς ελιγμούς σ' ολόκληρη την α - μεταφυσική ατμόσφαιρα του ποιήματος. Κατ' αυτό τον τρόπο ο *Γκάτσος*, σαν να “ κλείνει το μάτι του ” στους αναγνώστες του όντως πρωτότυπου ποιήματός του, υπονοεί με τη συνεπικουρία της επωδού/ ρεφραίν των όμορφων στίχων του (*ομορφονιά, που δε σε κέρδισε κανείς*), πως κανένας άνθρωπος δεν είναι σε θέση να κατακτήσει όχι μόνο την **Αθανασία της Ψυχής** του, αλλά κι όλες τις διάφορες εκφράσεις της **Αθανασίας** όπως π.χ την **Αθανασία** που μπορεί να κερδίσει ο οποιοσδήποτε άνθρωπος είτε συνεπεία των

³³² Χ. Χαραλαμπίδης, (1999), σελ. 200

³³³ Ε.Λ Μπουροδήμος, (1987), σελ. 428

³³⁴ Π.Δ Μαστροδημήτρης, (1996), σελ. 175

³³⁵ Από Ντοκιμαντέρ της ET1 στη διεύθυνση http://www.youtube.com/watch?v=tD1_aYYmDyw

³³⁶ Δ. Κούρτοβικ, (1999), σελ. 22

³³⁷ Γ.Χ Μπαλούρδος, (2002), σελ. 50

έργων και των λόγων του, είτε συνεπεία των σκέψεών του, είτε εν γένει, συνεπεία της σύγκορμης και σύμψυχης υποστάσεώς του κατά τη διάρκεια του επίγειου βίου του.

Ο *Γκάτσος*, ήταν ένας άνθρωπος με έντονο θρησκευτικό αίσθημα και βίωμα, γεγονός που αντανακλάται στους εκατοντάδες θεσπέσιους στίχους του. Αρκεί κάποιος να ανατρέξει με προσοχή και ερευνητικό πνεύμα στη μελοποιημένη από αξιόλογους συνθέτες στιχουργική του, για να αντιληφθεί το γεγονός της ευρύτερης γνώσης του σε θέματα που άπτονται των κραδασμών που δημιουργεί το κυνήγι της εσωτερικής αναζήτησης της ψυχής, και της μεταφυσικής “ όρεξης ” για θρησκευτική ιχνηλασία και πνευματική ενδοσκόπηση.^{338 339}

---

³³⁸ Υπάρχουν κάποιες λέξεις ή μεγαλύτερες ενότητες στο έργο του *Νίκου Γκάτσου*, οι οποίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ένα είδος σταθερών μοτίβων που επανέρχονται περιοδικά στα ποιήματά του, και που μπορούν επίσης να εξεταστούν όχι μόνο από διάφορες οπτικές γωνίες, αλλά και το καθένα εξατομικευμένα, εξαιτίας ακριβώς της μεγάλης τους ποικιλίας. Μέσα σ’ αυτά τα μοτίβα που υπερισχύουν στους στίχους του *Νίκου Γκάτσου*, και που χαρακτηρίζονται από έναν έκδηλο και ζωηρό θρησκευτικό χρωματισμό, εντάσσονται και οι ακόλουθες λέξεις (μέσα στην παρένθεση, τοποθετείται ο αριθμός των αναφορών) : **Παναγιά** (33 φορές), **Σταυρός** (21 φορές), **Παράδεισος** (23 φορές), **Εκκλησιά** (28 φορές), **Ουρανός - Ουρανοί** (95 φορές), **Θεός - Θεοί** (46 φορές), **Ψυχή** (28 φορές). Βλ. Καρτσωνάκης Σταύρος., (2007), σσ. 286 - 288

³³⁹ Κατ’ αναλογία, χαρακτηριστική ακόμα είναι η αναφορά του *Νίκου Γκάτσου* στο πρόσωπο του **Χριστού**, που φαίνεται να κατέχει δεσπόζουσα θέση σε πολλούς μεταγενέστερους στίχους του, ενώ πρωτοεμφανίζεται στον κύκλο *Μυθολογία*, στον τίτλο, αλλά και στους στίχους του “ *Ήσουν παιδί σαν το Χριστό.* ” Πρόκειται για ένα ποίημα, που εισάγει το καθοριστικό πρόσωπο /σύμβολο του **Χριστού**, η παρουσία του Οποίου θα πολλαπλασιάζεται διαρκώς τα επόμενα χρόνια στο έργο του *Γκάτσου*, στιγματίζοντας κυριολεκτικά τους στίχους του ποιητή, μέχρι τον θάνατό του :

Έμπαινες κι έλαμπε το σπίτι / σαν το τριφύλλι τ' ανοιχτό / κι είχες το φως του Αποσπερίτη / στ' άγια σου μάτια φυλαχτό. / Άφηνες πάνω στο τραπέζι / γάλα και μέλι και ψωμί / κι έβλεπα τ' όνειρο να παίζει / στο πελαγίσιο σου κορμί. / Σ' ευχαριστώ / σ' ευχαριστώ / ήσουν παιδί σαν το Χριστό ...
Βλ. Καρτσωνάκης Σταύρος., (2007), σελ. 295

Στο έργο του ποιητή, επίσης, παρατηρείται απευθείας ενσωμάτωση αυτούσιων χωρίων και φράσεων, από την εκκλησιαστική παράδοση (π.χ *Στους αιώνες των αιώνων*). Οι ονομασίες που χρησιμοποιεί ο *Νίκος Γκάτσος*, για το πρόσωπο του **Χριστού**, είναι οι ακόλουθες : *Άωμε, Υιέ του ανθρώπου, γιε του μαρτυρίου, Κύριος, Άχραντε, των ουρανών αιώνιε στρατηλάτη*. Αξίζει ν’ αναφερθεί, πως, όλοι οι παραπάνω επιθετικοί προσδιορισμοί, προσωνύμια και ονόματα που προέρχονται από τις γραφές, βρίσκονται μονάχα σ’ ένα τραγούδι του ποιητή με τον τίτλο, “ *Μοιρολόι* ” , το οποίο απευθύνεται στον **Χριστό**. Το ποίημα έχει τη μορφή μιας θερμής και θλιμμένης προσευχής, ενώ στην τελευταία

Κατά συνέπεια, η εγνωσμένη και πανταχού παρούσα **μεταφυσική ελλειμματικότητα** που διαπιστώνεται να σηκώνει υπερήφανα και δεσποτικά τα κυματιστά λάβαρα της στους έντεχνους στίχους του ποιήματος της **Αθανασίας**, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως ξενίζει κάπως, αλλά και φέρνει σε μη αποφευκτική αμηχανία κι απορία εκείνους τους ανθρώπους που είναι σε θέση να γνωρίζουν σε βάθος το σημαντικό και πολυποίκιλο έργο του αξιόλογου ποιητή.

Ασφαλώς, η προκύπτουσα **μεταφυσική απουσία** η οποία αναδεικνύεται άμεσα μέσω της ανάγνωσης του ποιήματος του **Γκάτσου**, υποστασιοποιείται από το γεγονός που θέλει τον ευρηματικό και αισθαντικό ποιητή, αφενός ν' αναγνωρίζει την παρουσία της **Αθανασίας** ως υπέρκαλλης και υπερποθητής υπό των ανθρώπων πνευματικής κατάστασης, κι αφετέρου, την ίδια στιγμή, με την επιλογή της ποιητικής του πρόθεσης να μην παραλείπει σ' όλη την έκταση του ποιήματος να επισημαίνει την αδιαλλαξία εκείνης, να ρίχνει άκρως ενσυνείδητα “ **μαύρη πέτρα** ” και “ **μαύρο μελάνι** ” μέσα στο νερό του πηγαδιού της ασυμβίβαστης κι ανυποχώρητης **Αθανασίας**.

Πράγματι! Δεν είναι δύσκολο ν' αντιληφθεί κάποιος τον αυστηρό χαρακτήρα της άτρεπτης **Αθανασίας**, όπως αυτός ξεδιπλώνεται στους στίχους του ιδιαίτερου ποιήματος. Η ακαμψία της **Αθανασίας**, σαρκοποιείται εμφανέστατα στην επίμονη άρνησή της για μετακένωση της δροσιστικής της χάριτος σ' όλους εκείνους τους ανθρώπους οι οποίοι με λαχτάρα αναζητούν στους κόρφους της ανένδοτης “ ομορφονιάς ”, τον φιλόδοξο και φίλοικο τόπο, που θα εξασφαλίσει γι' αυτούς, τα αιώνια κι ευρύχωρα δώματα της ατελευτήτου και υπερμακάριας διαμονής.³⁴⁰

στροφή του, ο μετανοημένος ήρωας, παρακαλεί ικετευτικά τον Θεό να του δοθεί η σωτηρία, η οποία θα λυτρώσει την ψυχή του κέτη :

Των ουρανίων αιώνιε στρατηλάτη / βγάλε φτερά στην πύλη της αβύσσου / κι εμένα, ταπεινό της γης αλάτι / αγκάλιασέ με, κάνε με παιδί Σου / το Φώς να ξαναβρώ του Παραδείσου. Σύμφωνα με τον Νίκο Καρτσωνάκη, πρόκειται για μία από τις λίγες περιπτώσεις που έχουμε άμεση αποτύπωση μιας τόσο ορθόδοξης θέσης στο έργο του ποιητή. Βλ. Καρτσωνάκης Σταύρος., (2007), σελ. 295

340 Τον ίδιο ακριβώς προβληματισμό σε σχέση με το μεταφυσικό κενό που κυριαρχεί στο ποίημα της “ *Αθανασίας* ”, δημιουργεί και η ανάγνωση του ποιήματος του **Γκάτσου**, “ *Η μπαλάντα του Ούρι* ” μέσα στο οποίο αναδεικνύεται *prima facie*, η υπό συζήτηση μεταφυσική άρνηση του ποιητή. Ας το παρακολουθήσουμε :

Στο παρόν σημείο, με αφορμή την περίπτωση των στίχων του *Γκάτσο*, ίσως κάποιος να εξέφραζε τη λογικοφανή άποψη, ότι μπορεί όντως ένας οποιοσδήποτε άνθρωπος σαν και τον *Γκάτσο*, να διαθέτει οντολογική συνείδηση - τουτέστιν συνείδηση όχι α - συνείδητη - και μάλιστα σμιλευμένη με το πνευματικό ιδίωμα της θρησκευτικότητας, χωρίς απαραίτητα να είναι υποχρεωτικό η εσωτερική πλάση του ίδιου ατόμου να ρέπει αναγκαστικά προς την υπερβατική διάσταση της μεταφυσικότητας ή αντιστοίχως προς την εκ βάθους ψυχής προερχομένης επιθυμία για υπερλογική ψηλάφηση του υπερκόσμιου χνώτου της αοράτου και απερινοήτου θεότητας.

Για παράδειγμα, πόσες φορές δεν έχουμε υπάρξει ακροατές της περίφημης άποψης από διάφορους ημιφιλοσοφημένους και ημιγινωρίζοντες ανθρώπους, που αφενός καθοδηγούμενοι από την άτεγκτη και άκρως επικίνδυνη ψυχολογία του βαρέος πένθους - η οποία αυτεπαγγέλτως αναλαμβάνει κάθε φορά το χρέος να δίνει τη χαριστική βολή στη νιρβάνα την οποία γεννά το καθεστώς της ψυχοφάγου καταθλίψεως - κι αφετέρου, όντες αθεράπευτα απεγνωσμένοι και ασφυκτιούντες από την παρατεταμένη βύθισή τους στο απύθμενο χάος του τραγικού αδιεξόδου που δημιουργείται συνδυαστικά από το τερατόμορφο συμπίλημα της άνευ βιώματος προσφερομένης αποσπασματικής πληροφορίας και της παρανοϊκής άγνοιας, πόσοι

Ουρανέ, όχι δε θα πω το ναι / ουρανέ, φίλε μακρινέ / πώς να δεχτώ άλλης αγκαλιάς τη στοργή / πώς να δεχτώ, μάνα μου είναι η γη / πώς ν' αρνηθώ της ζωής το φως το ξανθό / αχ ουρανέ πόνε μακρινέ.

Κάθε δειλινό κοιτώ τον ουρανό / το γαλανό / κι ακούω μια φωνή / καμπάνα γιορτινή / να με παρακινεί.

Κάθε Κυριακή μου λέει να πάω εκεί εκεί, εκεί / που χτίζονε φωλιά / αλλόκοτα πουλιά / στον ήλιου τα σκαλιά.

Κάθε Κυριακή μου λέει να πάω εκεί, / εκεί, εκεί / μου τάζει ωκεανούς / κομήτες φωτεινούς / και ό, τι βάζει ο νους.

Ουρανέ, όχι δε θα πω το ναι / ουρανέ, φίλε μακρινέ / πώς να δεχτώ άλλης αγκαλιάς τη στοργή / πώς να δεχτώ, μάνα μου είναι η γη / πώς ν' αρνηθώ της ζωής το φως το ξανθό / αχ ουρανέ πόνε μακρινέ.

και πόσοι, λοιπόν, απ' αυτή τη συγκεκριμένη κάστα των ανθρώπων δε συνηθίζουν να αυτοεκφράζονται και να αυτοστιγματίζονται ψυχικά με τα εξής λόγια ; :

« Πιστεύω στην ύπαρξη μίας ανωτέρας δύναμης, η οποία αναμφισβήτητα διαθέτει την υπερφυσική ισχύ του ελέγχου και της επισκοπής των πάντων. Αλλά στ' αλήθεια, μπορεί να συμβαίνει ή είναι πράγματι δυνατό η ψυχή να συνεχίζει να ζει και μετά τον θάνατο του ανθρώπου ; »

Ίσως πράγματι να έχει δίκιο ένα τέτοιο άτομο όταν πιστεύει ακράδαντα κι απερίφραστα πως στην όποιας μορφής θρησκευτικότητα, είναι ανάγκη να επιφυλάσσει ένας νοητός φραγμός και ένα απαραίτητο έως και υποχρεωτικό πνευματικό όριο, με σκοπό από τη μία πλευρά να περιφρουρείται ο ποιοτικός χαρακτήρας του θρησκευτικού αισθήματος του ανθρώπου, κι από την άλλη μεριά, να υπερισχύει μέσα σ' αυτό το ιδιαίτερο και άγιο αίσθημα - που δικαιώνει κι αποθεώνει τη μεταφυσική ανθρώπινη δίψα - η πλήρης κατίσχυση του μέτρου και της ορθότητας.³⁴¹

Δίκιο, όμως, ίσως να είχε κι εκείνος ο άνθρωπος, ο οποίος κάλλιστα, θα μπορούσε να αντιταχθεί σε μία τέτοια κοσμοθεωρία, υποστηρίζοντας πως αυτού του είδους η θρησκευτικότητα, δείχνει να είναι κάπως νοσηρή, “ γυμνή ” και αμιγώς διανοητική. Γιατί, ναι, μεν η **διανοητική θρησκευτικότητα** δίνει την εντύπωση πως μοιάζει με ένα απείρου κάλλους και ζεστό καταφύγιο μέσα στο οποίο να μπορεί ανά πάσα στιγμή ο πάσχων άνθρωπος να καταφεύγει μέσα σ' αυτό με σκοπό την αναζήτηση της απαραίτητης για την εξασφάλιση της ψυχικής του ισορροπίας θαλπωρής, αλλά δυστυχώς ένα τέτοιο καταφύγιο, μόνο ασφαλές δεν μπορεί να χαρακτηριστεί όταν απ' αυτό εκλείπουν σκανδαλωδώς - όπως θα υποστήριζε ένας φιλοσοφημένος και πνευματοποιημένος νους - τα ακλόνητα και αλεξίσφαιρα πνευματικά θεμέλια της μεταφυσικής και της αδιάσειστης πίστης του ανθρώπου για τον αιώνιο προσανατολισμό της ψυχής του.

---

³⁴¹ Κατά τον τρόπο, βέβαια, που η ορθότητα αποκαλύπτεται συμφώνως προς τους νόμους τους οποίους προστάζει αυστηρά, η φτώχη σε μεταφυσικά αποθέματα ανθρώπινη λογική και η ασθμαίνουσα - λόγω της διηνεκούς ελλείψεως υπερβατικών αναπνοών - κατάσταση του εξορθολογισμού.

Με άλλα λόγια, ένα τέτοιο καταφύγιο που συσσωματώνει στα σπλάχνα του τον κομπασμό και την ισχυρογνωμοσύνη της **εγκεφαλικής θρησκευτικότητας**, γρήγορα θα διαλυθεί εις τα εξών συνετέθη όταν με μαθηματική ακρίβεια πέσουν επάνω του, οι τεράστιες και ανθρωποκτόνες χιονοστιβάδες της ζωής, οι οποίες αναγνωρίζονται κυρίως από το χαρακτηριστικό δολοφονικό τους ιδίωμα, του να μην αφήνουν τίποτε όρθιο και σώο στο χωρίς οίκτο πέρασμά τους από τα περιπετειώδη και ακανθώδη μονοπάτια της ζωής των ανθρώπων.³⁴² Δημιουργείται δηλαδή το εύλογο ερώτημα:

Πού μπορεί ν' ακουμπήσει το οποιοδήποτε θρησκευτικό αίσθημα και η οποιαδήποτε θρησκευτική πίστη του ανθρώπου, όταν τα φτερά της καρδιάς εκείνου, ατροφούν συνεχώς από την εκούσια **μεταφυσική αγνωσία**, με αποτέλεσμα, να μη μπορεί ποτέ αυτή η ανθρώπινη καρδιά να πετάξει και ν' ανοιχτεί σαν το γλυκό χελιδόνι - που απ' τη φύση του δεν μπορεί να χορτάσει ποτέ του τον ουρανό - στο απέραντο και καταγάλανο ουράνιο ακρογιάλι της Αθανασίας ; Γιατί αυτό πράγματι

---

³⁴² Προς επίρρωση της παραπάνω θέσεως, θα μπορούσε στο συγκεκριμένο σημείο να τεθεί το παράδειγμα όλων εκείνων των εκατοντάδων ανθρώπων που μετά από μία σοβαρή περιπέτειά τους η οποία είναι δυνατόν να εντοπιστεί είτε στο γεγονός ενός προβλήματος υγείας, είτε στο γεγονός ενός σοβαρού ατυχήματος είτε ακόμα και στο δυσάρεστο γεγονός ενός θανάτου, δε διστάζουν να καταφύγουν σ' αυτό το καταφύγιο της **διανοητικής θρησκευτικότητας**, με απώτερο στόχο, την αναζήτηση της αναγκαίας παραμυθίας και λύσης για το εκάστοτε πρόβλημά τους. Για παράδειγμα, ουκ ολίγες φορές ακούς από τα χείλη αυτών των ανθρώπων, οι οποίοι δείχνουν δυσπιστία στη μεταφυσική της θρησκευτικότητας και βεβαίως στην αιώνια διάσταση και προοπτική της αθανασίας της ψυχής, την ακόλουθη διατύπωση : « **Θεέ μου, πώς είναι δυνατό να συνέβη αυτό σε μένα! Μάλλον κάποιος λάθος θα έγινε. Δεν μπορεί να είναι αλήθεια αυτή η τραγωδία που βιώνω. Γι' αυτό Θεέ μου, βοήθησέ με σε παρακαλώ εν τάχει ...** »

Στην περίπτωση, όμως, εκείνη κατά την οποία δυστυχώς δεν έρθει το ποθούμενο, δηλαδή η απαιτητή διέξοδος φυγής από το φοβερό πρόβλημα που απασχολεί τον άνθρωπο, τότε επέρχεται γι' αυτόν, η πλήρης και απόλυτη διάψευση και συντριβή, καθώς επίσης και η οριστική αποκαθήλωση της όποιας θρησκευτικότητας από την ψυχή του συγκεκριμένου ατόμου. Που σημαίνει πως η **διανοητική θρησκευτικότητα**, θα καταρρεύσει με συνοπτικές διαδικασίες σαν γυάλινος πύργος απ' το στερέωμα της ανθρώπινης ψυχής, κι αυτό γιατί η αληθινή και γνήσια θρησκευτικότητα που δε θα αντιμετωπίσει κλυδωνισμούς και δυναμικές τάσεις προς αμφισβήτηση τη στιγμή της μη έλευσης της επιθυμητής έκβασης κατά την εμφάνιση μιας τραγικής περίπτωσης στη ζωή ενός ανθρώπου, είναι εκείνη η θρησκευτικότητα της οποίας οι ισχυρές βάσεις, στηρίζονται στη μεταφυσική που εκπορεύεται αφενός από τη φιλοσοφική μελέτη του ιδεολογικού και πνευματικού συστήματος του πόνου, κι αφετέρου, από τη μετουσίωση αυτού του πόνου, σε υπέρ φύσει πνευματικό όχημα, που θα οδηγήσει τον άνθρωπο και την ψυχή αυτού, στον ιερό εξαγνισμό και την κατάκτηση του πληρώματος της αιωνίου βιωτής της ψυχής. Βλ. Απ. Παύλ., Β' Κορ., 12, 9 ... *ή γάρ δύναμις μου εν ασθενεία τελειούται ...*

είναι ένας θρησκευτικός άνθρωπος χωρίς μεταφυσική προοπτική. Είναι ένα **κ ύ μ - β α λ ο ν ά λ α λ ά ζ ο ν** όπως θα έλεγε κι ο Απόστολος, ή αλλιώς, είναι ένας ζεστός Πλατωνικός **Φαίδρος**, που του λείπουν ομοιοτρόπως κι εκείνου, όπως άλλωστε και του προαναφερθέντος ζεστού καταφυγίου, οι ακρογωνιαίοι πνευματικοί λίθοι του μύθου της Ψυχής και του μύθου του Έρωτος πάνω στους οποίους στηρίχθηκε κι εξακολουθεί να στηρίζεται η αξεπέραστη κλασικότητα και διαχρονικότητα του Πλατωνικού αυτού αριστουργήματος.

Διότι είναι αδήριτο γεγονός, πως τόσους αιώνες τώρα, η ανάγνωση των συγκεκριμένων μύθων της Ψυχής και του Έρωτος που εγκιβωτίζονται μοναδικά στο έργο του **Πλάτωνα**, εντυπωσίασαν, και καταφέρνουν ακόμα και σήμερα όχι μόνο ν' απογειώνουν και να προσγειώνουν την ψυχή του κάθε αναγνώστη τους στον αυτοκρατορικό της θρόνο που εδράζεται στο πνευματικό στερέωμα της ουράνιας και υψηλής γης, αλλά το κυριότερο, να την εισάγουν προς την ιερουργία της τεχνικής της αναθεώρησης του βίου της, καθώς επίσης και προς τη ριζική μεταστροφή και επαναϊεράρχηση των στόχων της.

Με απλούστερα λόγια, δηλαδή, όπως το προηγούμενο ζεστό καταφύγιο θα καταρρεύσει εν ριπή οφθαλμού αν αυτό δεν οικοδομηθεί εξ αρχής πάνω στα δυνατά θεμέλια της μεταφυσικής που θα του εξασφαλίσουν τη σωτηρία κατά την ώρα της φυσικής καταστροφής, κατά τον ίδιο τρόπο κι ο Πλατωνικός θρησκευτικός **Φαίδρος**, θα αποπνιγεί στο δευτερόλεπτο, αν του αποστερήσεις το οξυγόνο της διάθεσης για ατέρμονη μακαριότητα, διάθεση διάφανα μεταφυσική, της οποίας ο πνευματικός αντικατοπτρισμός, αντικαθρεφτίζεται κατεξοχήν στους αφθαρτοποιημένους πλατωνικούς μύθους του **Φαίδρου**.

Ας δούμε όμως τους στίχους του **Γκάτσου**, κι από μία άλλη οπτική γωνία. Στην ποίηση, αλλά και σε κάθε μορφή τέχνης, ανέκαθεν κυριαρχούσε και εξακολουθεί να κυριαρχεί σε πολύ μεγάλο βαθμό, ο παράγοντας του **π ο ι η τ ι κ ο ύ ά λ λ ο θ ι**. Έτσι, η σημαντική αυτή παράμετρος της τέχνης που μπορεί να μεταφραστεί και με τη γνωστή έκφραση “ **π ο ι η τ ι κ ῆ ἄ δ ε ί α** ”, θα ήταν δυνατόν να επιτρέψει τη συγκεκριμένη επιλογή του **Γκάτσου** να “ καταδικάσει ” την **Αθανασία** - εισαγγελικῶ τῶ τρόπῳ - σε παντοτινή αργία.

Από την άλλη μεριά, βέβαια, αν κρίνουμε από την λογοτεχνική επιλογή του **Γκάτσου**, αφενός να χρησιμοποιήσει το ποιητικό σχήμα της προσωποποίησης της **Αθανασίας** κι αφετέρου, να θέσει σε λειτουργία τη χρήση ενός ιδιαίτερος συγκινητικού εξομολογητικού ύφους με τη βοήθεια του οποίου απευθύνεται σ' αυτήν,

αντιλαμβανόμαστε πως ο ποιητής, περισσότερο φαίνεται να δείχνει πως τρέφει δυνατά αισθήματα αγάπης και σεβασμού προς την υψηλή ιδέα της Αθανασίας, παρά να την αποποιείται.³⁴³

Έχω την εντύπωση, πως, λαμβάνοντας ο *Γκάτσος* στο τέλος των στίχων του την απόλυτη και κατηγορηματική θέση πως δεν έχει επιτύχει να κερδίσει κ α ν έ ν α ς άνθρωπος την Αθανασία του, πιστεύω ότι ο ποιητής, ίσως τελικά προσπαθεί σαν άλλος ευαγγελικός σπορέας, να σπείρει μυστικά στις εύφορες συνειδήσεις των αναγνωστών των συγκεκριμένων στίχων του, τον πνευματικό εκείνο σπόρο, ο οποίος εν συνεχεία, θα καρποφορήσει στις δεκτικές και απροκατάληπτες ψυχές τους, τον καρπό της πλήρους κατανόησης και επιγνώσεως του χαρακτηριστικού και ιδιαίτερου γνωρίσματος της έννοιας της Α θ α ν α σ ί α ς, που δεν είναι άλλο από το χαρακτηριστικό γνώρισμα του “δ υ σ κ ο λ ο κ α τ ά κ τ η τ ο υ” και “δ υ σ κ ο λ ο κ έ ρ - δ η τ ο υ” Αυτής.

Άλλωστε, είναι νομοτελειακό για τη ζωή του κάθε ευσυνείδητου και ουσιαστικώς σκεπτόμενου ανθρώπου, πως τίποτε το υψηλό και ιδανικό δεν είναι δυνατόν να κατακτηθεί χωρίς κόπο, πως τίποτε το ανώτερο και θεϊκό δεν είναι δυνατόν να κατακτηθεί χωρίς αγώνα, χωρίς δάκρυα, και προφανέστατα, χωρίς δυσκολία και πόνο.

Στο συγκεκριμένο σημείο, ο αναγνώστης του παρόντος σημείου της εργασίας, ίσως αναρωτηθεί μέσα του, τί δουλειά έχει ο *Νίκος Γκάτσος*, και για ποιο λόγο να θίγονται όλα αυτά τα ζητήματα σε μία μελέτη, της οποίας το περιεχόμενο σχετίζεται με την αρχαία ελληνική φιλοσοφία, και πιο συγκεκριμένα με τους φιλοσόφους *Πλάτων* και *Σωκράτη*.

Η εν λόγω απορία είναι δυνατό να εξαλειφθεί πλήρως, αν σε ένα υπερλογικό και υπερβατικό επίπεδο, τοποθετούσαμε τους **αμφισβητικούς** αυτούς στίχους της Αθανασίας του *Γκάτσου*, στα ευγενικά και απειρόκακα χέρια του υπέρμαχου **υπερασπιστή της Αθανασίας Σωκράτους**. Άλλωστε, δε θα πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός, πως με αφορμή κάποια τέτοια περιστατικά συναντήσεων του *Σωκράτους* με διάφορους κατά καιρούς αντιρρησίες και φιλοπείσμονες της εποχής του, ετίθετο εν

---

³⁴³ Βλ. π.χ « ... Δε μου δίνεις σημασία κι η καρδιά μου πώς βαστά ..., Σ' αγαπήσανε στον κόσμο ..., Ομορφονιά ... »

συνεχεία σε συναγερμό, η περικόλλη έμπνευση του θείου **Πλάτωνος**, δημιουργώντας κατόπιν για το καλό όλων των γενεών που θα ακολουθούσαν στους αιώνες των αιώνων, τους περίφημους Πλατωνικούς διαλόγους.

Ο **Σωκράτης**, “ κυνηγούσε ” διαρκώς στην αρχαία αγορά της Αθήνας, ανθρώπους σαν και το **Νίκο Γκάτσο**. Έψαχνε δηλαδή “ μανιωδώς ” για εκείνους τους Αθηναίους πολίτες, που είτε διέθεταν οξύ και εύστροφο πνεύμα, είτε επεδείκνυαν δυναμική τάση και ροπή προς αφομοίωση με την υψοποιο διαδικασία της επανατοποθέτησης και του επαναπροσδιορισμού των προσωπικοτήτων τους. Έτσι, ας μη μας ξενίζει κι ούτε να μας φαίνεται διόλου απίθανο, πως αν μέσα σ’ ένα φαντασιακό πλαίσιο συναντούσε τον **Σωκράτη** ο **Γκάτσος**, ίσως ο τελευταίος, ν’ αντιδρούσε κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο που αντέδρασε κι ο εικοσάχρονος τότε **Πλάτων**, ο οποίος σαν άκουσε για πρώτη φορά τα σοφά διδάγματα του διδασκάλου του **Σωκράτους**, όντας τελείως εκστασιασμένος από τα καινά φιλοσοφικά ρήματα του ουρανόφερτου φιλοσόφου, αποφάσισε να κάψει και να καταστρέψει, ό, τι είχε γράψει μέχρι εκείνη την ηλικία !

Αν δηλαδή δυνητικῶ τῶ τρόπῳ ο **Γκάτσος**, άκουγε τον **Σωκράτη** στην αγορά της αρχαίας Αθήνας να αναπτύσσει τις περίφημες θεωρίες του για την **Αθανασία** της ψυχής, ίσως ο ευφυής και πράος αυτός ποιητής, να αποφάσιζε να κάψει και να καταστρέψει κι αυτός σαν άλλος **Πλάτων** τους στίχους της δικής του **Αθανασίας**.

Κι αν πάλι δεν έφτανε ο **Γκάτσος** στο απονενομημένο σημείο να κάψει τους στίχους του, μπορεί ενδεχομένως να προσπαθούσε με διάθεση μετανοίας και ριζικής μεταστροφής, να εμψυχήσει στους ήδη υπάρχοντες στίχους του, ένα πνεύμα κάπως πιο αναθεωρημένο και περισσότερο αναπροσαρμοσμένο στη φιλοσοφία της μεταφυσικής και της υπερβατικότητας, αποφασίζοντας κατ’ αυτό τον τρόπο να επιδοθεί στην πρόσθεση εκείνης της ιδανικής προσθήκης στο *finale* της επωδού του, η οποία θα ήταν σε θέση να αποκαταστήσει πλήρως και με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τη χαμένη τιμή και υπόληψη της διακορευθείσης υπό της ποιητικής του πέννας **Αθανασίας**.

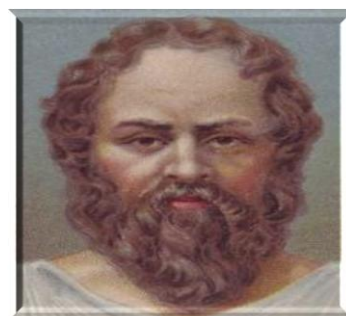
Ίσως, δηλαδή ο **Γκάτσος** - όντας πεπεισμένος πλέον για το αναντίλεκτο γεγονός της “ καταδίκης ” της ψυχής του ανθρώπου να είναι **α θ ά ν α τ η, θ ε ί α κ ι α ι ώ ν ι α** - να προσέθετε τους ακόλουθους στίχους και να επεξέτεινε τον κατηγορηματικό στίχο « *Ομορφονιά, που δεν σε κέρδισε κανείς* » με τον εξής ακόλουθο τρόπο :

« Ομορφονιά, που δεν σε κέρδισε κανείς,

[απ' όλους εκείνους
που σε θεωρούσαν και σε θεωρούν
ευκολο - κέρδητη,
απ' όλους εκείνους
που σε θεωρούσαν και σε θεωρούν
ευκολο-κατάκτητη.] »

Νίκος Γκάτσος.

Σωκράτης.

Στα 1975, ο ανεπανάληπτος *Μάνος Χατζιδάκης*, που τόσο πολύ απουσιάζει από την πατρίδα μας, την κρίσιμη περίοδο που όλοι μας διανύουμε, αποφασίζει να μελοποιήσει την *Αθανασία* του *Γκάτσου*. Μαζί μ' αυτήν, μελοποιεί και κάποιους άλλους στίχους του ποιητή. Το αποτέλεσμα της συνεργασίας, **μ α γ ι κ ό**. Γι' αυτό όχι άδικα, ο συγκεκριμένος δίσκος του *Χατζιδάκη* με τον τίτλο "*Αθανασία*", συγκαταλέγεται από μουσικοκριτικούς, καλλιτέχνες και μουσικόφιλους, στους καλύτερους του μουσικοσυνθέτη. Και τί περίεργο πράγμα! Να μας εισάγει στη χώρα της **μεταφυσικής ευφροσύνης** με τις μουσικές αρμονίες και την αριστοτεχνικότητα σύζευξη λόγου και μουσικής πράξης, ένας άνθρωπος, ο οποίος μπορεί να μη διατηρούσε καμία απολύτως σχέση με τη μεταφυσική και το επέκεινα - πράγμα που

ο ίδιος ο συνθέτης δήλωνε - γνώριζε όμως πολύ καλά, να χειρίζεται με ιδιαίτερη ευαισθησία και αγάπη, την ποιητική γλώσσα της μεταφυσικής της τέχνης, και της υψηλής αισθητικής !

Από το να καταριέσαι το σκοτάδι,
καλύτερα, ν' ανάψεις ένα κερί !

« Ο Τ Α Ν Ε Ν Α “ Α ”

Ξ Ε Ν Ι Τ Ε Υ Ε Τ Α Ι ... »

5.2 Μία μυθιστορηματική προσέγγιση του δόγματος της Αθανασίας της Ψυχής.

Με βάση, λοιπόν, το όμορφο τραγούδι της *Αθανασίας* του *Χατζιδάκη* και του *Γκάτσου*, ας φανταστούμε έναν αφθόρμητο και φιλικό διάλογο που θα μπορούσε να δημιουργηθεί από δύο νέους ανθρώπους, μετά το πέρας μίας συναυλίας, κατά τη διάρκεια της οποίας ακούστηκε το εν λόγω τραγούδι. Οι πρωταγωνιστές του διαλόγου, δύο φίλοι. Ο ένας, υπέρμαχος υπερασπιστής του δόγματος της *Αθανασίας* της *Ψυχής* του ανθρώπου. Ο άλλος, κατηγορηματικός αρνητής μιας τόσο εξωπραγματικής κατ' αυτόν θεωρία. Τον πρώτο άνθρωπο, ας τον ονομάσουμε συμβολικά για ευνόητους λόγους, **Α - θ α ν ά σ ι ο**. Τον δεύτερο άνθρωπο, επίσης για ευνόητους λόγους, ας τον ονομάσουμε συμβολικά **Θ α ν ά σ η**.

Έτσι, λοιπόν, ο αρνητής της *Αθανασίας* της *Ψυχής*, ο *Θανάσης*, σαν άκουσε για πρώτη φορά εκείνο το τραγούδι του *Γκάτσου* σ' αυτή την όμορφη καλοκαιρινή συναυλία, στο τέλος της συγκεκριμένης συναυλίας, και ενώ οι δύο φίλοι απολάμβαναν τον βραδινό τους περίπατο στα όμορφα γραφικά σοκάκια κάτω από την Ακρόπολη, αποφάσισε να μιλήσει θαρρετά στο φίλο του *Αθανάσιο*, που δε σταματά ποτέ να φιλοσοφεί ακούραστα πάνω στη θεωρία της *Αθανασίας* της *Ψυχής* του ανθρώπου.

- *Να! Τα βλέπεις Αθανάσιε ; Ακόμα κι αυτοί οι δύο μεγάλοι καλλιτέχνες σαν το Χατζιδάκη και το Γκάτσο, δεν πιστεύουν στην Αθανασία της Ψυχής. Σκέφτομαι μάλιστα πολύ σοβαρά, να σου αγοράσω όσο το δυνατό συντομότερα το δίσκο μέσα στον οποίο βρίσκεται το συγκεκριμένο τραγούδι, με σκοπό ακούγοντάς το επί καθημερινής βάσεως, ν' αλλάξεις επιτέλους μυαλά, και να συνειδητοποιήσεις πως δεν είναι δυνατόν να υπάρχει ζωή μετά το θάνατο του ανθρώπου.*

Πάρ ' το καλά χαμπάρι Αθανάσιε. Μία είναι η ουσία. Δεν υπάρχει Αθανασία, όπως λέγει κι ένα άλλο διάσημο άσμα.

Για τον *Αθανάσιο*, ο οποίος είναι πλέον συνηθισμένος στα πειράγματα του φίλου του, η απάντηση έρχεται αβίαστα.

-Καλέ μου Θανάση, σέβομαι τις απόψεις σου, μα δεν πρόκειται ν' αλλάξω τις βασικές αρχές της ζωής μου, εξ αιτίας του ακούσματος ενός μονάχα τραγουδιού. Αλλά αν άκουσες προσεχτικά το τραγούδι, οι στίχοι αναφέρονται στον διάπυρο πόθο που κρύβουν μέσα τους άνθρωποι κάθε κοινωνικής τάξης. Κροίσοι και βασιλιάδες, ποιητές, ταπεινοί προσκυνητές αλλά και κάθε γενιά, προστρέχει ικετευτικά στα πόδια της Αθανασίας, για να της ζητήσουν λίγη πνευματική παραμυθία και την εγγύηση ότι μετά το θάνατό τους, δεν πρόκειται να τους κατασπαράξει το αδηφάγο και αχόρταγο στόμα της ανυπαρξίας και της λήθης.

-Εντάξει Αθανάσιε. Άκουσα και' γω προσεχτικά τους στίχους του τραγουδιού. Αλλά ο Γκάτσος, το αναφέρει ξεκάθαρα στους στίχους του, ότι η Αθανασία την οποία εσύ λατρεύεις και πιστεύεις, είναι σκληρή σαν του θανάτου τη γροθιά· δηλαδή αδυσώπητη, άτεγκτη, αμείλικτη, φειδωλή, που δε ξεδιψά ποτέ τους ανθρώπους από του κήπου της τη βρύση, και που δεν είναι διατεθειμένη να χαρίσει στους ανθρώπους, ούτε ένα τόσο δα κλοναράκι δυόσμο!

-Θανάση, μην ξεχνάς, ότι αυτό, είναι ένα τραγούδι. Ο Γκάτσος, όμως, δεν αναφέρεται μονάχα σ' αυτά στα οποία εσύ επικεντρώθηκες αποκλειστικά. Αναφέρεται και σε άλλες λεπτομέρειες τις οποίες εσύ εθελούσια παραβλέπεις. Υποστηρίζει πως η Αθανασία είναι

αξιαγάπητη, κι ότι την αγαπάει πολύ ο κόσμος, ενώ παράλληλα, δεν παραλείπει να της προσάπτει και τον τιμητικό χαρακτηρισμό της “Ομορφονιάς”. Κι ασφαλώς, ο Γκάτσο, δεν ενδιαφέρεται στο να εξάρει την εξωτερική εμφάνιση της Αθανασίας, μιας και η Αθανασία στο ποίημα του Γκάτσου, παρόλο που προσωποποιείται, αντιμετωπίζεται ως επί το πλείστον σαν ιδέα και αξία, παρά σαν ανθρώπινο πρόσωπο. Η Αθανασία στο τραγούδι, προσωποποιείται τεχνηέντως από τον Γκάτσο, στοχεύοντας με τη συγκεκριμένη του επιλογή, ν’ αναδειχθεί κυρίως η πνευματική ομορφιά που εμπερικλείει στη διάστασή της η υψηλή ιδέα της Αθανασίας. Αναρωτήθηκες, λοιπόν, Θανάση, ποια είναι εκείνη η αιτία που ανάγκασε τον Γκάτσο, να τη χαρακτηρίσει μ’ αυτόν ακριβώς τον τρόπο; Γιατί ασφαλώς, δεν μπορείς να ονομάσεις κάποιον ή κάποια έτσι τυχαία. Σίγουρα κάτι ελκυστικό βρήκε πάνω της για να την αποκαλέσει με τον συγκεκριμένο χαρακτηρισμό.

-Τότε Αθανάσιε, πες μου, για ποιο λόγο, ενώ τη θεωρεί καλή και όμορφη, στη συνέχεια την απαξιώνει τόσο έντονα ; Δεν βρίσκεις τη στάση του κάπως αντιφατική;

-Θανάση, αυτές είναι οι προσωπικές απόψεις του ποιητή. Αλλά αν εκλάβουμε ως αδιάψευστη αλήθεια, αυτά που λέει ο Γκάτσος για την Αθανασία, ότι δηλαδή αυτή είναι σκληρή και δύστροπη που δε χαρίζεται σε κανέναν, τότε θα πρέπει να αναζητήσουμε τους λόγους για τους οποίους η Αθανασία, αποφασίζει να συμπεριφέρεται κατ' αυτό τον αυστηρό τρόπο στους ανθρώπους.

-Δηλαδή Αθανάσιε, τί ακριβώς έχεις στο νου σου και τί θα ήθελες να πεις ;

-Θα σου απαντήσω αγαπημένε μου φίλε, κάνοντάς σου παράλληλα μία ερώτηση.

-Είμαι έτοιμος να σ' ακούσω Αθανάσιε.

-Θανάση μου, όταν στη ζωή σου, έρχεται κάποιος να σε προσεγγίσει με ιδιοτέλεια και κακή πρόθεση, και τα συγκεκριμένα κίνητρά του εσύ τα αντιληφθείς άμεσα, τότε εσύ τί θα έκανες ;

-Μα βεβαίως, θα τον απομάκρυνα. Θέλει και ρώτημα για κάτι τέτοιο ;

-Τότε θα σου κάνω και μία άλλη ερώτηση τώρα Θανάση μου.

-Παρακαλώ Αθανάσιε.

-Αν έρθει κάποιος και σε πλησιάσει χωρίς αγαπητική διάθεση, και' συ καταλάβεις πως βαθιά μέσα του αυτός ο άνθρωπος κρύβει κακία, φθόνο και μίσος, τότε εσύ πάλι, με ποιον ακριβώς τρόπο θα αντιδρούσες ;

-Φυσικά, και θα τον έδιωχνα, παρακαλώντας τον μάλιστα, να σταματήσει να μ' ενοχλεί!

-Πολύ ωραία Θανάση μου θα αντιδρούσες. Άρα μ' αυτό τον τρόπο, θα μπορούσαμε κάπως να κατανοήσουμε την " αλλόκοτη " αυτή συμπεριφορά της Αθανασίας, έτσι όπως περιγράφεται από τον Γκάτσο. Η Αθανασία, λοιπόν, αγαπητέ μου Θανάση, δε χαρίζεται σ' εκείνους τους ανθρώπους που προσπαθούν με δόλια στρατηγική και ύπουλους μηχανισμούς να την κατακτήσουν. Πόσο μάλιστα, δε μπορεί να χαριστεί σ' εκείνους τους ανθρώπους που εποφθαλμιούν τη δόξα της υστεροφημίας, πράττοντας στη ζωή τους πάντοτε με μεθόδους και μέσα που αντίκεινται ορμητικά στους πνευματικούς νόμους που υπαγορεύουν οι ζωοποιητικές αξίες της ιερής σεμνότητας, της ακόμα πιο ιερής εντιμότητας, και του σεβαστού μέτρου. Η Αθανασία αγαπητέ μου Θανάση, δεν αγοράζεται αλλά ούτε είναι και αξία που μπορεί να μετασχηματιστεί σε αντικείμενο προς πώληση, μιας και είναι ευρέως γνωστό πως η κατάσταση της α - πωλησίας, είναι η μοίρα και το πεπρωμένο του ο, τιδήποτε είναι ανεκτίμητης αξίας. Όπως, δηλαδή, η τιμή τιμή δεν έχει, κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο, στις παραδείσιες οικίες της Αθανασίας, δεν είναι δυνατόν να κρεμαστεί ποτέ η πινακίδα του πωλητηρίου.

Η Αθανασία, βέβαια, μπορεί να μην πωλείται και να χαρίζεται, ό μ ω ς κ ε ρ δ ί ζ ε τ α ι ! Κυρίως κερδίζεται απ' όλους εκείνους τους ηρωϊκούς τω πνεύματι ανθρώπους, και δίδεται ως θεϊκό δώρο σ' αυτά τα ιδιαίτερα και αγωνιζόμενα άτομα, που εξακολουθούν με ποιητική διάθεση μα προπαντός με ποιητική συνείδηση, να βλέπουν τη ζωή απ' την οπτική γωνία της διαρκούς ευκαιρίας για πνευματικό προβιβασμό κι όχι απ' την οπτική γωνία της ευκαιρίας για μία χωρίς σταματημό κατάσταση πνευματικής ακηδίας και ηθικής πλαδαρότητας. Δηλαδή με άλλα λόγια Θανάση, η Αθανασία, δίδεται ως δώρο, σ' εκείνους τους ανθρώπους, που πραγματικά την αξίζουν. Και γι' αυτόν το λόγο, την κερδίζουν τελικά !

Ο **Θανάσης**, προς στιγμή, προβληματίστηκε απ' αυτά που του έλεγε ο φίλος του **Αθανάσιος**, και θέλοντας να προχωρήσει κι άλλο την κουβέντα, τού έκανε την ακόλουθη ερώτηση :

-Μα καλά βρε Αθανάσιε. Αυτή η “ Ομορφονιά ”, η Αθανασία δηλαδή, φέρεται σε κάθε άνθρωπο με τον ίδιο τρόπο, κι έχει με όλους την ίδια συμπεριφορά ;

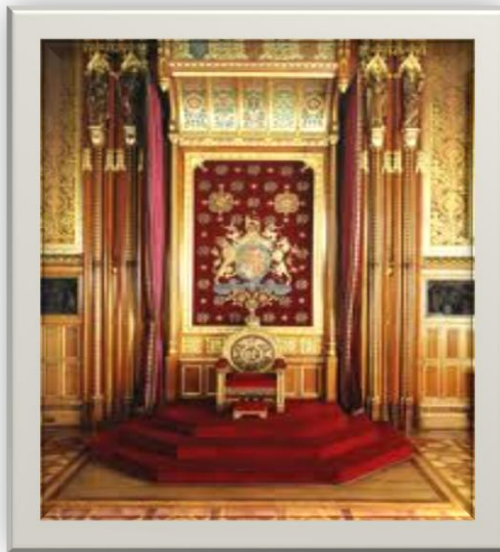
-Δε θα τολμούσα να ισχυριστώ κάτι τέτοιο σε καμία περίπτωση Θανάση. Η Αθανασία βλέπει, διαθέτει το ακριβό χάρισμα, να εξετάζει σε βάθος τα μύχια των καρδιών και των ψυχών των ανθρώπων. Συνεπώς, γνωρίζει πολύ καλά σε ποιον ακριβώς πρέπει να δωρίσει το ανεκτίμητο δώρο της ουσίας της, δηλαδή την ίδια την ιδέα της Αθανασίας.

-Μπορείς να μου δώσεις κάποια παραδείγματα αθανάτων ανθρώπων
Αθανάσιε;

-Βεβαίως και μπορώ Θανάση μου. Φτάνει να ριζούμε μία γρήγορη ματιά στις άπειρες σελίδες του βιβλίου της ιστορίας. Για παράδειγμα, πες μου, ποιος μπορεί να ξεχάσει το Σωκράτη, τον Περικλή, τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη, το Σοφοκλή, το Λεωνίδα, τον Αριστείδη το δίκαιο, τους αρχιτέκτονες της Ακρόπολης Ικτίνο και Καλλικράτη, τους αρχιτέκτονες της Αγίας Σοφίας Ναρσή και Βελισάριο, όλους τους ήρωες της επανάστασης, όπως τον Μακρυγιάννη, τον Κολοκοτρώνη, τον Παπαφλέσσα και τον Κανάρη, όλους τους ήρωες του Αλβανικού μετώπου όπως τον Δαβάκη, όλους τους μεγάλους συνθέτες, όπως τον Beethoven, το Mozart, τον Chopin, τον Bach, τον Mendelssohn, τον Tchaikovsky, το Χατζιδάκη, όλους τους μεγάλους ηθοποιούς όπως το Μινωτή, τη Λαμπέτη, την Παζινού, την Κυβέλη, όλους τους Αγίους και μάρτυρες της εκκλησίας, όπως τον Άγιο Γεώργιο και τον Άγιο Δημήτριο και τέλος ποιος μπορεί να ξεχάσει τη μητέρα του Θεού, την Παναγία ;

Αυτοί βέβαια, είναι οι πολύ γνωστοί που αφού κατάφεραν να περάσουν το ποτάμι τ' ουρανού, απολαμβάνουν τώρα επάξια και αιώνια τις τιμές που προσφέρει αφειδώλευτα εκεί πάνω η Μητέρα Αθανασία. Μα υπάρχουν και χιλιάδες άλλοι άνθρωποι, για να μην πω εκατομμύρια, που είναι οι αφανείς ήρωες της Ιστορίας, και οι οποίοι έχουν περάσει κι αυτοί στον υπερουράνιο - όπως λέει κι ο θεός Πλάτων - θόλο, μέσα στις μονές του οποίου, βρίσκεται η αίθουσα του χρυσοκεντημένου θρόνου της ενθρονισμένης Βασίλισσας. Της Αθανασίας!

-Ωστε γι' αυτό και' συ Αθανάσιε πιστεύεις στην Αθανασία της Ψυχής σου ; Για να μπορέσεις και' συ κάποτε ν' αποκτήσεις τα αγαθά και τις τιμές που απολαμβάνουν εκεί επάνω αυτοί οι άνθρωποι ;

-Σε καμιά περίπτωση Θανάση μου. Θα ήμουν καταδικασμένος και καμένος από χέρι αν πίστευα στην Αθανασία της Ψυχής μου, μόνο γι' αυτούς τους λόγους στους οποίους αναφέρθηκες εσύ πριν από λίγο. Άλλωστε στο είπα και πιο πάνω, πως η Αθανασία, γνωρίζει πολύ καλά τις καρδιές των ανθρώπων, και δεν μπορείς σε καμιά περίπτωση να την κοροϊδέψεις, ούτε

*να την ξεγελάσεις στην περίπτωση που δε διαθέτεις αγνά κίνητρα γι'
αυτήν.*

*-Τότε Αθανάσιε, πες μου ειλικρινά, και πείσε με σε παρακαλώ, γιατί ένας
άνθρωπος θα πρέπει να πιστεύει στην Αθανασία της Ψυχής του ; Εσύ για
παράδειγμα Αθανάσιε, γιατί πιστεύεις στην προοπτική της Αθανασίας
της Ψυχής σου ;*

Ο Αθανάσιος τότε κοίταξε τον Θανάση, του χαμογέλασε, κι ακουμπώντας στοργικά
το χέρι του πάνω στον ώμο του τόσο αγαπητού του φίλου, άρχισε να του
ξαναμιλάει.

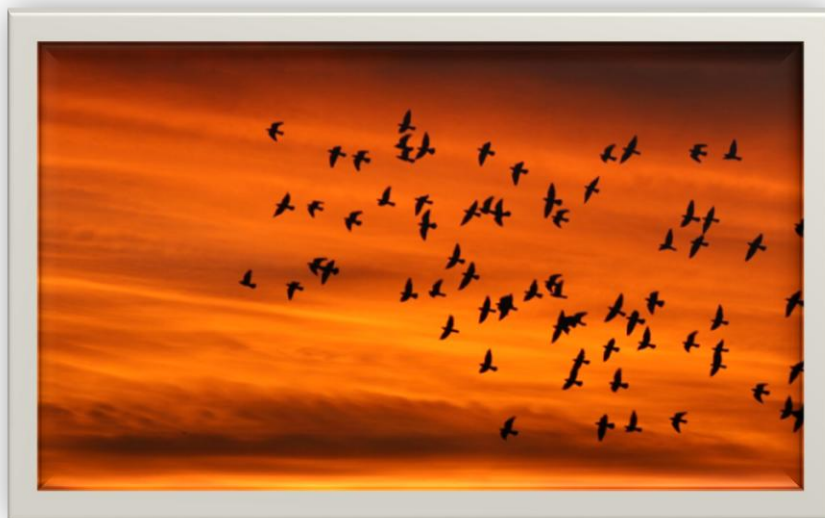
*-Θανάση, στην Αθανασία της Ψυχής μου πιστεύω, πρώτα απ' όλα και το
κυριότερο, γιατί σέβομαι τον ίδιο μου τον εαυτό. Θα ήταν σα να
αυτοαναιρούσα την προσωπική μου υπόσταση και ύπαρξη, αν
διαλαλούσα από δω κι από κει ανερυθρίαστα, ότι δεν πιστεύω στην
Αθανασία της Ψυχής μου.*

*Γιατί κατά τη γνώμη μου, το ν' ακούς έναν οποιονδήποτε άνθρωπο να
υποστηρίζει με θάρρος και αυτοκτονική επιμονή πως δεν πιστεύει στην
Αθανασία της Ψυχής του*

Είναι το ίδιο πράγμα με το ν' ακούς με τρόπο υπερβατικό από τα πελαγίσια χείλη των ψαριών, να τραγουδάνε το θλιμμένο τραγούδι της απιστίας τους για την ύπαρξη του νερού μέσα στο οποίο εκείνα κολυμπούν !

Είναι το ίδιο πράγμα με το ν' ακούς με τρόπο υπερβατικό από τα ουρανοχτυπημένα χείλη των πουλιών, να τραγουδάνε το λυπημένο τραγούδι της απιστίας τους για την παρουσία του αέρα μέσα στον οποίο εκείνα πετούν !

*Είναι το ίδιο πράγμα με το ν' ακούς με τρόπο υπερβατικό από τα
εξαγνισμένα χείλη της καρδιάς των μικρών παιδιών, να τραγουδάνε το
παραπονεμένο τραγούδι της απιστίας τους για το βροντερό παρόν της
αγάπης των γονιών τους!*

*Με άλλα λόγια, είναι παράλογο να μην πιστεύεις σ' εκείνο το υλικό με το
οποίο είναι ζυμωμένη και πλασμένη η Ψυχή σου.*

Εν τέλει, είναι παράλογο να μην πιστεύεις,

Σ' εκείνο που σε καταμαρτυρεί!

Σε εκείνο που σε επαληθεύει!

*Σ' εκείνο που απ' την αρχή της ζωής σου, κρεμιέται σαν αλυσίδα
φυλαχτού απ' τον πάλλευκο και πάναγνο τورνευτό λαιμό της Ψυχής σου!*

Ακολουθως Θανάση μου, στην Αθανασία της Ψυχής πιστεύω, γιατί γι' αυτήν την πίστη, με πληροφορεί μυστικά εντός μου, η ιερή και στεντόρεια κραυγή της συνειδήσεώς μου. Μία κασέτα κουρνιασμένη στα ανήλιαγα υπόγεια της παλλόμενης καρδιάς μου, νιώθω να αναπαράγει κάθε δευτερόλεπτο, τον ήχο αυτής της θεσπέσιας και γεμάτης λυρισμό έκφρασης :

“ Είσαι καταδικασμένος να είσαι Α Θ Α Ν Α Τ Ο Σ... ”

Και τί υπέροχο συναίσθημα Θανάση μου, να νιώθεις εκστατικά ότι οι σκέψεις σου, οι λογισμοί σου, οι πράξεις σου, όλο το σωματικοπνευματικό σου “ είναι ” γενικότερα, να νιώθεις σου επαναλαμβάνω, ότι δορυφορούνται αδιαλείπτως απ' αυτό το παναρμόνιο και πανίερο άκουσμα, απ' αυτή την ατίμητη και ανεκτίμητη γλυκιά υπενθύμιση, απ' αυτόν τον αγνό, ανάργυρο και απονήρευτο μυστικό πληροφοριοδότη της ψυχής του ανθρώπου. Έτσι, ακούγοντας ο άνθρωπος με αμείωτο ρυθμό αυτόν τον πνευματικό ψίθυρο να σχίζει εσωτερικά σαν ρομφαία τα σύμπαντα της ψυχής του, αισθάνεται ότι κάθε ανθρώπινη πτυχή του, μπορεί να αθανатоποιηθεί Θανάση μου. Ακόμα και τα ίδια του τα λόγια! Κι όχι μόνο τα λόγια του, αλλά και κάθε πνευματικό βήμα που απλώνει στη μεγάλη πλατεία της ζωής, κατά έναν επίσης μυστικό και μυστηριακό τρόπο, πάλι αισθάνεται ότι αθανатоποιείται, για να μεταφερθεί και στη συνέχεια ν' αποταμιευτεί, στις ουράνιες πνευματικές τράπεζες του Παραδείσου.

*Εκεί, δηλαδή, που η μούχλα, δε μπορεί να σαπίσει τίποτε το
Πνευματοφορεμένο !*

*Εκεί που ο σκουριά, δεν μπορεί ν' αλλοτριώσει τίποτε το
Αθανατομυρωμένο !*

Εκεί που ο χρόνος, δεν μπορεί να ρυτιδιάσει και ν' αφυδατώσει,

Τίποτε το Θεοστολισμένο!

Τίποτε, το Αιωνιοποιημένο !

Τίποτε το Παραδεισοκεντημένο!

Η πίστη στην Αθανασία της Ψυχής αγαπητέ μου Θανάση, είναι πολύ σημαντικό να αντιληφθούμε, πως πάνω απ' όλα εκπληρώνει όλες τις προϋποθέσεις που απαιτούνται, έτσι ώστε ο ανθρώπινος νους, να μπορεί να έρχεται όποτε χρειάζεται στην υψηλή κατάσταση της αρπαγής και της εκστάσεως · κι έτσι σαν μεταμορφωμένος νοητός πύραυλος, ή σαν μεταστοιχειωμένη πνευματική ρουκέτα, να καθίσταται πάντα έτοιμος για ν' απογειώνεται και να προσγειώνεται ακολούθως τελείως ομαλά, στο Νυμφώνα της υπερακατάληπτης κι αθάνατης θειικής δόξας.

Ένας τέτοιος νους Θανάση μου, πίστεψέ με, μπορεί στ' αλήθεια να επιτύχει μία τέτοια υπερουράνια διαδρομή και να τού δίνεται έτσι η χρυσή ευκαιρία να ξεφεύγει πότε - πότε απ' τη θεατρική παράσταση του παραλογισμού, την οποία έκπληκτοι παρατηρούμε όλοι μας να διαδραματίζεται κάθε μέρα στη θεατρική σκηνή της ζωής μας· και μπορεί να το επιτύχει, γιατί κατ' αρχάς, θα έχει ως πολύτιμα μέσα, τις δύο αετήσιες - και ανενεργές εκ των περισσοτέρων ανθρώπων - πτέρυγες που διαθέτει η ψυχή του ανθρώπου· όχι τα κέρνα φτερά του Ικάρου που στη συνέχεια είχαν την τύχη να λιώσουν, αλλά τα υπερνοητά· τουτέστιν τα υπεραισθητά φτερά της ψυχο - πνευματικής καθαρότητας του ανθρώπου και της ακλόνητης παραδοχής αυτού στην Αθανασία της Ψυχής του. Με κάτι τέτοια φτερά Θανάση, πώς να μη φτάσεις ακούραστος στον ουρανό; Με κάτι τέτοια φτερά, πώς να μην αγγίζεις τα χρυσοχρωμάτιστα άμφια του υπερέραν;

Κατ' αυτό τον τρόπο ο πιστεύων στην Αθανασία της Ψυχής του άνθρωπος, απ' το αφώτιστο υπόγειο της ζωής του, θα βρίσκεται χωρίς να το καταλαβαίνουν οι αφημένοι στην αυτούπνωσή τους άνθρωποι που θα τον συνναστρέφονται,

πάντοτε αναθεωρημένος,
πάντοτε απογειωμένος,
πάντοτε αναπεπταμένος.

Η πίστη στην Αθανασία της Ψυχής αγαπητέ μου Θανάση,

λειτουργεί ως εκείνο το ενεργοποιητικό και δυνατό καύσιμο, που θέτει σε αδιάπτωτη κίνηση, τους βραδυκίνητους τροχούς, του κουρασμένου απ' τη δουλεία της υλικολαγνείας πνεύματος·

γίνεται το λιπαντικό ελπίδας στα μουντζουρωμένα γρανάζια του ταλαιπωρημένου βίου μας·

το γλυκό ξανθό σιτάρι, που τροφοδοτεί και θέτει σε ενέργεια, τον ασταμάτητο κι ακούραστο μύλο της ζωής·

το αιχμηρό τρυπάνι, που λειαίνει τα μπαζωμένα στρέμματα της Ψυχής του ανθρώπου, και που οργώνοντας την καρδιά του, ανασταίνει τα πτώματα που αφήνει πίσω της η ειδωλολατρική ανθρώπινη ροπή.

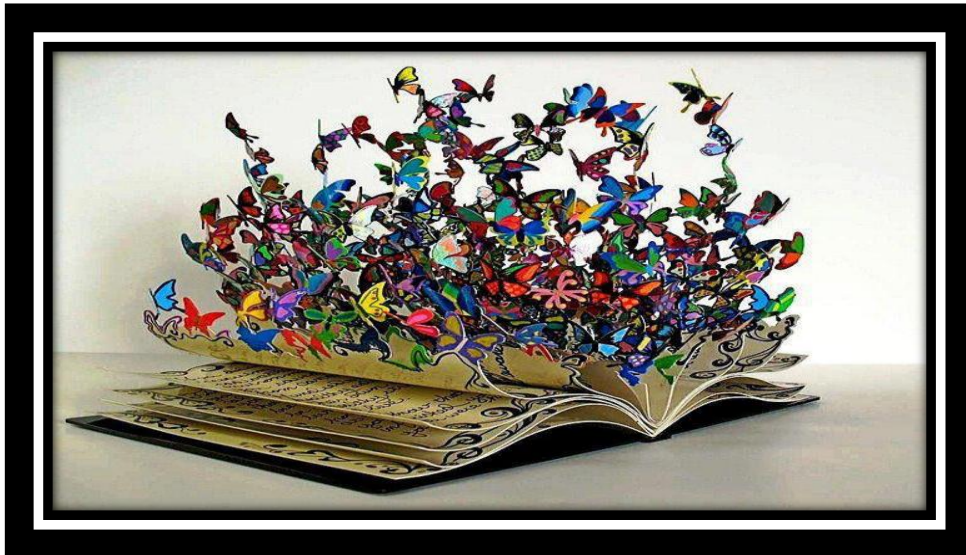
Η πίστη στην Αθανασία της Ψυχής Θανάση μου, σού ανοίγει τον διακόπτη, για να βοηθηθείς, και να μπορείς έτσι να διαβάσεις με δυνατό φως, το μεγάλο και ωραίο βιβλίο της ζωής.

Γιατί το βιβλίο της ζωής Θανάση μου, δεν το φυλλομετράμε ούτε με βιασύνη, ούτε με αδιαφορία, ούτε με επιπολαιότητα. Το βιβλίο της ζωής, μάς έχει δοθεί ως το πιο ακριβό και πολύτιμο δώρο που υπάρχει, για να το διαβάζουμε πολύ προσεχτικά, και για να μην αφήνουμε αδιάβαστη κι αμελέτητη,

Ούτε μία του γραμμή.

Ούτε ένα του σημείο.

Ούτε μία του λέξη!

Ο **Θανάσης**, τελείως αποσβολωμένος, δεν έλεγε να σηκώσει το βλέμμα του από τα μάτια, μα προπαντός τα χείλη του εκλεκτού του φίλου. Μόνο που σε κάποια στιγμή, τον ρώτησε με μία μικρή δόση αφέλειας.

-Μα καλά Αθανάσιε. Πες μου ειλικρινά. Πιστεύεις πραγματικά πως όλα αυτά, μπορεί να τα πετύχει ένας άνθρωπος, αποκλειστικά με το να δείχνει πίστη στην Αθανασία της Ψυχής του ;

Τότε ο *Αθανάσιος*, πάλι χαμογελαστός, του απαντά.

Ναι Θανάση μου, μπορεί να τα πετύχει! Αυτά και πολλά περισσότερα ακόμη. Φτάνει να έχει πίστη. Πίστη αληθινή στην αθάνατη ουσία της Ψυχής του. Γιατί αγαπητέ μου φίλε, η ίδια η εμπειρία της ζωής διδάσκει, ότι πρώτα αποφασίζει κάποιος να κάνει το μεγάλο και τολμηρό βήμα της ζωής, πρώτα αποφασίζει κάποιος για το καθοριστικό άλμα στο απέραντο κενό, και μετά, ως συνέπεια της συγκεκριμένης αυτής πυγμής και του ξεχωριστού θάρρους που επιδεικνύει, έρχεται το απότομο άνοιγμα του αλεξίπτωτου. Γιατί για να αισθανθείς την πλήρωση και την απερίγραπτη αγαλλίαση που προσφέρει το εναέριο ταξίδι στα ύψη, για να νιώσεις τη σιγουριά για την εξέλιξη της διαδρομής, είναι ανάγκη πρώτα απ' όλα, να πάρεις το μεγάλο ρίσκο που εμπεριέχει μέσα της, η πράξη του πρώτου τολμηρού βήματος.

Γιατί η ζωή Θανάση, σε παρακαλά με αγωνία να κάνεις πράγματα που δεν τα κάνουν οι πολλοί άνθρωποι του κόσμου τούτου. Η ζωή Θανάση μου, σου ζητά απεγνωσμένα να ενεργοποιήσεις στη συνείδησή σου, μία αποφασιστικότητα και μία διαφορετική νοοτροπία από τη νοοτροπία που χαρακτηρίζει τη λογική των πολλών.

Η ζωή Θανάση μου, ζητά γονυπετούσα από τον άνθρωπο :

Τόλμη!

Ρίσκο!

Άλλη αντίληψη!

Θείκη!

« Αναρχική »!

Ριψοκίνδυνους ελιγμούς!

Ρηζικέλευθους λογισμούς!

Ανατρεπτικούς σχεδιασμούς!

Απαιτείται, όντως, ρίσκο για να πιστέψει κάποιος στην Αθανασία της Ψυχής του. Γιατί το να πιστέψει κάποιος στην Αθανασία, ειδικά στην εποχή μας, κοστίζει. Κοστίζει φοβερά! Το κόστος, μπορεί να είναι πολλών ειδών. Μπορεί να είναι κόστος κοινωνικό, φιλικό, οικογενειακό, επαγγελματικό, διαπροσωπικό... Το κόστος δηλαδή του να σου προσαφθεί, ο υποτιμητικός και ευκολόδοτος στην εποχή μας, τίτλος της γραφικότητας. Άλλωστε, για οτιδήποτε πιστεύεις σήμερα, σ' αυτό δε θα έχεις κόστος. Μόνο η πίστη στην Αθανασία κοστίζει. Αυτός, όμως, που θα πιστέψει στην Αθανασία της Ψυχής του και πάρει το μεγάλο ρίσκο του ν' ακουμπήσει την εμπιστοσύνη του σε μία τέτοιων μεταφυσικών προδιαγραφών κοσμοθεωρία, ο ίδιος άνθρωπος στη συνέχεια, θα νιώσει την άφατη μακαριότητα την οποία αφειδώλευτα προσφέρει η παρουσία εκείνου του συνοδού αγγέλου, που συντροφεύει ακούραστα και πιστά τον αθάνατο άνθρωπο, σ' όλες τις απίθανες πτήσεις του επίγειας ζωής του.

Αυτό σου προσφέρει η πίστη στην Αθανασία της Ψυχής.

*Τον πνευματικό πιλότο στη μαγική και υπέροχη
πτήση της ζωής!*

*Ο ίδιος ο πιλότος, είναι εκείνος που θα σταθεί πολύτιμος οδηγός, και για
την καλύτερη πτήση που θ' ακολουθήσει.*

Την πιο ουσιαστική!

Την πιο ιδανική!

Την υπερκόσμια!

Την υπέρλογη!

Την υπέρκαλλη!

Την υπέρλαμπρη!

*Την υπέρφωτη!
Την υπεραισθητή!
Την υπερακατάληπτη!*

Την πτήση της αιωνιότητας!

Σ' εκείνη δηλαδή την πτήση, που καμία σχέση δεν έχει με τις γήινες πτήσεις οι οποίες διαθέτουν συγκεκριμένη ώρα απογείωσης και ακριβή ώρα προσγείωσης. Στην πτήση της αιωνιότητας, άλλωστε, δεν υπάρχουν διάδρομοι προσγείωσης. Ούτε ασφαλώς φωτεινοί σηματοδότες, που θα εξασφαλίσουν την επιτυχημένη διαδικασία αυτής.

Η πτήση της αιωνιότητας, διαρκεί για το πάντα για να έχει ανάγκη από τέτοιου είδους περιττά προσκόμματα!

Για να νιώσεις, όμως, αυτές τις απίθανες πτήσεις Θανάση μου, να'σαι σίγουρος πως η στενή λογική των μερικών πόντων, δεν πρόκειται να σε βοηθήσει. Γιατί και οι μανάδες, παρόλο που δίνουν όλο το φαγητό στα παιδιά τους, κρατώντας το ελάχιστο για εκείνες ή και καθόλου ακόμα, ακολουθούν μία άλλη λογική στη ζωή τους, και μία άλλη νοοτροπία, τελείως ασύμβατη με την ειθισμένη και παραδεδεγμένη λογική. Με τη μόνη διαφορά, ότι εκείνες παραμένουν πάντα χορτασμένες, ενώ αν το καλοσκεφτείς, δεν έχουν καταφέρει να φάνε τίποτε απολύτως!

Θα ρωτήσεις βέβαια φίλε μου, πώς γίνεται να τρώει ο άλλος, και' γω να μένω συνέχεια πάντα χορτάτος; Γίνεται! Γίνεται και παραγίνεται φίλε μου!

Και γίνεται, γιατί η Ψυχή, " τρέφεται " και " χορταίνει " όχι με την υλική τροφή την οποία ο άνθρωπος θα αναζητήσει ξανά και ξανά για να συντηρήσει τη βιολογική του υπόσταση. Η Ψυχή του ανθρώπου, τρέφεται μοναδικά, με τα άυλα εδέσματα που μονοπωλούν την κατανυκτική ατμόσφαιρα των πνευματικών συμποσίων. " Τρέφεται " και " χορταίνει ", δηλαδή, με την πίστη στην Αθανασία της Ψυχής και την προοπτική της αιωνιότητας αυτής.

Να σου υπενθυμίσω και την περίπτωση του θηλυκού πελεκάνου, που στρέφει το μυτερό ράμφος στο σώμα της, έτσι ώστε με το αίμα που θα κυλίσσει, να θρέψει τα μικρά παιδιά της.

Κάποιος, θα χαρακτήριζε την κίνηση αυτού του ζώου ως διαστροφική ή στην καλύτερη των περιπτώσεων ως αυτοκτονική. Κάποιοι άλλοι, όμως, θα την χαρακτήριζαν ως κίνηση συμβολική του θυσιαστικού πνεύματος που θα πρέπει να χαρακτηρίζει τον οποιοδήποτε άνθρωπο που επιδιώκει με φρόνημα γενναίο τα τιμιώτερα και πολυτιμότερα της ζωής! Έτσι και η πίστη στην Αθανασία της Ψυχής φίλε μου. Απαιτεί θυσία!

Γιατί κατά τον ίδιο τρόπο - για να φτάσει να πιστέψει δηλαδή ένας οποιοσδήποτε άνθρωπος στην Αθανασία της Ψυχής του - είναι ανάγκη πρώτα από κάθε τι, να στρέψει κι αυτός σαν άλλος πελεκάνος το ράμφος του νου του στους πολυθρεμμένους μαστούς της λογικής του. Έτσι, πληγώνοντας το στιβαρό στήθος του ορθολογισμού, με το πνευματικό αίμα που θα κυλίσει, θα είναι σε θέση ο κάθε άνθρωπος να ικανοποιεί κάθε τόσο τη μεταφυσική του πείνα.

Η πίστη στην Αθανασία της Ψυχής Θανάση μου, καθαρίζει σαν τα Ιορδάνεια νάματα το τραγικό και σκοτεινό πρόσωπο της Ψυχής μας · μειώνει τη συναισθηματική μας μυωπία, και μετατρέπεται σε άγκυρα, κάθε φορά που με βάνουσο τρόπο εμφανίζονται για να χτυπήσουν, τα παράφορα κι άγρια κύματα του πολύπαθου βίου.

*η πίστη στην Αθανασία της Ψυχής, αγαπητέ Θανάση, παραμυθεί τους
πάσχοντες και αναξιοπαθούντες, και επιχέει βάλαμο παρηγορίας πάνω
στις πληγές των γκρεμισμένων καρδιών τους.*

*η πίστη στην Αθανασία της Ψυχής, αγαπητέ Θανάση, παρέχει τα
ακεσώδυνα φάρμακα για όλες τις θλίψεις, για όλα τα δεινά, για όλες τις
συμφορές της παγκόσμιας ανθρωπότητας.*

*Με άλλα λόγια, η πίστη στην Αθανασία της Ψυχής, φέρνει την υπομονή,
την καρτερία, τον γλυκασμό της Ψυχής, αποδιώχνει την απελπισία,
φυτεύει το όνειρο, ουρανοποιεί και πνευματοποιεί τις σκέψεις και τη
λογική μας, τρέφει με πνευματικό λίπασμα τ' αγιασμένα χώματα της
Ψυχής μας, βοηθά τον άνθρωπο να υφαίνει ακούραστα το πνευματικό
εργόχειρο της ζωής του, ενώ παράλληλα, δεν παραλείπει κάθε τόσο,
στου κόσμου τη φωτιά, να ρίχνει της ελπίδας τα κλειδιά, στα μικρά
παιδιά που ως ζωποιοί και αναθερμαντικό πνεύμα, φωλιάζουν μες στις
ψυχές των απελπισμένων ανθρώπων, γυρεύοντας απεγνωσμένα να
θηλάσουν το γάλα της παρηγορίας και της απλόχερης υπομονής, από*

τους καλοπροαίρετους και γλυκοσχηματισμένους λογισμούς που γεννούν
οι ανθρώπινες συνειδήσεις .

-Τότε Αθανάσιε, έτσι όπως τα περιγράφεις τα πράγματα, αυτοί που δεν πιστεύουν στην Αθανασία της Ψυχής τους, κατά τη γνώμη σου, θα πρέπει να είναι πολύ απελπισμένοι και τελείως δυστυχημένοι άνθρωποι.

-Κοίτα, Θανάση. Ο κάθε άνθρωπος πάνω σ' αυτό τον πλανήτη, κάνοντας χρήση του αυτεξουσίου του, της ατομικής του επιλογής, καθώς επίσης και της προσωπικής του ελευθερίας, είναι δυνατόν να διαμορφώσει αυστηρά από μόνος του τις συνθήκες για την εξέλιξη και την όποια μορφή ή τροπικότητα του βίου του. Να ! Τώρα θα θυμήθηκα αυτό που κάποτε έλεγε κι ο Δανός υπαρξιστής Σέρεν Κίρκεγκωρ ότι δηλαδή ... το πιο τρομακτικό πράγμα που παραχωρήθηκε στα ανθρώπινα πρόσωπα είναι η επιλογή, η ελευθερία.

“ Σέρεν Κίρκεγκωρ ”

Κι αν το καλοσκεφτείς, δεν είχε άδικο ο Δανός, διότι χωρίς την ελευθερία της επιλογής, δεν μπορεί να καταγραφεί στις πνευματικές λίστες της ανθρωπότητας, η ιδιοπροσωπία του κάθε ξεχωριστού ατόμου.

Γιατί από τα πιο κρίσιμα σημεία της προσωπικής και πνευματικής μας πορείας - ίσως και το πιο κρίσιμο κατά την ταπεινή μου γνώμη - είναι η διαλεύκανση και το ξεκαθάρισμα των προσωπικών μας επιλογών, όπως επίσης και η σοφή διαχείριση του αυτεξουσίου μας. Καίριες και καθοριστικότερες καταστάσεις, των οποίων τα νοητά νήματα καθοδηγούνται αναμφισβήτητα από τις μεταφυσικές δυνάμεις της ελευθερίας και της προαίρεσης, δυνάμεις που διαθέτουν στα εσώψυχά τους, τη φοβερή δυνατότητα δημιουργίας καθεστώτος σεισμού ή παραδείσου στο πνευματικό σώμα της ψυχής του κάθε ανθρώπου.

“ Τα αποτελέσματα της σωστής διαχείρισης του αυτεξουσίου.”

Διότι ισομερή ροπή διεκδίκησης για πλήρη κατάληψη του ανθρώπινου αυτεξουσίου, μπορούν να έχουν ταυτοχρόνως τόσο τα αποκρουστικά και δυσειδή φαντάσματα των κακιών του ανθρώπου, όσο επίσης και οι κατάφωτοι και πάναγνοι άγγελοι των αρετών του.

Ο εξαγνισμός, λοιπόν, της προαίρεσής μας, ο φωτισμός του αυτεξουσίου μας, και η κατάκτηση του πληρώματος της αυτογνωσίας, της αυτοαντίληψης, και της αυτοσυνειδητότητας, χρειάζεται όπως είναι αυτονόητο,

Τη δική μας συνεργασία !
Το δικό μας άπλωμα του χεριού !
Το δικό μας πνευματικό ΟΚ !

Από' κει και πέρα, ο κάθε άνθρωπος, έχει την ευθύνη των πράξεών του. Κατά συνέπεια, γίνεται κάτι παραπάνω από αυτονόητο Θανάση μου, πως αυτό που για μένα, μπορεί να φαίνεται στον προσωπικό μου κόσμο ως η απόλυτη ευτυχία, ένας άλλος άνθρωπος που βλέπει τη ζωή και τις προοπτικές αυτής από εντελώς διαφορετική οπτική γωνία, μπορεί να κρίνει τη δική μου αυτή ευτυχία, ως την απόλυτη δυστυχία !

Και μάλιστα, από τις πιο φοβερές, απ' τις πιο ολέθριες, απ' τις πιο θανάσιμες που μπορούν να υπάρξουν ! Κοιτώντας, όμως τα πράγματα τελείως εμπειρικά, έχω φτάσει στη θλιβερή διαπίστωση, πως η άρση της πίστης στην Αθανασίας της Ψυχής από την κοσμοθεωρία της ανθρώπινης συνείδησης, οδηγεί πολλές φορές τον άνθρωπο σε μία σθεναρή άρνηση και απαξίωση των πάντων.

Δεν είναι λίγες οι φορές που ένας τέτοιος αφιλοσόφητος άνθρωπος, θεοποιεί σε τέτοιο βαθμό τον παρόν της ζωής του, ώστε το αιώνιο μέλλον για εκείνον, να φαντάζει σαν φευγαλέο όνειρο καλοκαιρινής νυκτός. Συνεπώς, ένας τέτοιος άνθρωπος, δεν είναι δυνατόν να σκέφτεται τίποτε άλλο, παρά μόνο την τέρψη, την τρυφή και την αυστηρή προσήλωση στον νύνη καιρό, αφού το άει ε ί να ι για εκείνον, αποκαλύπτεται στην

απνευμάτιστη κι ανοημάτιστη ζωή του, ως μία ψευδοκατάσταση που χαρακτηρίζει άτομα, χαμηλής νοητικής και πνευματικής στάθμης.

Θεμελιώδης νόμος για έναν τέτοιο άνθρωπο, είναι ο νόμος της αυτοσυντήρησης, της αυτοπραγμάτωσης, της αυστηρής αυτοδικαίωσης, της αυτοκατάφασης. Ο νους ενός τέτοιου ανθρώπου υφίσταται και ενεργοποιείται, μόνο για τις υλιστικού τύπου ανάγκες, ενώ όποτε παραστεί αναγκαία η σχεδόν απίθανη περίπτωση να τοποθετήσει τον εαυτό του πάνω από τις ανάγκες του, δε είναι σε θέση να συναντήσει τίποτε άλλο, παρά ινδάλματα νοσούσης φαντασίας.

Ένας τέτοιος άνθρωπος, ζει, σα να μην υπάρχει θάνατος, γιατί πολύ απλά όταν τον αντικρίζει, τρομάζει και απελπίζεται από το φρικτό πρόσωπο του μηδενισμού του.

*Ρίζε μια ματιά γύρω σου Θανάση μου, και δεξ τί γίνεται στον κόσμο μας.
Όπου κι αν ρίζεις τη ματιά σου, θα συναντήσεις :*

*την ασέβεια,
την ανελεημοσύνη,
την αλαζονεία,
την αδικία,
την ασυνεσία,
την αναλγησία,
τη λιθοκαρδία,
τη κτηνωδία,
την ειρωνεία,
την αμετανοησία,
την απερισκεψία,
τη μνησικακία,
τη συκοφαντία,
την πλεονεξία,
τη μωρία,
τη μοχθηρία,*

την πονηρία,
τη φιλαργυρία,
την κενοδοξία,
την αλαζονεία,
την αυθάδεια,
το φθόνο,
την έριδα,
τη δυσφύμιση,
το μίσος,
την έχθρα,
την υπερηφάνεια,
τη ματαιότητα,
την κουφότητα,
τη δολιότητα,
την ελαφρότητα,
την επιπολαιότητα,
την ανευθυνότητα,
τη χυδαιότητα.

Δε σου κρύβω, πως μου φαίνεται κάπως δύσκολο Θανάση, ο επιδιδόμενος στις παραπάνω ενέργειες άνθρωπος, να πιστεύει ταυτόχρονα και στην Αθανασία της Ψυχής του. Γιατί εκείνος που φιλοσοφεί σοβαρά πάνω στο φλέγον ζήτημα της Αθανασίας της Ψυχής, θα φιλοσοφεί εξίσου σοβαρά, κι επάνω στην αξία της ανθρώπινης ζωής. Ο ίδιος επίσης άνθρωπος, θα ζει τη ζωή του πιο βαθιά, πιο συνειδητοποιημένα, και πιο συγκροτημένα.

Εν τέλει, στον άνθρωπο που πιστεύει στην Αθανασία της Ψυχής του, τα πάθη εκείνου, δραπετεύουν σαν να είναι αυτά άγρια ζώα.

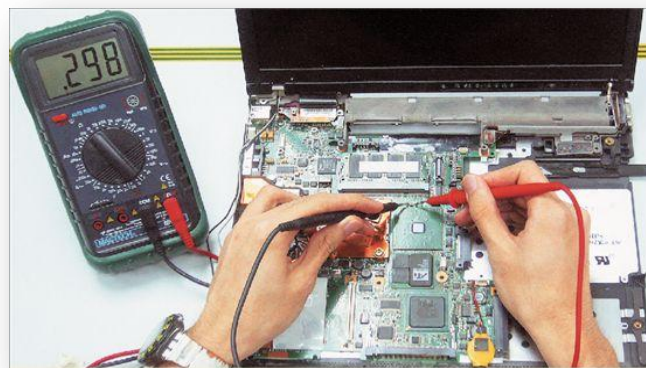
Αλλά αρκετά σε κούρασα Θανάση μου. Και σαν να μου φαίνεται πως πέρασε για τα καλά η ώρα. Νομίζω πως ήρθε η στιγμή να σ' αφήσω για να ξεκουραστείς.

- Όχι Αθανάσιε. Δε με κούρασες καθόλου. Ίσα - ίσα, που σ' ακούω με πολύ μεγάλη προσοχή. Συνέχισε την πορεία των σκέψεών σου, και πες μου. Πού

αλλού μπορεί να οδηγήσει κάποιον η απιστία στην Αθανασία της Ψυχής του ;

-Η Απιστία στην Αθανασία της Ψυχής, θεωρείται από ορισμένους και ως ηθικο- πνευματική βλάβη, αγαπητέ μου Θανάση. Επίτρεψέ μου σ' αυτό το σημείο τον ακόλουθο σχηματικό συλλογισμό, ο οποίος θα ρρώ πως μπορεί να φωτίσει πιο έντονα το δυσεξιχνίαστο των ποικίλων αποριών σου. Εάν μία οποιαδήποτε συσκευή, παρά τη βλάβη της, συνεχίζει να δουλεύει, τότε δεν είναι λίγες οι φορές, που αναβάλλουμε διαρκώς την πρόσκληση του αρμόδιου τεχνικού για την επισκευή της.

Μετά, όμως, παθαίνει και δεύτερη και τρίτη βλάβη, και στο τέλος, αυτή η διαδοχή των βλαβών, καθιστά πολύ δύσκολη έως και ακατόρθωτη την αποκατάσταση αυτής της συσκευής.

Το συγκεκριμένο παράδειγμα που σου εξέθεσα, είναι σε θέση ν' αποκαλύψει κατ' αναλογία, τα πολυπρισματικά σκοτεινά πρόσωπα της ψυχής των ανθρώπων, τα οποία και σου απαρίθμησα επωνύμως πριν από λίγο. Γιατί είναι ανάγκη να κατανοήσουμε Θανάση, πως μπορεί η απιστία του ανθρώπου σε σχέση με την Αθανασία της Ψυχής του, αρχικά να εκδηλώνεται εκ μέρους του, ως μία αμετάκλητη και εκφραστική της προσωπικότητάς του ιδεολογία, αργότερα, όμως, η εν λόγω ιδεολογία, αέναα θα πολλαπλασιάζει σαν πνευματική αμοιβάδα,

*τα ηθικά τέλματα στη ζωή αυτού του ανθρώπου και κατ' επέκταση,
στη ζωή ολόκληρης της ανθρωπότητας.*

Εκεί οδηγεί Θανάση μου, η απιστία στην Αθανασία της Ψυχής. Αρχικά, παρουσιάζεται στον άνθρωπο, σαν κάτι τελείως ανεπαίσθητο. Σαν ένα μικρό απόστημα δηλαδή. Εκείνος τότε από αμέλεια, κι ακολούθως από αδιαφορία, θα αρνηθεί να ενδιαφερθεί για κάτι τόσο τελείως μικρό. Κατά συνέπεια, θα αρνηθεί και την ιατρική του παρακολούθηση. Το απόστημα, όμως, στη συνέχεια, θα οδηγήσει σε μετάσταση και τελικώς, σε καρκίνο. Τη συνέχεια όλων αυτών των καταστάσεων, τη γνωρίζουμε όλοι μας. Ο θάνατος σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις, παρουσιάζεται ως γεγονός τελείως αναπόφευκτο!

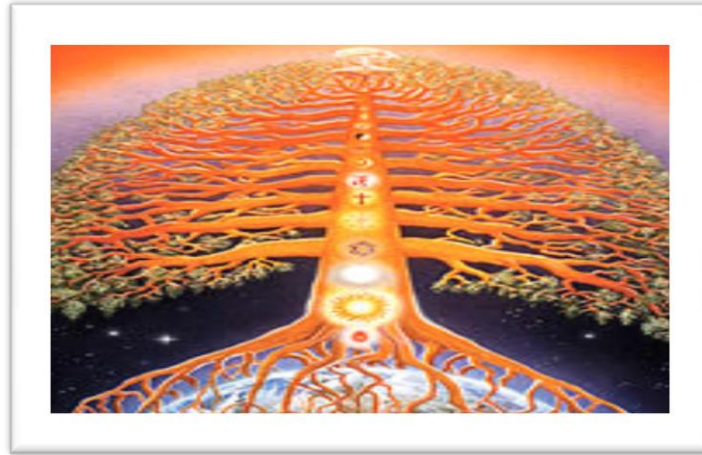
-Συνεπώς για σένα Αθανάσιε, όλα τα προβλήματα θα λυθούν, όταν ο άνθρωπος αρχίσει να πιστεύει στην Αθανασία της Ψυχής του.

-Με με υποτιμάς έτσι Θανάση. Δεν είπα κάτι τέτοιο. Άλλωστε σου είναι και' σένα πολύ γνωστό το απόφθεγμα "συν Αθηνά και χείρα κίνει". Αλλά δε θα ήθελα να σου κρύψω πως η δική μου υπομονή, η συγχωρητικότητα, η ανεκτικότητα και η αγαπητική ορμή, αρχίζουν εκεί που κορυφώνονται και εξαντλούνται οι αρετές και τα πλεονεκτήματα όλων εκείνων των ανθρώπων που δείχνουν δυσπιστία ως προς την Αθανασία της Ψυχής τους.

Κοίτα Θανάση μου! Το δέντρο της πίστης στην Αθανασία της Ψυχής, μπορεί να έχει τις ρίζες του στο "κοκκινόχωμα" της καρδιάς του ανθρώπου, αλλά όσο μικρές κι αν φαίνονται πως είναι, τα κλαδιά αυτού

του δέντρου, είναι δυνατόν ν' αγγίζουν μέχρι και τα κρόσια των πολύχρωμων φορεμάτων τ' ουρανού.

Με την πίστη στην Αθανασία της Ψυχής Θανάση, ο άνθρωπος, μπορεί να κατεργάζεται την ελπίδα του άκοπα, κι έτσι, ούτε στα εφήμερα και στα παροδικά να σπαταλά τις ζωτικές του δυνάμεις σαν να είναι αυτά αιώνια, ούτε τα αιώνια να περιγελά και να καταφρονεί σα να είναι αυτά πρόσκαιρα. Γι' αυτό Θανάση, είναι ανάγκη ο κάθε άνθρωπος, να μην ασελγεί ούτε να παίζει ζάρια πάνω στο άυλο κορμί της ίδιας του της Ψυχής. Γιατί με το σώμα και την Ψυχή, συμβαίνει ό, τι και με μία ζυγαριά. Αν παραφορτώσεις τον ένα της δίσκο, οπωσδήποτε, θα κάνεις ελαφρότερο τον άλλο.

-Όμως Αθανάσιε, το ζήτημα της Αθανασίας της Ψυχής, είναι ένα δύσκολο ζήτημα και πολύ φοβάμαι πως δεν είναι για όλους τους ανθρώπους.

-Σ' αυτό το σημείο έχεις απόλυτο δίκιο Θανάση φίλε μου. Είναι αλήθεια πως εντάσσεται στα πιο απαιτητικά αντικείμενα της ζωής του ανθρώπου. Ενώ δεν είναι και λίγοι αυτοί οι άνθρωποι, που δε σταματούν να ταυτίζουν το " παράδοξο" του υπερφυσικού με το " δυσπαράδεκτο" της λογικής τους. Αλλά αν εννοείς, ότι το θέμα αυτό, θα πρέπει ν' απασχολεί μόνο τους μορφωμένους ανθρώπους, εδώ θα διαφωνήσουμε. Γιατί πώς εξηγείται το ότι άνθρωποι που δε πήγαν ποτέ στο σχολείο, παρουσιάζουν μία ακράδαντη πίστη στην Αθανασία της Ψυχής τους ;

Βλέπεις Θανάση μου, η πνευματική γνώση, καμία απολύτως σχέση δεν παρουσιάζει με τη θύραθεν και κοσμική γνώση.

-Αθανάσιε, σ' ευχαριστώ για τις όμορφες σκέψεις σου. Αλλά θα ήθελα να σου θέσω κι ένα άλλο ερώτημα.

-Πολύ ευχαρίστως Θανάση.

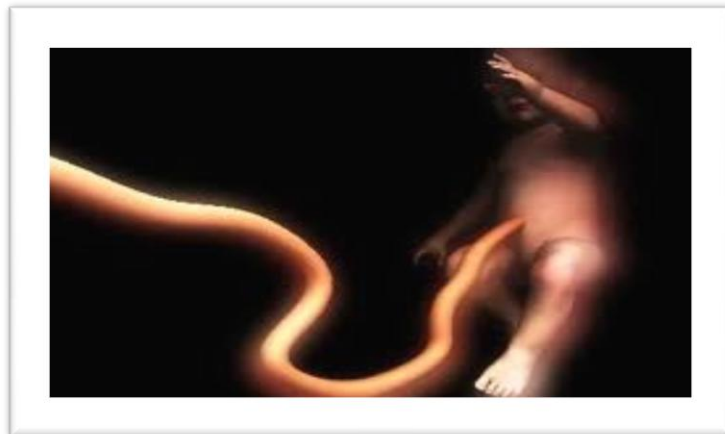
-Πώς θα φανταζόσουν τη ζωή σου, χωρίς την προοπτική της Αθανασίας της Ψυχής σου;

-Θα σου απαντήσω ως εξής Θανάση μου.

Σε καλώ να φανταστείς, τις φοβερές συνέπειες που θα μπορούσε να έχει για ένα καράβι, η απότομη λήξη του αναβοσβήματος ενός πελώριου φάρου, στα καταφαγωμένα από το χρόνο έρημα βράχια.

Σε καλώ να φανταστείς, τις φοβερές συνέπειες που θα μπορούσε να έχει για το κυφορούμενο βρέφος, η βίαιη αποκοπή του από τον ομφάλιο λώρο.

Τέλος, σε καλώ να φανταστείς, με ποιο τρόπο η μυθολογική “ Αργώ ” του Ιάσωνα, θα μπορούσε τελικά να καταφέρει τον ασφαλή διάπλου της από τις Συμπληγάδες Πέτρες, χωρίς τη βοήθεια εκείνου του γλυκού περιστεριού, που επέτυχε τελικώς να εισχωρήσει στους αδιάβατους κι απροσπέλαστους πελώριους βράχους της θάλασσας.

*-Θέλεις να πεις Αθανάσιε, πως η πίστη στην Αθανασία της Ψυχής σου,
είναι για σένα,*

ο νοούμενος φάρος,

ο νοούμενος ομφάλιος λώρος,

το νοούμενο και συμβολικό γλυκό περιστέρι του Ιάσωνα ;

-Ακριβώς αγαπητέ μου Θανάση. Ίσως και κάτι παραπάνω ακόμα. Γιατί παρόλο που το ζήτημα της Αθανασίας της Ψυχής, χαρακτηρίζεται από

*άπειρο βάθος που με δυσκολία βλέπουν σ' αυτό ακόμα και οι οφθαλμοί
των Αγγέλων, εκείνο δε σταματά ποτέ*

*να “ εκχερσώνει ” την Ψυχή από τα νοητά απόβλητα που δημιουργεί η
φυσιολογικοποιημένη απνευμάτιστη ζωή,*

να καταυγάζει σαν αστραπή το νου των ανθρώπων,

να φωτίζει τα αισθητήρια όργανα της Ψυχής,

να καταφλέγει την ύλη της παράνοιας,

να “ ξεπλένει ” σαν σε λουτρό τη συνείδηση,

*και να λαμβάνει ουκ ολίγες φορές τη μορφή ενός στιβαρού και παχύσκιου
δέντρου, το οποίο καρποφορώντας λαμπρό και πλούσιο καρπό, μπορεί να
χαρίζει τη δροσιστική του σκιά σ' όλους εκείνους τους ανθρώπους που
καταφεύγουν σ' αυτό, αφού πρώτα έχουν επικίνδυνα καεί από τις
βλαβερές ηλιαχτίδες του παραπλανητικού και “ πονηρού ” ήλιου του
προστάγματος “ φάγωμεν, πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. ”*

*Πρόκειται για εκείνον τον ήλιο που παράγει το χλωμό και πλανερό κίτρινο
φως, κι όχι το παντάλευκο φως, του μόνου ικανού να θερμαίνει αληθινά
τις ψυχές των ανθρώπων, στα χειμωνιάσματα των καιρών μας.*

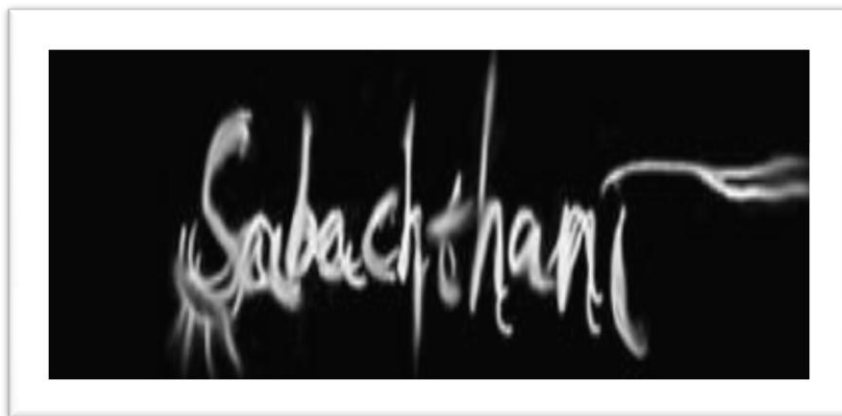
-Κι ο σύγχρονος άνθρωπος Αθανάσιε, πώς πιστεύεις ότι θα μπορούσε να βοηθηθεί από την πίστη στην Αθανασία της Ψυχής ;

-Θα σου πω αμέσως Θανάση μου. Στη δύσκολη περίοδο που διανύει η πατρίδα μας, όλοι προτείνουν διάφορες μεθόδους για το πώς θα ξεφύγουμε από την οικονομική κρίση που μαστίζει τη χώρα μας. Σχεδόν, όμως, κανένας, δεν αναφέρεται στην κρίση που περνάν οι ανθρώπινες ψυχές από τα πάσης φύσεως ψυχικά αδιέξοδα, και που σαν τις Φαραωνικές πληγές, δεν παύουν να κατακρεουργούν τον σύγχρονο άνθρωπο, κάνοντας έτσι την Ψυχή του, να κυλά σαν κυλιόμενη πέτρα, “ ντου - γρού ” στον γκρεμό του ορυμαγδού. Συνεπώς, η πίστη στην Αθανασία της Ψυχής, με το παρακίνημά της για φιλοσοφημένη ζωή κι όχι ανοημάτιστης, καθώς και με την υπερεπείγουσα προτροπή της για άμεση διάκριση ανάμεσα στο φθαρτό και το άφθαρτο κι ανάμεσα στο χρονικό και το άχρονο, θα μπορούσε να λειτουργήσει σαν ιαματικό “ έμπλαστρο ” στην αιμορροούσα συνείδησή μας.

Η γνήσια πίστη στην Αθανασία της Ψυχής Θανάση μου, είναι μία πνευματική μάχαιρα, που αποκόπτει όλες τις ορδές του κακού · κι αυτό το όπλο, μάς χρειάζεται σήμερα περισσότερο από ποτέ, μιας κι από τα χείλη όλων μας, βγαίνει η αναπνοή κουρασμένη, ασθμαίνουσα, και κεντημένη συνέχεια από τον ανατριχιαστικό και σπαρακτικό ήχο του

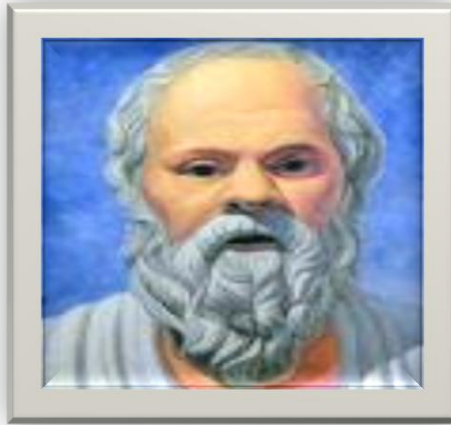
π ι κ ρ ο ύ

“ Σ Α Β Α Χ Θ Α Ν Ι ”.

Και μιας και είμαστε κάτω από την Ακρόπολη, Θανάση τον Σωκράτη τον θυμάσαι καθόλου ;

-Άκου λέει αν τον θυμάμαι. Μα τί ερώτηση είναι αυτή ;

-Ο Σωκράτης, λοιπόν, Θανάση, λίγο πριν πεθάνει, μιλούσε στους ανθρώπους για την Αθανασία της Ψυχής. Κι αυτή ακριβώς η πίστη του, τού χάρισε το γαλήνιο και πράο ύφος στο πρόσωπό του κατά την ώρα του θανάτου του. Και δε θα ήταν υπερβολικό να πούμε, πως η Αθανασία που η διδασκαλία του Σωκράτη κομίζει, όταν βιώνεται κατά το δικό του παράδειγμα Θανάση, μπορεί να τοποθετήσει πνευματικά φτερά στους κουρασμένους - από το κουβάλημα των ασήκωτων καιρών - ώμους των σύγχρονων ανθρώπων, καθιστώντας αυτούς τους ανθρώπους από την πρώτη κι όλας στιγμή που θα πιστέψουν σ' αυτήν, αναστημένους ανθρώπους.

Για πρώτη φορά ο **Θανάσης**, έδειχνε τόσο συγκινημένος από τις απαντήσεις του φίλου του. Κι άλλες φορές, τού είχε μιλήσει γι' αυτά τα θέματα, αλλά πρώτη φορά τα λόγια του κατάφεραν να τον αγγίζουν τόσο πολύ. Τόσο πολύ, που σε μια στιγμή, ο **Θανάσης**, λέει στον **Αθανάσιο**.

-Με την κουβέντα, ξημέρωσε Αθανάσιε.

-Ναι! Το πρόσεξα Θανάση μου. Ευτυχώς που σήμερα είναι Σάββατο, και δεν έχουμε δουλειά. Συγγνώμη αν σε κούρασα

-Μα τί είναι αυτά που λες τώρα Αθανάσιε. Τόσο πολύ μού άρεσαν αυτά που μου έλεγες όλη αυτή την ώρα, που σκέφτομαι από σήμερα κι όλας, να προσθέσω και γω το κεφαλαίο Α Λ Φ Α που συνειδητά έχω βγάλει τόσα χρόνια απ' το όνομά μου. Από σήμερα, θέλω να με λένε και μένα Α - θανάσιο.

Το χειρότερο, όμως, Αθανάσιε, ξέρεις ποιο είναι ; Είναι ότι δεν έχω βγάλει αυτό το Α Λ Φ Α, μόνο απ' τ' όνομά μου.

Το χειρότερο απ' όλα, είναι ότι αυτό το Α Λ Φ Α, το οδήγησα σε αναγκαστική "ξενιτειά" τόσα χρόνια, απομακρύνοντάς το έτσι πρωτίστως απ' την Ψυχή μου, κι ακολούθως από τις σκέψεις μου, τη συνείδησή μου, τα αισθήματά μου, τις πράξεις μου, και τέλος τις σχέσεις μου με τους συνανθρώπους μου. Με αποτέλεσμα, όλα τους να γίνουν θανάσιμα. Όπως και τ' όνομά μου. Δηλαδή,

κάλπικα,
μάταια,
ανούσια,
προσποιητά,
ψεύτικα,
επικίνδυνα.

-Δεν μπορείς να φανταστείς Θανάση μου, τη χαρά που νιώθω στο άκουσμα αυτής της αποφάσεώς σου . Εεεεε ...εεε συγγνώμη! Αθανάσιε ήθελα να πω.

-Δεν πειράζει Αθανάσιε. Η αρχή είναι πάντα δύσκολη για όλους. Μα αυτό που μου κάνει περισσότερη εντύπωση ξέρεις ποιο είναι Αθανάσιε ; Ρώτησε ο πρώην Θανάσης.

-Ποιο Αθανάσιε ;

-Ότι όλη αυτή η κουβέντα, ξεκίνησε από ένα τραγούδι του Γκάτσου και του Χατζιδάκη.

Τότε ο *Αθανάσιος*, πάλι χαμογελώντας, και όντας πολύ ενθουσιασμένος για τη ριζική μεταστροφή των απόψεων του φίλου του, γυρνάει και λέει στον πρώην *Θανάση*.

-Αθανάσιε, το τραγούδι της Αθανασίας είναι όντως ένα πολύ ωραίο τραγούδι. Ξέρω όμως κι ένα άλλο, που νομίζω πως θα σου αρέσει καλύτερα.

-Ποιο είναι αυτό αδερφέ μου ;

-Είναι αυτό που λέει :

*« Η σωτηρία της Ψυχής,
είναι πολύ μεγάλο πράγμα ... »*

Στη συνέχεια, τα βλέμματα και των δύο, ανταμώθηκαν χαμογελαστά. Είχε πρώτα προηγηθεί με την κουβέντα τους, όμως, το γλυκό αντάμωμα των ψυχών τους.

Ο ένας είπε στον άλλο καλημέρα.
Αποχαιρέτιστηκαν.

Αφού απομακρύνθηκαν, ο “πρώην ” *Θανάσης*, θέλησε ψιθυριστά, να καλημερίσει και την Ψυχή του ! Και το τόλμησε !

Καλημέρα Ψυχή μου !

Ξεστόμισε από τα αναζωογονημένα και ελπιδοφυμένα χείλη του.

Μετά από λίγο, άρχισε να το φωνάζει πιο δυνατά, και στη μέση του δρόμου.

Καλημέρα Ψυχή μου !

Και ξανά.

Καλημέρα Ψυχή μου !

Είναι που μόλις είχε αρχίσει σιγά - σιγά, να 'ρχεται το γλυκό ξημέρωμα, εκτός από τη μισή υδρόγειο, και στη δική του Ψυχή !

Την **πρώην** **αφώτιστη!**

Την **πρώην** **αξημέρωτη!**

Την **πρώην** **δύσπιστη!**

του **πρώην** Θανάση και νυν

Α - θανάσιου .

.....

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Αρχαία Κείμενα.

- **Diogenis Laertios.**, (1964), *Βίοι Φιλοσόφων*, Α' τόμος, ed. Long. H., Oxford University Press.
- **Plutarchos.**, (1969 – 1996), *Βίοι Παράλληλοι*, ed Cl. Lindskog and K. Ziegler, 3 Vols. Leipzig : Teubner
- **Aeschylus.**, (2009), *Persians, Seven Against Thebes, Suppliants, Prometheus Bound*, Volume I., edited and translated by Alan H. Sommerstein, Loeb Classical Library.
- **Aeschylus.**, (2009), *Oresteia : Agamemnon, Libation-Bearers, Eumenides*, Volume II, edited and translated by Alan H. Sommerstein, Loeb Classical Library, Publisher : Harvard University Press.
- **Cicero.**, (¹1927), *Tusculan Disputations*, translated by J. E King, Loeb Classical Library.
- **Euripides Fabulae.**, (1984), *Cyclops, Alcestis, Medea, Heraclidae, Hippolytus, Andromacha, Hecuba*, edidit James Diggle, Oxford Classical Texts.
- **Euripides.**, (2002), *Bacchae, Iphigenia at Aulis, Rhesus* David Kovacs, edited and translated by David Kovacs, Loeb Classical Library .

- **Homer.**, (¹1942), *Iliad II*, Books 13-24, translated by A. T. Murray, revised by William F. Wyatt, Loeb Classical Library.
- **Homer.**, (1995), *Odyssey*, Books 1-12, translated by A. T. Murray, revised by George E. Dimock , Loeb Classical Library.
- **Plato.**, (1964 – 1968), (¹1900 – 1907), *Ἀπαντα*, Τόμοι 2 -5, ed. John Burnet, Oxford University Press.
- **Plato.**, (1977), *Phaedo*, edited with introduction and notes by John Burnet, Clarendon Press, Oxford.
- **Plato.**, (¹1903), *Platonis Opera*, ed. Ioannes Burnet, Volume II : Parmenides, Philebus, Symposium, **Phaedrus**, Alcibiades I and II, Hipparchus, Amatores continens, Oxford University Press.
- **Plato.**, (¹1903), *Platonis Opera*, ed. Ioannes Burnet, Volume III : Euthydemus, **Protagoras**, Gorgias, Meno continens, Oxford University Press.
- **Plato.**, (1995) *Platonis Opera*, E. A. Duke, Volume I: Euthyphro, **Apologia Socratis**, Crito, Phaedo, Cratylus, Theaetetus, Sophista, Politicus, The Oxford Classical Texts (Oxford University Press)
- **Sophokles.**, (²1891), *Plays and Fragments Antigone*, Sir Richard Claverhouse Jebb, Cambridge.

- **Sophokles.**, (1955), *The Oedipous Coloneus*, Sir Richard Claverhouse Jebb, Cambridge University Press.
- **Sophocles.**, (2011), *Ajax*, Cambridge Classical Texts and Commentaries, by P. J. Finglass.
- **Παλαιά Διαθήκη.**, (1960), Τόμος Δεύτερος, βιβλίο Ιεζεκιήλ, εκδόσεις Δημητράκος.

B. Ελληνική βιβλιογραφία.

- **Αχείμαστος Ν., Κουράβελος Κ., Πετρίδης Π.**, (19--), *Απολογία Σωκράτους - Φαίδρος - Ιππαρχος*, εισαγωγή, μτφ, ερμηνευτικά σχόλια των ιδίων, εκδόσεις Δαίδαλος (I. Ζαχαρόπουλος), Αθήνα.
- **Βέικος Θεόφιλος.**, (1980), *Προσωκρατική Φιλοσοφία*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα.
- **Βουδούρης Κωνσταντίνος.**, (1976), *Πλατωνική Φιλοσοφία*, Αθήνα.
- **Βουδούρης Κωνσταντίνος.**, (1970), *Ψυχή και Πολιτεία*. Έρευνα επί της πολιτικής φιλοσοφίας του Πλάτωνος, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα .
- **Γεωργούλης Κ.Δ.**, (1956), *Απόψεις από την φιλοσοφίαν της εποχής μας*. Αθήνα.
- **Γκάτσος Νίκος.**, (2004), (¹ 1999), *Όλα τα τραγούδια*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.

- **Δούκος Παναγιώτης.,** (2001), *Πλάτωνος Φαίδρος*, μελέτη - μετάφραση - σχόλια του ιδίου, εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη.
- **Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης.,** (⁸ 2009), (¹ 1941), *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, εισαγωγή, αρχαίο κείμενο και νέο κείμενο με σχόλια, εκδόσεις Εστία, Αθήνα.
- **Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης.,** (⁷ 2010), *Πλάτωνος Φαίδρος*, εισαγωγή, αρχαίο κείμενο και νέο κείμενο με σχόλια, εκδόσεις Εστία, Αθήνα.
- **Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης.,** (1938), « Το πρόβλημα της ζωής και του θανάτου στο Φαίδωνα », Αρχεῖον Φιλοσοφίας και Θεωρίας των Επιστημών, Τεύχος 1^ο , Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Φιλοσοφίας, Εργαστήριο Ερευνών Νεοελληνικής Φιλοσοφίας.
- **Καλογεράς. Α. Βασίλειος.,** (1959), *Ανάλυση Φαίδωνος και Κρίτωνος από διδακτική άποψη*, Θεσσαλονίκη
- **Καρτσωνάκης Σταύρος Γ.,** (2009), *Νίκος Γκάτσο. Ποίηση και Στιχουργική : 1931 - 1991*. Διδακτορική Διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Αθήνα.
- **Κούρτοβικ Δ.,** (1999), « Μορφή αινιγματική » στο ένθετο/αφιέρωμα στον ποιητή Ν. Γκάτσο « Πρόσωπα », 15 Μαΐου, εφημερίδα *Τα νέα*.
- **Λογοθέτης Κ.,** (1939), *Η φιλοσοφία του Εγέλου*, Αθήνα.

- **Μανουσόπουλος Γεώργιος Π.**, (2009), *Πλάτωνος, Απολογία Σωκράτους*, επιστημονική επιμέλεια Γεωργία Ξανθάκη - Καραμάνου, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- **Μαυρόπουλος Γ. Θεόδωρος.**, (2007), *Πλάτωνος, Φαίδων (Περί Ψυχής)*, εισαγωγή, μτφ, ερμηνευτικά σχόλια του ίδιου, εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη.
- **Μαστροδημήτρης Π.Δ.**, (⁶ 1996), *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Φιλολογία*, εκδόσεις Δόμος, Αθήνα.
- **Μουρελάτος Α.Φ.Δ.**, (1998), *Οι προσωκρατικοί, Εκπαιδευτήρια " Κωστέα - Γείτονα "*, Αθήνα.
- **Μπαλούρδος Γ.Χ.**, (2002), « Μάνος Χατζιδάκις. Ο μελωδιστής των ονείρων », *περ. οδός Πανός*, τχ. 115, Ιανουάριος - Μάρτιος.
- **Μπουροδήμος Ε.Λ.**, (1987), « Η ποίηση. Η αλήθεια και η Ζωή. *Πρακτικά 6^{ου} Συμποσίου Ποίησης. Νεοελληνική μεταπολεμική ποίηση 1945 - 1985.* Εκδόσεις Γνώση. Αθήνα.
- **Παναγιωτίδης Γ.**, (1938), *Πλάτων*, εκδοτικός οίκος Δημητράκου, Αθήναι.
- **Παπανούτσος Ε.Π.**, (2002), (¹ 1971), *Το θρησκευτικό βίωμα στον Πλάτωνα*, Εκδόσεις Νόηση, Αθήνα.
- **Παπανούτσος Ε.Π.**, (19--), *Πλάτων. Φαίδων Πρωταγόρας.* Μετάφραση : Ευάγγελος Παπανούτσος, Β. Τατάκης, επιμέλεια: Ευάγγελος Παπανούτσος. Εκδόσεις Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα.

- **Πελεgrίνης Θ.**, (2009), *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- **Σαμαράς Θανάσης.**, (2003), *Απολογία Σωκράτους - Κρίτων*, εισαγωγή, μτφ, ερμηνευτικά σχόλια, του ιδίου, εκδόσεις Ζήτρος, Αθήνα.
- **Σκουτερόπουλος Ν. Μ.**, (2002), *Πολιτεία*, Εισαγωγή - Μετάφραση - Ερμηνευτικά Σημειώματα του ιδίου, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.
- **Χαραλαμπίκης Χ.**, (² 1999), « Αναφορές στη γλώσσα της υπερρεαλιστικής ποίησης », *Γλωσσική και λογοτεχνική κριτική*, εκδόσεις Αθήνα.

Γ. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία από ελληνική μετάφραση.

- **Berdiajeff Nikolaus.**, (1950) , *Περί του Προορισμού του ανθρώπου*, μτφ : Μητρ. Σάμου Ειρηναίου, Αθήνα.
- **Bormann Karl.**, (2006), *Πλάτων*, μτφ : Ιωάννης Καλογεράκος, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- **Châtelet François.**, (2006), (¹ 1972), *Η Φιλοσοφία*, Συλλογικό έργο, Α' τόμος, μτφ Κωστής Παπαγιώργης, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα.
- **Diels. H., - W. Kranz.**, (2007), *Οι Προσωκρατικοί*, Απόδοση στα νέα ελληνικά, Βασ., Α. Κύρκος, Δημ. Γ. Γεωργοβασίλης, επιμέλεια Βασ., Α. Κύρκος, Φιλολογική Εποπτεία Γεώργ.Α. Χριστοδούλου, εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα.

- **Dies Auguste.,** (1955), *Πλάτων., - Ο άνθρωπος, η εποχή του, το έργο του,* εκδότης Π. Καραβάκος, Αθήνα
- **Dodds E.R.,** (1977), *Οι έλληνες και το παράλογο,* μτφ. - επιμέλεια Γεώργιος Γιατρομανωλάκης, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- **Guthrie, William Keith Chambers.,** (1991), *Σωκράτης,* μτφρ. Νικολαΐδης Τάσος, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.
- **Jaeger W.,** (1968), *Παιδεία,* Τόμ. Α ' , μτφ. Γ.Π. Βερροίου, Αθήνα.
- **Kirk G.S., J.E. Raven, and M. Schofield.,** (2001), *Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι,* μτφ : Δημοσθένης Κούρτοβικ, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.
- **Lesky Albin.,** (⁵ 1981 αναθεωρημένη έκδοση), (¹ 1964), *Ιστορία της Αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας,* εκδοτικός οίκος Αδερφών Κυριακίδη α.ε., Θεσ / κη.
- **Reale Giovanni.,** (2008), *Σωκράτης, προς ανακάλυψη της αρχαίας σοφίας,* μτφ : Μαρία Οικονομίδου, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας.
- **Rohde Erwin.,** (2004), *Η λατρεία των Ψυχών και οι αντιλήψεις περί Αθανασίας στους αρχαίους έλληνες,* μτφ : Παυλογεωργάτου Κατερίνα, εκδόσεις Ιάμβλιχος.

- **Saïd Suzanne, Monique Trédé, Alain Le Boulluec., (2001),** *Ιστορία της Αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, Τόμος Ι, Επιστημονική επιμέλεια Γεωργία Ξανθάκη - Καραμάνου, Μετάφραση Γεωργία Ξανθάκη - Καραμάνου, Δ. Τσιλιβέρδης, Β. Πόθου, Β' έκδοση, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- **Szlezák T.A., (2004),** *Πώς να διαβάζουμε τον Πλάτωνα*, μτφ. Π. Κοτζιά, εκδόσεις Θύραθεν, Θεσ/κη.
- **Taylor Alfred - Edward., (1992),** *Πλάτων, ο άνθρωπος και το έργο του*, μτφ Ιορδάνης Αρζόγλου, εκδότης : Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- **Vegetti M., (2000),** *Ιστορία της αρχαίας φιλοσοφίας*, μτφ. Γ.Χ. Δημητρακόπουλος, εκδόσεις Τραυλός, Αθήνα.
- **Vlastos Gregory., (1993),** *Σωκράτης, ο ειρωνευτής και ηθικός φιλόσοφος*, μτφ Παύλος Καλλιγιάς, εκδόσεις : Εστία, Αθήνα.
- **Zeller, E. - Nestle, W., (2004), (¹1942),** *Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας*, μτφ. Χ. Θεοδωρίδης, εκδόσεις : Εστία, Αθήνα.

Γ. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- **Bluck R S., (1958),** « The *Phaedrus* and Reincarnation », *The American Journal of Philology*, 79, 156 - 164.

- **Frede Dorothea.**, (1978), *Plato critical assessments*, Vol 3, Routledge London and N. York.
- **Hackforth R.**, (1972), *Plato's Phaedrus*, μετάφραση, εισαγωγή, σχόλια του αυτού, Cambridge University Press, Cambridge.
- **Hildebrandt Kurt.**, (1933), *Platon. Der Kampf des Geistes um die Macht*. Berlin.
- **Maraguianou Evangélie .**, (1990), *L' amour et la mort chez Platon et ses interprètes*, Thèse de Doctorat, Université de Lille III.
- **Moreau Joseph.**, (1967), *Le sens du platonisme*, Paris société d'édition “ Les belles lettres ”.
- **Raymonde Smettere.**, (1948), *Introduction à l'étude de Platon*, Paris.
- **Raven J.E.**, (1965), *Plato's thought in the making*, Cambridge University Press, Cambridge.
- **Sedley David.**, (2003), *Plato's Cratylus*, Cambridge Studies in the Dialogues of Plato.
- **Skutch Otto.**, (1959), « Notes on Metempsychosis » *Classical Philology*, 54, 114 - 116

- **Stern Paul.**, (2008), *Knowledge and Politics in Plato's Theaetetus*, Cambridge University Press, Cambridge.
- **Ulrich von Wilamowitz Moellendorff.**, (¹1919), (1962), *Plato.*, Berlin.

